

Ievads

Krasta artilērijas pulka vēsture.

Daugavas lejas gala senās ostas.

Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtenim.

Daugavgrīva no 1911. līdz 1917. gadam.

Daugavgrīvas cietokšņa zemessargu rotas un latvju strēlnieki

Daugavgrīva — placdarms mūsu uzbrukumam 1919. gada oktobrī un novembrī.

Latvijas kuģniecības vēstures īss apraksts.

Svarīgākie darbi Daugavas grīvas rēgulēšanā.

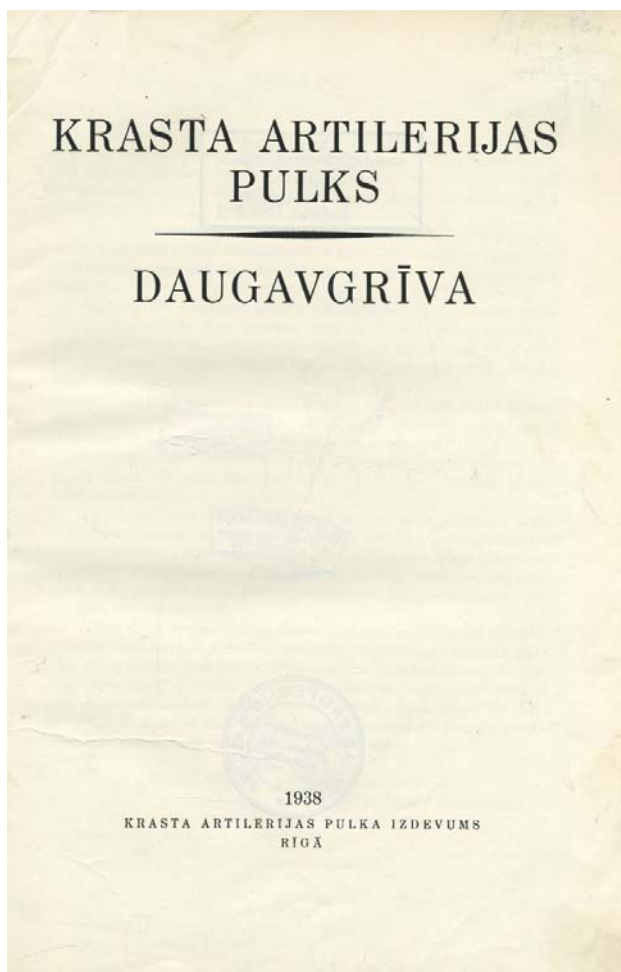
Daugavgrīvas cietokšņa apkārtnes daba.

Daugavgrīvas apkārtnes fiziski-ģeogrāfiskais raksturojums.

1938. GADS

**KRASTA
ARTILERIJAS
PULKS
—
DAUGAVGRĪVA**

Krasta artilērijas pulks 1938
© Eraksti 2022
206 lpp. / ~ 8,12 MB

IEVADS.

Krasta artilerijas pulka pamati likti vietā, ar kuŗu jau no sirmas senatnes cieŗi savijuŗies latvju tautas likteņi.

Ikkatra Daugavas grŗvas pēda zemes pauŗ latvju tautas vēsturi. Nebūs laikam otras vietas mūsu zemē, kur tik spilgti būtu iezīmējuŗies mūsu valstij un tautai likteņgie notikumi.

ŗeit XII gadusimtenē pirmo reizi izkāpa sveŗinieki, no ŗejienes tie ar varu un viltu uzsāka iekaŗot latvieŗu zemi, ŗeit norisinājās mūsu sentēvu pirmās cŗņas par savu tēvzemi un — sāka tumst nebrŗvības gaŗā nakts.

Liktenģi — Daugavas grŗva ir arī tā vieta, kur sāka aust mūsu tautas brŗvības rŗts, kur atspŗdēja brŗvības pirmais gaismas stars — Latvieŗu strēlnieki lŗdz ar leģendāro tautas varoni pulkvedi Fr. Briedi, kas kā pirmie Latvijas brŗvības cŗņu vēstneŗi pierādģja visai pasaulei latvju tautas varonģbu.

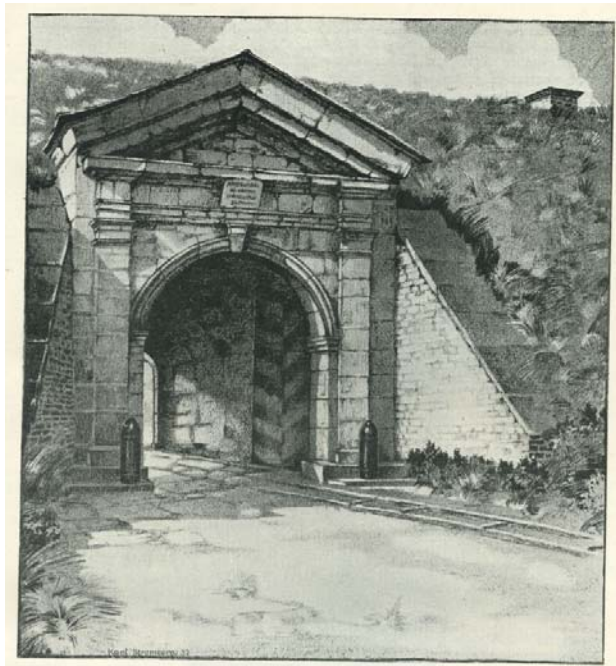
Brīvības cīņu uzvaras gājiena pēdējais cēliens zem Latgales divīzijas komandiera pulkveža Berķa un Armijas virspavēlnieka ģenerāļa Baloža vadības sākās pie Daugavas māmuļas ietekas jūrā.

Šeit, mūsu valstij vēsturiski tik svarīgajā un liktenīgajā mūsu sirmās galvas pilsētas sargvietā, kur tagad plīvo Daugavgrīvas cietokšņa karogs, kārts Krasta artilērijas pulka šūpulis.

Tā kā par Daugavas grīvu, tās apkārtni un ar to saistītiem vēsturiskiem notikumiem līdz šim nebija nekādu pētījumu nedz apcerējumu, Krasta artilērijas pulks uzskatīja par savu pienākumu sekot Valsts Prezidenta Dr. Kārļa Ulmaņa aicinājumam „Klausieties mūsu vēstures soļos, pētiēt savas dzimtās zemes vēsturi, jo tikai tas, kas pazīst dzimto zemi, var viņu arī patiesi mīlēt.“

Laižot klajā šo apcerējumu, Krasta artilērijas pulks izsaka vissiltāko pateicību manuskriptu autoriem: ģenerālim Peniķim, profesoram Balodim, vēsturniekam Juškēvičam, bijušās krievu armijas ģenerālim Galičam-Gončarenko, plkv.-ltn. Grenneram-Sokolovam, docentam Slaucītājam, dabas pētniekam F. Šollam, kā arī Kultūras fonda domei un pulka labvēļiem — Latvijas kuģu īpašniekiem ar kapteini Fr. Graudu priekšgalā, kuŗi nākuši talkā ar darbu un materiālu pabalstu.

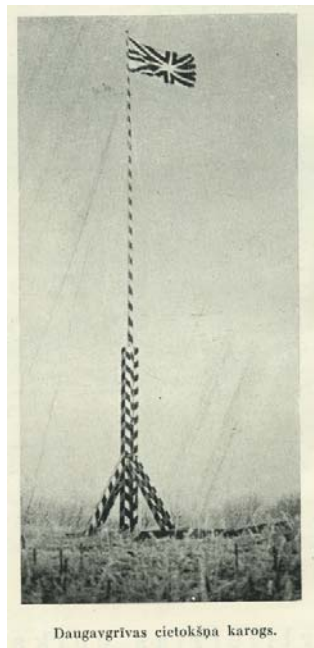
*Krasta artilērijas pulka komandieris,
pulkvedis Fogelmanis.*

Daugavgrīvas cietokšņa Rigas vārti.

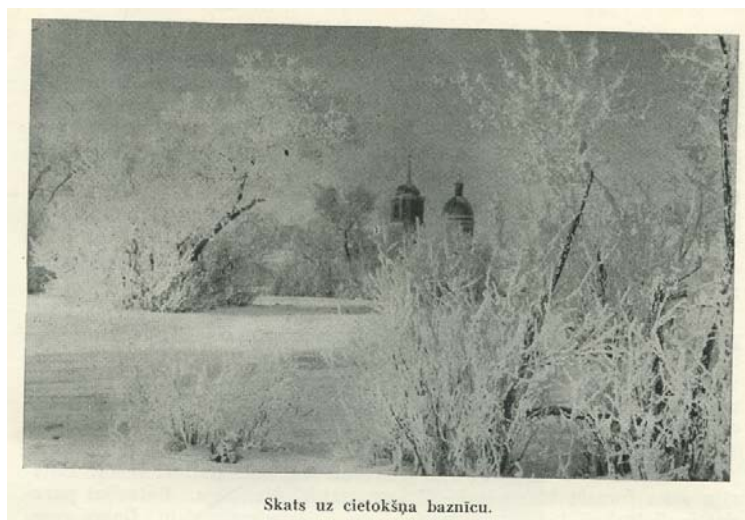
Krasta artilērijas pulka vēsture

Jaunajai Latvijai naidīgā Krievijas un Vācijas flote sabruka 1917.—1919. g. Padomju Krievijas pūlēm atjaunot flotes kaujas spējas nebija sekmju. Pēc miera noslēgšanas Vācijas flotes mazākā daļa pārgāja sabiedroto rokās, bet flotes lielāko daļu admirāļa Reitera vadībā, pie Skape Flow, nogremdēja vāci paši, jo negribēja to nodot sabiedrotiem. Baltijas jūru pārvaldīja sabiedroto — Anglijas un Francijas flote. Tā bija Latvijai labvēlīga, tāpēc mūsu jūras robeža bija pasargāta pret ienaidnieka iebrukumiem. Pat vairāk, sabiedroto flote mums aktīvi palīdzēja. Jau Latvijas tapšanas sākumā, 1918. gada decembrī, angļu flote admirāļa Sinklera vadībā palīdzēja atbrūnot Rīgā sacēlušos lieliniekus. Lielāko un neatsveřamāko pabalstu sabiedroto kaŗa kuŗi sniedza mums 1919. g. novembra uzbrukuma dienās Bermonta kaŗaspēkam, kad flotes artilērija apšaudīja Bermonta spēkus Bolderājā un Pārdaugavā. Sabiedroto flotes atbalstīta valsts tapšanas sākumā mūsu virspavēlniecība varēja mazāk rūpēties par jūras krastu aizsardzību un visus spēkus vērst pret ienaidniekiem sauszemes frontēs. Šīs cīņas arī sekmējās. Lai gan cīņas Austrumu frontē vēl turpinājās, stāvoklis bija uzlabojies tik tālu, ka virspavēlniecība varēja sākt domāt par krasta aizsardzības organizēšanu. Līdz sim jūras krastu aizsargāja galvenā kārtā tikai sabiedroto jūras spēki. Šāds stāvoklis bija nenormāls un nevarēja ilgi turpināties. Tā kā jaunajā valstī sevišķi liela nozīme bija Rīgai, tad vispirms vajadzēja organizēt galvas pilsētas aizsardzību pret ienaidnieka uzbrukumiem no jūras.

Līdztekus cīņām frontē, Rīgā un valsts iekšienē ritēja drudžains darbs: saimnieciskās dzīves atjaunošana, pārvaldības iestāžu noorganizēšana u. taml. Valsts celtniecības darba vadošās iestādes, kā arī sakaru uzturēšana ar ārvalstīm koncentrējās Rīgā. Šī centra zaudēšana, pat darbības traucēšana radītu dezorganizāciju valsts un armijas vadīšanā. Rīgas aizsardzības nepieciešamība no jūras puses bija acīm redzama.

Lai gan virspavēlnieka rīcībā tālšāvēju lielgabalu bija maz, tomēr Rīgas aizsardzībai nolēma dibināt krasta artilēriju, novietojot Daugavgrīvā krasta baterijas.

1917. gadā, pēc Rīgas krišanas, krievu kaŗaspēks, aizejot no Daugavgrīvas apcietinātā rajona, saspridzināja lielāko daļu bateriju. Vācu okupācija un lielinieku vara pabeidza šos postīšanas darbus, un Latvija mantoja vienīgi saspridzinātos fortus, nodegušās un izpostītās ēkas. Šais gruvešos dzima Latvijas krasta artilerija.

1920. GADS — DAUGAVGRĪVAS ARTILERIJAS FORMĒŠANA.

7. aprīlī Armijas artilerijas rezerves priekšnieks savā 98. pavēlē 2. § uzdeva kapteinim Štobem formēt Rīgā Atsevišķo traktoru bateriju. Baterijas formēšanu iesāka 8. aprīlī Rīgā artilerijas rezervē. Bateriju apbruņoja četrām 6" angļu haubicēm un diviem vācu viegliem ložmetējiem. Baterijas sastāvs bija ļoti raibs, jo viņā iedalīja dažādu iesaukumu un ieroču šķiru kareivjus. Darbs veicās sekmīgi, un baterijas formēšanu 6. jūnijā pabeidza. 11. maijā kapteinis Štobe bateriju nodeva kapteinim Rauchmanim.

15. aprīlī artilerijas rezerves priekšnieks 106. pavēlē 7. § virsleitnantam Pinkam uzdeva formēt 1. Krasta bateriju. Baterijas apbruņojumā ietilpa divi krievu Šneidera sistēmas 42" lielgabali un divas vācu 15 cm haubices (2. XI viņas apmainīja pret 42" lgb.). Arī šīs baterijas formēšana noritēja ne visai labvēlīgos apstākļos. Baterijas sastāvs komplektējās no artilerijas rezerves trešā vada. Starp baterijas kareivjiem tikai trīs bija artileristi, bet pārējie ar lielgabalu iepazīnās pirmo reizi. Kareivji bija iesaukti Kurzemē 1919. gadā. Arī lielgabalu materiālai daļai bija daudz trūkumu. Trūka pat skatīklu. Tos saņēma tikai jūnija sākumā. Baterijas formēšanu beidza 6. jūnijā.

Abas baterijas formējās ka atsevišķas vienības ar patstāvīgu saimniecību.

7. jūnijā Atsevišķā traktoru un 1. Krasta baterija izbrauca no Rīgas un ieņēma pozīcijas Daugavgrīvas apcietinātā rajonā: Traktoru baterija Mangaļsalā, bet 1. Krasta baterija — Komētfortā. Bateriju uzdevums bija sargāt Rīgu pret ienaidnieku uzbrukumiem no jūras. Bez tiešā uzdevuma baterijas veica dažādus saimniecības darbus un izbūvēja pozīcijas. Pēc sekmīgi veiktas apmācības 1. oktobrī notika pirmā praktiskā šaušana jūrā stāvošā mērķī.

Nākošās — 2. Krasta baterijas formēšana sākās stipri vēlāk. Bateriju sāka formēt Mangaļsalā 24. septembrī vlt. Sēja. Baterijai paredzētie lielgabali bija izjaukti un tiem trūka daudz daļu. Daļas vajadzēja izgatavot no jauna, tamdēļ lielgabalu uzstādīšana ieilga, un 1920. gada praktiskās šaušanās baterija nevarēja piedalīties.

25. oktobrī nodibināja Daugavgrīvas Apcietinātā rajona komandantūru. Galvenās artilērijas pārvaldes priekšnieks 137. pavēlē 3. § par komandantu iecēla Vidzemes Artilērijas pulka 1. divīziona komandieri, kapteini Dombrovski Kārli. Visas krasta baterijas pakļāva komandantam, piešķirot viņam pulka komandiera tiesības. Daugavgrīvas cietoksnī un Bolderājā pirms tam pastāvošās komandantūras izformēja. Apcietinātā rajona komandantūra novietojās izformētās komandantūras telpās, Daugavgrīvā, Viesnīcas ielā Nr. 14.

13. decembrī Armijas virspavēlnieka 166. pavēlē 6. § Daugavgrīvas apcietinātā rajona komandantūru likvidēja un nodibināja Daugavgrīvas artilērijas priekšnieka posteni, kurā nozīmēja kapteini Dombrovski; viņam pakļāva jau minētās 3 baterijas.

Jauno karaspēka daļu nosauca „Daugavgrīvas Artilērija“. Bateriju atsevišķās saimniecības likvidēja, to vietā dibinot kopēju saimniecību.

Pozīcijas, ko 1920. gadā ieņēma krasta baterijas, bija pilnīgi sagrautas un izpostītas. Arī kazarmju ēkas un virsnieku dzīvokļi bija izpostīti. Apkārtne mētājās betona bluķi un akmeņi — aizgājušā krievu karaspēka saspridzināto nocietinājumu un ēku atliekas. Visās malās vilkā dzeloņstieples. Mežs bija pilns koku zariem, jo daudz koku bija cirsti nocietinājumiem, malkai un iedzīvotāju dažādām vajadzībām. Nesaspridzinātos pagrabos atradās vēl šāviņi, daudz pulvera, municijas kastes, plaukti un t. t. Svina un pulvera iegūšanai apkārtnes iedzīvotāji gandrīz visus šrapneļus bija izlādējuši.

Viss 1920. gads pagāja rajona tīrīšanā un pozīciju iekārtošanā. Sevišķi grūti atrisināms bija dzīvokļu jautājums. Ēkām trūka logu un durvju. Gandrīz visas krāsnis bija nelietojamas. Daudz maz lietojamās istabas aizņēma privātpersonas, kas juku laikos bija bez atļaujas iekārtojušās tukšajās ēkās. Šos cilvēkus karš bija padzinis no agrākām dzīves vietām. Istabu apsildīšanai un citām vajadzībām viņi dedzināja municiju kastu, stalažu, durvju un sētu atliekas. Blakusistabās novietoja arī lopus. Pamazām artilērija atbrīvojās no šiem iemītniekiem un stājās pie telpu remonta, cik to atļāva līdzekļi. Ja pietrūka materiāla, izlietoja apkārtējo mežu. Rudenī vienai ēkai jau bija ielikti logi un durvis. Tā kā apkurināmo istabu bija maz, tad virsniekiem nācās apmesties vairākiem vienā istabā. Artilērijas tehniķis Vendels dzīvoja neapsildāmā istabā pat 20° salā. Pēc kara pārdzīvojumiem arī šādi dzīves apstākļi virsniekiem likās pietiekoši ērti. Tagad katram bija sava gulta, ķebļītis, pat dažī galdi. Lai gan virsniekiem bija jāapmierinās ar karavīvu uzturu, tad tagad vismaz viņi saņēma to noteiktā laikā.

Pasaules karā saspriecināta municijas pagraba drupas.

Ziemā virsniekiem un instruktoriem, kas dzīvoja Mangaļsalā, lielas neērtības sagādāja satiksme ar Rīgu un Daugavas kreisā krasta vienību. Kad Daugava pārklājās ar ledu, kuģišu satiksmi starp Rīgu un Bolderāju pārtrauca. Rīgā nokļūt varēja vienīgi no Bolderājas stacijas ar diviem vilcieniem. Ne katru reizi varēja no Mangaļsalas tikt Bolderājā, jo Daugavā ledu bieži izlauza ledlauži. Ja izdevās pāriet upi, tad par atpakaļ tikšanu galvot nevarēja. Ja prombūtnes laikā ledu izlauza, tad bieži vien bija vairākas stundas jāgaida upes aizsalšana.

Karavīri ziemā iet pāri Daugavai.

Traktoru baterija, kas ienāca Mangaļsalā vasaras sākumā, izvēlējās sev labākās telpas un līdz ziemei paspēja tās iekārtot. Instruktori novietojās visā cietokšņa rajonā — virsnieku neapdzīvotās ēkās. Padoto uzraudzība šādos apstākļos bija ļoti grūta. Šādu apstākļu sekas bija nelaimes gadījumi. Divi traktoru baterijas šoferi bija atraduši pagrabos samirkušus piroksilīna lādiņus. Lādiņu izžāvēšanai šoferi piroksilīnu uzlika uz krāsns. Kādā dienā notika sprādziens. Sasprāga krāsns, izbira logi, nobira sienas apmetums un tika izsistas durvis. Tikai ar lielām pūlēm izdevās apslāpēt uguni, kas draudēja nodedzināt ēku. Abus pārdrošniekus smagi ievainotus nosūtīja kaŗa slimnīcā. Viens no viņiem tikai pēc pusgada, stipri sakropļots, atstāja kaŗa slimnīcu; otra ievainojumi bija vieglāki.

2. Krasta baterijai telpu jautājums bija daudz sliktāks, jo nebija apdzīvojamu ēku. Tamdēļ viņa novietojās agrāko un arī vēl tagadējo darbnīcu ēkā. Ēka apdzīvošanai bija maz piemērota, un krāsns kurināja 24 stundas bez pārtraukuma. Bet tas darīja maz rūpju — ja pietrūka malkas, bija vēl mežs. Kaŗavīru psiholoģija vēl nebija pārveidojusies un piemērojusies miera laika apstākļiem. Ziemas vidū 2. baterija pārgāja tagadējā virsnieku kluba ēkā.

Kaŗa laika sekas bija sargkareivju nervozitāte. Bieži vien sargiem likas, ka postenim tuvojas uzbrucējs, un viņi sāka šaut, saceldami trauksmi bieži bez pamata. Trauksmju sacēlāji pa lielākai daļai bija jaunieškie kareivji. Cilvēku trūkuma dēļ tos pēc nepilnīgas apmācības ar vājām zināšanām un bez dziļākas pienākumu izpratnes vajadzēja norīkot sardzēs. Tomēr vienu otru reizi trauksme bija pamatota, jo dažreiz no meža šāva uz sargiem. Tā kā sardzes no posteņiem atradās diezgan tālu, tad arī uzbrucējus notvert nekad neizdevās. Taisni ziemsvētkos tādi uzbrukumi atkārtojās vairākas dienas no vietas. Pēc jaunsgada uzbrukumi rimās. Cīņa pret tādiem uzbrukumiem bija ļoti grūta, jo plašajā mežu rajonā ļaundari varēja labi paslēpties un viegli pazust. Viegli bija aizslēpties daudzos tukšos municijas pagrabos, šķūņos un jūras kāpās.

1921. GADS.

5. janvārī artilerijā ieradās kapteinis Grenners-Sokolovs. Viņu iecēla par 2. Krasta baterijas vecāko virsnieku, bet 15. janvārī par tās pašas baterijas komandieri.

Gada sākumā demobilizējās daudz virsnieku — pa lielākai daļai augstskolas audzēkņi, lai turpinātu izglītību. 17. februārī artilerijā nodibināja saimniecības priekšnieka posteni. Par saimniecības priekšnieku iecēla kollēģijas reģistrātoru¹ Graudiņu.

¹ Ierēdņu dienesta pakāpe krievu armijā.

Demobilizētā vltņ. Pinkas vietā 1. bateriju pagaidām komandēja ltn. Roze, kapt. Domko, vltņ. Užāns un jūras vltņ. Gislers. 30. septembrī bateriju pieņem vltņ. Užāns. Kapt. Rauchmaņa vietā par Traktoru baterijas komandieri iecēla vltņ. Zīvertu.

Apsardzības ministrs ar 23. pavēles 4. § kara kuga „M 68“ (vēlākais „Virsaitis“) saimniecisko apgādi uzdeva artilerijai.

Turpmāk dzīve izvirzīja steidzoši kārtojamus jautājumus. Artilerijas priekšnieks, kas reizē bija arī apcietinātā rajona priekšnieks, pārzināja Centrālcietokšņa un Mangaļsalas visu krievu laikā pastāvošo Daugavgrīvas cietokšņa rajonu. Šā rajona pārvaldīšanai nepieciešami bija saistošie noteikumi, kas garantētu drošību baterijām, noliktavām un piešķirtu apcietinātā rajona priekšniekam vajadzīgās tiesības. Rajona priekšnieku tiesības vajadzēja pielīdzināt krievu cietokšņa komandantam. Šo jautājumu gan ierosināja, bet tā izlemšana aizkavējās. Ar šo jautājumu saistījās arī apcietinātā rajona zemes gabalu pārzināšana.

1. aprīlī Daugavgrīvā ieradās Kara ministrijas ēku komisija un Būvju valdes torģu komisija, kas bez apcietinātā rajona priekšnieka piekrišanas iznomāja šejienes iedzīvotājiem pļavas un ganības. Komisija nemaz nebija ievērojusi, ka privāto personu pielaišana apcietinātā rajonā no militāra viedokļa nav vēlama. Ar galvenās artilerijas pārvaldes priekšnieka palīdzību zemes turpmāko iznomāšanu privātpersonām pārtrauca. Zemes dēļ nesaskaņas radās arī ar Mangaļsalas iedzīvotājiem. Viņi uzskatīja, ka līdz ar krievu valdīšanas izbeigšanos vairs nepastāv cietokšņa robežas. Mangaļciema iedzīvotāji centās iegūt lielāko cietokšņa zemju daļu, kas viņiem piederēja līdz tam laikam, kad krievu valdība šo zemi atsavināja cietokšņa vajadzībām. Pēc vairāku komisiju darba robežas atstāja tādas, kādas tās bij krievu laikā.

Baterija salūtē.

Valstij nostabilizējoties, pieauga arī sakari ar ārzemēm. 1921. gadā bija sagaidāmi ārvalšķu kara kuģu apciemojumi. Lai viesus pienācīgi apsveiktu, bija vajadzīgi lielgabali salūtbaterijai.

6. maijā baterijas formēšanai saņēma četrus 3,425" lielgabalus, kas bija domāti tikai salūtēšanai, jo vecuma dēļ citām vajadzībām nebija piemēroti.

Tirdzniecības kuģu kustībai pieaugot, artilerijai pavēlēja reģistrēt visus ostā ienākušos un no ostas izejošos kuģus. Ziņas par kuģu apgrozību ik nedēļas iesniedza galvenās artilerijas pārvaldei.

Kā iepriekšējā gadā, tā arī tagad artilerijas galvenais uzdevums bija pozīciju izbūve, ēku remonts un rajona tīrīšana.

1921. gadā artilerija no atsevišķām vienībām izveidojās par patstāvīgu daļu.

1922. GADS.

1. februārī artileriju iedalīja Techniskās divīzijas sastāvā, bet 1. aprīlī atkal pakļāva Artilerijas inspektoram.

1. martā artilerijas medicīnas ambulanci ar visu personālu pievienoja Sapieņu bataljonam. Artilerijas kareivjus ārstēja Sapieņu bataljona vecākais ārsts.

1. aprīlī artilerijā iedalīja kara kuģi „T“. Artileriju atbrīvoja no k-k. „Virsaitis“ apgādes, jo kuģis sāka patstāvīgu saimniecību.

19. jūnijā artilerijas stābs no Bolderājas pārvietojās Mangaļsalā.

Sakarā ar Traktoru baterijas pāriešanu Smagās artilerijas pulka sastāvā, vln. Zīvertam uzdeva saformēt 3. Krasta bateriju. Kareivjus un daļu instruktoru ņēma no Traktoru baterijas, bet pārējos no Kurzemes un Latgales Artilerijas pulku kareivjiem. Baterijas apbruņojumam no Bruņoto vilcienu pulka saņēma divus vācu 77 mm vieglos lauka lielgabalus. Vēlāk saņēma vēl divus tādus pašus lielgabalus.

25. augustā atklāja virsnieku klubu. Drīz klubā izveidojās zināma kārtība, tradīcijas. Rautos un vakaros virsnieki pie galda sēdās vecākuma kārtībā. Ar runām sarīkojumos klubā uzstājās tikai daļas komandieris, jo virsnieki uzskatīja, ka kara vīram nav piemērota daudzrunība, bet viņam sevi jāparāda darbā u. t. t.

10. novembrī Latvijas flotes dzimšanu Daugavgrīvas artilerija atzīmēja, salūvējot kara kuģim „Virsaitis“, kad to Bolderājas kuģu būvētava pēc kapitālremonta nolaida ūdenī.

1922. gadu var uzskatīt par pirmo darbības gadu miera laika apstākļos. Kareivju apmācība noritēja sistēmātiskāk, lai gan to vēl stipri traucēja saimniecības un remontu darbi. Izbūvēja jau arī salūtbaterijas un 3. baterijas pozīcijas. Darbu veica pašu spēkiem ar rajonā atrastiem materiāliem.

Plkv.-ltn. Grenners-Sokolovs, artilerijas komandiera v. i. no 2. VIII 23. g. līdz 17. XI 23. g. Vēlāk artilerijas komandiera palīgs.

1923. GADS.

2. augustā pulkv.-ltn. Dombrovski pēc paša vēlēšanās atvaļina no kara dienesta līdz turpmākam rīkojumam. Artilerijas pagaidu komandēšanu uzdeva kapteinim Grenneram-Sokolovam.

Sekas pārāk vieglai privātpersonu piekļūšanai apcietinātam rajonam bija sargkareivja Gaukas nošaušana pie municijas pagrabiem 13. augustā apm. plkst. 23. Tumsā Komēforta drašu sētai bija

pielīdis noziedznieks un šāvis sargkareivim Gaukam. Lode bija ķērusi kareivi vēderā. No ievainojuma Gauka drīz mira, atstājot bez apgādnieka sievu un bērnu. Lai gan sardze nekavējoties pārmeklēja visu apkārtni, noziedzniekus neatrada.

Vēlāk noskaidrojās, ka no Komētforta apkārtnes izskrējuši trīs vīrieši un motorlaivā aizbēguši. Izmeklēšanā bija gūti norādījumi, ka sargkareivja slepkavībā vainojami komunisti. Šis gadījums stipri uztrauca garnizonu.

Drīzā laikā atkārtojās līdzīgs gadījums. Sargs bija manījis, ka postenim tuvojas kāda privātpersona. Uzaicinājumam apstāties svešinieks nepaklausījās, bet veikli nometies zemē un nakts tumsā pazudis. Arī šoreiz vainīgo atrast neizdevās. Uzbrukumu atkārtotā un uzbrucēju veikla rīcība liecināja, ka darīšana ar speciāli apmācītiem noziedzniekiem. Tamdēļ sardžu modrību pastiprināja un izdeva saistošus noteikumus, kas privātpersonām Komētforta rajona apmeklēšanu stipri ierobežoja. Pēc šiem drošības soļiem uzbrukumi sargiem vairs neatkārtojās.

17. novembrī artilērijas komandēšanu uzņemas jaunieceltais artilērijas priekšnieks pulkv.-ltn. Rīsiņš (K. M. 44. pav. 3. §). Pulkv.-ltn. Rīsiņu 19. decembrī ieceļ par Daugavgrīvas-Mangaļsalas apcietinātā rajona garnizona priekšnieku.

Šinī gadā tika nodibināts virsdienesta instruktoru klubs, kuŗam iedīlēja 2 istabas pašreizējā virsnieku kluba ēkā, bet drīz vien, instruktoru skaitam pieaugot, iedalītās telpas izrādījās par mazām, un klubs pārcēlās uz daudz plašākām telpām — pašreizējā pulka stāba ēkā, kur aizņēma 5 istabas ēkas jūras pusē. Klubam atdeva arī dārzu, kas pa kara gadiem bij pārvērties par krūmāju. Dārzu uzkopa, un dažu labu reizi tanī sarīkoja balles, brīvdabas izrādes un citas izpriecas. Arī telpas virsdienesta instruktori pašu spēkiem saveda kārtībā, tāpat pašu spēkiem izgatavoja kluba iekārtu.

1924. GADS.

Kad artilērijas dzīves minimālās vajadzības bija daudz maz apmierinātas, varēja ziedot vairāk enerģijas un laika ierindai un šaušanas sekmju pacelšanai.

Pirmā kārtā bija nokārtojama sakaru organizācija un izveidošana, kā arī sakaru vienības dibināšana un apmācība. Ar pavēli artilērijai Nr. 148. 4. § dibina sakaru komandu. Par komandas priekšnieku iecēla 2. baterijas vecāko virsnieku virsleitnantu Sokolovski. Vajadzīgo cilvēku skaitu piekomandēja no baterijām. Jau pirmā šaušana pierādīja, ka sakari darbojas labi un sāņnovērošanas punkti savu darbību izpildīja bez kavēkļiem un pareizi.

Pastāvīgo sakaru noorganizēšana sākās ar apakšzemes telefona tīkla izbūvi. Ilgāku laiku ziedoja krievu apakšzemes bruņotā kābele tīkla uzmeklēšanai. Tīklu arī atrada, kas bija liels ieguvums valstij, bet sevišķi artilērijai. Šajā darbā sakaru komanda strādāja visu vasaru, jo kābele vietas nebija zināmas. Daļu kābele atstāja līdzšinējā vietā, daļu pārvietoja jaunajām prasībām atbilstošās vietās. Sakaru tīklu izveidoja un piemēroja kaujas prasībām.

Artilērijas tālākai izveidošanai un palielināšanai kā kvalitatīvā, tā kvantitatīvā ziņā izstrādāja vairākus projektus. Projektu realizēšana daudzkārtīgi pavairotu artilērijas kaujas spējas, bet tā neizdevās kara resora aprobežotā budžeta dēļ.

Praktisko šaušanu periodā noorganizēja un pirmo reizi izdarīja krasta bateriju nakts šaušanu. Mērķa apgaismošanu veica Elektrotehniskā divīziona starmetējs. Noskaidrojās nakts šaušanu tehniskā organizācija un šautrums.

Praktisko šaušanu papildināja jauninājumiem. Šaušanās sāka lietot kapteiņa Sokolova konstruētos līnēālus, kas baterijas komandieriem deva iespēju ātri aprēķināt visus mainīgos šaušanas datus. Lielāka ātruma sasniegšanai mērķi novietoja uz laivām — pontoniem. Pontonus

pagatavoja pēc virsleitnanta Sokolovska izstrādātā projekta. Jaunā konstrukcija mērķa ātrumu palielināja līdz 12 j. j. stundā, iepriekšējo 5—5,5 j. j. vietā.

Pulka kuģis „Artilerists” ar mērķi.

Lielgabalu šaušanas tāluma palielināšanai kapteinis Sokolovs un virsleitnants Sokolovskis izdarīja aprēķinus lielgabalu pārbūvei. Pēc pārbūves lielgabalu šaušanas tālums palielinājās par 30%. Tas artilerijai bija liels ieguvums.

26. jūlijā kapteini Grenneru-Sokolovu iecēla artilerijas saimniecības priekšnieka amatā. Kapteini Viļumu iecēla 3. baterijas komandiera, bet kapteini Zīvertu 2. baterijas komandiera amatā.

17. septembrī Vidzemes divīzijas un flotes kopējos nakts manevros piedalījās arī Daugavgrīvas artilerija. Flotei bija jāforsē Daugavas grīva un jāizsēdina Rīgas rajonā desants. Artilerijai pavēlēja cīnīties pret desantu un neielast kaŗa kuģus Daugavā. Ārkārtīgi tumšās nakts dēļ kuģu ienākšanu tomēr nepamanīja. Šis apstāklis noteikti pierādīja, ka artilerija jāapgādā ar spēcīgiem starmetējiem.

Manevros, jūras (un krasta) apgaismošanai starmetējus izsūtīja no Rīgas. Sliktā ceļa dēļ starmetējus Daugavgrīvā saņēma tikai nākamās dienas rītā, kad operācijas jau bija nobeigtas.

Sakaru komandas darba spēkiem virsleitnants Sokolovskis izbūvēja kailvadu līniju no Vecākiem līdz Mangaļsalai, kā arī ārējo un iekšējo apgaismošanas tīklu pozīcijās un kazarmju rajonā.

Artilerija izdarīja plašus meliorācijas darbus, jo municijas pagrabi ūdens uzplūduma dēļ bija kļuvuši nederīgi municijas glabāšanai. Pavasaros, rudenos un lietainā laikā pagrabos saplūda ūdens apmēram $\frac{1}{2}$ metra augstumā. Vienības pielika daudz pūles un laika ūdens izpumpēšanai. Pašu spēkiem izraka apm. 5 km gaŗu grāvju tīklu, kas novadīja lieko ūdeni Daugavā. Šos darbus vadīja kapteinis Zīverts.

Šis gads bija arī rosīgs kaŗavīru sportā. Ar sportu artilerijā darbojās jau no dibināšanas pirmajām dienām. Pirmās sporta komandas dibinājās 1. Krasta un Traktoru baterijā. Pēc kājbumbas komandu nodibināšanas radās arī smag- un vieglatlētikas sportsmeņu grupas. Sākums, kā jau katram jaunam pasākumam, bija grūts: bija tikai laba griba, bet trūka līdzekļi. Tamdēļ kājbumbas, šķēpus un dažas ceļamās svara bumbas iegādājās paši sportsmeņi. Sevišķi jāatzīmē virsnieku un kareivju lielā piekrišana kājbumbai. Ievērojot intensīvo ķeršanos pie darba, rezultātus jau ātri manīja. Kareivjos pieņēmas brašums un izveicība. Artilerijas kājbumbas komanda 1923.—24. g. cīnījās ar dažādām privātām un to kaŗaspēka daļu komandām, kas apmetās nometnē Mangaļsalā. Visās sacīkstēs artilerijas komanda pierādīja savas spējas.

Kaŗavīri piegriezta arī vērību ūdens sportam — peldēšanai, daži sasniegdami lielus panākumus. Latvijas artilerijas sporta sacīkstēs Daugavgrīvas artilerijas stāba vecākais rakstvedis Ručko 1923.

g. izpelnījās pirmo godalgu 100 metru peldēšanā brīvā stilā, bet 1924. g.: 1) pirmo godalgu peldēšanā tādā pašā distancē un 2) otro godalgu peldēšanā kaujtērpā 15 metros.

Vieglatlētikā Daugavgrīvas artilērija armijas sacīkstēs nepiedalījās, izņemot skriešanu kaujtērpā. 1924. g. artilērijas kaņāvīrus atturēja no sacīkstēm praktiskās šaušanas, lai gan priekšsacīkstēs sasniegtie rezultāti deva cerību gūt labus panākumus.

Zināšanu papildināšanai vasarā, praktiskās artilērijas šaušanas laikā, artilērija iedalīja rezerves virsniekus. Šai gadā pirmo reizi krasta baterijām notika sacīkšu šaušana kustošā jūras mērķī. 30. augustā sacensībā 1. vietu ieguva 2. Krasta baterija (šāvējs vlt. Sokolovskis).

Instruktoru klubs tālāk izveidojās. Iegādāja biljarda galdu, kam naudu aizņēmuma veidā deva visi virsdienesta instruktori. Šī nauda tika pakāpeniski atmaksāta atpakaļ no biljarda galda ienākumiem un kluba summām.

1925. GADS.

Jau sen bija doma par atsevišķa instruktoru vada dibināšanu Daugavgrīvas artilērijā. Līdz šim instruktoru kadru sagatavoja Artilērijas instruktoru baterija. Šie instruktori pilnā mērā neapmierināja dienesta prasības Daugavgrīvas artilērijā. Artilērijas instruktoru baterijā kursantu lielais vairums komplektējās no lauku artilērijas pulkiem. Krasta artilēristu bija ļoti maz. Lai neapgrūtinātu jau tā plašo instruktoru baterijas mācības kursu, nevarēja piegriezt pienācīgo vērību krasta artilērijas instruktoru sagatavošanai. Artilērijas priekšnieks ierosināja instruktorus sagatavot artilērijā. Artilērijas inspektors ierosinājumam piekrita un 14. martā pavēlēja dibināt Daugavgrīvas artilērijā instruktoru vadu. Pirmais instruktoru vada komandieris bija vlt. Zavertkins, viņa palīgs ltn. Andermanis, virsseržants — 2. btr. virsseržants Remmers-Veits.

29. maijā nodibinājās Daugavgrīvas artilērijas mednieku pulciņš. Viņa mērķis: audzināt un izkopt medniekus ētiskus principus un disciplīnu, apkarot nelikumīgas medības un medijamo kustoņu iznīcināšanu, saudzēt medijamos dzīvniekus un veicināt viņu pieaugšanu, iznīcināt medniecības kaitēkļus, izkopt šaušanas sportu, sarīkot pareizi nostādītas medības.

Pulciņa darbība pagaidām norisinājās Daugavgrīvas-Mangaļsalas apcietinātā rajonā.

Papildinot iepriekšējā gadā iesniegtos projektus par artilērijas paplašināšanu, arī šogad plkv.-ltn. Rīsiņš iesūtīja priekšlikumus par artilērijas izveidošanas nepieciešamību. Šos projektus, kaut

arī nepilnīgi, realizēja. Izpildot K. M. 20. pavēli, artilēriju papildināja divām baterijām. 4. baterijas komandiera amatā iecēla vlt. Lejniēku, 5. baterijas — kapt. Zavertkinu. Vēlāk 4. baterijas komandiera amatā iecēla vlt. Sokolovski, bet vlt. Lejniēku — sakaru komandas priekšnieka amatā. Bateriju formēšanai kaŗavīrus ņēma no Sapieru bataljona izformētās sardzes rotas, bet virsniekus un instruktorus no pārējām Daugavgrīvas artilērijas vienībām.

Plkv. Risinš, artilērijas komandieris
no 17. XI 23. līdz 6. II 35. g.

Artilērijai uzdeva apsargāt Centrālcietoksni un Komētfortu. Artilērijas nelielo statu dēļ tas turpmākos gados stipri apgrūtināja vienību apmācību.

Izdarīti vēl sekojoši pārgrozījumi: Daugavgrīvas artilērijas priekšnieku pārdēvēja par Daugavgrīvas artilērijas komandieri, nodibināja Daugavgrīvas artilērijas komandiera palīga posteni, kuŗā iecēla plkv.-lt. Grenneru-Sokolovu.

Par saimniecības priekšnieku iecēla no Zemgales art. pulka pārnākušo plkv.-lt. Breži.

Līdzšinējo 1. Krasta bateriju pārdēvēja par 4. bateriju. Jaunformējamo zenītbateriju nosauca par 1. bateriju. Bateriju formēšana notika ļoti intensīvi.

Šaušanas novērošana.

25. oktobrī svinīgi atzīmēja Daugavgrīvas artilērijas 5 gadu pastāvēšanu. Svinībās ieradās un parādi pieņēma pirmais valsts prezidents Jānis Čakste.

Valsts prezidents apmeklēja arī kaŗavīru izrādi, instruktoru un kareivju klubus. Pēc tam valsts prezidents pavadīja virsnieku saimē Daugavgrīvas artilērijas virsnieku klubā dažas stundas. Galda runā prezidents atzīmēja lielo vienprātību un darba mīlestību, kāda valda Daugavgrīvas artilērijā.

1925. gadā Daugavgrīvas artilērija izveidojās kaŗaspēka daļās, pēc sava sastāva līdzīga pārējām artilērijas daļām.

Instruktoru klubs tika pārcelts ēkā Nr. 127, jo sakarā ar telpu trūkumu līdzšinējā kluba ēkā iekārtoja dzīvokļus virsniekiem. Jaunā kluba ēka atkal prasīja remontu, ko virsdienesta instruktori izdarīja paši, un pa daļai saviem līdzekļiem. Iegādāja mīksta mēbeles, spoguļus, galdus, dažas gleznas, valstsvīru ģīmetnes, lampas u. c.

Klubu iesvētīja 25. oktobrī, t. i. kad artilērija svinēja savu 5 gadu jubileju. Virsdienesta instruktori sarīkoja tējas vakaru, kuru apmeklēja arī valsts prezidents J. Čakste. Par atmiņu savam apmeklējumam valsts prezidents J. Čakste atstāja autografu uz savas ģīmetnes.

1926. GADS.

Augusta mēnesī iesāka artilērijai svarīgos fortifikācijas un maskēšanas darbus. Darbus veica pēc armijas inženiera norādījumiem. Ar artilērijā esošiem līdzekļiem izdarīja bateriju maskēšanas mēģinājumus. Apmācīja kaŗavīrus rezerves pozīciju sagatavošanā. Šie darbi aizņēma ilgāku laiku.

25. augustā instruktoru vada praktiskā šaušanā notika smags nelaimes gadījums: sprāgstot vienam 3" lielgabalam, krita kar. Liepiņš, un smagi ievainoja kareivi Gurtlausu, kas Kaŗa slimnīcā mira. Sīkā izmeklēšanā un apstākļu noskaidrošanā pierādījās, ka nelaimes gadījumā apkalpe un šaušanas vadība nav vainojama.

Daugavgrīvā rudenos plosās stipras vētras. Kaŗavīriem vienu otru reizi gadījās būt par lieciniekiem kuģu bojā ejai rudens vētrās. Viens tāds gadījums notika 4. oktobrī, kad pulkst. 23,05 Mangaļsalas krastos avarēja burinieks „Milda“, ko vētra uzdzina sēklī. Viļņi dragāja to ar tādu spēku, ka sasita gabalos glābšanas laivas un ierāva jūrā citus glābšanas līdzekļus. Vlt. Velters un serž. Siksa ar glābšanas apliem un virvēm tumsā, 12 balles stiprā vētrā, metās jūrā un izglāba avarējošā burinieka 7 jūrniekus. Minēto notikumu atzīmējis K. M. 12. X 29. pav. 11. §, kur izteicis

droširdīgiem karavīriem pateicību un atzinību. Latvijas Glābšanas biedrība uz ūdeņiem izsniegusi minētiem karavīriem atzinības rakstus un balvas.

1927. GADS.

Šogad pirmo reizi notika sacīkšu šaušana ar pistolēm un karabīniem virsniekiem un virsdienesta instruktoriem.

Lielu vērību piegrieza apmācībai ķīmiskam dienestam. Apmācībā panāca, ka kareivji spēja staigāt, darboties pie lielgabaliem un šaut gāzu maskās ilgāku laiku.

1927. g. artilērijas komandieris apstiprināja un pielietoja dzīvē noteikumus par Daugavgrīvas artilērijas virsdienesta instruktoru krāj-aizdevu kapitālu. Virsdienesta instruktori nepieciešamos gadījumos varēja saņemt aizdevumus, kā arī no obligātoriskam iemaksām iekrāt zināmu summu. Vēlāk krāj-aizdevu kapitāls darbojās saskaņā ar visai armijai izdotiem noteikumiem.

1. (zenīt-) baterijas komandieri kapt. Sokolovski pārcēla Aizzogotāju trāleņu divīzionā. Kapt. Sokolovska vietā 1. baterijas komandiera amatā iecēla Zemgales artil. pulka kapt. Rozīti. Izstrādāja baterijas dienesta reglamenta projektu zenīt-baterijai. Pēc šā projekta arī turpmākos gados apmācīja zenīt-baterijas karavīrus.

1928. GADS.

Artilērijas izveidošanā guva lielus sasniegumus: Mangaļsalā ierīkoja starmetēja staciju, kas stipri pavairoja artilērijas kaujas spējas. Artilērijas komandieris pulkvedis Rīsiņš, vadoties no citu valšķu šaušanas reglamentiem, sastādīja „krasta artilērijas šaušanas reglamentu“ Daugavgrīvas artilērijai.

Artilērijas šaušanā ar katru gadu palielinot prasības, šaušanas veidi palika arvienu precīzāki. Izmēģināja šaušanu no segtām pozīcijām, pielietojot artilērijas komandiera priekšā liktās dalītās tēmēšanas pamatprincipus šaušanai kustošā mērķī. Sasniegumi bija tikpat sekmīgi, kā šaujot ar tiešo tēmēšanu.

Virsnieku vingrināšanai artilērijas šaušanā arī ziemas periodā Polijā tika iegādāts fiktīvās šaušanas aparāts. Aparāta nozīme, kā vēlāk pierādījās praksē, bija ļoti liela.

Daugavgrīvas artilērija bija palikusi vienīgā no Latvijas artilērijas daļām, kurai vēl nebija sudraba taure. Karoga vietā artilērijas pulkiem ir sudraba taures: zaudēt karogu vai taures nozīmē zaudēt tautas uzticību un kaŗavīra godu; atstāt karogu nozīmē atsacīties no savas tautas un pilsoņa goda. Lai aizpildītu šo robu, bija jāstājas sakaros ar sabiedriskām organizācijām. Šim nolūkam iecēla komisiju: pulkv.-ltņ. Grenneru-Sokolovu, kapt. Zīvertu un Freibergu. Komisija nolēma, ka Daugavgrīvas artilērijai vistuvākā sabiedriskā organizācija ir Latvijas kuģu īpašnieku savienība. Iepazīšanās nolūkā komisija rudenī apmeklēja L. K. I. S. valdes priekšsēdi A. Zēbergu, vicepriekšsēdi A. Kalniņu un valdes sekretāru F. Žiglevicu un citus valdes locekļus un guva pretīmnākšanu. Pirmā L. K. I. S. pilnā sapulcē pieņēma A. Zēberga un F. Žiglevica priekšlikumu dāvat Daugavgrīvas artilērijai sudraba taures un uzņemties pulka labvēļu pienākumus. Ar to Daugavgrīvas artilērija bija ieguvusi iespaidīgus un sabiedrībā plaši pazīstamus labvēļus. Šinī gadā 3. Krasta baterijā mainījās komandieri: kapt. Viļumu pārvietoja galvenā artilērijas noliktavā, viņa vietā nāca Artilērijas instruktoru baterijas kapt. Alberts.

1929. GADS.

Februārī garnizona mācītājs Mangaļsalā iesvētīja atjaunoto veco, krievu nodedzināto kazarmi. Ērtās, higiēniskās un gaišās telpās novietoja divas baterijas. Novietošanās ziņā baterijas līdz šim atradās ļoti neapskaužamā stāvoklī: kareivji dzīvoja saspiesti, tumšās un aukstās telpās, gulēja divstāvu gultās.

Martā uzsāka starmetēju uzstādīšanu kreisajā krastā un pievedceļa izbūvi starmetēja pozīcijā. Minētos darbos piedalījās arī Sapiēru pulks.

K. M. 14. pav. 13 § Daugavgrīvas artilērijas gada svētkus noteica 7. jūnijā. Šinī dienā 1920. gadā artilērijas divas pamatbaterijas pilnīgi saformētas ieradās Daugavgrīvā pozīcijās. Tā kā tuvojās pulka 10 gadu pastāvēšanas svētki, sāka remontēt virsnieku klubu. Līdzekļus pa daļai deva Armijas ekonomiskais veikals, pa daļai saziņoja virsnieki. Artilērijas komandieris iecēla komisiju — pulkv.-ltn. Grenneru-Sokolovu, kapteinus Zīvertu un Skrīveri sudraba tauņu pasniegšanas ceremoniāla un pulka 10 gadu jubilejas programmas izstrādāšanai.

Šaušanas sacīkstēs bija teicami rezultāti: sacīkšu noteikumus izpildīja trīs baterijas.

Oktobrī, pēc stiprām vētrām, jūra pārpludināja šaujlauku un Daugavgrīvas miestu. Tanī laikā miestu no jūras neaizsargāja dambis, ko uzcēla dažus gadus vēlāk. Satiksmi miestā zemākās vietās uzturēja laivām un plostiem — augstākās — zirgiem. Kājām satiksme nebija iespējama. Šāds stāvoklis turpinājās dažas dienas. Plūdos noslika 4. baterijas dižkareivis Dambergs Kārlis. 16. oktobrī Dambergs ar kādu kareivi laivā brauca pa baterijas pagalmu. Laivu Dambergs stūma ar kārti. Stiprā jūras straume laivu sāka nest Lielupes virzienā. Tā kā dižkareivis Dambergs neatlaida kārti, kas bija iestigusi izmirkušajā zemē, tad straume viņu izrāva no laivas. Vienā acumirkli Dambergs pazuda viļņos. Damberga meklēšanai nebija panākumu. Straume Dambergu bija aiznesusi Lielupē, no kurienes to vēlāk izvilka zvejnieki ar tīklu.

5. oktobrī artilērijā pirmo reizi ieradās L. K. I. S. valdes pārstāvji Žiglevics, Lonfelds, Zandbergs, A/S. „Teka“ direktors Doķis un atveda labākiem šāvējiem vērtīgas balvas.

1929. g. rīkoti tuvināšanās vakari L. K. I. S. pārstāvjiem un Daugavgrīvas artilērijas virsniekiem. L. K. I. savienības un artilērijas tuvāko savstarpējo attiecību izveidošanā daudz pūļu pielikuši valdes priekšsēdis Arturs Zēbergs, vice-priekšsēdis A. Kalniņš un valdes sekretārs Fricis Žiglevics. Viņi visu laiku strādājuši ciešā kontaktā ar artilērijas komisiju un nekad neliedza kopējam darbam enerģiju un laiku. Par to viņiem pienākas lielākā atzinība. Galvenā kārtā viņu nopelni ir arī, ka plašā L. K. I. S. locekļu saimē modināta interese par Daugavgrīvas artilēriju.

Savienība turpmākajos gados ar vislielāko uzmanību sekoja artileristu dzīvei, darbam un sasniegumiem, dāvāja vērtīgas balvas šaušanas un sporta sacīkstēm un citādi atbalstīja visādus lietderīgus pasākumus. Tādā kārtā tā veicināja veselīgu sacensības garu, sekmēja šaušanas mākslu.

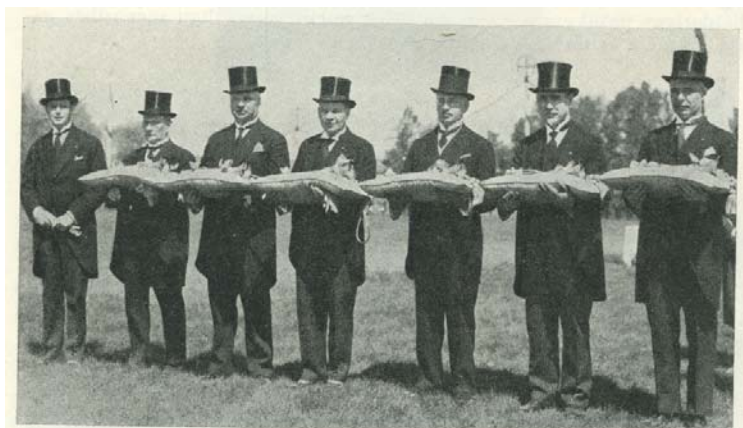
1930. GADS.

28. martā atsevišķo instruktoru vadu pārdēvēja par instruktoru komandu.

1. jūnijā virsleitnantu Freivaldu komandēja uz Igauniju iepazīties ar krasta artileriju.

Augusta mēnesī dažas dienas turp komandēja arī pulkvedi Rīsiņu un pulkv.-ltn. Grenneru-Sokolovu. Igaunijā virsnieki ieguva vērtīgus ierosinājumus krasta bateriju uguns vadības un uguns vešanas organizācijā un praktiskos šaušanu jautājumos.

6. jūnijā sākās artilerijas 10 gadu pastāvēšanas svinības. Tās ievadīja plkst. 17,00 dievkalpojums Māras baznīcā, kur bīskaps Irbe, asistējot virsmācītājam Bergam un garnizona mācītājam Teriņam, iesvētīja sudraba taures. Tauņu iesvētīšanas svinībās ieradās kaŗa ministrs, ģen. Vācietis, armijas komandieris ģen. Peniķis, armijas augstākie virsnieki, L. K. I. S. locekļi ar piederīgiem, artilerijas virsnieku piederīgie un daudz publikas. Sešas sudraba taures uz spilveniem pie altāŗa turēja L. K. I. S. valdes locekļi. Kā asistenti blakus novietojās artilerijas virsnieki. Iesvētīšanā bīskaps Irbe izcēla tauņu simbolisko nozīmi tālākajā artilerijas dzīvē — tām jābūt vienotājām miera laikā un aicinātājām, kad tuvojas briesmas.

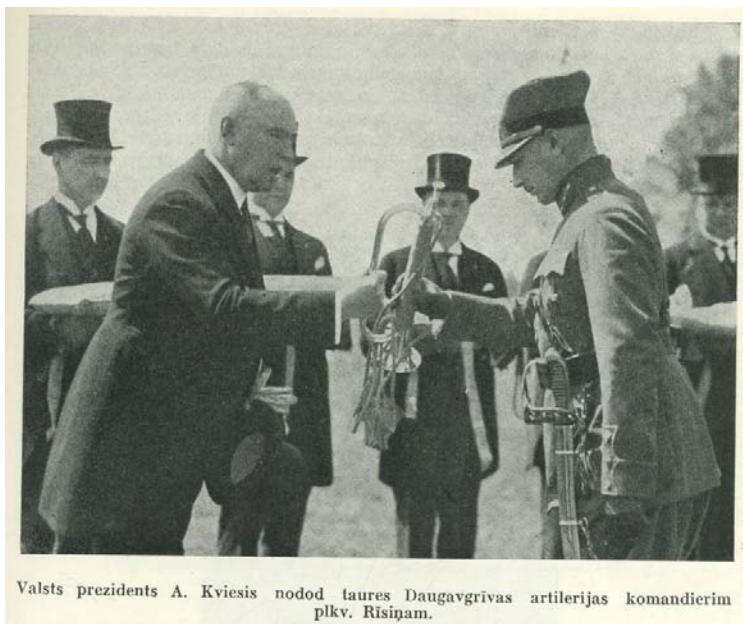

Latvijas kuģu īpašnieku savienības locekļi ar sudraba taurēm. No kreisās: valdes priekšsēdētājs A. Zēbergs, valdes locekļi: A. Kalniņš, Grauds, Ziglevics, Peters, E. Kalniņš, Zalemanis.

Pēc dievkalpojuma taures no baznīcas aiznesa L. K. I. S. valdes telpās, bet kaŗavīri ar viesiem apmeklēja Brāļu kapos. Kapos artilerijas komandieris pulkv. Rīsiņš ar L. K. I. S. valdes priekšsēdi A. Zēbergu, artilerijas un L. K. I. S. vārdā nolika vaināgu par Latviju kritušiem varoņiem.

7. jūnijā, ļoti skaistā dienā, plkst. 11.00 Mangaļsalā artileriju nostādīja sporta laukumā. Jachtā „Adonija“ piebrauca L. K. I. S. valdes locekļi ar piederīgiem un atveda sudraba taures. Plkst. 11.25 artilerijas kuģī „Artilerists“ atbrauca valsts prezidents Kviesis, kaŗa ministrs ģen. Vācietis, armijas komandieris ģen. Peniķis un armijas augstākie virsnieki. Valsts prezidentam atstājot kuģi, atskanēja lielgabalu salūts (21 šāviens). Valsts prezidents sasveicinājās ar goda sardzi, pēc kam devās parādes laukumā. Prezidents apsveica artileristus un pasniedza apbalvotiem kaŗavīriem Triju zvaigžņu ordeņus un goda zīmes.

L. K. I. S. valdes priekšsēdis A. Zēbergs lūdza valsts prezidentu pieņemt un nodot Daugavgrīvas artilērijai sudraba taures. Valsts prezidents pateicās par ziedotām taurēm un nodeva tās artilērijas komandierim. Artilērijas komandieris izsauca vienību komandieŗus, taurētājus-instruktorus un nodeva katrai vienībai vienu tauri. Orķestrim spēlējot, tauru nesēji nonesa taures gar artilērijas fronti un nostājās artilērijas labajā spārnā. Valsts prezidents pieņēma parādi; sudraba taures svinīgi aiznesa un novietoja speciālā skapī virsnieku klubā. Pēc parādes valsts prezidents ar viesiem piedalījās kareivju pusdienās.

Artilēriju apsveica kaŗa ministrs ģen. Vācietis, armijas komandieris ģen. Peniķis, artilērijas inspektors ģen. Kalniņš, L. K. I. S. valdes priekšsēdis A. Zēbergs un pārējie viesi.

Rakstiski artilēriju apsveikuŗi: saeimas prezidents, ministru prezidents, Igaunijas jūras cietokŗņa komandants, divīziju komandieŗi un citi. Apsveicējiem pateicās artilērijas komandieris pulkvedis Rīsiņš.

8. jūnijā plkst. 14,00 kaŗavīri noskatījās brīvdabas izrādi „Skroderdienas Silmačos“. Pēc izrādes virsnieku klubā bija rīkota pēcpusdienas tēja, instruktoriem kareivju mītnēs un kareivjiem brīvā dabā saviesīgs vakars. Plkst. 21,00 parādes laukumā notika svinīgā junda, kuŗas sākumu vēstīja lielgabala šāviena. Pēc jundas L. K. I. S. valdes locekļiem pasniedza Daugavgrīvas artilērijas krāsu nozīmes un krāŗņu albumu ar Daugavgrīvas artilērijas dzīves uzņēmumiem.

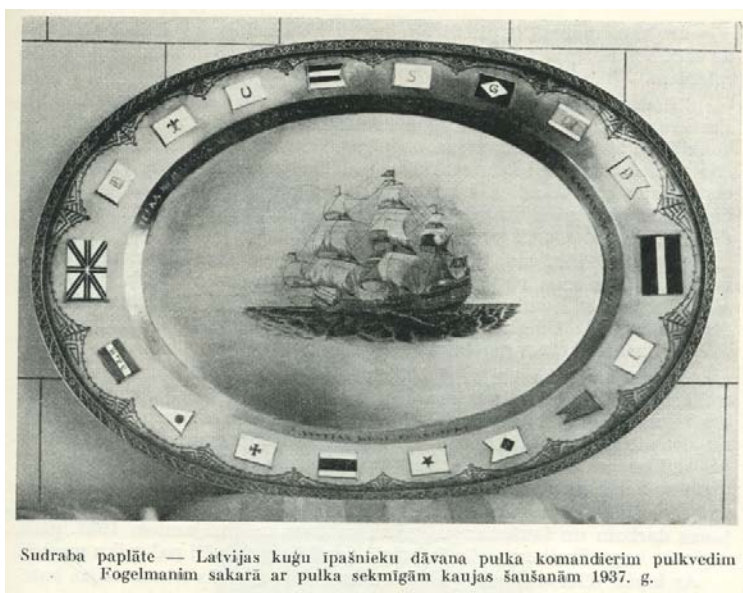
Ar 10 gadu pastāvēŗanas svētkiem beidzās Daugavgrīvas artilērijas pirmais izveidoŗanās posms. Daugavgrīvas artilērija no pāris atseviŗķām vienībām, kas ieradās Daugavgrīvā un gruveŗos ieņēma pozīcijas, bija paspējusi izveidoties atseviŗķā kaŗaspēka daļā. Pagājuŗos desmit gados novilkta pamatlīnija un likti droŗi pamati tālāķai izveidoŗanai un paplaŗināŗanai, ko nemitīgi prasa kaŗa tehnikas progress. Šā paŗa gada beigās Artilērijas inspektora stābs ķērās pie „Kraŗta artilērijas ŗauŗanas priekŗrakstu“ litografēŗanas, kuŗus sastādīja artilērijas komandieŗa palīgs pulkv.-ltn. Grenners-Sokolovs, ņemdams tiem par pamatu jau minēto „Kraŗta artilērijas ŗauŗanas reglamentu“.

Telpu trūkuma dēļ instruktoru klubu pārceļ ēķā Nr. 98, t. i. kazarmēs, bet ēķā Nr. 127 ierīķoja virsniekiem dzīvokļus. Jaunās telpas sastāvēja tikai no vienas lielas nemāģīgas istabas, kuŗā nevarēja pat novietot visu inventāru. Daļa mantu bij jāģlabā ŗķūņos. Klubā atrodoŗo inventāru

pamazām nolietoja kareivji, kuņiem klubs arī bij pieejams. Instruktoriem nebija savu atsevišķu telpu, kamdēļ viņi klubu vairs neapmeklēja. Neviens nerūpējās par inventāra saudzēšanu. Klubs sāka nīkuļot, un beidzot klubā palika tikai biljarda galds un daži krēsli.

Sudraba kauss, kuņu plkv. Fogelmanim pasniedza Kuģniecības sekcijas priekšsēdētājs Grauds.

Sudraba paplāte — Latvijas kuģu īpašnieku dāvana pulka komandierim pulkvedim Fogelmanim sakarā ar pulka sekmīgām kaujas šaušanām 1937. g.

1931. GADS.

Pēdējos gados interese par kaŗavīru sportu bija atslābusi. Tagad no jauna tā atjaunojās, un 25. februārī nodibināja sporta pulciņu.

Cītīgi notika virsnieku apmācības, sevišķi taktikā: uzdevumu atrisināšana uz kartes un praktiskie darbi apvidū.

Pēc apakšzemes telefona tīkla izveidošanas šai gadā veica lielus darbus zemūdens kābeļu maiņā. Sevišķi grūts darbs bija, kamēr izkala mōlu un piestātņu akmeņus kābeļa noguldīšanai.

Lai brīvā laikā kareivji varētu noklausīties koncertus un lekcijas, pulks iegādājās radio aparātus, ierīkoja Mangaļsalā un Daugavgrīvā radio centrāli un skaļruņus visās vienībās. Iegādājās arī kino aparātu filmu demonstrēšanai Daugavas labā un kreisā krasta vienībām.

Augusta mēnesī kapteini Freibergu komandēja uz dažām nedēļām uz Franciju iepazīties ar franču krasta artilērijas šaušanas paņēmieniem.

22. decembrī Daugavgrīvā iesvētīja jauncelto kareivju mītni. Līdz šim kreisā krasta vienības mitinājās saspiesti vairākās vecās neērtās koka mājās, kas bija tālu viena no otras. Tagad vienības novietotas ļoti ērti piemērotās un labierīcībām apgādātās jaunajās telpās Birzes ielā. Iesvētīšanā bija ieradies kara ministrs ģenerālis Balodis un artilērijas inspektors ģenerālis Kalniņš. Vecās telpas Esplanādes ielā bija paredzēts pārbūvēt instruktoru komandas vajadzībām.

1929. un 1930. gada praktiskās šaušanas izmēģinātās jaunā „Krusta artilērijas šaušanas reglamenta“ šaušanas metodes norādīja uz daudz un dažādiem trūkumiem bateriju tehniskā apgādē. Līdzekļu trūkuma dēļ valsts budžetā šie tehniskie trūkumi bija jāatvieto ar šāvēju apķērību, aukstasinību un matēmatiskām spējām.

Novērojumi, kas bija gūti tehniski labi apgādātā igauņu krasta artilērijā, artilērijas inspektora ģenerāļa Kalniņa artilērijai dotie franču krasta artilērijas organizācijas apraksti un nepieciešamība atrast izeju no strupceļa, kādā bija nokļuvusi krasta artilērija, pamudināja artilērijas vadību un virsniekus ķerties pie tehnisko trūkumu novēršanas saviem spēkiem un saviem līdzekļiem.

Šim svarīgajam modernās krasta artilērijas šaušanas īpatnību pētīšanas darbam un šaušanas palīgrīku uzbūves mēģinājumiem 1931. gadā nodevās kapt. Freibergs. Gada beigās jau bija uzbūvēti palīgrīku modeļi.

Ar lauka telefona vadu palīdzību izveidoja pirmās transmisijas bateriju šaušanas vadībai.

Zemūdens kābeļu maiņa — mōlu izkalšana.

Kareivju klubu pārdalīja divās daļās. Vienu daļu izmantoja kā virsdienesta instruktoru dienesta telpas, otrā daļā bij ierīkota kareivju apmeklētāju pieņemšanas istaba, virtuvē — stāba komandas noliktava. Tāds stāvoklis palika līdz 1936. gadam.

1932.—33. GADI.

Krasta bateriju tehniskā izveidošana iepriekšējā gadā bija veikta apmierinoši. Tagad sākās intensīva krasta artilērijas šaušanas metožu attīstība. Līdz 1932. g. visu šaušanas datu aprēķināšana, sakopšana un paziņošana dižgabaliem bija jāveic baterijas komandierim un viņa palīgam. Pie mērķa nepārtrauktas kustības, šie dati katrai zalvei bija jāaprēķina no jauna. Turpmāk tas bija pārveidojams, jo šaušanas datu aprēķināšana ir koncentrēts darbs, kas jāveic ar mehānisku precīzītāti. Diviem cilvēkiem tas nebija pa spēkam, jo katra cilvēka darba spējām ir zināma robeža. Šī maksimālā robeža bija sasniegta un pat pārkāpta, tomēr bateriju uguns ātrumi vēl arvien bija par maziem. Kuģu ātrumiem un bateriju tālšāvībai arvien pieaugot, uguns vešanas ātrumā bija jācenšas sasniegt tādu robežu, lai pēc iespējas ilgāki turētu pretinieka kuģus zem artilērijas uguns.

Plkv.-ltņ. L. k. o. k. I. Dinne, saimniecības priekšnieks no 21. V 35. līdz 20. XI 36.

Plkv. Fogelmanis, pulka komandieris no 6. II 1935. g.

Ja negribēja palikt pakal citu valšķu sasniegumiem šinī laukā, darbs bija mehanizējams vai sadalāms vairāku cilvēku (speciālu mēritāju komandu) starpā. Mēritāju komanda arī bija dibināta no instruktoru komandas kaŗavīriem.

1932. g. šaušanā pielietoja kapteiņa Freiberga konstruētus rīkus, kas pilnīgi attaisnoja uz tiem liktās cerības — tie ievērojami pacēla uguns ātrumu un normālāki sadalīja darbu šaušanas datu noteikšanai. Līdztekus kapt. Freiberga mēģinājumiem šaušanas organizācijas jautājumu mēģināja atrisināt arī vlt. Avsjukevičs. Kapteiņa Freiberga aparāti šaušanas datus aprēķināja ar planšetēm, bīdāmiem līnēāliem, bet vlt. Avsjukeviča — ar ripu sistēmu, kuŗas pirmais modelis bija veidots no rasējamā papīra. Mēģinājumus ar šiem aparātu modeļiem izdarīja 1932. un 1933. g. Modeļus šinī laikā stipri pārveidoja un vienkāršoja. Šiem mēģinājumiem ar dzīvu interesi sekoja visi virsnieki. Virsnieku aizrautībai par artilērijas šaušanu un uguns vadības rīkiem bija spīdošas sekmes 1932. g. sacīkšu šaušanā, kad sacīkšu noteikumus izpildīja 3 baterijas, bet 1933. gadā — visas piecas, un visi kaŗavīri ar artilērijas komandieri pulkvedi Rīsiņu priekšgalā un artilērijas komandiera palīgs pulkvedis-leitnants Grenners-Sokolovs ieguva tiesības nēsāt akselbantes. Tas bija vienīgais gadījums Latvijas vēsturē, ka daļas visas baterijas ieguva balvas šaušanā.

Artilērijas mītne Daugavgrīvā.

1933. gadā artilērijas inspektors iecēla speciālu komisiju konstruēto uguns vadības rīku pārbaudei un derīguma noteikšanai. Pēc vispusīgas pārbaudes un novērojumiem šaušanā komisija konstruētos uguns vadības rīkus atzina par atbilstošiem uguns vešanas prasībām¹. Šos rīkus izgatavoja arsenāla darbnīcas Rīgā, un tos lieto šaušanai turpmākos gados.

Šai svarīgā jautājuma sekmīga atrisināšana noslēdza krasta bateriju tehniskā izveidošanā veselu attīstības posmu. Uguns ātrums un šautrums ievērojami bija uzlabots. Krasta artilērijas nozīme kļuva daudz lielāka Latvijas sirds — galvas pilsētas Rīgas aizsardzībā.

Krasta bateriju spēka pacelšanā šini gadā jāatzīmē lieli darbi pic kaujas transmisiju izbūves baterijām. Šos darbus veica sakaru komandas kaŗavīri kapt. Lejnīeka un vleitn. Grīnvalda vadībā.

Mednieku pulciņam Meŗa departaments piesķīra medīšanas tiesības Buļļu meŗa rajonā.

¹ Komisijas prasības bija sekojošas:

1. vienkārša apkalpošana ar minimālo cilvēku skaitu;
2. vienkārša aparātu uzbūve, bez komplicētām papilddaļām;
3. viegla aparātu pārvietošana;
4. aparātiem jānod gatavi dati diŗgabaliem kā šaušanai no atklātas (tiešā tēmēšana), tā arī no segtas pozīcijas (dalītā tēmēšana).

Zemā pļavā pretī virsnieku kluba ēkai sāka būvēt tenisa laukumu. Lai to pasargātu no gruntsūdens, vajadzēja pacelt pļavas līmeni apm. par 0,5 m. Šīm vajadzībām pieved 425 m³ zemes, ko izdarīja pa daļai artilērija, pa daļai bezdarbnieki. Laukuma virskārtā iestrādāja 85 m³ akmeņu šķembu, 15 m³ mālu, 7 m³ oļu. Akmeņus salasīja Mangaļsalā, mālus atveda no Lielupes krastiem pie Slokas. Akmeņu saskaldīšanai un laukuma norullēšanai Zemescelņu departaments deva savas mašīnas.

1934. GADS.

Šis gads ir vēsturisks latvju tautai un valstij. 15. maijā notika lielas pārmaiņas, kas nostiprināja valsts pamatus, deva jaunu ierosmi visām valsts dzīves nozarēm, ticību nākotnei. Šīs pārmaiņas silti apsveica un ar sajūsmu uzņēma arī Daugavgrīvas artilērijas kaŗavīri. Kaŗavīri tagad droši un ar lepnumu pilda savus pienākumus, jo valsts priekšgalā ir Dr. K. Ulmanis un ģēn. J. Balodis — vīri, kuŗiem kaŗavīri tic, vīri, kas radīja mūsu valsti 1918. g., kas vadīja tautu un armiju leģendārajās varoņu cīņās.

Daudz darīts beidzamos gados apkārtnes izdaiļošanai: Mangaļsalā iedēstīti ap 500 jauno kociņu — liepas, ozoli, oši, kļavas, pīlādži u. c. Krūmi-žogi iedēstīti ap 100 metru garumā.

Tāpat Daugavgrīvas pusē ap jauno mītni iestādīja dažus simtus koku.

Komētfortā atrada 1845. gada lielgabalus. Tos izraka un pa daļai uz dzelzceļa platformas, pa daļai vilkšus nogādāja pie jaunām mītnēm, kur uzstādīja ēkas priekšā.

Pulks ierodas Brāļu kapos.

1935. GADS.

1. februārī valsts prezidents 240. pavēlē armijai un flotei 1. § slimības dēļ atvaļina no aktīva kaŗa dienesta Daugavgrīvas artilērijas komandieri pulkvedi Al. Rīsiņu; 2. § par Daugavgrīvas artilērijas komandieri ieceļ pulkvedi Nikolaju Fogelmani.

Kaŗa ministrs ģen. Balodis apsveic pulka kaŗavirus.

15. aprīlī 268. pavēlē 2. § pēc paŗa vēlēŗanās atvaļina no aktīvā kaŗa dienesta Daugavgrīvas artilerijas plkv.-ltn. Jēkabu Breŗi.

2. maijā 273. pavēlē 5. § pārvieto Vidzemes artilerijas pulka kapt. L. k. o. k. Jāni Dinni Daugavgrīvas artilerijā, paaugŗstinoŗ viŗu par pulkvedi-leitnantu.

15. maijā Daugavgrīvas artileriju pārdēvē par *Krasta artilerijas pulku*. (K. M. 11. pav. 5. §, 15. pav. 6. § un pav. pulkam Nr. 44 1. §.)

6./7. jūnijā Krasta artilerijas pulka pastāvēŗanas gadskārtējās svinības bija daudz plaŗākas un kuplākas nekā iepriekŗējos gados. To liecina arī svinību lielā atbalss sabiedrībā un presē, kas veltīja pulka svinībām gaŗākus rakstus un sīkus atreferējumus.

Svinībās ieradās kaŗa ministrs ģen. J. Balodis, armijas komandieris ģen. K. Berķis, bijuŗie pulka virsnieki un citi viesi.

Kaŗa ministrs ģen. Balodis, armijas komandieris ģen. Berķis un pāŗējie augstākie virsnieki apstaigāja vienības un sasveicinājās ar pulka kaŗavīriem. Ģen. Balodis griezās pie kaŗavīriem ar uzrunu:

„Krasta artilerijas pulka kaŗavīri! Nesu Jums valsts prezidenta un ministru prezidenta sveicienus un labākos novēlējumus gada svētkos. Tādi pat sveicieni un novēlējumi Jums no manīs. Ne tikai sveicinu Jūs, bet izsaku arī pateicību par Jūsu paŗaizliedzīgo darbu un līdz ŗim labi veikto dienestu. Jums uzticēts ļoti svarīgs un atbildīgs Latvijas galvas pilsētas sargu uzdevums. ŗo atbildīgo pienākumu Jūs variet veikt, ja Jūsos mājo tāds pat paŗaizliedzības gars, kas mājoja atbrīvoŗanas kaŗa varoŗos. Brīvības cīņas liecinājuŗas, ka ar mazu kaŗaspēku, ja tam ir augstas morālistiskas īpaŗības, var darīt lielus darbus. Nodzīvotos 15 gados mūsu darbos un rīcībā nav nekā agresīva. Mums nevajaga ne pēdas sveŗas zemes, bet mēs no savas zemes arī neatdosim nevienu stūrīti. ŗajos 15 gados esam pierādījuŗi, ka mēs kā tauta varam pastāvēt un savu dzīvi veidot. Mēs esam dzīves spējīga tauta! Ja kaŗavīri savā darbā un pienākumos liks savu karsti pukstoŗo sirdi, tad varam būt droŗi, ka mūsu valsts pastāvēŗ un piedzīvos vēl labākus laikus.

Vēl jo stiprāki mēs būsīm, ja mūsos valdīs tāds pat vienprātības gars, kāds izpaudās pag. gada 15. maijā un kas savukārt dara Latviju stipru.

Nākotnē, vēl cieŗākā sadarbībā un sadraudzībā, ziedosim visus spēkus savai valstij un tautai. Dievs, svētī Latviju!“

Virsnieki ar viesiem pie Virsnieku kluba 7. VI 35.

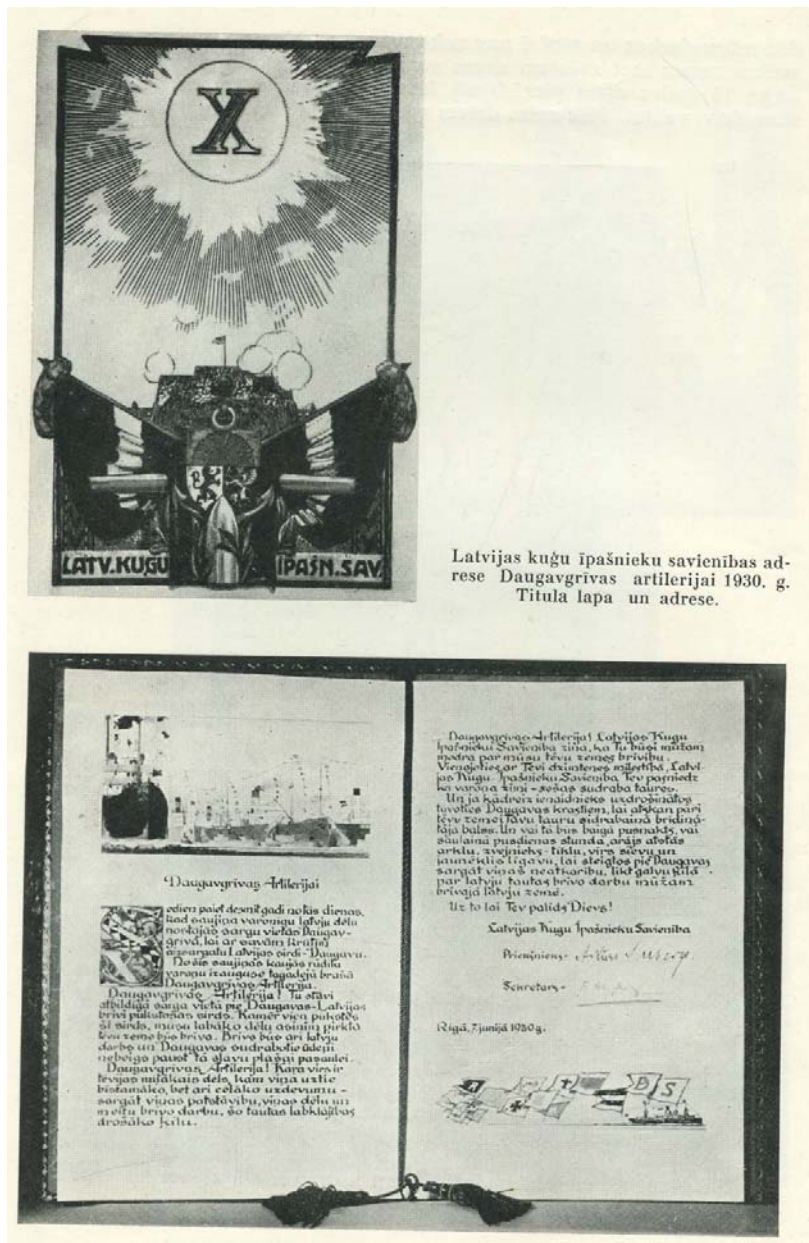
Instruktoru grupa ar svētku viesiem 7. VI 35.

Pēc valsts himnas kaŗa ministrs uzsauca: „Mūsu valsts, Latvija, lai dzīvo!“ Viņam atbildēja kaŗavīru trīskārtīgais suminājums.

Pulka komandieris plkv. Fogelmanis nolasīja valsts prezidenta un ministru prezidenta rakstiskos apsveikumus. Kaŗavīri uz apsveikumiem atbildēja ar trīskārtīgu „Lai dzīvo!“. Tāpat kaŗavīru trīskārtīgais suminājums bija veltīts valdībai, kaŗa ministram ģen. J. Balodim, armijas komandierim ģen. Berķim. Parādes gājienā pulks braši nodefilēja gar armijas vadību un viesiem. Ar to noslēdzās šīs dienas svinību pirmais posms.

Lai godinātu atjaunotās Latvijas vadoņus, kas vienoja tautu, kas atkal cēla godā latviešu sētas tikumus, 1935. gada rudens iesaukuma jaunkareivji izdaiļoja pulka mītņu apkārtni — sagatavoja laukumu apstādīšanai augļu kokiem. Senās latviešu sētas greznoja augļu koki, dārzi, bērzu birzis, tautas vienotājs tādas pašas vēlas redzēt jaunās latviešu sētas, tādās pašās grib pārvērst savas mītnes

Krasta artilērijas pulks. 5. oktobrī pēc svinīgā solījuma rudens iesaukuma kareivji, virsnieki un pulka labvēļi apstādīja ābelītēm laukumu pie pulka stāba Mangaļsalā. Pirmās ābelītes iestādīja valsts prezidentam A. Kviesim, tautas vienotajam — ministru prezidentam Dr. K. Ulmanim, kara ministram ģen. J. Balodim, armijas komandierim ģen. Berķim, artilērijas inspektoram ģen. Danebergam, pulka labvēļiem, L. K. I. S. locekļiem un virsniekiem, kas atzīmēts speciāli sagatavotā plānā.

15. oktobris Krasta artilērijas pulkam un visam Daugavgrīvas garnizonam bija svētku diena. Ģenerālis Virsaitis atklāja piemiņas plāksni Daugavgrīvā armijas komandierim ģen. Berķim. Plāksni atklāja pie nama Birzes ielā Nr. 15, kur dzīvojis un kara darbību pret Bermontu Rīgas atbrīvošanā vadījis toreizējais Latgales divīzijas komandieris plkv.-ltņ. Berķis. Plāksni licis pagatavot un piestiprinājis Krasta artilērijas pulks.

Piemiņas plāksne Daugavgrīvā, Birzes ielā 15.

Divīziona komandieris plkv.-ltņ. Skrīveris no 6. XII 1935. g.

Krasta artilērijas pulks sācis arī priekšdarbus pieminekļa celšanai Daugavas forsēšanas atcerei Bermonta uzbrukuma laikā. Rīgas pilsētas valde pieminekļa celšanai ierādījusi skaistu laukumu pie skolas, kuŗu paredzēts izveidot par parku.

1936.—1938. GADS.

1936. g. 1. V saskaņā ar artilērijas inspektora rīkojumu mednieku pulciņš izbeidza savu darbību.

Laikā no 7. XII 35. g. līdz 13. I 36. gadam pulks saņem un uzstāda jaunajās mītnēs Daugavgrīvā skaņu filmas kinoaparātu līdzšinējā mēmās filmas aparāta vietā. Pirmā izrāde notika 13. janvārī. Vēlāk kinoaparātu pārvietoja uz Mangaļsalu.

1936. gada februārī, pēc 15 pulkā pavadītiem gadiem, sasniedzot maksimālo vecumu, no pulka atvadījās divīziona komandieris pulkvedis-leitnants Grenners-Sokolovs. Šķīroties pltn. Grenners-Sokolovs dāvāja pulka virsnieku klubam māksl. H. Mangolda gleznu „Kurzemes hercoga Jēkaba kuģi“.

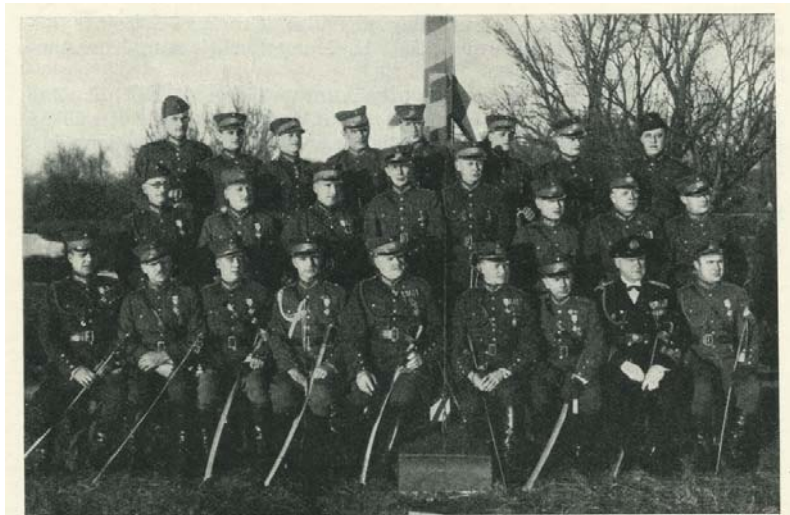
Pulka saimniecības pr-ks plkv.-ltņ.
Ģinters no 23. nov. 1936. g.

Pulka adjutants kapt. Freivalds.

Divīziona komandiera amata pienākumus 35. g. 6. XII pieņēma 4. baterijas komandieris kapteinis Skrīveris, kuŗu, paaugstinot nākošā dienesta pakāpē, 1935. g. 16. XI iecēla Krasta art. pulka divīziona komandiera amatā.

Pulka saimniecības priekšnieka amatā 1936. g. 23. XI tika iecelts Smagās artilērijas pulka plkv.-ltņ. Ģinters.

Virsnieku grupa 1938. gadā.

Pirmā rindā no kreisās: kapl. Freibergs, pulkv.-ltņ. Kozlovskis, pulkv.-ltņ. Ģinters, kapl. Freibalds, pulkv. Fogelmanis, pulkv.-ltņ. Skrīveris, kapl. Zaverkins, pulkv.-ltņ. Brenners, kapl. Grosbergs; otrā rindā: kapl.-ltņ. Cibers, adm. kapl. Ārgalis, kapl. Andermanis, virsltn. Laukers, virsltn. Šķiņķis, virsltn. Krišjānis, kapl. Matcass, kapl.-ltņ. Miķelsons; trešā rindā: ltņ. Baltiņš, ltņ. Birkmanis, ltņ. Zamuels, virsltn. Miesnieks, virsltn. Roze, ltņ. Šķele, ltņ. Zauers, ieroču techn. Galevskis.

Virsnieku un instruktoru grupa 1938. g.

Spilgtāk šinī periodā iezīmējās 1937. gads. Šī gada 29. martā pulks aizvadīja uz pēdējo dusu traģiskā nāvē mirušo pulka vecāko ārstu plkv.-ltņ. Čauru, bet dažus mēnešus vēlāk — 30. VI — 4. baterijas vecāko virsnieku kapteini Kauliņu.

No otras puses — šinī gadā pulks atkal guva spīdošus panākumus artilērijas kaujas šaušanā: kaujas šaušanu noteikumus izpildīja ne tikai visas četras krastu baterijas, bet arī zenītbaterija. Un atkal — jau otro reizi pulka pastāvēšanas laikā, pulks saņēma artilēristu augstāko atzinības zīmi —

zilo akselbanti, un šinī reizē akselbanti saņēma arī pulka komandieris plkv. Fogelmanis un divīziona k-ris plkv.-ltn. Skrīveris.

1. bateriju komandēja kapteinis Freibergs, 2. bateriju — kpt. Mateass, 3. bateriju kpt. Grosbergs, 4. bateriju — kpt.-ltn. Cībers, 5. bateriju — kpt. Zavertkins. Labākos panākumus uzrādīja 4. baterija, līdz ar to iegūstot uz vienu gadu pulka ceļojošo balvu artilērijas kaujas šaušanām.

Pulka labvēļi — Latvijas kuģīpašnieki, kas gadu no gada ar dzīvu interesi vēro pulka dzīvi un darbu, atzīmējot pulka panākumus šaušanās, pasniedza pulka, divīziona un bateriju komandieriem jo vērtīgas balvas.

1938. gadā, mežu dienās, pulks savu mītņu izdaiļošanai izveidoja vairakas gobu, liepu un bērzu alejas. Virsniņu kluba dārzā tika iekārtoti zālāju laukumi un iestādīti košuma krūmi. 4 ozoliņus virsniņu kluba dārzā 29. IV iedēstīja kara ministrs ģen. Balodis, armijas k-ris ģen. Berķis, armijas stāba pr-ks ģen. Hartmanis un artilērijas insp. ģen. Danebergs.

Noslēdzot pārskatu par pulka tapšanu un veidošanos un atskatoties uz gadu gaitās paveikto, jāatzīmē, ka daudz ir darīts, daudz strādāts pie tā, lai mūsu sirmās galvas pilsētas vērti būtu droši nosargāti. Šī darba sasniegumi lai ir pamats turpmākā darba darītājiem, jo dzīve nestāv uz vietas, bet uzstāda arvien jaunas prasības, jaunus uzdevumus.

Krasta artilērijas pulkā bieži dziedāta dziesma:

DAUGAVA, AK DAUGAVA.

Siti.

1. Dau - ga - va, ak Dau - ga - va, Dau - ga - va, ak Dau - ga - va,
Vie - nā pu - sē Kur - ze - mī - te, ot - rā pu - sē Vid - ze - mī - te,
a - bās pu - sēs Lat - vi - ja, a - bās pu - sēs Lat - vi - ja.

2. Daugava, ak Daugava,
Tavos vilņos saule laistās,
Tavos krastos ainās skaistas,
Mūsu mīļā Daugava.

3. Latvju dēli, karļaukā,
Aizsargājiet Vidzemīti,
Atbrivojiet Kurzemīti —
Mūsu mīļo Latviju.

4. Daugava, ak Daugava!
Un kad beigsies kara briesmas,
Tad lai atskan latvju dziesmas
Daugav's krastos brivajos.

Ozebergas vikingu kuģis.

Daugavas lejas gala senās ostas

Sirmā senatnē, aizvēstures laikmetā, ostām un ostas pilsētām nemēdza izraudzīt tālu un labi saskatāmas vietas pie pašas jūras vai jūras līčiem. Pirmajos 12 gadsimteņos pēc Kristus Baltijas jūras apceļošanai lietotie kuģi neprasiya pārāk dziļus ūdeņus; ar tiem ērti varēja iebrukt arī upēs un pārcelties pat pāri sēkļiem, piestāties pie seklākiem upju krastiem. No mūsdienās atraktiem senlaiku Baltijas jūrai domātiem kuģiem, piem., Nīdamas kuģis (tagad Ķīles muzejā, Vācijā), kas attiecas uz 4. gadsimteni pēc Kristus, bija 23,75 m garš un 3,25 m plats, bet Ozebergas kuģis (tagad Oslo, Universitātes muzejā), kas attiecas uz 9. gadsimteni, bija tikai 21,5 m garš un 5 m plats un tāpat Gokstades kuģis (turpat Oslo), kas attiecas uz to pašu 9. gadsimteni, 30,80 m garš un 5,10 m plats. Šādu kuģi dzina vilnas auduma burām 13 m augstā mastā un visbiežāki 15—16 aiņu pāriem (reti 34 vai pat vēl vairāk aiņu pāriem). Kuģa iegrimē bija apm. 1,10 m un tilpums apm. 30 tonnas (reti vairāk). Tikai tādu kuģi varēja arī izmantot upju ceļiem, jo aizvēstures laikos kuģinieki nekad neizbeidza savu ceļojumu vienīgi pārbraukuši jūru, bet labprāt to turpināja līdz visattālākiem tirdzniecības centriem upju krastos — tālu no jūras. Vikingi, kā zināms, pa Daugavu un citām Austrumbaltijas upēm centās nokļūt pat gandrīz līdz šo upju iztekām, lai tad, pa sauszemi savus kuģus pārvilkuši, tālākam braucienam izmantotu Dņepru un Volgu.

Ostas pārāk atklātās vietās, jūras krastos, nebija arī pietiekoši drošas pret sirotājiem. No Indriķa vēstījuma mēs zinām (VII, § 1.), ka, piemēram, kurši un igauņi labprāt centās uzbrukt Zviedrijas un Dānijas ostām pat vēl 13. gadsimteņa sākumā: „Ļaudis nosist vai sagūstīt, zemi izpostīt un baznīcas zvanus un citas lietas nolauptīt...“ Kādā citā vietā (XIV, § 1.) Indriķis ļoti raksturīgi attēlo šādu kuršu 8 laupītāju kuģu veiklību jūras kaujā, un vēl 1210. gadā kuršu kuģi ļoti lielā skaitā — „jūra bija kā ar tumšu mākonī aplāta“ (Indr. XIV, § 5.) — iebruca Daugavā un uzbruka jaunuzceltai Rīgai. Attēlota arī šāda sirotāju kuģu iebrukšana Gaujā; Indriķis vēstī (XV, § 3.), piemēram, par igauņu uzbrukumu lībiešu ķēniņa Kaupo novadam ap Siguldu, kuŗā ņēma daļību arī vairāki tūkstoši igauņu kaŗavīru, — „kas atnāca kuģos“.

Tādēļ ļoti izdevīgi bija ierīkot ostas attālāki no jūras un pie tam vietās, kas no pašas jūras vēl nebija saskatāmas un ne pārāk ātri bija sasniedzamas. Tad izstādītie attālākie ostu sargu posteņi ostu pilsētu iedzīvotājus varēja laikus brīdināt, un tiklab kaŗavīri, kā arī ar baznīcu zvanu skaņām vai ragu trauksmi sasauktie pilsoņi labāki spēja sagatavoties aizstāvēšanās darbiem.

Tā, piem., zviedru 9.—11. gs. ievērojamākais tirdzniecības centrs Birka bija vēl tālāk zemes iekšienē nekā jaunākā Stokholma, — proti, kādā Melara ezera saliņā. Līdzīgi tā paša laika vikingu ostas pilsēta Hedebyja (Haithabu), pie Šlēzvigas, Vācijā, pacēlās pie pavisam neievērojama un no jūras visattālākā — Šlejas līča „Haddebijer Noor“ un seno prūšu pazīstamākā ostas pilsēta Trūso, tagadējā ciema Meislatein vietā, senā Drusinezera krastā (Drausen See), attāli no jūras un vairāku pilskalnu aizsardzībā (ceļā no jūras līdz pilsētai). Un pilnīgi tāpat seno kuršu „Jūrpils“ (Rimberta „Saeborg“), kas bija ievērojams tirdzniecības centrs jau 7. gs., nebija vis jūras krastā, tag. Liepājas vietā, bet izrakumi to pierādījuši tag. Grobiņā, pie Alandas upes ietekas Liepājas ezerā.

Zemgale kā gala mērķis jūras kuģiem jau pieminēta 11. gadsimtenī. Södermanlandē (Zviedrijā) pazīstami 2 rūnu akmeņi, kas attiecas laikam uz 1025.—50. g., atrasti: viens — Nedervallā, otrs — Gökstenenā, un stāsta par vikingu tirgotāju ceļojumiem uz Zemgali. It sevišķi pazīstams Nedervallas akmens, kas attiecas apm. uz 1040. gadu. Tas vēstī par braucienu greznā kuģī gar Kolkas ragu uz Zemgali („til Simkala um Tumisnis“) un laimīgu atgriešanos atpakaļ Zviedrijā. Bönestadas rūnu akmens (arī Södermanlandē) vēl piemin Daugavu („Tuna“), kas rāda, ka Daugava kā ievērojams tirdzniecības ceļš bija labi pazīstams Zviedrijā. Arī daudzie monētu atradumi Daugavas krastos jau sākot no pirmajiem gadsimteniem pēc Kristus (romiešu monētas) un it sevišķi arābu monētas, sākot no 725. g., Bizantijas, sākot no 868. gada, anglo-sakšu un anglo-dāņu, sākot no 804. gada, un vācu, sākot no 823. g., labi apliecina Daugavas piekrastes novadu tirgu un sakarus pat ar attālākām zemēm. Gribētos apgalvot, ka galvenajai zemgaļu ostai tīri dabiski vajadzēja atrasties pie Daugavas, pa kuŗu braucot rietumu tirgotāji labi varēja savas preces nogādāt arī tālāki uz austrumu zemēm un kuŗa austrumu tirgotājiem bija vienīgais ceļš uz Zemgali un labākais ceļš uz rietumiem vispāri.

Taisnība gan, 1263. gada ordeņa mestra līgums ar Kurzemes bīskapu nepiemin zemgaļu ostas Daugavas krastos. Šai līgumā minēts, ka ordenim piešķirta Ventspils osta („Winda“), Lielupes osta „Semegaller A“ un biskapa Liepāja („Lyva“). Bet Indriķis savā chronikā (IV, 5.) mums stāsta, ka 1200. gadā lībieši ierādījuši bīskapam Albertam vietu Rīgas dibināšanai. Līdz ar to tai pašā gadā (IV, 7.), uz Alberta lūguma pamata, pāvests Innocents tirgotājiem aizliedzis iebraukt tirgošanās nolūkā zemgaļu ostā, pat piedraudot nepaklausīgiem ar lāstu. Šo pavēli tad arī tirgotāji esot ievērojuši un pat paši salīguši, ka nepaklausīgos tirgotājus būs sodīt ar nāvi un mantas konfiscēšanu. Tad vēlāki (1203. gadā) daži tirgotāji esot savu solījumu gribējuši lauzt, bet citi tirgotāji (protams, Rīgas tirgotāji), tos brīdinājuši no brauciena uz Zemgali. Kad nepaklausīgie

tomēr uzsākuši braucienu lejup, tiem uzbrukuši, nežēlīgi nonāvējuši loci un kuģa kapitānu un pārējos piespieduši atgriezties atpakaļ.

Ja nu 13. gs. sākumā pāvests bija aizliedzis Zemgales ostu, pat piedraudēdams ar lāstu, — 13. gadsimteņa vidū (1263. gadā) taisni šo aizliegtu ostu bīskaps un ordeņa mestrs gan laikam nevarēja pieminēt kā ordenim piešķirtu izmantošanai tirgum un kuģniecībai. Taču ja zemgaļu osta 13. gs. sākumā bija nevēlama konkurente Rīgai, tad arī 13. gs. vidū tā tāda pati palika. Neaizmirsīsim arī, ka tikai 1290. gadā zemgaļi galīgi padevās vāciešiem un taisni laiks no vāciešiem nelaimīgās kaujas pie Skodas 1259. gadā līdz Jelgavas pils uzcelšanai — 1266. gadā, un it sevišķi līdz 1272. gada līgumam, bija zemgaļu pilnīgi atgūtās patstāvības gadi. Tādēļ arī negribētos ticēt, ka 1263. gada līgumā varētu būt domāta senāk aizliegtā Rīgas konkurente — „zemgaļu osta“; pareizāki pieņemams, ka vēl 1263. gadā — ja tas būtu bijis iespējams — bīskaps un ordenis būtu visādi centušies galīgi iznīcināt šo ostu, kas arī vāciešiem vairs nebija vajadzīga (ja pastāvēja Rīga). Drīzāki gribētos pielaist, ka 1263. gada līgumā domāta vispāri Lielupe, vai tā Lielupes daļa, kas jau bija vāciešu rokās, varbūt Lielupes ieteka Daugavā.² Arī Indriķis par ostu dažreiz (piem. VIII, 2.) nosauc nevis vietu, kur piestājas kuģi, bet tikai upes muti jūrā.

Apmetne-pilsēta uz austrumiem no Daugmales pilskalna vaļņa.

Un atzīmēšu, ka šai vietā Lielupes piekrastē nav konstatējamas kādas senas pilsētas paliekas — parasti seno apmetņu vietās atrodamais kultūras slānis.

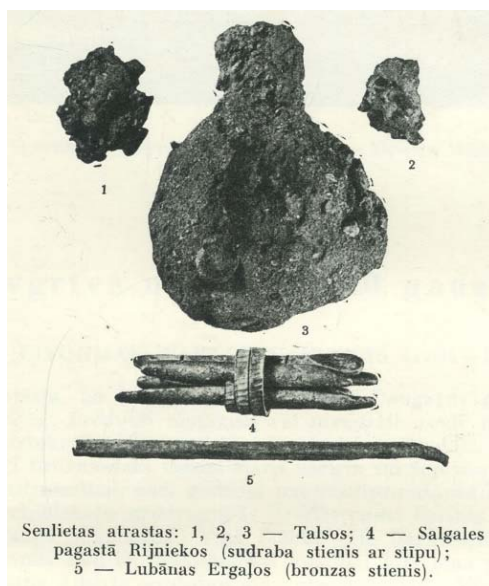
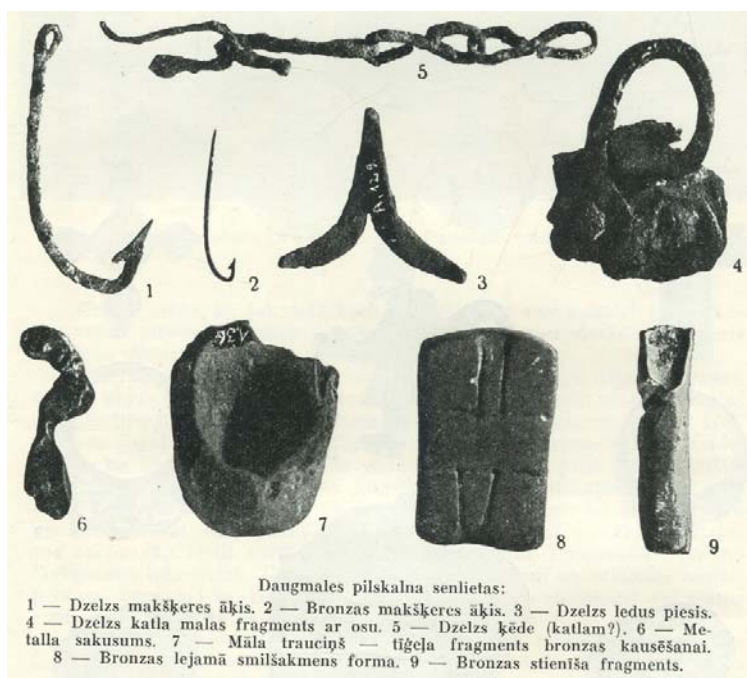
Bet 1200. gada pāvests bija aizliedzis vietu, uz kuŗu tirgotāji brauca un pie kuŗas piestājās, lai tirgotos. Tātad pie 1200. gada aizliegtās ostas atradās tirdzniecības centrs, pilsēta, pie tam pilsēta, kas varēja būt konkurente Rīgai, bija netāli no Rīgas un pēc Indriķa atstāsta bija sasniedzama pa Daugavas ceļu. Tāda vieta ir Daugmales pilskalns, un 1935. gada Dr. V. Ģintera izrakumos konstatēta pilsēta pilskalna pakājē. Arī locis, kuŗu piemin Indriķis, patiesi bija nepieciešams, lai pāri sēkļiem un krācēm (sal. Indriķa IV, 3.: „Rumbula“), gaŗām vairākām Daugavas salām (ap Doli) varētu nokļūt no Rīgas līdz Daugmalei vai no Daugmales līdz Rīgai. Un pie tam šī gada izrakumi un senlietas nepārprotami pierāda, ka Daugmales pils un pilsēta nodedzināti vēl pirms 1250. gada un vairs nav pielaista viņu atjaunošana.

Taču Rīgas valdnieki nekādi nevarēja atļaut, lai tikai 20 km attālumā no Rīgas vēl varētu pastāvēt otrs tirdzniecības centrs un pie tam vēl tāds, kas plaši bija pazīstams visā Baltijas jūras piekrastē. Pāvesta aizliegums un lāsti nepaklausīgiem bija vārda pilnā nozīmē nežēlīgi izpildīti dzīvē, iznīcinot pašu nepaklausības perēkli, tirgotāju iemīļoto Zemgales ostu.

² Lielupe ietek tieši jūrā tikai kopš 1750. gada.

Vienīgais, kas ar tādu Indriķa stāsta tulkojumu it kā nesaskan, ir viņa vārdi, ka viņa pieminētie tirgotāji „braukuši lejup“, kas nebūtu varējis notikt, ja nepaklausīgie tirgotāji būtu gribējuši braukt no Rīgas uz Daugmali. Bet šie nepaklausīgie tirgotāji varēja nākt arī no Krievijas. Rīga kā pilsēta vēl bija tikko uzcelta, un vācieši pa daļai mitinājās arī Daugavas salās un Ikšķilē. Šie vācieši tad arī varēja ziņot uz Rīgu par aizlieguma pārkāpējiem. Beidzot Indriķis tieši pasaka, ka tirgotāji — uzbrucēji it kā braukuši nepaklausīgiem pretim, tātad varbūt no Rīgas uz austrumiem. Līdzīgi, pēc Indriķa vēstījuma (VII, § 7.), tai pašā 1203. gadā vācieši no Daugavas salām uzbruka Pliskavas ķēniņam, kuŗa kaŗapulki apdraudēja lībiešus pie Daugavas. Un vispēdīgi lai neaizmirstam, ka 1935. gada izrakumi labi pierāda, ka taisni Daugavas salu apkaimē jau no vissenākiem laikiem ieņēmusi izcilu lomā mūsu zemes dzīvē un bijusi iemīļota apmetnēm. Cand. hist. R. Šnores izrakumi Kļauņu kalnā apm. 1 km rietumos no Sausās Daugavas konstatēja šeit somu cilts ievērojamu apmetni no bronzas laikmeta un pr. Kristus dzelzs laikmeta, kas laika ziņā labi saistās ar īpato somu cilts kapulauku pie Rēznām, kur 1933. un 1935. gadā izrakumus izdarīja cand. hist. E. Šturms. Tādā kārtā jau bronzas laikmetā vieta, kur varēja viegli pārbrist Daugavu un kur krāces un salas tieši piespieda kuģiniekus apstāties un izpētīt tālāko ceļu, — modināja mūsu zemes senākos iedzīvotājos interesi un tieksmes to paturēt. Apm. 1. gadsimtenī pēc Kr. Daugavas krastus iekāŗoja jauni ienācēji — austrumbalti. Austrumbaltu rietumu zars — zemgaļi, kas noposta Kļauņu kalnu, nocietinās augstākā un varenākā Daugavas krastā — Daugmales pilskalnā.

Daugmales pilskalns, kā to pierāda Dr. V. Ģintera izrakumi 1933. un 1935. g., cietis pa vienai uguns katastrofai agrajā dzelzs laikmetā un vidējā dzelzs laikmetā. Vēlā dzelzs laikmetā pilskalns daudz varenāki nocietināts, un viņa pakājē strauji sākusi attīstīties pilsēta — mītne tirgotajiem un amatniekiem, kuŗiem pilskalns solīja patvērumu. Arī vēlā dzelzs laikmetā (800.—1225. g.) pilskalns vēl četras reizes nopostīts, celtnes nodedzinātas, bet katru reizi tas vēl labāki izbūvēts un viņa valnis paaugstināts. Taču pilskalna vieta pie Daugavas krācēm un salām bija skabarga to sveštautiešu acīs, kas gribēja Daugavas ceļu mērot un kuŗus Daugmales pilskalna valdnieki viegli varēja nomuitot vai aplaupīt, kad kuģi krāču dēļ bija spiesti apstāties. No Daugmales pilskalna vajadzēja arī paņemt loci, ja no austrumiem braucot gribēja pāri Daugavas krācēm nokļūt līdz jūrai.

Šī Daugmales pilskalna izcilā Daugavas sarga posteņa dēļ 1106. gadā uz Zemgali nāca Polockas kņazi, lai iznīcinātu šķēršļus Polockas tirgotājiem viņu braucienos uz rietumiem.

„Победища Земгола Всеславича и всю братію и дружину, убища ихъ 9 тысячъ”, stāsta chronika. Šo krievu uzbrukumu Daugmales pilskalns tātad atsita; vēl vairāk — zemgaļi uzbrucējus drošsirdīgi iznīcināja. Bet tīkotāju pēc staltā un varenā kalna nebūs trūcis, tādēļ arī atraktas 4 deguma kārtas, kas attiecas uz pilskalnu un pilsētas ziedu laikiem, kā jau teikts, 800.—1225. g. Sakari Daugmales pilskalnam šai laikā bijuši visplašākie, to apliecina atrastās senlietas, imports no austrumiem un rietumiem, piem.: Zviedrijas vikinga figūra, Zviedrijas un Gotlandes bronzas rotu lietas un kaula izstrādājumi, austrumu (Bulgārijas, Persijas) sudraba stieņi un jostu izrotājumi, somu un krievu bronzas rotu lietas, Ķījevas emaļas olas un Bizantijas krustiņš.

Tāpat par šiem sakariem stāsta arī atraktās monētas, no kurām minēšu arābu, Bizantijas, vācu (sev. Reinas novadu) un angļu-sakšu. Sevišķi interesants bija kāds vācu (Ķelnes) naudu sakusums, kas saturēja vairāk desmit ugunsgrēkā cietušas monētas.

Patiesi, Daugmales pilskalns un pilsēta, senā „zemgaļu osta“ bija cienīgi konkurenti jaundibinātai Rīgai, tādēļ arī bīskapam un ordenim bija jāiznīcina šī pāvesta aizliegtā vieta. Daugmales pilskalna mītnes slānis nav uzglabājis senlietas, kas attiektos uz laiku pēc apm. 1225. gada. „Zemgaļu ostu“ un zemgaļu varas un kultūras centru Daugmales pilskalnā iznīcināja tie, kam tirgus un veikali bija dārgāki par dzienu godīgumu, zemgaļu tēvijas mīlestību un kultūru.

Prof. Francis Balodis.

Skanstnieku mājas ar vecā cietokšņa — klostera valģiem.

Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtenim

1. LIVONIJAS BĪSKAPU LAIKMETS (1205—1305).

Teika stāsta, ka 12. gs. vētra icdzinusi Daugavas grīvā brēmiešu tirgotāju kuģus. Brēmieši nonākuši vēl neredzētā zemē un iepazinušies ar turienes zemkopju cilšu augsto saimniecisko stāvokli. No 12. gs. sākās pastāvīgi tirdznieciski sakari starp vāciem un šejienes iedzīvotājiem. Līdztekus tirdzniecībai, vāci gudroja par nostiprināšanos šai zemē. Drīz Brēmenes archibīskapa uzdevumā šē ieradās paust Kristus mācību mūks, vēlākais bīskaps Meinhards. Viņš Ikšķilē cēla baznīciņu, ar ko sākās vācu iespiešanās Baltijā. Sākumā šai kustībai bija maz panākumu, un tikai ar bīskapa Alberta ierašanos stāvoklis mainījās. 1202. gadā bīskaps Alberts nolēma dibināt toreizējās Daugavgrīvas ziemeļu ietekas labā krastā, sv. Nikolaja kalna tuvumā klosteri cisterciešu mūkiem. To nosauca par Daugavgrīvas, arī svētā Nikolaja kalna klosteri. Par klosterā abatu iecēla

Turaidas priesteri Teodorichu (Theodorich von Thoreida). Pēc pusotra gada Teodorichs devās Romā izlūgties pāvesta svētību. Lai saorganizētu jaunajam klosterim mūku konventu (brālību), Teodorichs pa ceļam apmeklēja cisterciešu abatijas Vācijā. Pēc statūtiem konventā vajadzēja būt (vismaz) divpadsmit mūkiem. Mūku vairākumam bija jābūt no klostera, kuŗa sastāvā ne mazāk par sešdesmit mūkiem. Jaunajam klosterim bija vajadzīga cisterciešu ordeņa ģenerālkapitula (Dižonas tuvumā pie Citō) piekrišana. Teodorichu ceļojumā uz Romu pavadīja Turaidas lielskungs Kaupo. Ceļā abi apmeklēja Vācijas cisterciešu abatijas, ģenerālkapitulu Francijā un atgriezās Rīgā tikai 1204. g. beigās. Teodoricham atļāva Daugavgrīvas klosterā konventā sastāvu izvēlēties Pfortas abatijā (pie Naumburgas, Saksijā).

Teodorichs un Kaupo pie pāvesta Innocenta III. 1202. gadā.

Teodorichs cēla klosteri pēc „ūdenspils“ parauga¹ 1205. g. tagadējo Skanstnieku māju vietā. Celtni pabeidza triju gadu laikā. Pfortas abatijas uzdevumā 1208. g. Sitichenbachas abats Florentijs svinīgi ievada mūku konventu Daugavgrīvas klosterī.

Ja bīskapu Albertu skaita par klosterā dibinātāju, tad Teodorichs ir klosterā cēlētājs. Kaupo bija viens no klosterā dibinātājiem. Redzējis cisterciešu darbību Vācijā un Francijā, viņš cerēja, ka tā stiprinās kristīgo ticību Turaidas valstī. Jādama, ka vēlāk iegūtās klosterā zemes bija Kaupo dāvinātas.

1210. gadā visi Rīgas naidnieki apvienojās kolonijas iznīcināšanai. Lībieši, kurši, igauņi, lietavieši, zemgaļi un krievi „pārdomāja, kā Rīgu iznīcināt un visus vāciešus notvert un nogalināt“. Taisni uz Rīgu devās kurši. Mājās atpakaļ nākošie svētceļnieki, kas atpakaļceļā uz Vāciju atpūtās pie Daugavgrīvas, saredzēja nakts tumsai atkāpjoties tuvojamies uz burām kuršu floti, kas kā drausmīgs mākonis pārklāja jūru. Lai ceļā neaizkavētos un lai ziņa par viņu tuvošanos laikā nepienāktu Rīgā, tie atstāja svētceļniekus neaizkartus, bet jo ātrāk airēja pa Daugavu augšup; pa to laiku viņus tomēr pazina zvejnieki Daugavas krastos, kas par draudošām briesmām steigšus paziņoja uz Rīgu. Neskatoties uz to, ka pilsētā bija maz cīnītāju, pilsoņi tomēr varēja sagatavoties cīņai. Pat garīdznieki un sievietes ķērās pie ieročiem. Uzbrukuma zvanam skanot, kas no Māras (Doma) baznīcas paziņoja pilsoņiem par briesmām, devās rīdzinieki ienaidniekam pretim. Vairākas stundas ilga cīņa vārtu priekšā. Lai atņemtu ienaidniekam iespēju nocietināties pilsētas tuvumā,

¹ Ūdenspils — celtnē līdzenā vietā, ko iežogo visapkārt ūdeņi; tā ir pretstats kalnu pilij.

pilsoņi sadedzināja ārpus mūriem uzbūvētās mājas un izbēra ceļā uz Daugavu dzelzs trijžuburainus āķus (Fußangeln), ar kuŗiem gribēja izsaukt samulsumu kuršu vidū. Uzbrūkot kuršiem, rīdzinieki uzdzina viņus uz āķiem, dažus nogalināja, citus padzina. Pulka vairums atgriezās uz kuģiem. Pēc tam, kad kurši uz saviem kuģiem bija kādu laiku atpūtušies un ar ēdieniem un dzērieniem pastiprinājušies, tie atjaunoja cīņu, kas ieilga līdz vakaram.

Jau dažas nedēļas pēc Rīgas ugunsgrēka (1215. g.) Rīgā pienāca uztraucošas ziņas par igauņu kaŗaplāniem. Viņu ciltsbrāļiem sāmsaliešiem (Oeseler), kas kā jūras laupītāji bija labi pazīstami Rīgas tirgotājiem, bija jāaplenc Rīga un jāiznīcina osta pie Daugavas. Pa to laiku igauņiem no Sakalas un Unganijas bija jāuzbrūk latviešiem un lībiešiem, lai tie nesniegtu palīdzību rīdziniekiem. Ar lielu floti parādījās sāmsalieši Daugavas grīvā un nogremdēja turpat daudzus akmeņiem piekrautus kuģus un koka sprostus, lai aizkavētu palīgspēkus, kas nāktu no Vācijas. Rīga bija uzbrukumam sagatavojusies. Sāmsaliešu uzbrukums bija bez panākumiem. Rīdzinieki aizdzina viņus atpakaļ un sekoja viņiem līdz Daugavas grīvai, kur uz burām no jūras puses tuvojās 2 kuģi ar svētcēļniekiem. Pēc tam, kad rīdzinieki ar karodziņu palīdzību sapratās ar svētcēļniekiem, viņi turpināja sāmsaliešu vajāšanu un ieguva dažus kuģus. Pa daļai jūras straume un vējš iznīcināja sāmsaliešu sprostus, pa daļai rīdzinieki paši. Lai aizkavētu līdzīgu satiksmes un tirdzniecības traucējumus, rīdzinieki nostiprināja upes vidū peldošai pilij līdzīgu sargkuģi ar 50 apbruņotiem vīriem. Visi ienaidnieku bīstamie plāni sabruka un pilsoņi varēja atkal uzelpot.

Pirmo Daugavgrīvas abatu Teodorichu 1211. g. iecēla par Igaunijas bīskapu. Viņš krita kaujā ar dāņiem 1219. g. Igaunijā. Teodoricha vietā par Daugavgrīvas abatu iecēla Bernhardu no Lipes (Bernhard von der Lippe).

Sākumā visas klostera ēkas bija koka. Mūru vietā bija vaļņi ar koka sētu. Drīz klostera baznīcu, konventu un saimniecības ēkas pārbūvēja no akmeņiem un ķieģeļiem. Jumti, sijas un ēku iekārta, tāpat vārti, durvis un mūra virsbūves palika koka. Mūki strādāja ne tikai klostera izbūves un izveidošanas darbus, bet kultivēja arī zemi, nosusinot apkārtnes purvus un pļavas.

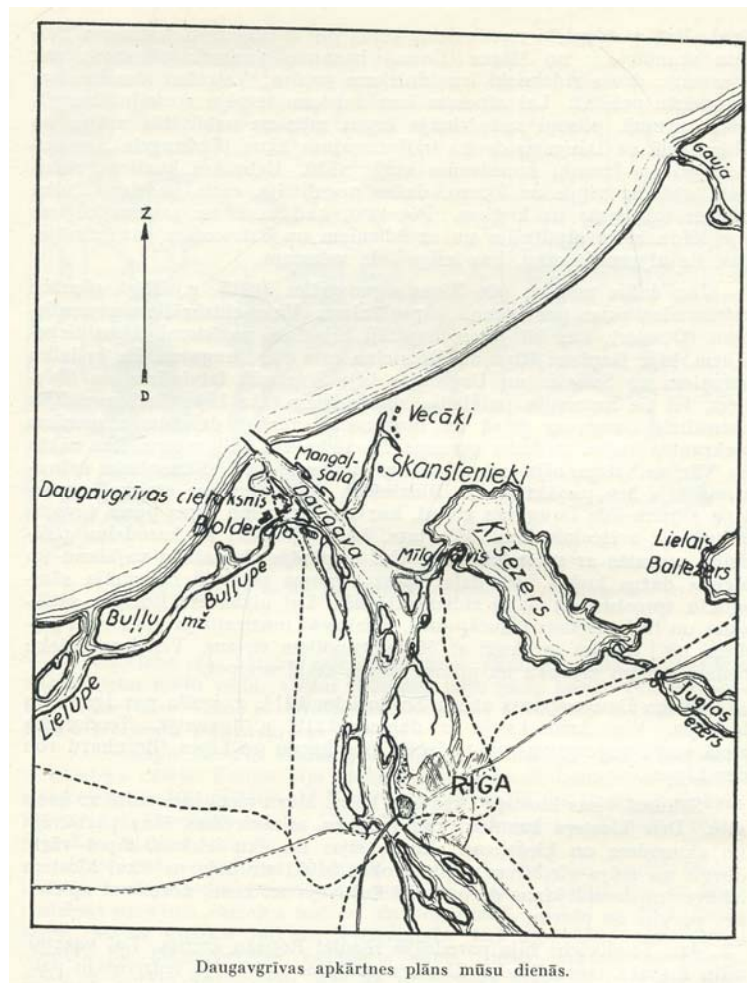
Jau Teodorichs bija paredzējis rēgulēt Ropažu ezerus. Lai pazeminātu Ropažu ezeru līmeni, klostera mūki ar apkārtējo iedzīvotāju palīdzību padziļināja Langes upi. Šīs upes garā gultne un mazais kritums nevarēja novadīt liekos ūdeņus. Bija jāķerās pie radikālāka darba. Mūki izraka grāvi, savienoja Ropažu ezerus ar Daugavu. Radās diezgan stiprs kritums, ko izmantoja ūdensdzirnavu dzīšanai. Pamazām viss liekais ūdens aiztecēja. Ūdens pārrāva dzirnavgrāvi platā joslā, un Ropažu ezeru vietā izveidojās Juglas, Ķīšu un abi Baltezeri. Grāvis palicis vēl līdz mūsu dienām par caurteku uz Daugavu. Šis „Mühlengraben“s (dzirnavgrāvis) latviešu valodā pārdēvēts par „Mīlgrāvi“. Ropažu ezera ūdens gan pasargāja Daugavas ziemeļu „mutes“ aizsērēšanu, bet jau 13. gadsimteņa beigās tā iespaids vairs nebija sajūtams.

Cisterciešu misijas centrālais punkts bija Daugavgrīvas klosteris. Tas bija ne tikai garīgais centrs, bet arī stiprs cietoksnis un drošs patvērums no draudošiem pagāņu uzbrukumiem. Te atpūtās svētcēļnieku pulki un ar to tas kļuva par misijas patversmi.

Daugavgrīvas klosteris ietekmēja arī kristīgo Vāciju jaunu kaŗotāju pulku izsūtīšanai. Klostera abati savos biežos apciemojumos ordeņa klostēros Vācijā pastāvīgi aicināja jaunus spēkus pagāniskās Livonijas (Livland) iekārošanai. (Balduīns fon Alna uzturas te, gribēdams izbēgt Rīgas pilsoņu ietekmei.)

Klosterim pieder visa apkārtnē abos Daugavas krastos. Ziemeļpusē, kur viņš pats atrodas, viņam pieder rajons, kuŗu ierobežo jūra, Daugava, Ropažu ezers (Rodenpois), Langes upe un Gauja (Turaidas Aa). Dienvidos — jūras un Daugavas veidotais stūris. Arī Ramesholmas sala Daugava pieder klosterim.

Šinī apgabalā 1226. gadā mūki uzcēla pirmās dzirnavas un paturēja sev šīs tiesības arī uz priekšu. Tāpat viņi izraka kanāli, kas novadīja lieku ūdeni no Ropažu (Juglas) ezera uz Daugavu. Viņi nebija nevienam padoti savā rīcībā. Svētceļniekiem viņiem bija jāizrāda viesmīlība. Kuģi, kas pietājas krastam un kuņģiem vajadzīga labošana, var dabūt no klostera mežiem par brīvu un bez traucējumiem kokus, pat ozolus. Arī tad, kad svētceļnieki nelabvēlīgo vēju dēļ bija spiesti palikt ostā, drīkstēja savus zirgus ganīt klosterā zemē. Klosterā lielās nozīmes dēļ Livonijas iekarošanā tam piešķīra vērtīgas muižas Ziemeļvācijā un viņš dabūja vajadzīgos pabalstus.

Jau pirms 1224. gada viņam piederēja muižas Holšteinā, kuņas viņam dāvināja Thanbrigge's - Hugo fon Hildensheim'a sieva. Fon Ploto kungi 1232. gadā atdeva viņam Trampicas un Rogalinas sādžas rietumos no Neurupinas ar 60 sētām. Tanī pašā laikā grāfs Guncelins fon Šverins dāvina divas sādžas Cachovu un Zigelkovu Meklenburgā. Bez tam viņam pieder vairākas sādžas Rostokas apvidū pie Baltijas jūras.

Mēs redzam: Ziemeļvācija apdāvina Daugavgrīvu, un tas arī bija vajadzīgs, jo Livonijā klosteris tikai ap 1250. gadu varēja iegūt jaunus zemes īpašumus.

Daugavgrīvas abatam un konventam ir ievērojama loma Livonijas iekārtošanā. Bez viņu ziņas un piekrišanas netiek sperts neviens daudznozīmīgs solis. Abats un priors bieži bija starpnieki konfliktos starp vācu naidīgām partijām. Kad starp bīskapu un zobenbrāļiem vai Rīgas pilsētu jāizbeidz strīdi vai kad jāaizsargā ticīgo lībiešu un latviešu tiesības, tad parasti šī lieta tiek uzdots

Daugavgrīvas abatam vai prioram. Pagānu iedzīvotāji juta Daugavgrīvas klosterā augsto nozīmi. Viņi zināja, ka tas ir vācu cietoksnis un celts pret viņiem.

Nocietinātā Daugavgrīva aizsargāja Rīgas pilsētu no jūras puses. Pilsētas tirdzniecībai tas necēla nekādus šķēršļus, jo mūki ar tirdzniecību nenodarbojās. Tomēr viņi centās klosterā zemju robežas paplašināt. Kad pēc Kaupo nāves izsika dāvinājumu pilnības rags, klosterā ļaudis izmēģināja roku Daugavas kreisajā krastā, zemgaļu robežās. Viņi cerēja vēlāk tikt pie formālām īpašuma tiesībām. Pēc tā laika katoļu baznīcas uzskata pasaules valdnieks Kristus bija nodevis izpildvaru šai pasaulē savam vietniekam — pāvestam. Pāvests piešķīra un izdalīja zemes pēc sava prāta: skatoties pēc tautu attiecībām pret kristīgo ticību. Pagānus viņš uzskatīja par beztiesiskiem radījumiem, kas esot ieņēmuši zemi bez Kristus atļaujas. Ja tie padevās, pāvests varēja viņiem piešķirt īpašumā līdz šim lietotas zemes; bet ja tie atteicās no kristīgās ticības — pāvests varēja izsludināt krusta kaŗu. Savāktais kaŗaspēks, iekaŗojis attiecīgo zemi, pavisam nedomāja par iedzīvotāju tiesībām, dzīvību, brīvību, īpašumu un ģimeni.

Pēc šī viedokļa kļūst saprotams, kāpēc Daugavgrīvas klosterā mūki nemēģināja miera sarunu ceļā iegūt no zemgaļiem zemju apgabalus. Viņi vienkārši pārcēlās pār Daugavu un sāka ieņemt apgabalu pēc apgabala. Varbūt arī viņi jutās bijušās Turaidas-Rīgas līvu valsts mantinieki. Šāda mūku ekspansijas tieksme sevišķi stipri bija izjūtama otrā abata — bij. Lipes valdnieka Bernharda II — laikos. Livonijas iekaŗošanā Bernhards aktīvi piedalījās vācu pusē. Tā viņš ar zobenu un vārdiem izšķīra Satesēles aplenkumu. 1217. gadā viņš ar Daugavgrīvas klosterā ļaudīm piedalījās vācu un latvju kaŗagājienā pret igauņiem un Vilandes pils ieņemšanā (21. septembrī). Nākošajā gadā pret Rīgu sabiedrojās krievu Polockas, Novgorodas un Pliskavas kpaži ar sāmsaliešiem. Bernhards saveda klosteri kaujas gatavībā un turējās pret sāmsaliešu pārspēku. Krievi cieta neveiksmi. Sakarā ar to, nekā nepanākuši, atkāpās arī sāmsalieši. Bernhards nomira 30. IV 1224., un viņa vecums pārsniedza, laikam, 80 gadus. Tas vīrs, kas gribēja mirt cīņā ar pagāniem, mira mierīgā nāvē savā bīskapa pilsētā Selborgā.

Par viņa līķi izcēlās strīdus starp Selborgu un Daugavgrīvu. Abats Roberts no Daugavgrīvas, kas tanī laikā atgriezās no Vācijas, pieprasīja viņu kā svētu relikviju klosterim, jo Bernhards kādreiz bija klosterā abats, un viņš to arī dabūja.

Bet kuģi, kuŗam viņa līķis bija jāpārved pa jūru uz Daugavgrīvu, netālu no tās vietas pārsteidza negaiss, un tas nogrima. Kopā ar kuģi gāja bojā arī bīskaps Roberts. Arī Bernharda līķi viņi noskaloja, bet nākošā dienā tika izsviests uz krasta. Tur viņu atrada mūki un ar lielu godu apglabāja. Pēc šīs uzvaras klosterā konvents sistematiski sāka līst mežus un pļaut sienu Daugavas kreisā krastā. To viņš netraucēti varēja darīt vēl tāpēc, ka šinī laikā Zemgalē bija izcēlušies iekšēji nemieri (Mežotnes atšķelšanās 1219. gadā). Zemgales vadonim — virsaitim Viesturam nebija laika un iespējas interesēties par Lielupes lejas galu un Daugavas grīvu. Kamēr mūki nerunāja par īpašuma tiesībām, Viesturs arī necēla iebildumus pret līdumu līšanu, mežu izmantošanu un sienu pļaušanu.

Viss Daugavas kreisais krasts bija arī Rīgas iedzīvotājiem izmantošanas objekts. Tāpēc ar laiku bieži pilsētnieku un klosterā ļaužu starpā izcēlās starpgadījumi un nesaskaņas par Pārdaugavas zemju lietošanas tiesībām. Stāvoklis vēl vairāk sarežģījās, kad Rīgai 1225. g. decembrī piešķīra pašvaldības tiesības. Pilsētas rāte 1226. gada 15. martā ieguva no pāvesta legāta Livonijā — Modenas Vilhelma īpašuma tiesības par savu apgabalu (t. s. „patrimoniālo iecirkni“) ne tikai Daugavas labā (t. i. no līviem iegūto zemi), — bet arī Daugavas kreisā krastā — neatkarīgās zemgaļu valsts robežās.

Daugavgrīvas klosterā konvents cēla iebildumus pret Rīgas apgabala robežām. Tikai pēc ilgāka laika šķīrējtiesnesim — pāvesta legātam izdevās noteikt jaunu robežu starp Rīgas pilsētas un Daugavgrīvas klosterā zemēm. Cik apmierināti ar pāvesta legāta apstiprināto līgumu bija klosterā mūki, tik uztraukti bija zemgaļi. Bet visas viņu sūdzības legātam bija veltīgas. Tāpēc viņi apņēmas

atriebties ienācējiem — vāciem. Ne bez iemesla viņi uzskatīja mūkus par pirmiem zemgaļu zemes tīkotājiem. Zemgaļi sabiedrojās ar kuršiem 1228. gada rudenī un nolēma klosteri iznīcināt. Jādomā, ka kopējo kuršu un zemgaļu karaspēku vadīja kāds kuršu ķēniņš — varbūt 1231. gadā minētais Lamekins. Apvienotais karaspēks 1228. g. 18. augusta naktī laikā pārgāja Daugavu un negaidīti uzbruka klosterim. Nelīdzēja Daugavgrīvas pils vaļņi un grāvji, mūku un apkārtnes līvu izmisuma cīņa. Visi klosterā aizstāvji krita; aizdedzināto ēku liesmas kā draudoši kāvi lika nodrebēt Rīgas iedzīvotājiem un visiem vācu ienācējiem.

Tomēr šīs briesmas pagāja gaŗām bez sevišķām sekām. Uzvarētāji pēc neilga sirojuma Rīgas apkārtnē atgriezās savā dzimtenē. Ap 1230. gadu jauns mūku konvents atjaunoja ēkas un nocietināja klosteri ar mūriem un trim torņiem (divi apaļiem un vienu četrstūrīgu t. s. donžonu²). Ceturtajā stūrī stāvēja konventa ēka, savienota ar donžonu. Klosteri no ārpuses noslēdza valnis. Vaļņa dienvidrietumu stūrī bija iebūvēti vārti ar nolaižamo koka tiltu pāri grāvim. Ceļš no tilta gala gāja gar grāvmali līdz ziemeļaustrumu stūrim, kur novirzījās uz Carnikavas pusi. Rietumu pusē, starp grāvi un Daugavas ziemeļu muti, bija šaura zemes strēmele, ko ziemeļu rietumos pārtrauca grāvja atteka uz Daugavu.

Garnizona pienākumus izpildīja paši mūki un viņu zemē dzīvojošie lībieši. Pie Daugavas ietekas jūrā abats bija norīkojis sardzi ar laivām. Tā apsargāja arī Lielupes grīvu un dzirnavgrāvja ieteku, tāpat ceļus un tuvāko apkārtni kreisā Daugavas krastā. Līdzīga sardze izlūkoja Vidzemes pusi līdz Gaujai un Baltezeriem. Klosteris bija stiprs un labi aizsargāts, tāpēc no ārienes tam ilgāku laiku nedraudēja briesmas.

Bet viņu apdraudēja iekšējais ienaidnieks. Klosterā stingrajā dzīvē ar laiku notika ievērojamas pārmaiņas. Cisterciešu mūki pamazām atmeta statūtos prasīto stingro darba dzīvi un vienkāršību. Viņu darba augļi pārsniedza dzīves vajadzības. Tagad peļņas un kapitāla uzkrāšana kļuva par mūku dzīves mērķi. Viņi tiecās pēc miera un pārpilnības. Cisterciešu ordeņa organizācijas vadība nespēja atturēt atsevišķus locekļus un amata personas no nelikumīgiem soļiem. Lai gan ordeņa statūtos nebija paredzēta mūku kultivēto zemes gabalu pārdošana, tomēr Daugavgrīvas mūki jau atklāti to darīja. Viņi pirmie ievadīja sarunas ar Rīgas pilsētu par klosterā un tā zemju pārdošanu pilsētai. Rīgai klosterā zemju iegūšana bija dzīvības jautājums. Tāpēc 1263. gadā rāte ar Daugavgrīvas abatu Vilhelmu noslēdza līgumu, pēc kuŗa klosterā abats un konvents apsolījās klosteri un zemes īpašumus nevienam citam nepārdot, kā tikai vienīgi Rīgas pilsētai.

Rīgas rāte ar šo līgumu domāja nodrošināties pret citu varu — Vācu bruņinieku ordeņa — ieviešanos Daugavas grīvā. Bet tā nebija domājusi par izvirtušo mūku viltību un mantkārību. Tāpēc tā arī piecus gadus vēlāk labprāt piedalījās klosterā izglābšanā no lietuviešu uzbrukuma. Tas bija 1268. gadā, kad žemaišu pulki pēc Igaunijas postīšanas naktī tuvojās Daugavgrīvai, lai tur pārceļtos pie draudzīgajiem zemgaliešiem. Žemaišus vadīja Traniāts. Bet mūku atsauktie Rīgas namnieki un ordeņa bruņinieki pēkšņi gaišā mēnesnācā no visām pusēm uzbruka žemaišiem. Kauja bija sīva, un abās pusēs cieta lielus zaudējumus. Traniāts aizgāja uz Lietuvu.

Drīz pēc tam nokārtojās Daugavgrīvas klosterā piederības jautājums, tomēr ne Rīgas interesēs.

2. ORDEŅA VALDĪŠANAS LAIKMETS (1305—1561).

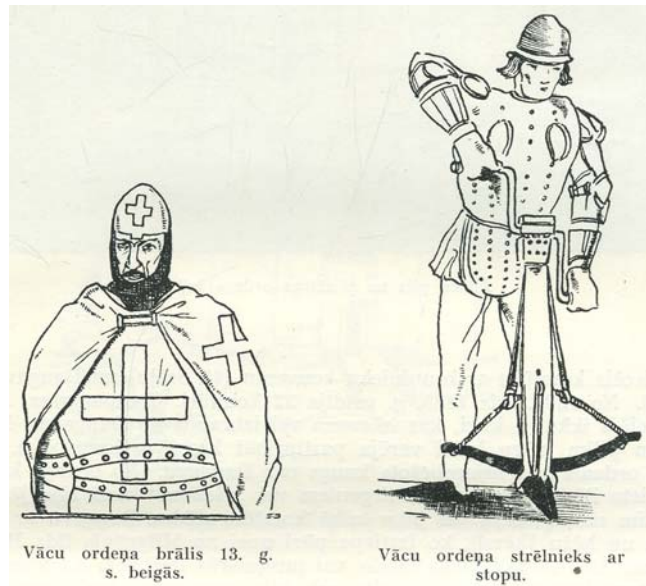
Pēc Livonijas zobennesēju ordeņa sabrukuma Saules kaujā (1236. g.) tā mantojums pārgāja Vācu bruņinieku ordeņa rokās. Pēdējais jau pa daļai bija iekarojis Prūsiju. Paplašinot savas robežas austrumos, tas savu varu stipri palielināja. Redzot daudz kundzību Livonijā, ordenis nolēma kļūt

² Par „donžonu“ (donjon) tanīs laikos sauca apdzīvojamas pils vai cietokšņa torni. Pieēja donžonam bija vienīgi caur otrā stāva logu — pa pieliekamām koka trepēm.

par vienīgo noteicēju zemēs starp Vislu un Narvu. Pēc Kurzemes pievienošanas (1253. g.) un turienes latvju nomierināšanās (1267. g.) ordeņa mestrs sāka tiekties arī pēc Rīgas. Venta jau bija viņa rokās, tagad kārtā bija pienākusi Daugavai.

Kamēr cīņa ar zemgaļiem nebija pabeigta, attiecības starp ordeni un Rīgas pilsētu bija ciešamas. Bet tikko Zemgale bija uzvarēta (1290. g.), ordenis pamazām mainīja savu izturēšanos. Savstarpējās attiecības kļuva tik asas, ka 1297. gada 20. maijā Rīgas pilsētas namnieki atklātā uzbrukumā sakāva ordeņa galvenos spēkus, ieņēma un iznīcināja ordeņa Sv. Juŗa pili Rīgā (tag. Sv. Gara konventa vietā).

Tā starp pilsētu un ordeni izcēlās asiņains karš, kas ar pārtraukumiem ilga 33 gadus (1297.—1330. g.) un noslēdzās ar ordeņa uzvaru. Jāsaka, ka taisni Daugavgrīvas klostera mūku izturēšanās izšķīra šo karu. Sākumā klostera abats ievēroja stingru neitralitāti, pat tad, kad archibīskaps nostājās rīdzinieku pusē. Bija paredzams, ka abas naidīgās puses, lai iegūtu noteikšanu satiksmē un tirdzniecībā Daugavas grīvā, centīsies iekarot klosteri. Droši vien Rīgas rāte uz 1263. gadā noslēgtā līguma pamata būtu abatam piedāvājusi namnieku palīgspēkus mūru aizsardzībai. Bet abats gribēja pats palikt klostera likteņa noteicējs un labāk uzticējās saviem ļaudīm — klostera zemniekiem un algādžiem, ar kuriem varēja atbaidīt katru iebrucēju.

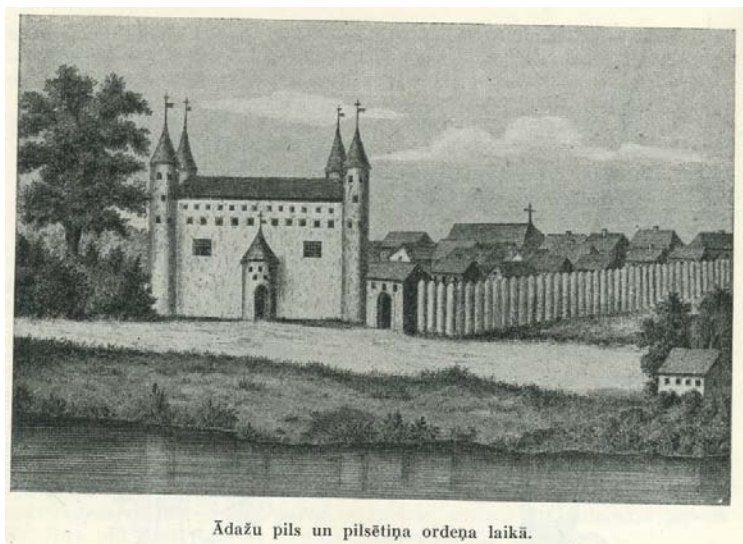
Bet ievērojot ordeņa plašos līdzekļus (sabiedrotos bija Igaunijas bīskapi un Lietuvas kunigaikši) un archibīskapa vienaldzību par Livonijas lietām, Daugavgrīvas mūki nolēma pāriet bruņinieku pusē. Klostera abats Liberts 1305. g. 26. maijā slepeni noslēdza ar Vācu ordeni jaunu līgumu, pārdodams klosteri ar visām zemēm un tiesībām par 4000 Ķelnes markām (t. i. 935,42 kg tīra sudraba). Mūki bija izkaulējuši sev tiesības dzīvot Daugavgrīvā vēl līdz 1306. gada 29. septembrim. Jau pēc dažiem mēnešiem Rīgas namnieki³ saņēma ziņas par mūku divkosību un nolēma klosteri ieņemt ar varu. Tikko abats to izdzirdēja, viņš aizsūtīja uzticīgu lībieti ar ziņu par namnieku nodomiem uz tuvāko ordeņa pili Ādažos. Ādažu komturis ar kaŗa nodaļu atsteidzās uz klosteri un to it kā ar varu ieņēma — veselu gadu pirms nolīgtā termiņa. Saprotams, ka šī ordeņa

³ Ar vārdu „namnieks“ šeit apzīmēts pilntiesīgs Rīgas pilsētas iedzīvotājs, t. s. „Bürger“, kas maksāja nodokļus, izpildīja kaŗa dienestu. Tiem piederēja tirdzniecības un amatniecības monopoltiesības pilsētā un tās iecirkņa robežās.

rīcība stipri uztrauca rīdziniekus. Izcēlas sīva un ilggadīga cīņa Daugavgrīvas dēļ. Šinī cīņā ņēma dalību arī pāvests Klements V. Rīdzinieki bija sūdzējušies pāvestam Romā. Rīgas pilsēta atsaucās uz savu iepriekšējo nolīgumu ar Daugavgrīvas abatu un aizrādīja, ka ordeņa rokās klosteris taptu par tirdzniecības un kuģniecības nopietnu traucēkli un šķērslī. Pāvests Klements V pieprasīja, lai ordenis atdod klosteri mūkiem. Viņš pat draudēja nolādēt visu ordeni. Ordenis, saprazdams, ka līdz ar Daugavgrīvu zaudēs galveno bazi cīņā ar Rīgas pilsētu, cietoksni neatdeva. Ar to faktiski Rīgas padošanās ordenim bija vienīgi vairs laika jautājums. Tas notika 1330. gadā. 1435. gadā ar Valkas landtāga lēmumu Rīgas archibīskaps par 20.000 markām atteicās no pils par labu ordenim. Daugavgrīva palika ordeņa rokās.

Ja Daugavgrīvas cietoksnis līdz šim kalpoja vairāk kultūrālām vajadzībām, tad ar 1305. gadu tas pārvērtās par kara pili — aizsardzībai un uzbrukumam. Jau Ādažu pils bija zināms slogs Rīgas pilsētai, bet Daugavgrīvas pils kļuva par pilsētas īsto jūgu.

Ordenis pārbūvēja jau tā stipros mūrus un torņus. Vaļņu vietā uzcēla mūrus ar pustorņiem katrā stūrī; vārtus nocietināja ar četrstūrainu torni un tilta tornīti. Starp pili un grāvi izveidojās priekšpils ar stiprām saimniecības ēkām. Tādā veidā bija uzcelta stipra bruņinieku pils — viens no stiprākiem ordeņa atbalsta punktiem visā Livonijā. Pilij iecēla komturu ar bruņinieku konventu (12 brāļu) un

Ādažu pils un pilsētiņa ordeņa laikā.

Daugavgrīvas pils ordeņa laikā (16. g. s. rekonstrukcija).

Daugavgrīvas sardzi. No 1305. līdz 1485. g. valdīja 22 komturi. Daugavgrīvas sardze kontrolēja ikkatru kuģi, kas iebrauca vai izbrauca no Daugavas. No tuvākām pilīm katru brīdi varēja pastiprināt komtura kaņaspēku. Tādā kārtā ordenis bija neierobežots kungs par Daugavu. No ordeņa kundzības cieta Rīgas pilsēta. Tās tirgoņiem vai „viesiem“ bieži bija jāmaksā ordenim mesli. Kaņa vai juku laikā komturs slēdza Daugavu ar stipru baļķu un ķēžu šķērsli, ko izstiepa pāri upei no Mīlgrāvja līdz Hapaka grāvim. Gar šķērsli lielās laivās vai pusgalerās dežūrēja kara nodaļas. Daugavas kreisajā krastā šķēršļa gals bija noenkurots kādā nocietinātā baļķiem celtā mājā, ko apņēma dziļš un plats grāvis. Ziemā šķērsli uzcēla virs ledus un pavasara sākumā izjauca, lai pēc ledus iešanas to atkal atjaunotu.

Jau cīņā ar Rīgu un tās sabiedrotajiem — lietuviešiem Daugavgrīvas pils ordenim izrādījās par drošu atbalsta punktu. Tā 1323. gada lietuvieši pils komtura modrības dēļ nevarēja pat tuvoties Daugavgrīvai.

Vēl īsi pirms padošanās, 1329. gadā, rīdzinieki centās iegūt Daugavgrīvas pili, lai rastu savai tirdzniecībai brīvu izeju jūrā. Šoreiz tas viņiem izdevās. Viņi izdarīja tik strauju uzbrukumu, ka pili ieņēma un garnizonu apkāva. Nauda, ko ienesa kuģu caurlaišana un to aizsardzība, papildināja Rīgas kasi.

Ordeņa mestrs Eberhards fon Monheims, negribēdams zaudēt savu iespaidu Rīgas tirdzniecībā, nekavējoties noslēdza ar leišiem draudzību un ar to palīdzību rīdziniekiem Daugavgrīvas pili atņēma.

Lietuvas lielkunigaikšu Gedimīna un Olģerta kaņaspēks bieži iebruka Livonijas robežās. Lietuvas toreizējā ekspansija vērsās uz Baltijas jūru un arī pret Krieviju. Tas piespieda ordeni domāt arī par savu pavalstnieku drošību. Lietuviešu ātrie jātnieku pulki bieži izsiroja Livoniju no Tallinas līdz Talsiem. Negaidīti tie uzbruka no mežiem, ātri iznīcināja pilsētiņas, ciemus un pilis, lai pēc tam tikpat ātri nozustu. Sevišķi smags bija 1345. gads, kad pēc igauņu sakaušanas Olģerta pulki bija nonākuši līdz Rīgai. Arī šoreiz pils komtura modrības dēļ Daugavgrīva palika neaizkarta.

Jau klostera laikā tagadējā Vecāķu ciema tuvumā izveidojās kāda biezi apdzīvota vieta; 14. gadsimtenī tag. Vecbaznīcas ciema vietā ordenis lika celt baznīciņu. Ap to sāka apmesties tirgoņi un amatnieki.

Jauno miestīņu nocietināja ar koka sētu un, līdzīgi Ādažu miestam, tur iekārtoja noliktavas ordeņa ostas vajadzībām. Komturs gādāja par labu satiksmi ar Ādažiem, Carnikavu un Lielupi. Tādā kārtā atvilka zemnieku ražojumu plūšanu Rīgā. Ar laiku miestīņš izauga pietiekoši liels. Tā iedzīvotājiem pašiem radās pārvalde ar ordeņa ierēdņi priekšgalā. Šī apstākļa dēļ miestā ieplūda daudz ārzemnieku, un iedzīvotāju skaitu 1400. gadā varēja aplēst ap pieci simti. Tātad tanīs laikos pie Daugavgrīvas bija maza pilsēta. Pilsētas iedzīvotāji kaņa gadījumā sastādīja pils garnizona palīgspēku.

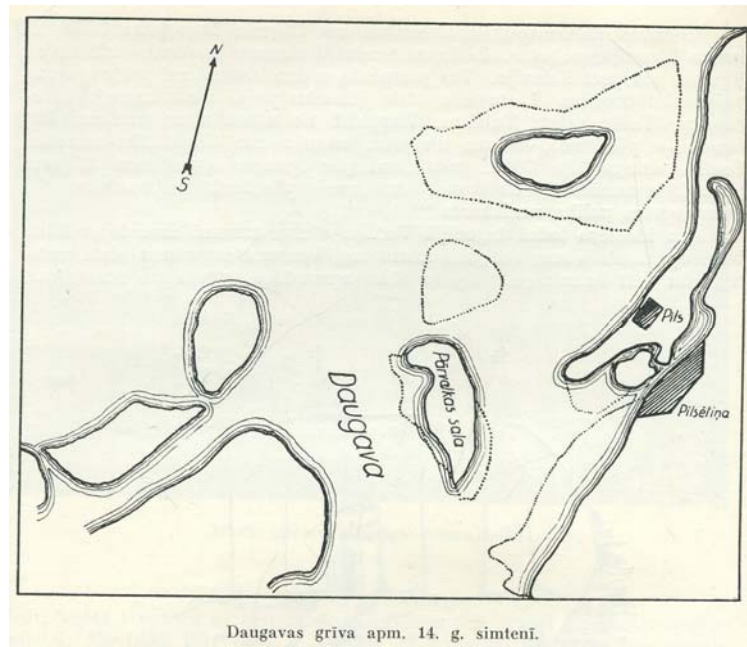
Pēc 1400. gada ordeņa stiprums un bagātība pieņēmas tik tālu, ka ordeņa brāļu bagātības ierobežošanai bija jāizdod likums. Tas noteica, ka komturs nedrīkst turēt vairāk par simt, atsevišķs ordeņa brālis ne vairāk par desmit jātnieku savām vajadzībām (1405. g.). Arī ordenim piederīgo iedzīvotāju materiālā labklājība pieauga. Daugavgrīvas pili apbruņoja ar dažiem dižgabaliem. Pilsētiņas palisādes⁴ pastiprināja ar grāvi un valni. Osta atradās mazā līcī pils dienvidpusē un gādāja labu peļņu apkārtnes zemniekiem.

Viss apgabals starp jūru, Sloku, Lielupi, Spilves pļavām, Mīlgrāvi, Jaunciemu, Kadagu ezeru un Lilastes ezeru piederēja Daugavgrīvas pils iecirknim⁵. Iedzīvotāju vairums nodarbojās ar zvejniecību un lopkopību. Samērā nabadzīgā augsne neatlāva gūt kaut cik ievērojamus augļus graudkopībā un dārzkopībā. Šīm nozarēm arī ordenis nekad nebija piegriezis nopietnu vērtību.

⁴ Sētu.

⁵ Ar zemgaļu uzvarēšanu 1290. g. klosteris faktiski jau valdīja par Daugavas kreiso krastu.

Zemes nomas maksa zemniekiem nebija katru gadu viena un tā pati. Nodokli noteica pēc faktiskās ražas vai zvejas loma. Ar zivīm komturs apgādāja attālākās pilis. Zivis apmainīja pret labību. No Daugavgrīvas ordenis izveda kokus, labību un gaļu. Neievērodams Rīgas pilsētas monopoltiesības, ordenis ieveda arī visas ārzemju preces.

Ordeņa labklājība salauza viņa spēkus. Bija gadījumi, ka atsevišķi ordeņa ierēdņi un brāļi iekrāja lielas naudas summas, lai gan ordeņa statūti aizliedza iegūt privātīpašumu. Tā 1438. gadā Daugavgrīvas komturs ar brāļu konventu varēja algot 200 bruņu jātniekus (t. s. „staļļa brāļus“). Šis apstāklis pats par sevi nav nekas ļauns, bet fakts, ka ordeņa ierēdņiem un brāļiem pēc statūtiem nevarēja būt privāts īpašums, liek uzskatīt šo parādību pilnīgi citādām acīm. Pēc kaujas pie Zaļgirām (Tannenbergas —1410. g.) ordenis vairs nesaņēma krusteņu palīdzību naudā un kaņavīros. Tam nu bija jāpieņem algādži. Ordeņa ierēdņi joprojām uzskatīja savus amatus par izmantošanas objektiem personīgos nolūkos. Nebija retums, ka ordeņa komturs uzkrāja daudz zelta un sudraba un, atgriežoties Vācijā, to paņēma līdzi. Tāpat augšminētie jātnieki tika izlietoti tikai algotāja personīgām vajadzībām. Ordenis gan deva šiem jātniekiem un to zirgiem uzturu un maksāja algu. Bet ja ordenim pašam bija jātnieki vajadzīgi, tie bija jāizlūdzas no atsevišķiem brāļiem par zināmu atlīdzību. Šīs nenormālības, kas bija jau pārgājušas dzīves normās, stipri vājināja ordeni, tā nozīmi un varu Livonijā.

Ordeņa spēkam vājinoties, Rīgas pilsēta sāka cīņu ar mestru. Archibīskapa Silvestra sakūdīti, pilsētas iedzīvotāji uzbruka Rīgas ordeņa pilij 1454. g. Daugavgrīvas, Ādažu un Salaspils komturu kopējais sirojums pa archibīskapa zemēm izbeidza kaŗu, un Rīga pēc ilgas pretošanās padevās (1464. g.).

Tā kā Rīga vilcinājās ar ordeņa virskundzības atzīšanu un kavējās sarunās, mestrs to 1477. g. aplenca. Daugavgrīvas pils kara nodaļa noslēdza Daugavu un upes kreiso krastu. Bet nākošā gada sākumā aplenkums bija jāizbeidz, jo maskavieši bija iebrukuši Vidzemē. Divus gadus vēlāk mestrs aplenkumu atjaunoja (1479.), bet nepietiekošo līdzekļu dēļ bija spiests to atkal pārtraukt.

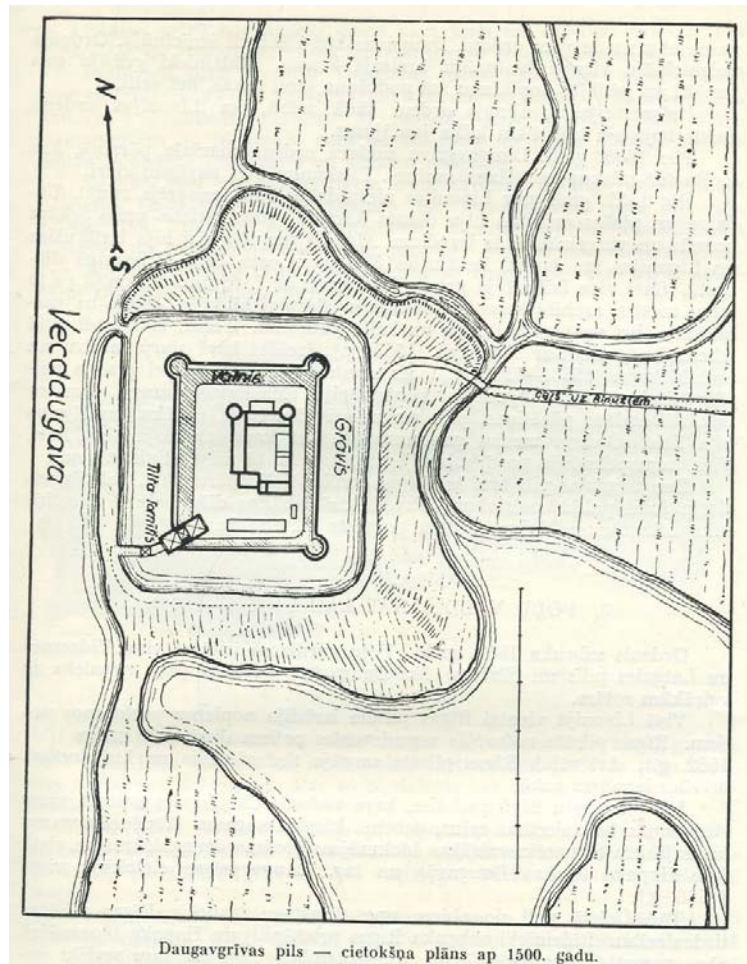

Daugavgrīvas pils dižgabalniēki piedalās Rīgas apšaudīšanā 1482. gadā.

Rīdzinieki jau jutās tik droši, ka sakārtojās jaunam karām. Šoreiz to sacēla Rīgas pils komtura rupjības un viņa dižgabalu šāvienu pilsētas sabiedriskām ēkām. Kad komturis vēl sāka postīt pilsētai piederošās dzirnavas un būvkokus Daugavmalā, namnieki pārgāja uzbrukumā. Tie ieņēma priekšpili, sakāva tur ielenktos ordeņa palīgspēkus. (To vidū bija arī Daugavgrīvas pils artilērijas daļa.) Tikai ātri noslēgtais pamiers izglāba Rīgas un Daugavgrīvas pilis. Pamiers izbeidzās 1484. g. 28. jūlijā ar jaunā archibīskapa Stefana ierašanos Rīgā. Rīgas pili no jauna aplenca. Pils garnizona pūles likvidēt aplenkumu bija veltīgas. 1485. g. 18. maijā pils garnizons padevās. Daugavgrīvas un Ādažu komturi ar papildspēkiem devās atbrīvot Rīgas pils garnizonu. 1485. g. 22. martā rīdzinieki Klāva Bērensa vadībā izsteidzās no pilsētas un Kundziņsalas tuvumā uz Daugavas ledus uzbruka ordeņa karaspēkam. Šinī brīdī ordeņa karaspēks ar divpadsmit dižgabaliem mierīgi izklaidus gāja pa ledu gar Daugavas labo krastu. Samērā augstā krasta un šaurās ledus joslas dēļ bruņiniekiem nebija iespējams sakārtoties un uzstādīt dižgabalus. Saniknotie rīdzinieki aplenca un šīs laikā sakāva ordeniešus. Bruņinieku smagie zirgi, nespējami aulekšot pa ledu, pakrita, un divas trešdaļas (23) bruņinieku krita pilsētnieku gūstā. Daži tikai skriešus varēja izglābties, pametot savus zirgus. Pats Daugavgrīvas pils komturis izglābās tikai tāpēc, ka bija nomētis pat vairogu, ieročus un kāju bruņas. Kamēr visu viņa jātnieku daļu, kas bēga no vajātājiem rīdziniekiem, iznīcināja, Daugavgrīvas komturis ar lielām pūlēm paspēja paslēpties Mangaļsalas kāpās. Viņam vajadzēja noskatīties, kā rīdzinieki nocietināja Pārvalkas salu, iznīcināja Daugavgrīvas pili, miestu un kuģu šķērsli pāri Daugavai⁶. 1483. gadā pienāca pilsoņu karaspēks pie Daugavgrīvas cietokšņa, kas pēc 4 nedēļu ilgas aplenkšanas bija spiests padoties. Par virsniekiem bija te rātskungi Hermans Dunkers un Johans Holthusens, tirgotājs Korts Volmers un amatnieks Michels Klene. Cietoksni noārdīja, tikai vienu torni, kam bij jākalpo par zīmi kuģiem, atstāja. Tikai pēc diviem gadiem mestrs ar galvenajiem ordeņa spēkiem izdzina rīdziniekus no Pārvalkas un atjaunoja kuģu šķērsli. Gūstā saņemtos Rīgas algādžus mestrs atlaida brīvībā, bet pilsētas apbruņotos zemniekus lika sasiet un noslīcināt. Daugavgrīvas pils iecirkni nodeva Ādažu pils komturam. Viņa pastiprinātajam garnizonam bija jāuztur pastāvīgs garnizons Pārvalkā un Daugavas kreisā krasta blokmājā.

⁶ Neskaidra hronoloģija vairākos avotos rada šaubas par gadu, kad notika šī Daugavgrīvas pils izpostīšana. Tā notika vai nu 1483. vai 1485. gadā. Par pirmo var izšķirties, ja ievēro, ka Daugavgrīvas komturis rinda izbeidzās ar 1483. gadu, ka Rīgas karaspēks pēc Rābenšteinas kaujas četrus mēnešus esot aplencis Daugavgrīvas pili un tad ziemā to ieņēmis. Par labu 1485. gadam liecina atkal fakts, ka 1482.—1484. g. pastāvēja pamiers starp karājošām pusēm. Kauja uz Daugavas ledus pirms Daugavgrīvas ieņemšanas notika 1485. g. 22. martā; tā bija sekas ordeņa akcijai Rīgas pils atbrīvošanai. Arī Pārvalkas salas nocietināšanu var atzīmēt tikai 1485. gadā. Vispār, rīdzinieku Daugavgrīvas pils iznīcināšana bija ļoti tuvredzīga. Paturot to neiznīcinātu savās rokās, viņu stāvoklis būtu bijis daudz drošāks kā kaņālaukā, tā arī pamiera sarunās. Tagad viņiem 1491. g. Valmierā bija jāatzīst ordeņa virskundzība un tā kandidāts archibīskapa amatam. Rīdzinieki nevarēja arī vairs aizkavēt jaunās Daugavgrīvas pils rašanos.

Daugavgrīvas pilī uzcēla pagaidēkas. Tikai 1495. g. mestrs Valters Pletenbergs atjaunoja pils mūrus un 4 torņus, pastiprināja arī priekšpils mūrus ar stipru priekšvalni un 5 pustomņus ar zemes rondelēm⁷. Tāpat atjaunoja ūdensgrāvi.

Miestiņš pamazītiņām atplauka, bet nerasniedza vairs agrāko lielumu un labklājību. Viņu nocietināja tagad vienīgi ar koka sētu. Briesmu gadījumā to atstāja. Ostu turpretim vairs nelietoja, un tā aizsērēja, jo Pārvalkas sala (liels sēkļu veidojums starp Rīnušciemam un Mangaļciemam, iepretim tagadējai Bolderājai) sāka atvirzīt Daugavas straumi vairāk uz rietumiem.

Pēc 1503. gada, kad sākās ordeņa varas pagrimšanas laiks, Daugavgrīvas pils joprojām palika nocietināta un stipra. Lai samazinātu Rīgas namnieku naidu pret ordeni, Daugavas kuģu šķērsli iznīcināja. Ordenis neiznīcināja vienīgi blokmāju kreisajā krastā. Rīdzinieki gribēja gan panākt arī pēdējās noplēšanu vai nodošanu viņu rokās, bet velti.

Reformācija novājināja ordeni tādā mērā, ka Livonijas ordeņa valsts bojā eja bija tikai laika jautājums.

Pēc 1485. gada Daugavgrīvu nodeva ordeņa maršala pārziņā, kas iecēla tur pilskungus (Hauskomtur). Pilskungu bija pavisam četri.

Pēc 1532. gada par Livonijas aizsardzību vairs nevarēja runāt. Uzdzīve un plašas svinības bija dienas kārtībā. Rets vīrietis prata iekāpt bruņās un vingrināties ar ieročiem. Algādži gandrīz visi

⁷ Rondelis bija bastejas pirmtips.

bija izvākušies no Livonijas un daudzi iestājušies Maskavas cara Jāņa Briesmīgā dienestā. Cars visu laiku bija gatavojies karām ar Livoniju. Livonijā pa to laiku mestrs, archibīskaps un bīskapi savstarpīgi ķīldojās, cerēja uz varbūtībām, bet neapsvēra faktus un kailo patiesību. Taisni tanī brīdī, kad izbeidzās pamiers ar Maskavu (1555. g.), izcēlās karš starp mestru un archibīskapu (1556.—1557. g.). Šis savstarpējais karš zemei prasīja vairāk līdzekļu, nekā ikgadējās kontribūcijas Maskavas caram pamiera laikā. Daudzas pilsētiņas, pilis un miesti gāja bojā, cilvēku zaudējums bija liels. Ordeņa mestrs gan uzvarēja, bet karš iztukšoja viņa kasi. Viņa kara spēks bija postījies bez jēgas kā pašu, tā arī pretinieka zemi.

Daugavgrīvas pils tanī laikā gan netika tieši apdraudēta, bet tās nocietinājumi palika neizlaboti, aizveda arī labākos dižgabalus. Miestiņš sāka nīkuļot, un blokmāja tika pamesta likteņa varā.

3. POĻU VALDĪŠANAS LAIKS (1561—1621).

Ordenis sabruka 1560. gadā. Poļu garnizoni ieņēma viņa Vidzemes un Latgales pilis un pilsētas. Arī Daugavgrīvā ienāca poļu virsnieks ar vairākām rotām.

Visā Livonijā vienīgi Rīgas pilsēta izrādīja nopietnu pretošanos poļiem. Rīgas pilsēta noturējās nepadevusies poļiem divdesmit gadus (līdz 1582. g.). Arī vēlāk Rīgas pilsēta sargāja tirdzniecības un kuģniecības brīvību ieročiem rokā.

Lai piespiestu Rīgu padoties, karavadonis Chodkevičs nolēma visur slēgt viņas tirdzniecības ceļus, galvenā kārtā Daugavu. Tāpēc Daugavas kreisajā krastā uzcēla vairākas blokmājas: vecās ordeņa blokmājas vietā (pie Hapaka ietekas Daugavā) un tag. Daugavgrīvas cietokšņa vietā (1566. g.).

Tādā kārtā poļi no abiem upes krastiem traucēja Rīgas pilsētas tirdzniecību. Rīdzinieki uzbruka Rīgas priekšpili un Hapaka blokmājai, abas pamatīgi izpostot 1575. g. 15. septembrī. Poļi pēc tam sevišķi nocietinājās Daugavgrīvā un t. s. jūras blokmājā (Daugavas rietumu mutes kreisajā krastā). To pastiprināja ar skansti, iebūvēja mūra pamatus un vārtus. Šo jauno nocietinājumu iesauca par „Jauno skansti“ (Newe Schantze)⁸. Tanī uzstādīja lielāku skaitu dižgabalu, turēja jātnieku daļu (300 jātn.) un veselu kājnieku „chorongvu“ (500 kājn.). Turpat tuvumā — Lielupes grīvā noenkuroja vienu kara kuģi un vairākas galeras. Tās kontrolēja un nomuitoja katru iebraukušo un izbraukušo kuģi.

Cietokšņa poļu artilerija 16. g. s. otrā pusē.

⁸ Atšķirībā no Daugavgrīvas pils, kas ar rondeļu uzbūrumiem bija pārvērsta par skansti un saucās par „Veco skansti“ (Alte Schantze).

Pastāvīgā poļu kontrole Daugavas grīvā lika Rīgas rātei uzturēt savu tirdzniecības kuģu apsargāšanai apbruņotus kuģus — konvojus. Tos uzticēja t. s. „ūdenskapteinim“ ar algādžu kara nodaļu. Bieži starp Daugavgrīvas un blokmāju poļu garnizoniem un Rīgas pilsētas kuģiem notika nopietnas sadursmes un šāvīenu apmaiņa.

Ne tikai poļi, arī zviedri tīkoja iegūt Livoniju ar Rīgu un mēģināja ielauzties Daugavā. Jaunā skanste un Daugavgrīvas pils aizturēja zviedru floti. Reiz ar poļu komandanta atļauju zviedru flote iebrauca Daugavā un noenkurojās iepretim pilsētai. Zviedri piespieda rīdziniekus atpirkties ar 100 lastu (2000 centneru) rudzu, pēc tam atkal atstādami Daugavu un Rīgas jūras līci.

Cīņa Rīgas pilsētas un poļu starpā turpinājās līdz 1582. gadam. Šinī gadā Rīga atteicās no brīvās pilsētas tiesībām, padevās poļu karalim Stefanam Batorijam. Par to tā dabūja bezmuitas tirdzniecības tiesības ar Vakareiropu.

1582. gadā Stefans Batorijs personīgi apskatīja cietoksni, novērtēdams tā svarīgo nozīmi. Viņš pavēlēja pārbūvēt un palielināt mazās bastejas, padziļināt grāvjus — vispārīgi: labāk sagatavot cietoksni karām.

Sešpadsmitajā gadsimtenī Daugavas straume, kas sāka lauzties jūrā rietumu virzienā, izcēla Jaunās skanstes nozīmi. Varēja paredzēt, ka tā ar laiku pilnīgi aizstās Veco skansti — seno Daugavgrīvas pili.

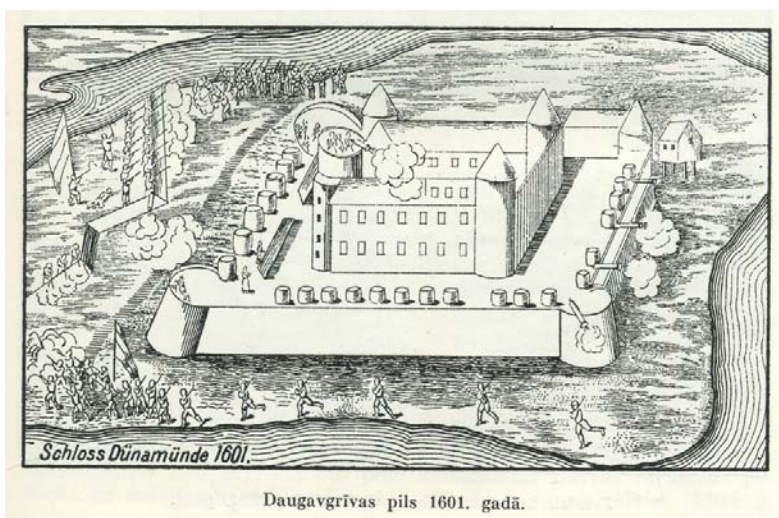
Rīdzinieki bija vīlušies, domādami, ka padevība poļu karalim atbrīvos viņu kuģniecību no poļu uzraudzības. Jaunā skanste un Daugavgrīvas pils pastāvēja tālāk.

Livonijas sabrukuma laikā bija iznīcis Daugavgrīvas miestiņš. Lai būtu konkurents Rīgas pilsētai, poļi to atjaunoja. Jau 1596. gadā tam bija pilsētas izskats. Iedzīvotāju vairākums bija katoļticīgi, kas apkārtnē sevišķi atbalstīja jezuītu misiju. Enerģiski misionāri visā apgabalā stiprināja savas baznīcas organizāciju. Ar veco tautisko paražu svētīšanu un pieskaņošanu ticības formām un latvju bērnus bez izšķirības uzņemdami savās skolās, misionāri tuvināja katoļu ticībai

apgabala zemniekus. Daugavgrīvu un Jauno skansti pieskaitīja Krimuldas novadam. To pārzināšanu un pārvaldīšanu nodeva kaŗaspēkam.

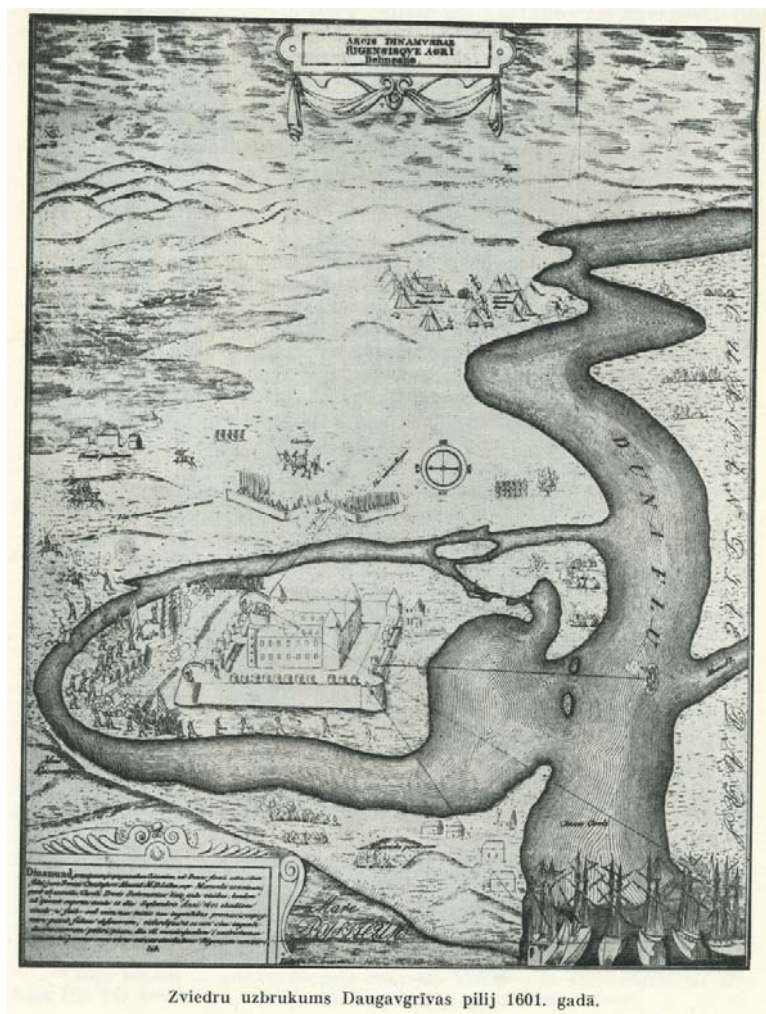
Poļu strēlnieks 1600. g.

Daugavgrīvas pils 1601. gadā.

Izceļoties zviedru un poļu kaŗam XVII gadsimtenā sākumā⁹, Daugavgrīvas pils bija stipra, bet Jaunās skanstes garnizons bija samazināts un bez jātniekiem. Garnizona daļa atradās poļu korpusā, kas bija sūtīts ieņemt Igauniju. Iztrūka arī daļa dižgabalu, kas bija pārvesti Daugavgrīvas pilī. Zviedri iebruca Daugavā tikai 1601. g. 19. jūnijā. Poļiem nebija flotes, tāpēc zviedri ar 4 lieliem kuģiem un dažām liellaivām netraucēti izkāpa Daugavgrīvas pils tuvumā (Rīnužos) malā, aizgāja Mīlgrāvī, postīja Rīgas apkārtni un Pārdaugavu; nākošā dienā jau dedzināja zemnieku mājas pie Lielupes. Rīdzinieku kaŗaspēka daļa sakāva zviedrus apm. pie tagadējās Bolderājas. Zviedri te ilgāk palikt vairs nespēja un aizbrauca.

⁹ Kaŗa iemesls — zviedru un poļu sacensība Vidzemes un Dienvidigaunijas dēļ. Kaŗš bija ļoti nežēlīgs un pārvērtā jau tā izpostīto zemi pilnīgā postazā.

Zviedru uzbrukums Daugavgrīvas pilij 1601. gada.

Drīz pēc tam (14. jūlijā) zviedri Zödermanlandes hercoga Kārļa (vēlākā Zviedrijas karaļa Kārļa IX) un Nasavas grāfa Johana vadībā atkal iebruca Daugavā un iesāka postīt Rīgas apkārtni. Viņu papildspēki 11. augustā uzbruka arī Daugavgrīvas pilij, bet tos atsita. Poļu armija gan aizdzina zviedrus no Rīgas, bet tie sāka aplenkt Daugavgrīvas pili. No sauszemes (t. i. pilsētiņas) puses zviedri pamazām tuvojās pils grāvim, pārgāja to, un viņu tranšejas gandrīz bija sasniegušas priekšpils vaļņus. Pa to laiku trīsdesmit zviedru kuģi ar dižgabalu lodēm pūlējās sagraut vārtus un tilta galu. Dzirdot vēsti par sagaidāmo pils krišanu, poļu armijā pie Raunas un Cēsīm izcēlās pānīka. Poļu kareivji nosvieda ieročus, skriešus devās Daugavas virzienā un atkāpās Lietuvā. Ziņas par šo pānīku drošināja hercogu Kārli. Viņš pārtrauca Daugavgrīvas apšaudīšanu un uzbruka Rīgai šoreiz no Pārdaugavas puses. Bet tagad daugavgrīvieši varēja pāriet uzbrukumā zviedru tranšējām. Ar joni tie atsvieda zviedrus no pils uz miesta pusi. Nelīdzeja tagad flotes otrreizējais uzbrukums. Naktī uz 26. septembri hercogs Kārlis saņēma noteiktu informāciju par poļu galvenās armijas ierašanos Koknesē. Divās dienās tas noārdīja baterijas, pārveda pulkus kaŗa kuģos, smagi ievainotos kaŗavīrus atstājot likteņa varā, un aizbrauca, pārtraucot Daugavgrīvas pils aplenkumu.

Četrus gadus vēlāk zviedri atkal atgriezās. Šai laikā poļi priekšpils rondeļus bija pārbūvējuši piecās bastejās. Pils un Jaunās skanstes stiprums pamudināja zviedru karali vispirms uzbrukt Rīgai. 1605. gada 17. septembrī notika kauja pie Salaspils. Salaspils kauja ir viena no neveiksmīgākajām zviedru armijai. Tā norisinājās šādos apstākļos. Karalis Kārlis 1605. g. augustā izkāpa malā pie

Daugavgrīvas ar 10.000 vīriem, ieņēma cietoksni un aplenca Rīgu, kas turējās poļu pusē. No Tērbatas Rīgai steidzās palīgā poļu karavadonis Chodkevičs ar saviem huzāriem. Karalis pārtrauca Rīgas aplenkšanu un steidzās pretim Chodkevičam, kas pie Ikšķiles paspēja savienoties ar Kurzemes hercoga palīgspēkiem — kara kalpiem un apbruņotiem zemniekiem. Kauja notika pie Salaspils. Lai izvilinātu zviedrus no pozīcijām, Chodkevičs simulēja atkāpšanos. Zviedri sāka poļus vajāt. To izmantoja Chodkeviča bruņās kaltie huzāri un vairākas reizes izjoņoja cauri zviedru kājnieku rindām, iznīcinādami visus, kas gadījās ceļā. Rezultātā poļi guva pilnīgu uzvaru. Kaujas laukā palika ap 8000 zviedru. Kaujā karalis pazaudēja divas trešdaļas savas armijas. Pats karalis izglābās ar lielām grūtībām. Viņa zirgs krita. Karalim savu zirgu atdeva kāds pašreizējais jātņieks Vrede, izsaukdamies: „Neaizmirstiet manu sievu un bērnus!“ Karalis izcirtās cauri ienaidnieku rindām, bet Vredī sakapāja poļu huzāri. Ar lielām mokām karalim izdevās sasniegt jūrmalu un nokļūt kuģī. Kaŗaspēka komandēšanu uzņēmas kāds no karaļa ģenerāļiem, bet pats karalis devās uz Pērnavu un vēlāk uz Zviedriju (1605. gada 27. septembrī).

Poļu huzāru virsnieks un ierindnieks 17. g. s.

Kuģi 17. g. s.

Nākošajos gados poļu armiju demorālizēja jukas Polijā. Daugavgrīvas pils un Jaunskanstes garnizonus samazināja. 1608. g. 26. jūlijā zviedru 60 kuģu lielajai flotei iebrāucot Daugavā, pēc divu dienu ilgas apšaudīšanās Daugavgrīvas pils poļu komandants Gavriļs Bieloziors padevās ar noteikumu, ka garnizonam atļauts netraucēti aiziet (1608. g. 4. augustā). Kad piesteidzās poļu papildspēki, zviedri viegli atsita poļu ģenerāļa Chodkeviča un Kurzemes hercoga Frīdriha uzbrukumu. Kamēr zviedru armija grāfa Mansfelda vadībā ieņēma dažas Vidzemes pilsētas un pilis, flote palika pie Daugavgrīvas un noslēdza Daugavu. Upes ziemeļu mute jau toreiz bija stipri aizsērējusi. Tāpēc zviedru kuģi par patvērumu pret jūras vējiem izlietoja pils līci. Dienvidmute bija zem Jaunskanstes dižgabalu uguns. Tikai nedaudzi lielākie kuģi pilnā kaujas gatavībā stāvēja pie Mangaļsalas krasta. Rīdzinieki, sazinoties ar poļu garnizonu Jaunskanstē¹⁰, 21. oktobrī izsūtīja visus savus kuģus Daugavas grīvā, lai to atbrīvotu no zviedriem. Tikko zviedru flote paspēja izbukt no pils līča (tag. Vecās Daugavas) un nostāties kaujas kārtībā, rīdzinieki bija klāt un kopā ar Jaunskanstes garnizonu atklāja dižgabalu uguni. Zviedru kuģi peldēja dziļi, jo bija pārkrauti ar laupījumu, un tiem bija grūti manevrēt. Visu dienu turpinājās kauja. Zviedru flote savilkās ciešāki, lai rīdzinieki nevarētu ielenkt atsevišķus kuģus. Pievakarē ar dienvidu vēju rīdzinieki pielaida viņiem ugunskuģi (branderi). Zviedri par vēlu saprata draudošās briesmas. Nākošā acumirkļī ar darvu, sveķiem, pakulām un skaidām pildītais ugunskuģis kā degošs sārts piebrauca vienam no lielākiem zviedru kaujas kuģiem „Zilonis“ (300 vīru liela ekipāža). Rīgas zvejnieki kāda namdaļa vadībā piesēja ugunskuģi cieši klāt un uzsvieda vairākas degošas darvas mucas tuvumā esošiem diviem zviedru transporta kuģiem. Zvejnieki pēc tam ielēca ūdenī un laimīgi sasniedza Mangaļsalu. Aizdedzinātie trīs zviedru kuģi, kam tauvas bija nodarvotas, dega kā lāpas. Tie uzsprāga gaisā un nogrima ar vairāk kā četri simti cilvēkiem, daudziem zirgiem un dižgabaliem. Pārējā zviedru flote steidzīgi pacēla buras un iebrāuca jūrā. Otrā dienā viņa atgriezās puslokā ārējā reidā. Pēc nedēļas grāfs Mansfelds ar saviem uzvarētiem pulkiem atgriezās Daugavgrīvā un caur seklo ziemeļu muti laivās pārsēdās kuģos (29. oktobrī). Zviedri devās atpakaļ uz Stokholmu. Rīdzinieki kopā ar poļiem aplenca zviedru ieņemto Daugavgrīvas pili. Kad 1. novembrī zviedru flotes uzdevumā divi holandiešu kuģi ar pārtiku mēģināja izlauzties Daugavgrīvā, viņi uzdūrās Rīgas kaļa kuģiem. Pēc īsas sadursmes sagūstīja vienu holandiešu kuģi, — otram izdevās izbēgt jūrā.

Nesaņemot apsolīto pārtiku, Daugavgrīvas pils zviedru garnizonam bija jābadojas. Garnizons, ko galvenā kārtā sastādīja skotu algādži, atteicās aizsargāt vaļņus. Dažs labs algādzis dezertēja. No viena tāda dezertiera poļu ģenerālis Chodkevičs dabūja zināt par dumpi pils garnizonā. Chodkevičs apspriedās ar Rīgas rāti un ģildēm. Nolēma, ka Rīgas pilsēta ar 1600 musketieņiem un poļi ar 1000

¹⁰ Daugavgrīvas pili bija ieņēmuši zviedri, Jaunskanste joprojām atradās poļu rokās.

kājniekiem vēl tanī pašā ziemā uzbruks Daugavgrīvas pilij un to ieņems. Kad Mansfelds to uzzināja, viņš Igaunijā savāca pārtiku un pavēlēja saviem jātniekiem to pārvest Daugavgrīvas pilī. Zviedru jātnieki to atteicās darīt, jo neuzdrošinājās uzbrukt poļu jātniekiem, kas aplenca Daugavgrīvas pili. Karalis Kārlis IX atsūtīja Rīgas pilsētai rakstu, kuŗā apsolījis netraucēt vairs Daugavas kuģniecību, par ko prasīja piešķirt viņam muitas tiesības. Šī muiža būtu jānomaksā Daugavgrīvas pilij. Kamēr rīdzinieki apsprieda zviedru karaļa rakstu, Igaunijas vācu muižnieks Pālenis ar mazu brīvprātīgo jātnieku pulciņu ielavījās aplenktajā pilī un nodeva tur lielāku vairumu pārtikas un naudas. Pālenam to izdarīt izdevās tāpēc, ka raksta apspriešanas laika rīdzinieki pili tik uzmanīgi neapsargāja. Pēc pārtikas un naudas saņemšanas pils garnizons atkal klausīja komandanta pavēlēm. Daugavgrīvas pils bija glābta.

Poļu strēlnieks 1615. gadā.

Poļu un Rīgas karaspēks drīz iesāka uzbrukumu un pils apšaudīšanu (1609. g. martā). Pils komandants Nils Šernšöld (Sternsköld) turējās labi un prata savos kareivjos iedvesmot modru garu. Lai pils komandants padotos, Chodkevičs lietoja draudus. Viņš piedraudēja Pērnāvā sagūstīto Šernšölda sievu un bērnus aizsūtīt trimdā tālos Polijas apgabalos. Šernšölds atbildēja: „Es sirsnīgi mīlu savu sievu un savus bērnus, bet viņus es varētu izpirkt ar paša mantu. Tā kā Daugavgrīvas pils nav mana, bet mana karaļa manta, tad ar cita mantu es savējos izpirkt nevaru. Es pat savu dzīvību atdotu par savu ģimeni, bet patlaban mana dzīvība ir iekļāta karalim.“ Augustā Mansfelds Igaunijā sapulcēja kājnieku pulku (1000 kar.) un jātnieku nodaļu (300 kar.). Ar šo karaspēku viņš devās gar Vidzemes jūrmalu, lai izglābtu Daugavgrīvas pili. Šernšölds Mansfeldam bija ziņojis, ka pilī neesot vairs simts veselu kareivju; divtik daudz slimojot. Pulveris un pārtika trūkstot, un ikkuŗā dienā poļi ātri varot ieņemt pili. Neesot tik daudz vīru, lai vienā laikā uz divām pusēm aizstāvētu pils vārtus. Tikai 26. septembrī Mansfelds sasniedza poļu nometni un mēģināja izlauzties tai cauri. Pēc ilgas cīņas zviedru jātnieki aizbēga. Poļu jātnieki ielenca zviedru kājniekus, kas galu galā padevās. Visus gūstekņus apkāva. Šernšöldam bija jānodod pils poļiem. Viņš izkaulēja sev un savam pulkam brīvu izeju. Šernšölds ar atlikušajiem karavīriem aizbrauca Zviedrijā. Tagad Daugavgrīvas pils atkal bija poļu rokās. Rīga par palīdzību poļiem dabūja muižošanas tiesības.

Zviedri pagaidām neko nevarēja uzsākt. Viņu karaspēks Vidzemē un Igaunijā bija pilnīgi demoralizēts, dumpīgs un vairs neuzticējās saviem komandieriem. Karaļa Kārļa IX nāve un jauna karaļa Gustava II Ādolda karī ar Dāniju un Maskavu neļāva vairs interesēties par Livonijas lietām. Polijā stāvoklis šinī laikā, pēc 1612. gada, kļuva nedrošs un likās pilnīgi satricināts. Neoficiālais pamiers uz laiku izbeidza kara darbību Vidzemē.

Kājnieku rota 1625. gadā.

Paredzot grūtības valsts dienvidos, poļi pilnīgi atjaunoja Daugavgrīvas pili. Miestu pie pils vairs neatjaunoja, bet pārcēla Jaunskanstē, kur uzbūvēja baznīcu (30X9 m lielu) un daudzus namus. Kapsēta atradās Lielupes krastā, tag. miesta galā. Daži vecā miesta iedzīvotāji negribēja šķirties no savas agrākās dzīves vietas un palika pie vecās baznīcas. Jaunskanstes miesta iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bija tirdzniecība ar Kurzemi.

Drīz Lielupes ietekas labajā krastā radas otrs miests. Tur, ap Rīgas pilsētas ūdens kapteiņa (t. i. upes aizsardzības pārziņa) nocietināto blokmāju apmetās vairāk kurzemnieku. Šo miestiņu pēc vācu Lielupes nosaukuma („Buller-Ahe“) latvju zemnieki iesauca par Bolderāju, turpretim Jaunskanstes miestu nosauca par Daugavgrīvu. Kamēr Rīgas pilsēta bija Polijas pavalstniecībā, šie miestiņi, kas patiesībā atradās Kurzemes hercogistes teritorijā, netraucēti varēja pastāvēt. Tikko sie apstākļi būtu grozījušies, arī miestiņu pastāvēšana būtu bijusi nedroša.

Jau tagad varēja teikt, ka Daugavgrīvas pils loma izbeidzās. Galveno lomu ieņēma Jaunskanste; tās nocietinājuma kodols bija stipra koka blokmāja, celta lieliem, apaļiem baļķiem divos slāņos. Starp baļķu sienām iebēra mālus un oļus. Blokmājai bija šaujampvārtiņi sešiem dižgabaliem un četrdesmit šautenēm. Ap māju izrakts grāvis ar apmūrētām malām. Tālāk pati skanste ar ziemeļu un dienvidu vārtiem. Skanste nocietināta 24 dižgabaliem. Aiz skanstes bija baznīca un liels laukums — nometne, kurā parasti uzturējās vismaz viena jātnieku chorongva (150 kar.). Pie nometnes bija miestiņš, ko noslēdza kapsēta.

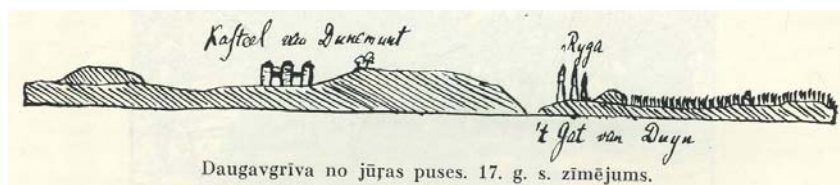
Grūtā iekšpolitiskā stāvokļa dēļ Polijas valdība atbalstījās uz valsts vidienē esošo kaŗaspēku. Tāpēc Kurzemes hercogi Jaunskanstē nometināja savas rotas. Poļu agrākais Livonijas kaŗaspēka ģenerālis Fārensbachs pārgāja Kurzemes hercoga Vilhelma dienestā un Lejaskurzemē sāka organizēt jaunu Kurzemes armiju. Hercogs Vilhelms cīnās ar muižniekiem varas dēļ aizrāvās un pazaudēja hercogisti. Viņš devās uz Zviedriju pie karaļa Gustava Ādolda un pavēlēja savam kaŗavadonim Fārensbacham sākt uzbrukumu, lai armija un Jaunskanste nāktu zviedru rokās. Uzmanīgi rīkojoties, Fārensbachs prata izklīdināt jebkuŗas poļu aizdomas. Kad pienāca zviedru ekspedīcijas kaŗaspēks vienas kājnieku rotas (Josta Klota — 170 kar.) un viena jātnieku pulka (Rišara Turona de la Šapeļa — 400 kar.) sastāvā, Fārensbachs pārsteidza poļu blokmājas garnizonu un sagūstīja to bez asins izliešanas (1617. g. 2. augustā). Šis notikums sacēla Rīgā tādu pāniku, ka zviedri un Fārensbacha Kurzeme saformētā armija bez lieliem zaudējumiem būtu varējuši ieņemt arī Rīgas pilsētu. Redzot, ka zviedri tālāk nestateidzas, rīdzinieki nomierinājās. Pa to laiku poļi pierunāja Fārensbachu pāriet atpakaļ viņu pusē. Pēc tam rīdzinieki no 31. augusta līdz 2. septembrim apšaudīja Jaunskansti no Bolderājas puses, uzstādīja tur baterijas un izraka tranšejas. Fārensbacha nodevība atvēra skanstes vārtus. Rīdzinieki 1617. g. 14. septembrī ar joni ielauzās skanstē, nodedzināja un izārdīja blokmāju un iznīcināja Daugavgrīvas miestiņu.

Izpostīto skansti vairākus gadus neatjaunoja. Daugavgrīvas pils pastāvēja, bet tikai kā militārais postenis bez nozīmes Daugavas aizsardzībā.

4. ZVIEDRU VALDĪŠANAS LAIKS (1621—1710).

Poļu un zviedru 1612. gadā uz vairākiem gadiem noslēgtais, vēlāk (1615., 1617., 1619. g.) pagarinātais pamiers iemidzināja poļu uzmanību.

Poļiem pēc smagām neveiksmēm dienvidos nebija vairs kaŗaspēka Livonijas aizstāvēšanai. Kad karalis Gustavs Ādolfs nopietni sāka gatavoties Rīgas iekarošanai, Varšavā un Viļņā pietrūka ir naudas, ir kaŗavīru. Rīgas pilsēta bija atstāta tikai pašas spēku aizsardzībā. Rīdzinieki bezspēcīgi noskatījās zviedru pulku atbraukšanā pie Daugavgrīvas (1621. g. 14. augustā) un Mīlgrāvī (18. augustā). Ieņēmuši Daugavgrīvas pili, zviedri tur atstāja vienīgi dažus posteņus ieroču un vārtu sargāšanai. Rīgai padoties (1621. g. 26. septembrī), atjaunoja arī Jaunskansti. To izbūvēja pēc poļu parauga par muitas iestādi un Daugavas grīvas sargātāju. Rīdzinieku 1617. gadā iznīcinātais Daugavgrīvas miestniņš arī pamazām atplauka. Zviedru karaļa Gustava Ādolfa ierašanās laikā, 1624. gadā, cietoksni — Jaunskanstē bij labi nocietinājumi, divi vārti un 21 dižgabals.

1624. g. zviedru revīzijā Daugavgrīvas pils un Jaunskanstes stāvoklis aprakstīts šādi¹¹:

„PILS DAUGAVGRĪVA (Das Hausz Dunamunde).

Daugavgrīvas pils inventārs un apraksts.

Daugavgrīvas pils iekšpuses telpas ir izpostītas un izlauģītas, bet uz vaļņiem un pie pils stāv šādi dižgabali.

Vaŗa diŗgabali:	
3-mārciņu	3 gabali
2-mārciņu	2 gabali
Dzelzs diŗgabali	8 gabali
Vaŗa diŗgabali, akmens lodēm	2 gabali
Dzelzs diŗgabali, akmens lodēm	34 gabali
ŗaujamā pulvera	16 mucu, 214 birkavu
Degļu	5 birkavi
Svina	3 birkavi
Muskeŗu lodes	1.300 gab.
Dzelzs lāpstas (izliektas)	15 gab.
Dzelzs lāpstas (taisnas)	15 gab.
Dzelzs diŗgaballodes	600 gab. lielas un mazas.

Ēku saraksts, kas celtas vaļņu iekŗpusē:

Ērbeģis ar 2 kambāriem un vienu lielu istabu. Ērbeģim ir 7 stikloti logi. Viena pirts ar priekŗnamu. Pirts tuvumā mazs ērbeģis. Tad vēl vesels skaits kareivju mazo dzīvoķļu.

Abiem galveniem vārtiem un torņu vārtiem katram ir divas durvis. Durvju dzelzsdaļas vēl pilnģīgi nav gatavas. Starp torņiem pāri grāvim ir nolaiŗzams tilts.

¹¹ Tulkots no oriŗināla.

Par laukiem un tīrumiem.

Daugavgrīvas pilij pieder ne vairāk par 3 mestra vai poļu arkliem. Vienu arklu apsaimnieko pati pils, divi pārējie ir sadalīti starp zemniekiem.

Tāpēc arī pie pils ir bijis folverks jeb maza muiža ar 3 latēm jeb laukiem, kur katrā laukā varēja būt līdz 60 pūru labības. Muižu kaņā kareivji nojaukuši. No tās materiāla uzbūvētas ēkas. 1620. gadā pie pils bijis izsēts 60 pūru rudzu. 1621. gadā arī ir bijuši izsēti mieži, auzas un cits vasarājs. Tā kā kubjass jeb stārasts ir miris, tad nevar zināt, cik izsēts no katras labības. Bez tam šī gada sējumi nav novākti un izkulti. Kaņa ļaudis un viņu zirgi tos saminuši. Daļa sējumu neizkulti izbaroti zirgiem. 1622. un arī 1623. gadā pie pils nav nekas sēts. Daugavgrīvas (Die Dunamundsche) zemniekiem zeme netiek mērīta arkliem. Ja kādam ir ko sēt un pie viņa mājām ir zeme (derīga), to sauc par zemnieku (saimnieku) veselā zemē. To vārdi un manta še pievienoti.

Trocis Jurģis (Trotz Jurgen) ir dzimts zemnieks; viņam nav bērnu, vienīgi 1 dēls vārdā Pēteris, iet (klausās) ik nedēļas darbā. Lopu viņam 2 govīs.

Andža Indriķis (Anse Henrich), dzimts zemnieks, bērnu nav, iet ik nedēļas darbā; ir 1 zirgs, 2 govīs.

Lauris Brencis (Lauer Brentz), dzimts zemnieks; ir 2 dēli, vārdā Tennis (Tonnies) un Toms (Tohmas); iet ik nedēļas darbā; ir 2 zirgi, 2 govīs. 1624. gadā viņš kopā ar sievu saslima un gandrīz nomira; neko nevar maksāt.

Beide Macis (Matz Beide), dzimts zemnieks; ir kalps, bērnu nav, iet ik nedēļas darbā; ir 1 zirgs, 1 govīs.

Zumpe Macis (Sumpe Matz), dzimts zemnieks; iet 3 dienas kā kājnieks darbā, ir 1 govīs.

Litke Andrejs (Littke Andres), dzimts zemnieks; ir dēls vārdā Andrejs un 1 kalps, iet ik nedēļas darbā kā kājnieks; zirga nav, 1 govīs.

Peižs Dīriķis (Dierich Peisch), dzimts zemnieks; ir dēls vārdā Pēteris, iet ik nedēļas darbā; lopu viņam 1 zirgs, 1 govīs. Vēl tagad guļ slims un nevar neko strādāt vai dot.

Seko augšminēto 7, veselās zemēs dzīvojošo, zemnieku gada tiesa (nodeva):

rudzu — 2

miežu — 2 } Rīgas pūri;

auzu — 2

vaku naudas — 2 Rīgas mārkas;

1 kāls plekšķu;

1 kuja¹² siena vai 30 māрку naudā;

2 vistas.

Kad viņi iet zvejojot, dod 2 mārkas. Kas nezvejo, nedod nekā. Katrs dod 5 asis gaļu gatavu lašu vadu ar virvēm. Katrs (dod) vienu asi malkas, par ko vienu nedēļu paliek mājās.

Seko tie, kam ir puszemes.

Jānis Pēteris (Jan Peter), dzimts zemnieks; bērnu nav, kalpa nav, iet 3 dienas nedēļā darbā kā kājnieks; ir 1 zirgs, 1 govīs.

Nagens Jānis (Naggen Jansz), dzimts zemnieks; bērnu nav, kalpa nav, iet 3 dienas nedēļā darbā kā kājnieks; ir apaļš nabags.

Baris Indriķis (Barre Henrich), kurzemnieks; dzīvo šeit jau 12 gadus, ir viens dēls vārdā Ansis (Hansz), iet 3 dienas darbā kā kājnieks.

Baltgalvis Ansis (Baltte galbe Hanss), dzimts zemnieks; ir dēls vārdā Macis (Matz), iet 3 dienas darbā; ir 1 zirgs, 1 govīs.

¹² Viena kuja — 10 vezumu.

Rope Jēkabs (Rope Jacob), dzimts zemnieks; iet 3 dienas darbā, ir 1 brālis vārdā Dāvīds (Davidt); lopu nav.

Baris Tetris Stepan (Barres Tettres Steppan), dzimts zemnieks; ir 1 dēls Indriķis (Henrich), iet 3 dienas darbā kā kājnieks; lopu nav.

Ezis Jēkabs (Esche Jacob), Turaidas zemnieks; bērnu nav, iet 3 dienas darbā kā kājnieks; lopu nav.

Šie zemnieki no savas puszemes dod sekojošu tiesu:

rudzu — 1

miežu — 1 } Rīgas pūru;

auzu — 1

vaku naudas — 1 Rīgas māрку;

1 kāļu plekšķu;

5 vezumus siena vai 15 māрку naudā;

1 vistu;

5 olas.

Kad viņi zvejo, dod 2 Rīgas mārkas. Katrs dod 2^{1/2} asis gaŗu laŗu vadu ar virvi un pusasi malkas, par ko paliek mājās 1 nedēļu.

MANGAĻSALA (Magnus Holm).

Seko zvejnieki-zemnieki, kas dzīvo Mangaļsalā.

Lemke Ansis (Hansz Lemck), dzimts zemnieks; ir 1 dēls vārdā Ermanis (Herman), iet 3 dienas darbā; ir tikai 1 gov. s.

Lubiņš Ansis (Hansz Lubbing), dzimts zemnieks; bērnu nav, iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Kunds Jurģis (Jürgen Kund), dzimts zemnieks; ir neredzīgs dēls, vārdā Bērtulis (Berdelt), iet 3 dienas darbā; lopu nav.

Arumnieks Ģederts (Güdert Ormnex), dzimts zemnieks; ir 2 dēli, Brencis (Brentz) un Pēteris (Peter), iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Dunks Jurģis (Jürgen Dunck), dzimts zemnieks; bērnu nav, iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s.

Vilēns Stefans (Steffan Willens), dzimts zemnieks; bērnu nav, ir 1 kaļps, iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s.

Vasks Ansis (Hansz Waske), dzimts zemnieks; ir 2 dēli, vārdā Ģērmanis (German) un Baltezar (Baltezar), iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Tīze Indriķis (Henrich Tiese), kurzemnieks; ir 20 gadus dzīvojis šai zemē; ir 1 dēls vārdā Jurģis (Jürgen), iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Paķis Indriķis (Henrich Pax), dzimts zemnieks; ir 1 dēls Indriķis (Henrich), iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s.

Lubnieks Jukums (Junckem Lubneck), kurzemnieks; ir 15 gadus šeit dzīvojis, ir dēls Mārtiņš (Marten), iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s.

Muldiņš Macis (Matz Mulding), dzimts zemnieks; ir 1 dēls Bērends (Berendt), iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s.

RĪNŪŽU (Ryngrawische) ZVEJNIEKI.

Ūlands Pēteris (Peter Vlandt), dzimts zemnieks; ir 1 dēls vārdā Ansis (Hansz); iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Ūlands Jānis (Jan Vlandt), dzimts zemnieks; dēla nav, iet 3 dienas darbā; ir 1 gov. s. Gulējis 2 gadus slims gultā.

Puļķis Jānis (Jan Pulck), dzimts zemnieks; bērnu nav, iet 3 dienas darbā; ir 2 gov. s.

Vaikāposts Sīmanis (Simon Waykapust), dzimts zemnieks; ir 1 dēls vārdā Jānis (Jan), iet 3 dienas darbā; ir 2 govīs.

Pantiņš Ansis (Hansz Panting), ir kājnieks; piedzīvo pie cita.

Zutis Toms (Tomas Suszes), dzimts zemnieks; bērnu nav, iet 3 dienas darbā; ir 2 govīs.

Šie Mangaļsalas un Rīnužu zvejnieki, kuŗu skaits ir 17, dod sekojošo tiesu:

vaku naudas — 10 grašu;

siena naudas — 2 mārkas;

katrs plekšķu — 2 kālus;

katrs, kas zvejo — 2 mārkas.

Ik trīs gadus katrs dod 4 asis gaŗu un 3 asis platu ķīŗu vadu ar visiem piederumiem. Ik gadus katrs dod 5 asis gaŗu laŗu vadu ar visiem piederumiem.

Augŗminēto tiesu ikkatrs ir kārtīgi devis, seviŗķi pērnajā gadā.

ŗogad viņi visi kopā dod, ieskaitot arī darbu, — 3000 mārku. Minētie 17 zemnieki jeb zvejnieki senāk esot pavadīŗuŗi iebraukuŗos un izbraukuŗos vācu kuŗus un esot bijuŗi par loŗiem. Par řādām loŗu tiesībām viņi esot Rīgas karaliskajam stārostam maksājuŗi bez minētajām nodevām vēl 200 Rīgas dālderus. Lai gan loŗu tiesības řiem zemniekiem-zvejniekiem ir piederēŗuŗas visu Rīgas pastāvēŗanas laiku, tagad Rīgas pilsēta tās ir atņēmusi. Viņi lūdz savas vecās tiesības. Viņi saka, ka nevarot vairs dzīvt, ja neatdodot vecās tiesības un neļaujot pelnīties. Viņi aizrāda, ka Rīgas loŗi dzīvojot tālu no Daugavas grīvas. Bieŗi esot gadījumi, ka V. karal. Majestātes un tirgoņu kuŗi uzskrienot sēklī, aiziedami bojā, iekāms Rīgas loŗi ieraugot. Zvejnieki, turpretim, dzīvojot Daugavas grīvas tuvumā. Pasliktinājums zvejniekiem nācis tanī laikā, kad Kaspars Tīzenhauzens (Caspar Tisenhausen) bija stārosts Daugavgrīvā. Viņŗ esot iznomājis pusi no loŗu tiesībām uz vienu gadu Rīgas pilsētai, bet řādas tiesības viņam neesot. řī iemesla dēļ zvejnieki izlūdzas no V. karal. Majestātes dot vecās loŗu tiesības, jo tās esot valsts regālijas (Regal).

Bez zemniekiem, ko sauca „zemnieki veselā zemē“ un „zemnieki puszemē“, bija arī „zemnieki tukŗā zemē“.

Daugavgrīvas novada tukŗās zemes zemnieki:

ŗagata Ērmanis (Schackat Hermann),

Lapa Jānis (Lappa Jahn),

Tiekperis Ansis (Tieckper Hansz),

Babsts Mārtiņŗ (Babst Marten),

Zass Andrejs (Zasz Andresz),

ŗauķers Nīks (Kaucker Nick),

Rumpis Macis (Matz Rump),

Staŗis Macis (Stage Matz),

Ola Andrejs (Andres Ole),

ŗķūtis Jānis (Schusze Jahn),

Pāķŗis Jēkabs (Pakische Jacob),

Sproŗis Andrejs (Pruegest Andres),

Rumke Amnis (Ommne Rumke),

Kortsens Jezis (Eysche Cortesen),

Vīrdags Mārtiņŗ (Marting Wirtagk),

Puchte Pēteris (Puchte Peutre).

Aprakŗā tālāk minēti dati, kas noskaidroti, iztaujājot zemniekus.

3. pantā — pie Daugavgrīvas pils, netālu no baznīcas, ir bijis krogs, kas nodedzināts un atstāts.

4. pantā — kāds zemnieks Pēteris Veīgelis (Peter Wehgelsz) izlieto mazu zemes gabalu pie pārceltuves, par ko viņam ir V. kar. Maj. brīvgrāmata. Zemi Veīgelis ieguvis no pils lēņiem. Vēl

agrāk kādam vācietim pie Mīlgrāvja piederējis zemes gabals, par ko viņš ik gadus maksājis 300 mārkus. Tagad tas piederot kādam zemniekam Detlavam Sebram (Dettloff Sibbra), kuŗam ir V. kar. Maj. brīvgrāmata.

5. pantā — visi zemnieki nabadzības dēļ nevar dot staci¹³.

9. pantā — pūri un bezmēni ir līdzīgi Rīgas mēriem.

23. pantā — pilij pieder 2 ezeri, viens ir Vēršu ezers (Feersche See), otrs ir Zužu ezers (Sausche See). Citam nevienam nav tiesības ezeros zvejot, kā tikai Daugavgrīvas pils un cietokšņa iemītniekiem. Bez tam viņiem ir zveju tiesības arī Ķīšezerā.

24. pantā — ir 2 pārceltuves: viena pie Gaujas, otra pie Mīlgrāvja. Pārceltuves īpašniekiem ir V. kar. Maj. grāmata, kuŗā atļauts viņiem brīvi dzīvot un naudu par pārcelšanu izlietot savām vajadzībām.

27. pantā — šai novadā ir bijušas 2 baznīcas, kas sauktas: Labrenča un Krusta baznīca. Abas ir nodedzinātas. Mācītājiem tur ir piederējuši 2 zemnieki. Zvans ir skanstē pie Daugavas grīvas.

Citiem pantiem nav piebīdumu.

JAUNĀ SKANSTE.

Pie tās pieder sekojoši dižgabali un artilērijas piederumi.		
Vaŗa dižgabali:		
24-mārciņu		2 gab.
12-mārciņu		2 gab.
6-mārciņu		2 gab.
3-mārciņu		2 gab.
2-mārciņu		2 gab.
48-mārciņu		6 gab.
Dzelzs čūskas (dižgabali):		
5-mārciņu		1 gab.
4-mārciņu		1 gab.
3-mārciņu		1 gab.
2-mārciņu		1 gab.
Dzelzs dižgabali šaušanai ar akmens lodēm		1 gab.
Pulveŗa 16 mucas	208	birkavi
Kartuŗu	40	gab.
Svina 3 birkavi	5	podu
Muskeŗu lodes	4	ceturtnieki
Vaŗa loŗu lejamveidnes (formas)	2	gab.
Degļu 7 birkavi	7	podu
Lejamķeļļu	2	gab.
Čuguna loŗu:		
24-mārciņu	165	gab.
12-mārciņu	147	gab.
6-mārciņu	368	gab.
3-mārciņu	300	gab.
2-mārciņu	180	gab.
1-mārciņu	270	gab.
48-mārciņu	32	gab.
Koka patronu ar skrotīm un svina lodēm	14	gab.
Vaŗa granātu	50	gab.
Mazu un lielu vēŗšādu	14	gab.
Pulveŗa maisu	3	gab.
Kapļu un stangu	68	gab.
2 vecas tauvas, gaŗumā	48	asis.

¹³ Nodoklis graudā zviedru jātnieku vajadzībām.

Par ēkām un mājām Jaunajā skanstē.

Vispirms pulkvežleitnanta ēka. Liela dzīvojama māja ar 5 istabām un 1 pirti, 3 vāpētām podiņu krāsnīm, 2 dūmeņiem, 1 virtuvi, vienu aku dzīvokļa priekšā. Šai ēkai pavisam 22 logi, ko pulkvežleitnants visus pats ir licis izgatavot; tāpat viņš licis izgatavot galdus un solus, cik vajadzīgs; tāpat divus pagrabus, noslēgtus ar durvīm un virām. Blakus šai ēkai ir novietota pulkvežleitnanta rota, un viņas kazarmēs 12 siltu telpu.

Pulka kvartirmistra Henricha Horna (Henrich Horn) ēka. Liela istaba ar diviem piekambaļiem un 12 logiem. Viena pirts ar 2 logiem. Viens dzīvoklis ar pagrabu zem tā. Viņa kareivju dzīvoklī ir 12 telpu un 1 aka dzīvoklī.

Kapitāna Everta Taubes (Ewert Taube) dzīvoklis: 1 liela istaba ar 2 piekambaļiem; 1 priekšnams ar virtuvi un dūmeni, zaļu krāsni un 6 logiem. Viņa kareivju dzīvoklis sastāv no 6 lielām jaunām istabām un 1 jaunas pirts.

Kapitāna Vilhelma Meijera (Wilhelm Meyer) dzīvoklis: 1 istaba ar 1 piekambari, katrā pa 2 logiem, ko licis taisīt kapitāns. Zem piekambaļa atrodas pagrabs. Viņa kareivju dzīvoklī 7 istabas un 1 pirts.

Kapitāna Jukuma Vuda (Jochim Wuddis) dzīvoklis: 1 istaba ar piekambari, pirti un pagrabu ar 6 logiem, kuŗus kapitāns licis izgatavot.

Leitnanta un karodznieka dzīvoklis: 1 istaba un piekambaris ar pagrabu un 6 logiem. Kareivju telpu ir 10. Bez tarn skanstē ir uzcelta baznīca, 14 asu gaŗumā un 4 asu platumā, ar piebūvi. Šai baznīcai logu rūtis likuši izgatavot virsnieki. Uz altāŗa ir 7 olekšu gaŗa sarkana sega ar baltu linu segu; ir arī balts garīdznieka miŗu tērps un sarkana damasta virstērps. Baznīca segta dēļiem un dzelzs naglām. Baznīcai ir arī tornis, kuŗā uzvilks zvans.

Vēl skanstē atrodas 3 labības noliktavas ar vidusēku, kas noslēgtas labām durvīm, virām, krampjiem un atslēgām. Vēl ir viena artilerijas ēka ar 3 durvīm, ar virām, krampjiem un atslēgām.

Skanstei ir divi vārti; vieniem ir 2 durvis, otriem ir 4, ar virām, krampjiem un lielām piekaŗamām atslēgām. Vēl vienas sētu durvis ar virām un krampjiem. Pie vieniem vārtiem, blakus jūrai, atrodas mājiņa ar 6 logiem; pie otriem vārtiem — sargu būda.

Pastāvīgo garnizonu Jaunajā skanstē sastādīja 2—5 rotas, ko atdalīja no kāda Rīgas garnizona pulka. Šo kaŗavīru ģimenes nometināja turpat miestā pie baznīcas, agrākās poļu jātnieku nometnes vietā. Ar to kareivjus saistīja pie garnizona un zemes. Lielupes ietekā parasti stāveja 2—3 zviedru ātrbraucēji kuŗi (avizos¹⁴ vai jachtas), kas uzturēja pasta satiksmi ar Zviedriju un aizsargāja Daugavu no ienaidniekiem — jūras laupītājiem. Tādā veidā Lielupes ieteka kļuva par kaŗa kuŗu ostu. Ziemas laiku kuŗi pavadīja kādā ŗaurā Daugavas attekā ziemeļos no skanstes.

Cik droši jutās zviedri, pierāda tas, ka viņi uzdrošinājās atstāt veco Daugavgrīvas pili tukŗu. Jaunskanstes komandants 1622. g. 23. martā ar 40 kareivjiem aizsīroja uz Tukumu, kur apkārtnē dienas laikā bez zaudējumiem ieņēma Slokenbeķu pili, sagūstīja tur Kurzemes hercogīstes zemes marŗalu ŗenkingu (Schenking), saņēma tik daudz laupījuma, ka katrs kareivis ar savu daļu varēja piekraut veselu vezumu. Netraucēti zviedri atgriezās Jaunskanstē. Neviena poļu vai kurzemnieku daļa neuzdrošinājās tuvoties Daugavas grīvai. Karaļa Gustava Ādolfa uzvaras gājiens Kurzemē, Lietuvā un Prūsijā neļāva poļiem pieiet grīvai tuvāk par Ādaŗiem, bet arī tur viņiem neveicās.

Zviedru armijas bieŗie transporti no Zviedrijas uz Daugavu un nodrošinātie skanstes garnizoni veicināja Bolderājas un Daugavgrīvas miestu labklājību. Daudziem mājsaimniekiem un visām kaŗavīru sievām bija brūvēšanas un krodzniecības tiesības. Iedzīvotāju skaits pieauga. Skanstes komandants atļāva miestā apmesties ne tikai katram ienācējam, bet uzņēma miestā arī katru „necunfīgo“ amatnieku. Pret visām ŗīm miesta iedzīvotāju tiesībām protestēja Rīgas pilsēta un tās

¹⁴ Mazi ātrbraucēji buru kuŗi — izpildīja izlūku dienestu.

namnieki. Bet tas neko nelīdzēja. Rīgas miesniekiem nebija tiesības Jaunskanstes un Bolderājas apkārtnē iepirkt lopus. Rīdzinieku monopoltiesības izbeidzās pie Lielupes. Bez tam zviedru muita Jaunskanstē kontrolēja un nomuitoja katru Daugavā vai Lielupē iebraukušo kuģi. Rīgas pilsētai gan atļāva Bolderājā turēt sardzi un sarglaivas ūdens kapteiņa vadībā. Pirms kuģu kontroles skanstē Rīgas pilsētas sardzei nebija tiesības tuvoties nevienam kuģim vai buru zvejlaivai. Ja kuģim bija uzvilts karaliskais karogs, tad tas nozīmēja, ka Rīgas pilsētai nav tur nekādas kontroltiesības. Tāpat nomuitoja arī no Kurzemes vai uz Kurzemi ejošos kuģus un zvejlaivas. Saprotams, ka tāda rīcība bija smags slogs kā Rīgai, tā arī Kurzemes hercogīstei. Lai pilsētas kuģu muitošānu atceltu, sūtīja daudz delegācijas pie karaļa. Kurzemes tirdzniecība pārgāja uz Liepāju un Ventspili. Tāpēc Daugavgrīvas muitnīcai ciešāki nācās uzraudzīt Daugavas un Vidzemes jūrmalas tirdzniecību un rūpniecību.

Zviedru kājnieki 1625. gadā.

Ar Altmarkas pamiera līgumu (1628. g.) Jaunskanstes un Bolderājas teritorija pārgāja zviedru rokās. Robežu ar Kurzemi vilka tur, kur tagad Lielupe ietek jūrā. Šis ietekas toreiz nebija. Jaunskanstes garnizons ar laivām un patruļām bieži kontrolēja satiksmi starp Rīgas un Kurzemes teritorijām. Lielceļš uz Kurzemi agrākos laikos no Rīgas gāja Pārdaugavā apmēram tagadējā Kīleveina grāvja ietekas vietā, tālāk pa tag. veco Jelgavas šoseju un pa Brīvzemnieka, Hermaņa, Dārtas, Sētas, Daugavgrīvas (līdz Mārtiņa ielai) un Slokas ielu līdz Nordeķiem. Gaur Kleistiņiem lielceļš veda uz Bolderāju. Tad caur Jaunskansti gar jūrmalu un Sloku virzījās tālāk uz Jelgavu un Tukumu. Kad Lielupes lejasgalu un daļu labā krasta atņēma Kurzemes hercogīstei, ceļa virziens mainījās. Hercogs ceļu uz Jaunskansti gar jūrmalu slēdza. Viņš ierīkoja Buļļos pie zvejnieku ciema pārceltuvi uz Rīgai piederošo Vārnas krogu. No šejienes lielceļš gāja pa tag. Buļļu ielu līdz Daugavgrīvas ielai un tag. Mārtiņa baznīcas vietā saplūda ar veco ceļu. Ar to tirdzniecība starp hercogīsti un Rīgas pilsētu izvairījās no konkurentiem — zviedru muitnīcas Jaunskanstē un abiem miestiem. Miestiņiem bija jāiztiek ar jūras tirdzniecību un Rīgas labvēlību. Saprotams, šāds stāvoklis bija slikts abu miestu labklājībai. Daudzi miestu iedzīvotāji sāka nodarboties ar zvejniecību. Zemkopība Jaunskanstes un Bolderājas kāpu, smilšu un priežu rajonā toreizējos apstākļos bija neiedomājama. Lai gan Jaunskanstes miestā novietoja pastāvīgu garnizonu, iedzīvotāju skaits pamazām samazinājās. Miestā palika gandrīz tikai kareivju un ierēdņu ģimenes, dežūrējošie loči, flotes darbinieki ar ģimenēm un Zviedrijas valdībai pakļautās iestādes. Kara laikā

miesta iedzīvotājus novietoja skanstē, pie kam sievietes un bērnus kuģī pārveda uz Sāmsalu vai Pērnavu. Privātie iedzīvotāji un zvejnieki pārgāja dzīvot Bolderājā, kur eksistence bija drošāka. Jaunskanstes jeb — kā to sāka dēvēt — Jaungrīvas (Neumünde) miestā viss bija pakļauts kaņavīru paražām un tradīcijām.

Par vārtu atvēršanu un darba dienas sākumu miestīņā katru rītu, gaismai austot, vēstīja bungu rīboņa Jaungrīvas cietoksnī. Līdz tam acumirklim visa krogošana, ielu satiksme, darbi pagalmā vai izbroukšana zvejā bija stingri aizliegti. Pēc bungu rīboņas jaunā sardze ieņēma visus posteņus pie vārtiem, uz vaļņiem, gar miesta robežām. Vecā sardze slēgtās rindās pie Dienvidvārtiem nesoļoja gar komandantu. Pēc tam kādu pusstundu bija apmācības. Ar laiku šo paražu pārveidoja; jaunā sardze no pl. 11 līdz 12 bija apmācībās, ko noslēdza ar parādes gājienu gar komandanta dzīvokli. Pēc tam sardzes mainījās. Apmācības stunda skaitījās arī komandanta runasstunda. Tad komandants pieņēma lūgumus, izšķīra ķildas, paziņoja rīkojumus un iekasēja klausas. Kas šai kārtībai pretojās vai neizpildīja rīkojumus, to bez žēlastības ieslodzīja skanstes mūra pagrabos, kur parasti glabājās lodes un darba rīki. Atkārtotas nepaklausības gadījumā izraidīja no miesta uz noteiktu laiku, vai arī visiem laikiem. Izraidītais nedrīkstēja apmesties arī Mangaļsalā, Daugavgrīvas pils apkārtnē līdz Ķīšezeram un zvejojot jūrā. Bolderājā šādi cilvēki varēja dzīvot netraucēti. Rīgas pilsētas ūdens kapteinis Bolderājā, spītēdams zviedru Jaungrīvas skanstes komandantam, izgādāja izraidītajiem rātes atļauju zvejojot Rīgas pilsētas ūdeņos.

Pamazām zviedru valdība izbūvēja Jaungrīvas skansti: 1642. gadā tai bija piecas bastejas, divi vārti. Apbruņojumu sastādīja 120 dižgabali un miezeņi.

Daugavgrīvas pils turpretim bija palikusi nepārveidota. Tur tikai stāvēja Jaungrīvas garnizona sardze, ko ik nedēļas mainīja. Laiku pa laiku pilij izlaboja mūrus un torņus. Šo darbu veica kļaušinieki: apkārtnes un Ādažu pagasta zemnieki.

Gandrīz 30 gadus Daugavas grīvai nedraudēja kara briesmas. Tad 1655. gadā no jauna uzliesmoja zviedru un poļu karš, kas izpostīja visu Vidzemi un Kurzemi. Ja zviedri sākumā gāja no uzvaras uz uzvaru, tad 1656. gadā liktenis lēma citādi. Lietuvā zviedru Vidzemes korpusu iznīcināja. Maskavieši iebruka Vidzemē un nonāca līdz Rīgai. Lai nodrošinātos pret maskaviešu pulkiem, Jaungrīvas iemītnieki rīkojās pēc holandiešu parauga: pārpludināja Spilvu pie Bolderājas un Kobronskansti Pārdaugavā. Daugavgrīvas pilij turpretim no Mīlgrāvja puses uzbruka Maskavas armijas daļas, kamēr galvenā armija cara vadībā aplenca pašu Rīgu no 1656. g. 18. augusta līdz 15. oktobrim. Pie Mīlgrāvja ietekas labā krasta krievi iekārtoja transportlaivu ostu. Tur novietoja pārtikas krājumus un dižgabalus, lai izdevīgā brīdī varētu sākt pils aplenkšanu. Jaungrīvas garnizons laikā paspēja nocietināt un apbruņot Daugavgrīvas pili. Maskaviešu baterija pie Rīnužiem gan divas nedēļas pūlējās saārdīt pils mūrus un vaļņus, bet veltīgi. Cars Mīlgrāvja korpusam uzdeva ieņemt Daugavgrīvas pili un sakārtot veco pils ostu, lai varētu noslēgt Daugavu un izeju jūrā. No visa apgabala starp Carnikavu un Ādažiem sadzina kļaušu kārtā zemniekus un pielika pie transporta un kuģu būvēm. Bet Jaungrīvā ieradās zviedru papildspēki. Zviedri izlauzās cauri maskaviešu skanstēm un kara laivām un gāja uz Rīgu. Tas pacēla ielenkto rīdzinieku garu. Rīgas garnizons vairākas reizes uzbruka maskaviešu tranšejām. Maskaviešu cīņas gars vājinājās, un cars 30. septembrī lika izbeigt Daugavgrīvas aplenkumu un pārvest dižgabalus ar visu kaņaspēku laivās no Rīnužiem līdz Juglas ezeram. No turienes tos aizsūtīja uz Koknesi. Trīs dienas vēlāk zviedri laivās ieradās maskaviešu atstātajā Mīlgrāvja noietnē un to pilnīgi izdemolēja. Sadzītos zemniekus zviedri apbruņoja ieročiem un vālēm un saformēja partizānos. Zemnieki — partizāni aizsprostoja satiksmi starp cara noietni un viņa etapiem. Maskavieši to neizturēja — 15. oktobrī atstāja Rīgu un atkāpās līdz Koknesei un tālāk uz Maskavas robežām.

Maskaviešu armijas
165. gada cara kon-
voja jātnieks.

Maskavas un pro-
vincies strēlnieks.

Zviedru greņadiers 17. g. s.

Poļu huzāra un zviedru draguna divkauja
1656. gadā.

Ar to Daugavgrīvas pils bija atbrīvota un Jaungrīvas skanste pierādījusi savu kā flotes bāzes un Daugavas atslēgas nozīmi. Tomēr arī vecās pils loma bija redzama. Zviedru valdība nolēma veco Daugavgrīvas pili paturēt, bet vienīgi par Jaungrīvai pakļautu nocietinājumu.

Maskavieši piecdesmit gadus vairs nerādījās Daugavas grīvā. Poļi zināja, ka Vidzemē zviedru pils kaņā ar maskaviešiem stipri cietušas un garnizoni novājināti. Tāpēc poļi šeit sāka iebrukt un sirot. Trīspadsmit mēnešus pēc Rīgas aplenkuma izbeigšanas (1657. g. novembrī) poļu un lietuviešu jātnieki Gonsievskā vadībā pārgāja Daugavu, ieņēma dažas Vidzemes pils un apdzīvotas vietas. Desmit chorongvu apmetās Mīlgrāvī pie Rīnužiem un gatavojās aplenkt Daugavgrīvas pili. Tas poļiem neizdevās: 1. decembra naktī atjāja zviedru daļas no Rīgas, uzbruka poļu noietnei un to iznīcināja. Te krita 400 poļu, 30 saņēma gūstā, bez tam zviedri ieguva četrus estandartus.

Nedēļu vēlāk Gonsievskis nosūtīja 1800 jātniekus uz Daugavas rajonu, noņemot tos pie Ādažiem. Pēc četrām nedēļām (1658. g. 16. janvārī) Rīgas garnizona daļas vakara krēslā uzbruka labi nocietinātajai poļu noietnei Ādažos. Pēc īsas un niknas sadursmes poļu jātnieki meklēja glābiņu bēgšanā. Vairāk par tūkstoši no viņiem krita. Zviedri ieguva trīs dižgabalus, vienpadsmit estandartus un daudz piekrautu vezumu. Poļu chorongva Rīnužos, kas gatavojās izolēt

Daugavgrīvas pili, izglābās tādējādi, ka sadabūja zemnieku šķūtis un pāri Daugavas ledum aizbēga Zemgalē. Aizgāja visi poļi, un zviedri noslēdza pamieru ar maskaviešiem (1658. g. pavasarī).

Zviedrijas karalis Kārlis X Gustavs
(1654.—1660.).

Vidzemes zviedru ģenerālgubernātors un
kaŗa vadonis grafs Duglass (1658.—1661.).

Jaunais Vidzemes ģenerālgubernātors Duglass iebruka Kurzemē. Rudenī ieņēma Jelgavu, sagūstīja Kurzemes hercogu ar ģimeni (1658. g. 9.oktobrī) un galmu, aizveda tos ar Daugavgrīvas flotili uz Rīgu. Ar to kaŗš starp Zviedriju no vienas puses un Poliju, Kurzemi, Austriju, Brandenburg u. c. no otras puses uzliesmoja no jauna. Pēc veselas rindas uzvaru zviedriem arvienu vairāk neveicās. Poļi, brandenburgieši apvienojās ar kurzemniekiem un sāka apdraudēt zviedru satiksmi ar Vidzemi. Duglass par zviedru Kurzemes korpusa bazi izlietoja Jaungrīvas skansti. Viņš atjaunoja veco jūrmalas lielceļu un miestu pārvērtā par nocietinātu kaŗa noietni, kur pastāvīgi turēja 2—6000 kareivju. Kad laime atstāja zviedrus, visiem Kurzemes poļu garnizoniem bija pavēlēts aiziet Jaungrīvā, jeb — kā to tagad sāka saukt — Daugavgrīvas skanstē. Kurzemes hercoga partizānu dēļ zviedriem sazināties tieši ar Rīgu nebija iespējams. Visu kaŗa satiksmi uzturēja gar Lielupi caur Daugavgrīvas skansti uz Daugavgrīvas pili, tad uz Mīlgrāvi vai caur

Mangaļsalu un Bukultiem uz Rīgu. Visa Pārdaugava bija atstāta ienaidnieka (kurzemnieku, poļu, lietuviešu un brandenburgiešu) varā. Vēl 25. jūlijā (1659. g.) kurzemnieku dragūni un partizāni izpostīja Āgenskalnu, tag. Nameiša bulvāra apkārtni un Ilģuciemu. Visu dienu un nakti Daugavgrīvas skanstes garnizons uz vaļņiem un pie vārtiem stāvēja kaujas un trauksmes gatavībā. Pievakarē bēgļi no Kleistiņiem sacēla pāniku Bolderājā. Daudzi šī miesta iedzīvotāji sāka meklēt patvērumu Mangaļsalā un tālāk Vidzemes jūrmalā. Sakarā ar partizānu karu un Rīgas nedrošo stāvokli nedēļu pēc kurzemnieku uzbrukuma hercogu Jēkabu ar visu ģimeni pārveda uz Daugavgrīvas skansti, kur apsargāja sevišķi stingri. Bez komandanta atļaujas neviens nedrīkstēja atstāt telpas vai sarunāties. Pārtikai izsniedza pusbadā dzīvojošo kareivju porciju. Pat naktī pie visām durvīm stāvēja sargi ar kailiem zobeniem rokā. Visi cietokšņa kaŗa kuģi kaujas gatavībā stāvēja puslokā ap skansti. Pastāvēja nodoms ar jūras laupītāju palīdzību uzbrukt skanstei vai zviedru kuģiem un tos iznīcināt; sacelto pāniku būtu izlietojuši Kurzemes latviešu partizāni, kas Lībeka vadībā slēpās jūrmalas un Lielupes kāpu priedēs. Neskaidras ziņas par šo nodomu sasniedza Duglasu un skanstes komandantu. Tāpēc apsardzību divkāršoja. 9. augustā hercogu ar ģimeni un galmu iesēdināja divos kuģos un pārveda uz Narvu, pēc tam uz Ivangorodu, kur viņš palika līdz Olivas mieram (1660. g.).

Vidzemes zviedru korpasa komandiers Horns.

Nākošie gadi nebija labvēlīgi Daugavgrīvas skanstes un pils attīstībai. Nelaimīgi nobeigtais kaŗš, karaļa nāve kaŗa nometnē (1660. g.), jaunā karaļa — bērna aizbildņu valdība, kas sastādījās no neatbildīgiem augstākās muižniecības vīriem, tukšā kase un lielas valsts vajadzības spieda pirmā kārtā taupīt un samazināt kaŗa resora līdzekļus. Taupīja līdz beidzamam: aizmirsā visminimālākās valsts aizsardzības prasības. Daugavgrīvas skanste, būdama mazāks cietoksnis, to izjuta pilnā mērā. Līdz 1677. gadam garnizons bija samazināts; bieži dzīvoja bez algas, pārtikas un drēbēm. Ārkārtīgā korrupcija zviedru valdībā pārvērtā abus Daugavas grīvas cietokšņus gandrīz par drupām. No pils rēgojās vienīgi trīs torni, ko jūrnīeki izlietoja par kuģniecības zīmi. Mūriem, priekšpili, pils telpām trūka eju, logu un kārtīgu sienu. Pastāvīgas sardzes vietā kādā koka būdiņā dzīvoja sargs invalīds. Tas par saviem mūrdiem un tačiem Daugavas attekā interesejās vairāk, nekā par senā nocietinājuma

stāvokli. Sargs citādi rīkoties arī nevarēja, jo tad būtu jānomirst badā. Ko gan viņš varēja panākt ar ziņojumiem un lūgumiem pēc pils remontiem? Viņam atbildēja, kā vispār kara resora iestādēm: „Valstij nav naudas, jāiztiek kaut kādā veidā.“

Ar 1680. gadu¹⁵ vecā Daugavgrīvas pils pazaudēja katru nocietinājuma nozīmi, un drīz tās mūri gandrīz nolīdzinājās ar zemi. Remonts tādos apstākļos būtu nozīmējis pils jaunbūvi. Pēc zviedru armijas kvartirmeistara stāba (t. i. ģenerālstāba) aplēses šāda jaunbūve valsts aizsardzībai vairs neatmaksājās. Arī sargu atsauca no pils drupām, un akmeņus izlietoja Daugavgrīvas skanstes jaunajām ēkām. Ar to zuda Daugavgrīvas pils.

1677. gadā Daugavgrīvas skanstē gatavojās kara gājienam pret Prūsiju. Zviedrija kā Francijas sabiedrotā ar savu Vidzemes korpusu gribēja uzbrukt Brandenburgai, lai tādā kārtā palīdzētu saviem Pomerānijas pulkiem. Bet drīz apstākļi grozījās. Pomerānijas zviedru korpusu sakāva brandenburgieši un ielenca Stetīni. Tagad vidzemnieki bija vajadzīgi Stetīnes atbrīvošanai. Ceļš uz turieni gāja caur Kurzemi, un tās hercogs negribēja laist zviedrus cauri savai zemei. Vidzemes zviedru korpusa komandieris Horns gan prata maldināt kurzemniekus un pāriet robežu, bet tas notika par vēlu. Labi saformētais un apgādātais korpuss, kuŗa vajadzībām iztukšoja Vidzemes cietokšņus un izretināja gamizonus, sliktas vadības dēļ līdz Prūsijas robežām ārkārtīgi cieta slimībās un trūcumā (1678. g. decembrī). Neviens par ienaidnieku (brandenburgiešiem) neinteresējās. Brandenburgas kūrfirsts ar lielākiem spēkiem pārsteidza zviedrus pilnīgi nesagatavotus. Enot ik dienas trūcumā, badā un bez naktsmiera, Vidzemes korpuss atkāpās. Brandenburgieši vajāja vidzemniekus līdz Aucei. Nepilna puse korpusa sasniedza Daugavgrīvas skansti un Rīgu (1679. g. janvārī). No šī kara gājiena cieta arī skaste: tanī izlietoja jau tā trūcīgos pārtikas un ieroču krājumus un vieglā kalibra artilēriju. Daži skanstes lielgabali bija zaudēti. Pils garnizons, kas šai ekspedīcijā bija nodevis labākos karavīrus, tik tālu bija novājināts, ka brandenburgiešu rota cietoksni būtu ieņēmusi pusstundas laikā. Bet briesmu brīdis pagāja secen,

¹⁵ Atzīmējams, ka šinī gadā Daugavgrīvas garnizonā par mācītāju nāca bībeles tulkotājs latviešu valodā Ernests Gliks. Šeit Gliks sāka tulkot bībeli. Gliks bija dedzīgs karotājs par labāku tikumību, kārtību, nebaidīdamies pateikt savas domas atklātībai. Tamdēļ viņš piedzīvoja daudz nepatīksanu un zaudēja mācītāja vietu Daugavgrīvā 1683. gadā. Gliks Daugavgrīvā nodibināja skolu garnizona kareivju bērniem. Kad Daugavgrīva pārgāja krievu rokās, Pēteris Lielais 1715. gadā šo skolu atjaunoja ar nosaukumu „Dinamentskaja ciferņaja škola“, kas pastāvēja līdz Aleksandra I laikiem.

un pēc atjaunotā miera (1679. g. Nimvēgenas miers) Daugavgrīva no jauna pārmainījās un pārbūvējās.

Ap šo laiku aizsērēja Daugavas ziemeļu mute un 1867. gadā pavasaļa pali izrāva rietumu muti (sk. rakstu: Svarīgākie darbi Daugavgrīvas rēgulēšanā). Visas Daugavas grīvas aizsardzības smaguma punkts tagad bija koncentrēts pussalā pie Lielupes ietekas Daugavā.

1682. gadā visu Vidzemes piļu un cietokšņu karaliskā revīzijā skansti atzina par ļoti svarīgu („Daugavas atslēgu“). To pavēlēja pārbūvēt par cietoksni pēc maršala Vobana tehnikas parauga, ievērojot jauninājumus fortifikācijā: ar sešām bastejām, pieciem raveliniem, stiprām starpkurtīnēm un diviem vārtiem. Basteju nosaukumi bija sekojoši: Dienvidpols (Söderpol), Gatvju zvaigzne (Gotanstjerna), Debesu rati (Polwagen), Vakara zvaigzne (Abendstjerna), Rīta zvaigzne (Morgenstjerna), Polārzvaigzne (Nordenstjerna). Vārtu nosaukumi palika vecie: Ziemeļu vārti (Norderthoren) un Dienvidvārti (Söderthoren).

Viss cietoksnis bija vairāk par četrām reizēm lielāks nekā vecā Jaunskanste un Jaungrīva. Pārbūvi izbeidza ap 1690. gadu, bet tikai galvenos vilcienos. „Sīkumus“ (piem.: grāvju eskarpas un kontreskarpas¹⁶, vietām kurtiņu apsegumus un izmūrējumus, arī vaļņu virsbūvi) atstāja nākotnei. Lielā Ziemeļu kaŗa laikā cietoksnis bija pusizbūvēts, tāpēc pirmajos kaŗa gados divkārt kapitulēja.

Pēc jaunā kaŗa organizācijas likuma Daugavgrīvas cietoksni nozīmēja vienu kājnieku bataljonu. Tas sastādījās no klaušu rekrūšiem un algādžiem. Visi viņi dzīvoja 24 mājās cietokšņa rajonā. Tur atradās arī baznīca un komandantūra. Miera laikā garnizona sastāvs bija četras rotas (600 kar.). Šo bataljonu, ko parasti nosauca komandieŗa uzvārdā, neoficiāli dēvēja par *Daugavgrīvas garnizona pulku*. Cietoksnis bija apbruņots 180 dižgabaliem. Tos apkalpoja 30 dižgabalniēki un 90 viņu palīgi. Palīgus parasti ņēma no miesta iedzīvotājiem vai flotes matrožiem. Dižgabalu komanda bija patstāvīga daļa rotas organizācijā. Flotiles galvenais kuģis savu paviljonu (karogu) nodeva komandantam kā cietokšņa estandartu un pats uzvilka ūautbeinachta (t. i. flotes jaunākā admirāļa) flagu.

Kaŗa laikā Daugavgrīvas garnizona pulku pārvērtā lauku kājnieku bataljonā ar četrām rotām (500 kar.). Pārpalikušos virsniekus un kareivjus, galvenā kārtā ģimenes cilvēkus, izlietoja kā kodolu jaunformējamam rekrūšu pulkam (6 rotas — 900 kar.). Rekrūšu pulku atstāja cietoksni par neizkustināmo garnizona pulku. Tanī iesauca Rīgas apriņķa zemniekus. Dižgabalniēku daļu papildināja līdz 200 vīriem ar Bolderājas un Daugavgrīvas iedzīvotājiem un flotes rekrūšiem. Lauku bataljons organizēja ekspedīcijas, uzturēja Lielupes un Daugavas sardzes. Garnizona pulks bija vienīgi pasīvs pils vaļņu aizsargs. Uzbrukuma vajadzībām cietoksni glabājās daudz ieroču, pulvera, lauku dižgabalu, tēŗpu un municijas.

Flotile — parasti septiņi kuģi (2 pilnkuģi = fregates, 2 kuteŗi, 3 jolas) ar 600 vīru lielu komandu — patulēja Daugavas reidā un iepretim Mangaļsalai. Šad tad kāds pilnkuģis apbraukāja Vidzemes jūrmalu, lai apkaŗotu kontrabandistus.

Agrākā lielā miesta vietā Daugavgrīvā tagad radās kareivju ciems. Katrai ielai bija tās rotas nosaukums, kuŗas kaŗavīru ģimenes tai dzīvoja. Gar Lielupi vilkā Flotes iela, kur dzīvoja flotiles precētie kaŗavīri ar savām ģimenēm. Baznīcu pie cietokšņa pārbūves noārdīja un pārcēla pašā cietoksni, iepretim komandantūrai pie lielā laukuma („Ramdon“). Veco kapsētu slēdza un iekārtoja jaunu jūras krastā. Kādā aukainā rudens dienā jūras viļņi izgrauza krastu un appludināja kapus (1697. g.)¹⁷. Vecā kapsēta nāca atkal godā un kalpoja vēl simts un desmit gadus. Privātos iedzīvotājus pārraidīja uz Bolderāju, kur uzplauka saimniecības dzīve. Tā izveidojās pretstats „kroņa“ miestam. Bolderājas miesta uzplaukšanu sevišķi veicināja Rīgas pilsētas ūdens kapteinis

¹⁶ Eskarpa — cietokšņa grāvja iekšējā mala; kontreskarpa — grāvja ārējā mala.

¹⁷ Šai aukā Lielupe izlauza sev tiešu grīvu jūrā, 3 km no cietokšņa, tādā kārtā radot vēlāko caurteku „Muša“.

ar palīgiem un ločiem. Arī Rīgas tirgoņi sāka šeit turēt savus aģentus, kas kontrolēja ienākušo kuģu skaitu un ievadīja pirkšanas un pārdošanas sarunas ar svešiem tirgoņiem un kuģiniekiem. Turpat viņi sagādāja svešiniekiem ločus un pārtiku. Rīgas tirgoņu aģenti šeit izpildīja kuģu mākleņu pienākumus. Turpretim Daugavgrīvas miests atstāja kazarmu iespaidu. No tā toreizējie iedzīvotāji vairījās kā no uguns un mēra.

Daugavgrīvas miestu pārzināja ganizona pulka pulkvedis-vachmistrs (t. i. majors). Tas bija arī pirmā kara tiesas instance. Viņam pakļauti bija pulka tiesnesis (Gewaldiger) ar trokšņu meistarū (Rumormeister, t. i. trokšņotāju savaldītājs), vicu kalpiem (Steckenknechte, t. i. pērēji), bendi, bendes kalpiem vai šinderiem (t. i. dīrātāji) un feldvēbeļiem (t. i. bagāžas un vezumnieku pārzini). Sodī kaŗavīriem bija: jāšana uz koka zirga, pēršana, skriešana caur fronti (t. i. divām rindām kareivju, kas ar vicām pēra skrējēju), pēršana, ko izpildīja bende, stāvēšana pie kauna staba (piesiets vai pievažots), degradēšana, goda laupīšana un nāves sods (ar lodi vai valgu). Kaŗavīru ģimenes locekļiem — pēršana, ko izpildīja vicu kalps vai bendes kalps, izdzīšana no miesta, piesiešana pie kauna staba, goda laupīšana, cietums kazemātos, nāves sods pakaŗot. Saprotais, ka šādi sodi un to stingrā izpildīšana atbaidīja katru uzdzīvotāju un trokšņotāju. Bolderājā visas ķildas un pārkāpumus varēja nokārtot ar naudu.

Pazīstamā Vidzemes muižnieka Patkula nodoma, atšķelt Vidzemi no Zviedrijas, sekas sajuta arī Daugavgrīva. Patkuls piedāvāja Vidzemi Polijas karalim Augustam, kas tanī pašā laikā bija arī Saksijas kūrfirsts. Polijas karalis tam nepiekrita, jo tas bija saistīts ar kaŗu pret Zviedriju. Kūrfirsts nolēma uzbrukt Rīgai ar sakšu kaŗaspēku un cerēja šādā kārtā arī Poliju ieraut cīņā ar Zviedriju. Kūrfirsta sabiedrotie bija Kurzemes hercogs Ferdinands, Krievijas cars Pēteris I un Dānijas karalis Frederiks IV. Savu mērķu sasniegšanai Patkuls cerēja izmantot Zviedrijas negatavību kaŗam pēc lielā bada (1696.—1697. g.) un muižnieku rūģšanu pret valdību pēc Vidzemes muižu redukcijas. Polijas karalis gribēja Vidzemi un Igauniju, cars Ingriju ar Ņevas grīvu, Dānijas karalis — Dienvidzviedriju un hercogs Ferdinands — visus līdz Olivās mieram pazaudētos Kurzemes iecirkņus.

Vidzemes zviedru ģenerālgubernātors grāfs Eriks Dālbergs (1696.—1702.).

Jau 1699. gadā Polijas karaļa sakšu pulki savilkās gar Rīgas jūrmalu un Kurzemes hercogīstes robežās, lai uzbrukt Rīgai. Pie Plosta kroga (iepretim Vārnas krogam) novietojās sakšu kājnieku bataljons. Tas 1699. gada otro Ziemsvētku naktī gribēja uzbrukt pa ūdensceļu neaizsargātajai

Daugavgrīvai. Šis nodoms neizdevās. Sakši 1700. gada 22. februārī atkārtoja uzbrukumu Rīgai, bet tas bija veltīgs. Pēc tam tie sāka aplenkt Rīgu, uzstādīja dižgabalus Pārdaugavas krastā un noslēdza ceļus uz Vidzemi. Ģenerālgubernators Dālbergs gan izsludināja aprinķa zemes pulku mobilizāciju, bet Daugavgrīvas komandants Budbergs nepaspēja saformēt ne lauku bataljonu, ne garnizona pulku. Viņa rīcībā bija somu bataljons (500 kareivji), jātnieku jāde (30 kar.) un flotes dižgabalniemi — pavisam nepilni 600 vīri ar 200 dižgabaliem. Flotile bija izbraukusi un ledus dēļ nevarēja atgriezties. Sakšu ģenerālis Karlovics 1700. gada 23. martā ar 2000 kareivjiem ieradās Bolderājā. Tā kā ledus vēl bija stiprs un cietoksnim samērā viegli varēja piekļūt, viņš uzaicināja Budbergu padoties. Komandants atteicās. Sakši rīta krēslā no visām pusēm uzbruka cietoksnim. Garnizons drošsirdīgi aizstāvēja vaļņus un vārtus un galu galā aizdzina uzbrucējus. Sakšu zaudējumi bija smagi, jo tiem bija jāskrien pāri atklātam laukumam, kamēr zviedri stāvēja aiz grāvjiem un vaļņiem. Tāpēc zviedru pusē krita tikai 19 vīru; sakšos bija 414 kritušie (viņu starpā arī pats Karlovics un 26 virsnieki) un 476 ievainotie (to starpā 33 virsnieki). Sakšiem aizejot ielūza ledus, ko zviedru dižgabalniemi bija sākuši ārdīt. Noslīka ap 300 kareivju. Tikai 800 cilvēku no visas ekspedīcijas atgriezās Pārdaugavas sakšu nometnē.

Likās, ka Daugavgrīvai līdz varbūtējai Rīgas krišanai nedraudēs vairs briesmas. Tomēr notika pretējais. Pēc divām dienām sakšu pastiprinātais kaņaspēks ienāca Bolderājā, apmetās Lielupes kreisajā krastā un gatavojās jaunam uzbrukumam. Šis pazīmes, kas nevēstīja nekā laba, sacēla cietoksnī lielu pāniku. Pēc kaņavīru paražas ar joni ieņemtā nocietinātā vietā visas dzīvās būtes un to manta tapa par uzvarētāja īpašumu. Uzvarētājs ar iegūto mantu un saņemtiem cilvēkiem varēja rīkoties pēc patikas: nokaut, nomocīt, pārdot vai apžēlot. No visas apkārtnes Daugavgrīvā bija saplūduši bēgļi ar ģimenēm un mantām. Latviešu draudzes un garnizona mācītāji, Bolderājas miesta iedzīvotāji un Ādažu zemnieki ar trīsām gaidīja to briesmīgo brīdi, kad sakšu zobens nāks pār viņiem. Pulkvedim Budbergam nenāca prātā saformēt no zemnieku bēgļiem palīgspekus. Mācītāju lūgumu iespaidots un neatrazdams citu izeju, Budbergs 25. martā padevās sakšiem.

PULKVEŽA BUDBERGA KAPITULĀCIJAS NOLĪGUMS.

1) Norunāts, ka pulkveža un komandanta fon Budberga kungs ir brīvs ar visu garnizonu, sastāvošo no dižgabalniemiem, inženieru un kājnieku kaņavīriem — kā virsniekiem, apakšvirsniekiem, kaprāļiem, mūzikantiem, bundzeniekiem un ierindniekiem, — ar visu stābu, ieskaitot divi mācītājus un provianta pārzini. Pilnā apģērbā un ietērpā, ar virsieročiem un apakšieročiem, mūzikai spēlējot, atraisītiem plīvošiem karogiem, degošiem degļiem, lodēm mutē, uz katru kaņavīru 24 patronas un lodes un 3 asis gaņu degļi, grenadieři ar 3 granātām uz vīru, ar rokas un smago bagāžu, mantu un lietām, sievām, bērniem un apkalpotājiem, tāpat kornets ar saviem diviem kaprāļiem un 25 jātniekiem ar viņu zirgiem un pilnīgu apgādi, ar tikpat daudz pulvera un ložu, cik kājniekiem tiesības saņemt — iziet brīvi no cietokšņa pēc visām kaņa laika paražām.

2) Garnizonam atļauts aizvest līdz četrus bronzas pulka (t. i. vieglos) dižgabalus ar pilnīgiem lādēšanas rīkiem¹⁸ un apgādi, arī pulveri 12 šāvieniem, tikpat daudz ložu un karteču katram dižgabalam, ar vajadzīgo vairumu degļu un pietiekošiem iejūgiem.

3) Sakšu rokās esošos gūstekņus — veselus un ievainotus virsniekus, apakšvirsniekus un kareivjus — apmainīs un aizvedīs uz Rīgu.

¹⁸ Katram dižgabalam bija sekojoši lādēšanas piederumi: dzelzs slota stobra tīrīšanai un lodes ieģrūšanai stobrā, koka lāpsta pulvera iebēršanai, dzelzs lāpsta, stangas, laužamais, kaplis, divi ūdens spaiņi, kaste pakulām un zirglietām, dakša, izkaps, cirvis, šķēres kartušu griešanai un citi sīki instrumenti.

4) Atļauts, ka slimie un ievainotie — kā virsnieki, tā arī kareivji — kas nav transportam spējīgi, paliktu Jaungrīvā un tos apgādātu ar zālēm un algām un viņus pēc izveseļošanās ar brīvpaši un pavadoņiem aizvestu uz Tallinu.

5) Uz vaļņiem uzstādītos dižgabalus un miezeņus ar visu apgādi un rīkiem, ar ieroču noliktavu, pulvera torni un magazinmāju pēc inventāra saraksta nodos sakšiem, ar noteikumu, lai tiktu tādā pašā kārtā viss nodots, ja cietoksnis nonāktu viņas Zviedrijas karaliskās Majestātes rokās atpakaļ. Tā kā provianta pārzinim ir personīga labība, kas garnizonam nepieder, bet glabājas magazinā, tādu viņam neatņems.

6) Visi bēgļi, ieskaitot arī zviedru karaliskos ierēdņus, ir brīvi un var netraucēti aiziet uz Rīgu vai citur, kur viņi vēlētos. Var aiziet ar sievietēm, bērniem un apkalpotājiem, ar visu viņu atvesto naudu, vai nu konvoju pavadīti, vai arī izsniedzot tiem pasi.

7) Tāpat visiem bēgļiem: zemniekiem ar viņu sievietēm, bērniem un kalpiem, ar visu līdzatvesto mantu, lopiem un zirgiem, atļauts atgriezties savos ciemos un mājās. Viņu skaitā domāts arī iebēgušais Daugavgrīvas mācītājs, kam atļauts netraucēti noturēt latviešu dievkalpojumu.

8) Atraitnes un nabagi, kas vēlētos šeit palikt, saņemtu visu vajadzīgo uzturu kā līdz šim; kas nedomātu šeit palikt, varētu ar drošu pasi aiziet, kurp gribētu.

9) Neskatoties uz to, ka pulkveža un komandanta kungs bija bez mitēšanās prasījis, lai atlaistu šejienes Jaungrīvas garnizonu ar visu mantu uz Rīgu, tomēr no poļu karaliskās puses to nebija iespējams atļaut, ievērojot faktu, ka šo vietu (Rīgu) patiesībā aplenkušas karaliskās poļu karaspēka daļas. Tāpat šaubījās atlaist minēto šejienes garnizonu uz Pērnavu, bet atļāva tam ar visiem virsniekiem, visu pirmā panta mantu, ne mazāk, lopiem, kā arī ar visu viņu uzturam vajadzīgo pārtiku un labību bez sevišķas izmeklēšanas un kratīšanas doties caur Salacu un Pērnavu uz Tallinu, bez bailēm no jebkāda nedraudzīga uzbrukuma. Šim ceļam piemēroto pavadoņu skaitu un vajadzīgās brīvās šķūtis no poļu karaliskās puses ģenerālleitnants Fleminga kungs apsolijs dot. Un tā kā tagadējā laikā, ievērojot ledus iešanu un ļoti sliktos ceļus, nav iespējams tikt uz priekšu, norunāts, ka zviedru virsnieki, apakšvirsnieki un kareivji saņems savu parasto uzturu no vietējām magazinām, līdz laiks aiziešanai būtu labāks.

10) Ko garnizons no savām mantām un taml. nevarētu tūlīņ ņemt līdzī, paliks Jaungrīvas kazematos (burtiski: velvētos kazematos) līdz to izņemšanai, bet ne ilgāk par sešiem mēnešiem, pie kam aizvest to varētu vai pa ūdens, vai pa zemesceļiem. Tāpat atļauts virsniekiem, kas savām ērtībām ir uzcēlušī dažas koka mājas ar pašu līdzekļiem, tās pārdot, tāpat savas mājlīetas.

11) Kaut gan karaliskā poļu puse prasīja, lai visi šejienes Vidzemes virsnieki atstātu šo kājnieku daļu un aizietu savās muižās vai uz savu dzimteni, komandanta kungs ar citiem viņam pakļautiem virsniekiem to nevēlējās sirdsapziņas un Viņa Zviedrijas karaliskai Majestātei apsoliētās uzticības dēļ, tad galu galā pēc iepriekšējo pantu parauga tam visam piekrita. Ja no karal. Zviedrijas vai karal. Polijas karaspēka puses, kamēr abi šeit kopā, notiktu jebkādi noziegumi vai pārkāpumi, tad tādus tūlīņ pašus par sevi sodīs, neaizkavējot kapitulāciju. Lai to izdarītu, tika izgatavoti augšminētie panti divos līdzīgos eksemplāros, ko abas puses parakstīja, apstiprināja ar zīmogiem un izdeva katrai pusei vienu no tiem.

Rakstīts Jaungrīvā un (sakšu) nometnē kā augšā minēts.

Gothards Vilhelms fon Budbergs.

(Z. v.)

Jēkabs Heinrichs fon Flemmings.

„AUGUSTPILS“ (CIETOKŠŅA) PĀRIEŠANA OTRREIZ ZVIEDRU ROKĀS.

Pēc šīs kapitulācijas Budbergs ar 470 kaŗavīriem un četriem diŗgabaliem izgāja no Daugavgrīvas. Pēc ledus iziešanas sakŗi viņu pavadīja līdz Tallinai. Karalis Kārlis XII Budbergam izteica pārmetumus par ŗo kapitulāciju. Pēdējais aizbildinājies ar to, ka daļa pils galvenā vaļņa iepriekŗējā rudenī esot noārdīta un vēl neatjaunota. Lietpratēju slēdziens bija citāds. Fakts bija tas, ka cietoksnī bija ne tikai daudz diŗgabalu, lieli pulvera un ieroču krājumumi, bet arī pārtikas pietika vairākiem gadiem. Zviedru garnizons no Tallinas aprīlī pievienojās zviedru ģenerāļa Velinga armijai un piedalījās visās kaujās ap Rīgu.

Daugavgrīvas cietoksnī par gamizona priekŗnieku Flemmings iecēla pulkvedi Epingeru. Garnizona sastādīšanai no visiem pulkiem aizkomandēja cietoksnī 1000 kareivju. ŗos aizkomandētos kareivjus vēlāk nomainīja pulkveŗa Kanica (Kanitz) sakŗu kājnieku pulks. Sakŗi steidzīgi izremontēja vaļņus, grāvjus, organizēja ŗeit etapu. Kāds Vidzemes zemnieks Jānis Stakelis uzņēmas vadīt kaporu¹⁹, kas, pa Lielupi un Daugavu braukājot, traucēja zviedru satiksmi. Slokā iekārtoja magazīnas. Gar visu Rīgas jūrmalu bija nostādītas kurzemnieku rotas, kas pavadīja ŗķūti un transportus no Slokas uz Daugavgrīvu. Sakŗi gribēja cietoksnī izbūvēt par pirmklasīgu nocietinājumu: papildinot tā apbruņojumu un nodibinot ŗeit savas, vēl neesoŗas, flotes bazi. Pēc remonta Daugavgrīvu sakŗu armijas virspavēlnieka klātbūtē svinīgi pārdēvēja par „Augustpili“ (1704. g. 24. martā, Polijas un Saksijas karalim Augustam par godu). Karalis Augusts apmeklēja savas armijas ieguvumu. Viņŗ tomēr neprata izmantot Daugavgrīvas kriŗanu savā labā visā Vidzemē. Karalis Augusts, pārliecinājies, ka Rīga nav viegli ieņemama, aizbrauca. Savu armiju viņŗ atstāja pie Rīgas.

Augusts saņēma arī ziņu par Dānijas sakauŗanu un Trafendāles miera noslēŗšanu (1700. g. 30. augustā). Izŗķīroŗais iespaids ŗim Augusta solim — neuzbrukt tūlī Rīgai — tomēr piederēja Francijas sūtnim Varŗavā. Sūtnis pavadīja karali līdz Rīgai un ietekmēja to Zviedrijas intereŗu garā. Francija atklāti interesējās par Zviedriju, jo gatavojās iegūt sabiedrotos Spānijas iekāŗoŗanai.

Ar Augusta aizieŗanu no Rīgas atslāba visa sakŗu kaŗa darbība (1700. g. 20. septembrī). Lai panāktu savu, Patkuls, kas bija visas pretzviedru sabiedrības dvēsele un piedalījās Rīgas ekspedīcijā, noorganizēja Augusta un cara Pēterŗa sanāksmi Birŗos. Cars tur apsoliŗa krievu palīŗspēkus sakŗu armijai pie Rīgas. Gaidot ŗos pulkus, sakŗu virspavēlnieks pārtrauca kaŗa darbību Vidzemē un pie Rīgas. Daļu kaŗaspēka atvilka pat līdz Koknesei. Cara armija tomēr nevarēja tūliņ ierasties. Tā atradās ceļā uz Narvu, ko Pēteris gribēja iegūt par ostu pie Baltijas jūras.

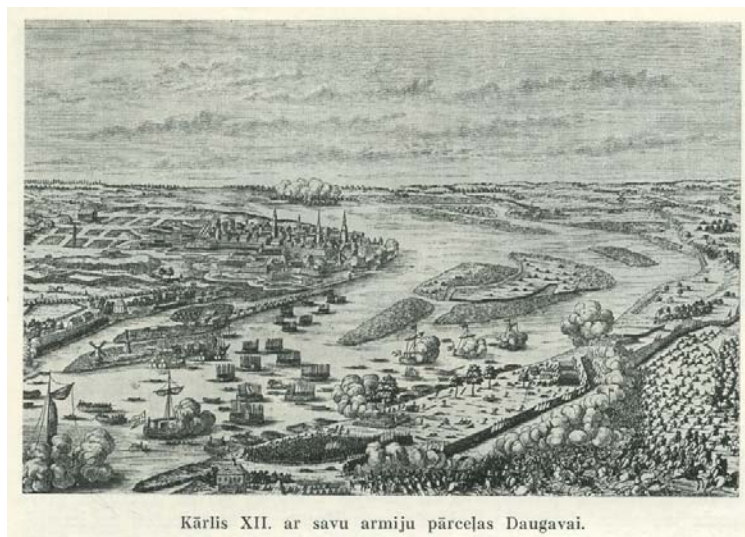
Krieviem pie Narvas neveicās. Drīz pēc dāņu sakauŗanas zviedru karalis Kārlis XII ar nedaudz pulkiem iebrāca Pērnāvas ostā un ātri sev pievienoja Velinga armiju. Pēc ārkārtīgi strauja gājiena uzbrāca krievu armijai pie Narvas, sakāva tos, atņēma tiem visu artileriju, karogus, sagūŗtīja stābus. Tādā veidā atbrūņoja un iznīcināja cara kaŗaspēku. Tomēr Kārlis XII nebija ievērojis cara sīkstumu. Sakautā krievu armija Novgorodā atpūtās, saņēma ieročus, karogus, divkārŗu artileriju un 1701. gada pavasarī bija kaujas gatavībā. Sākot ar 6. maiju, 19 kājnieku pulki (ar apm. 20.000 kar.) caur Pliskavu un Rēzekni virzījās uz Koknesi, kur apvienojās ar sakŗu pulkiem.

1701. g. jūnijā apvienotā sakŗu un krievu armija atkal ieslēdza Rīgu no Pārdaugavas puses. Izraka skanstes un nocietinājumus gar Daugavas kreiso krastu līdz Bolderājai.

Pa to laiku Kārlis XII pēc Narvas kaujas bija savilcis un atpūtinājis savus pulkus Dienvidigaunijā. Jūlijā zviedru pulki ātri tuvojās Rīgai. Kārlis XII savu armiju pārcēla pār Daugavu

¹⁹ Privāti apbruņoti kuŗi, kas ar valdības atļāuju uz sava riska uzbrāca un aplaupīja ienaidnieka kaŗa kuŗus.

pie Hermeliņiem²⁰. Šeit zviedri apvienoto karaspēku sakāva. Zviedru karaspēks aizdzina apvienoto sakšu un krievu armiju Spilves plāvās Rīgas Pārdaugavā (1701. g. 20. jūlijā). Visas skanstes gar Daugavas kreiso krastu starp Kobronskansti un Lielupi krita zviedru rokās, un Augustpils garnizons bija atstāts saviem spēkiem.

Kārlis XII. ar savu armiju pārceļas Daugavai.

Zviedri bombardē Augustpili (Daugavgrīvas cietoksni) 1701. gadā.

Jau nākošajā dienā zviedru jātnieku daļa uzbruka Rīgas jūrmalai, iznīcināja sakšu sabiedrotā Kurzemes hercoga karaspēka daļas Bulduros, Majoros un Asašos un ieņēma Sloku. Tur sagūstīja krievu un sakšu etapu daļas ar 48 dižgabaliem, ieročiem un pārtikas krājumiem. Savam pulkvedim Albedilam (Albedyl) karalis bija uzdevis ieņemt Daugavgrīvu un Mangaļsalu. Viņam pēc Slokas ieņemšanas pievienojās pulkveža Klingspora jātnieki. Kamēr karalis aizgāja uz Kurzemi, Albedils puslokā tuvojās Augustpilij. Pie Vārnas kroga viņš ieraudzīja Stakeļa vadīto sakšu kaporu. Zviedru kareivji nostājās abos krastos un Lielupi noslēdza ar baļķu šķēršļiem, tā ka kuģis nevarēja vairs kustēties. Kapora komandants, sakšu virsnieks Resels ar 35 dižgabalniem padevās; kapora vadītājam latvietim Stakelim izdevās ielēkt ūdenī, iznirt šķēršļiem pa apakšu un aizbēgt Augustpili, kur informēja pulkvedi Kanicu par notikumu. Pulkvedis aizsūtīja Stakeli uz Mangaļsalu, lai brīdinātu tur esošos sakšus. Stakelis no Mangaļsalas aizgāja uz Ādažiem un tad uz Rīgu, kur viņu dažus gadus vēlāk zviedru iestādes uzgāja, aizturēja un notiesāja uz nāvi, pārraujot viņu četrās daļās.

²⁰ Hermelinu muižiņa (tagad ietilpst Rīgas pilsētas robežās Pētersalas ielas rajonā) 18. gs. otrā pusē piederēja pirmajam latviešu muižniekam Jānim Steinhaueram.

Albedils pamazām ieslēdza ar saviem pulkiem Augustpils cietokšņa apkārtni, ieņēma Mangaļsalu un tuvojās Lielupes grīvai (Lielupes grīva toreiz jau sāka aizsērēt). Lai atbrīvotu Daugavas kuģniecību no ienaidnieka, karalis viņam pavēlēja apšaudīt cietoksni. Cietokšņa komandanta pulkveža Kristapa Kanica rīcībā bija trīs sakšu (1800 kar.) un viens krievu (400 kar.) bataljons, dižgabalniņu rota (120 kar.), daudz virsniņu (apm. 130). Pārtikas un municijas krājumi pārsniedza viena gada vajadzības; sajūtams bija vienīgi malkas un drēbju trūkums. Tādēļ Albedils cerēja, ka Kanics padosies bez asins izliešanas. Albedila cerības bija veltīgas: Kanics noteikti atteicās to darīt un lepni izzoboja zviedru armiju. Tāpēc pēc 20. septembra zviedri sāka apšaudīt Augustpili no Bolderājas, Lielupes grīvas un Mangaļsalas puses. Drīz aizdegās baznīca un barakas cietokšņa laukumā. Sakši nodzēsa uguni, izdemolēja miestīņa būves, lai novērstu malkas trūkumu, un tik stipri atbildēja zviedru ugunij, ka pēdējie bija spiesti atturēties no atklāta uzbrukuma. Tomēr zviedru bumbas iznīcināja cietoksnī sakšu iekārtotās dzirnavas un labāko aku. Drīz tur bija sajūtams ūdens trūkums, sāka izplatīties skorbutis un citas lipīgas slimības. Neskatoties uz to, Kanics negribēja padoties, pat tad, kad zviedru karalis deva otru termiņu brīvai izejai no cietokšņa. Kad arī šim termiņam nebija panākumu, Albedils paziņoja garnizonam, ka žēlastības no zviedru puses vairs nebūšot. Vēl divi mēneši Augustpils komandants turējās. Decembra sākumā, kad kaŗavīru skaits bija noslīdējis līdz nepilniem 500, Kanics pārtrauca šaušanu un izsūtīja bundzinieku ar lūgumu atļaut viņam iziet netraucēti no cietokšņa ar Saksijas karalim piederošiem dižgabaliem uz Dancīgu. Albedils bundzinieku ar Kanica lūgumu aizsūtīja uz Virgu (Kurzemē) pie karaļa Kārļa, kas noraidīja katru žēlastību. Tā kā Augustpils garnizons nebija vairs cīņai spējīgs un ikdienas barakās mira dučiem kareivju, Kanics padevās bez ierunām un bez noteikumiem, lūdzot vienīgi karaļa Kārļa personīgo žēlastību. Tad karalis atļāva Albedilam ar sakšiem noslēgt sekojošu kapitulāciju (1701. g. 11. decembrī):

SAKŠU KAPITULĀCIJAS NOLĪGUMS.

1) Pēc tam, kad viss poļu karaļa un sakšu kūrfirsta garnizons ir lūdzis dziļā padevībā pēc viņa Zviedrijas karaļa Majestātes žēlastības, viņam (garnizonam) ir atļauts visā sastāvā — virsnieki un kareivji — bez jebkāda tāda cilvēka, kuŗš būtu bijis Viņa Zviedrijas karaļa Majestātes pavalstnieks, vai viņai citādi ar uzticības zvērstu saistīts — vai no garnizona vai no komisāriāta — iziet brīvi un netraucēti no cietokšņa ar augšējiem un apakšējiem ieročiem, ar municiju 12 šāvieniem, mūzikai spēlējot un karogiem plīvojot. Visa cietoksnī esošā attiecīgo garnizona pulku bagāža un vezumi var izbraukt brīvi, bet bez jebkādiem no zviedriem iegūtiem zirgiem vai mantām, tāpat bez tā, ko citi pulki būtu ievēduši; kaprāļiem un ierindniekiem atļauts izvest tik daudz bagāžas, cik viņi spētu iznest uz muguras. Turpretim visa artilērija pilnā sastāvā ar dižgabaliem, miezeŗiem, municiju u. t. t., tāpat visi tās piederumi paliks cietoksnī pēc inventāra saraksta, un garnizonam jāaiziet bez jebviena dižgabala.

2) Minēto garnizonu virsniņu bagāžas aizvešanai, ja trūktu pajūgu, atbalstīs ar šķūtīm, tāpat viņš saņems ragavas un zirgus slimnieku aizvešanai.

3) Tūliņ pēc šīs kapitulācijas pantu parakstīšanas no poļu karaļa un sakšu kūrfirsta puses Viņa Zviedrijas karaļa Majestātes kaŗaspēka daļai, skaitā no 300 līdz 400 vīru, nodos vēl šodien pēc pusdienas plkst. 3 ne tikai vienus vārtus, bet arī Septiņzvaigzņu (agrāk Dienvidpola) un Rīta zvaigznes bastejas un (daļai) būs tiesības izdot lozungu (paroli). Poļu karaļa un sakšu kūrfirsta kareivjiem līdz viņu aiziešanai, kuŗai jānotiek divu dienu laikā, izdos pilnīgu maizes un pārtikas porciju, tāpat vēl desmit dienām no vietējās magazīnas.

4) Garnizons ar visu to, kas viņam atļauts pēc kapitulācijas izvest, tiks pavadīts un aizsargāts līdz Kaunai, kur Viņa Zviedrijas karaļa Majestāte visžēlīgākā kārtā dos tālākus rīkojumus, kā garnizonu ērtāk un labāk aizvadīt tālāk.

5) Lai gan Polijas karaļa un Saksijas kūrfirsta karaspēks prasīja cietoksnī gūstā esošos un tagad brīvā kļuvušos Zviedrijas karaļa virsniekus apmainīt pret kādiem no viņa (sakšu) Rīgā gūstā turētiem virsniekiem, sevišķi pret tādiem, kas piederēja pie garnizona, tāpat (sakšu karavīri) prasīja izmainīt izsūtīto bundzinieku un divus maskaviešu virsniekus, bet tam no Zviedrijas karaļa puses nepiekrita, arī nevarēja atļaut jebkāda līdz ar cietoksni atbrīvotā gūstā esošā Zviedrijas karaļa virsnieka apmaiņu. Gan būs atļauts pie garnizona piederīgiem un Rīgā esošiem diviem virsniekiem piesūtīt visu viņu atdalītu bagāžu un mantu.

6) No Polijas karaļa un Saksijas kūrfirsta puses ir dots drošs godavārds uzrādīt visas iekšpus un ārpus cietokšņa ieliktnās mīnas, kā arī atklāt visas varbūt pieliktās ugunis, tāpat, ka neko sabiedriskās mantas magazinā un citur kur neslēps, bet atklās to bez krāpšanas un uz godavārda.

7) No Zviedrijas karaļa puses turpretim tiek apsoltis: tā kā garnizons ir padevis karaļa Majestātes Žēlastībai, viņam (garnizonam) ne pie cietokšņa nodošanas, ne ceļā (uz Kaunu) nekādā ziņā netiks izrādīta pretestība vai ienaidi. Viņa Polijas karaļa Majestāti un Saksijas kūrfirsta gaišību informēs par viņa (garnizona) stāvokli un atļaus līdzvesto slimnieku un ievainoto vajadzībām no Rīgas un citurienes atvest dažādas zāles. Un ja pretēji paredzāmajam no viena vai otra privātā kārtā (garnizonam) tiks izdarīts kaut kas naidīgs, tad to pēc taisnības sodīs un tas šai kapitulācijai nebūs par ļaunu. Arī šo augšminēto pantu turēšanai no visiem pantiem izgatavos divus līdzīgus eksemplārus, ko parakstīs abas puses, ar saviem zīmogiem apstiprinās un nodos katrai pusei vienu (eksemplāru) no tiem.

Rakstīts no metnē un Jaungrīvā.

Paraksti: Kristaps Heinrichs fon Kanics.

Gustavs Ernests Albedils.

Pēc kapitulācijas nolīguma parakstīšanas sakši nodeva zviedriem prasītās bastejas. Par zīmi, ka zviedri bastejas ieņēmuši, atskanēja divi dižgabalu šāvieni, ko zviedru no metnē uzņēma skaļām gaviļēm.

Kad sakšu un krievu garnizona atliekas izgāja no Augustpils cietokšņa, karavīru tur bija samazinājies uz 400; no tiem vienīgi 100 bija veseli. Slimnieku dēļ transports uz Kaunu nebija iespējams. Tāpēc zviedri garnizonu paturēja visu ziemu turpat un pavasarī to ar noīrētiem kuģiem aizveda uz Kolbergu (Pomerānijā). No turienes sakši un krievi pārcēlās uz Saksiju. Kūrfirsts krievu karavīrus ar viņu komandieri (plkv.-ltn. Švarcu) aizsūtīja caur Poliju uz Krieviju.

Visa Augustpili uzglabātā un sakopotā sakšu smagā artilerija krita zviedru rokās — pavisam 95 dižgabali: 36 puskartaunas²¹, kas šāva 24 mārč. smagas pilnlodes, 21 ceturkartauna, kas šāva 12 mārč. smagas pilnlodes; 4 dižgabali, kas 1684. gadā bija iegūti Vīnē no turkiem un šāva 24 mārč. smagas granātas; 2 kartaunas, kas bija iegūtas Vīnē no turkiem un šāva 16 mārč. smagas akmens lodes; 10 dižgabali, kas šāva 6 mārč. smagas pilnlodes; 8 dižgabali, kas šāva 3 mārč. smagas pilnlodes; 4 miezeņi, kas šāva 196 mārč. smagas bumbas; 4 miezeņi, kas šāva 96 mārč. smagas bumbas; 4 miezeņi, kas šāva 64 mārč. smagas bumbas; 3 miezeņi, kas šāva 32 mārč. smagas bumbas; 3 miezeņi, kas šāva 16 mārč. smagas bumbas.

Zviedri ieguva visus šiem dižgabaliem piederīgos zirgus, ratus un iejūgus, lielu artilerijas laboratoriju, 60 municijas ratus, 21 seglu un ložu ratus, 49.720 pilnlodes, 9345 granātas un bumbas, 3000 centneru pulvera, 2385 kartečlodes, 300.000 šauteņu lodes, 4000 rokas granātas, 184 uzbrukuma maisus, 800 jaunas šautenes, tranšejrīkus 8000 vīriem, daudz dzelzs un tauvu, 4000

²¹ Kartaunas bija īsstobru dižgabali, čūskas — garštobru dižgabali, piekūni — mazkalibru dižgabali.

pūrus rudzu, 14 pūrus kviešu, 162 pūrus auzu, 87 mucas sāls, 1089 podus maizes. Visai šai bagātībai jāpieskaita vēl tā zviedru artilerija un mantas, ko sakši bija ieguvuši, ieņemot cietoksni 1700. gadā.

Kamēr zviedri bija aplenkuši Daugavgrīvu, visā Vidzemē izsludināja mobilizāciju. Tikai divus gadus pēc kara sākuma sāka formēt zemes pulkus. Latviešu un igauņu zemniekus sapulcēja apriņķa pilsētās un iedalīja bataljonos un pulkos, kuŗus, pa lielākai daļai, apbruņoja šķēpiem. Arī Daugavgrīvai²², blakus regulāram kājnieku bataljonam, atsūtīja vienu tādu pulku (8 rotas ar 1200 kareivjiem). Šī karaspēka formēšana krasi atšķīrās no agrākā laika kara organizācijas plāna. Agrāk no regulāriem karavīriem un zemnieku rekrūšiem sastādīja kādu kopēju daļu ar aktīvo bataljonu un pasīvo pulku. Tur visi karavīri zināmā mērā savā starpā jutās saistīti. Šoreiz abu garnizona daļu (regulārā kājnieku bataljona un zemnieku pulka) starpā nebija nekādu saišu. Regulārie piederēja pie lauku armijas un domāja, ka dienestam cietoksni ir gadījuma raksturs. Zemes pulka karavīri jutās kā klausinieki, kas par cietoksni neinteresējās. Abu daļu starpā pastāvēja zināma pretestība: regulārie zobojās par „bondiem“ vai „bauriem“ (t. i. zemniekiem) un „rungnešiem“ (viņi bija apbruņoti vienīgi ar šķēpiem). Zemessargus izlietoja visiem melniem darbiem; par to apmācību neinteresējās pat to virsnieki. Lielajam cietoksna dižgabalu parkam piedalīja kādu 30 vīru lielu komandu un divas zemes rotas. Šo rotu sastāvu pieskaitīja artilerijai. Tā kā šī ieroču šķira visās armijās pastāvēja pēc sevišķām normām, tad sargu pāreja no kājniekiem dižgabalniekos bija saistīta ar jaunu zvēresta nodošanu.

Šo zvērestu latviešu valodā lietoja jau agrāk, bet vesela karaspēka daļa viņu Daugavgrīvā nodeva tikai 1703. gadā. Teksts bija sekojošs:

„Kad schis Kehniga Zeetoksns / Neumünde / pahr wissu Dohmu / no tihscheem Eenaidneekeem usbruhkts un apsehdehts tappis / to paschu sirdigi ģeldeht mums no wissa Spehka / sawa Ammahta un Deenestas pehz / peeklaiņads; tad mehs Under-Oppezeres / Cunstapeles / Lehr-Cunstapeles / Under-Fürwärkeres / Lehr-Fürwärkeres / Owen-Mineerers / Mineerers-Selli / Ammatneeki / Andlangers / swehram ar scho / pahr stippraku apstipprinaschanu / ka mehs schinnî Laikâ ar weenprahtigas Sirds kohpa-turrehtees / pehz wissu muhso Spehku to Prettikauschanu / par ko mehs nolikti un pawehlehti essim / Pastrahdaht / muhsôs eeliktôs Weetôs sew Mohdrigi / wihrischki / sirdigi un tikkuschi turrehtees / muhseem preeksch-zelteem Wirsneekeem un Under-Oppezereem eekseh wissahm notikkamahm Pawehlschanahm peederrigu Paklaussischanu parahdiht / teem neneeka pretti-runnahtees / wissu-masaki no sawas Pahrgalwibas / pretti-spreestees / na kahdu Gruhtumu nedz Behdas bihtees / bet sawu Meesu un Assini lab-praht / par muhsu zeeniga Kehniga Labbumu / nodoht / un lihds pehdigu Assinu-Lahsihtu sawas eeliktas Weetas apglaht gribbam / wiss pehz wissas Teesas un labbâ Prahtâ. Bet to / kas muhso starpa / ka pretti-turrigs / ne-ustizzigs / un sawâ Ammatâ neapdohmihgs eeksch wissu-masakahm Leetahm parahdahs / to paschu gribbam mehs / lai buht kahds buhdams / neween par Wiltineeku turreht / bet arritsan tam / tik drihsi / ka tas samannihts tohp / paschi muhsas Rohkas peelikt / ka tas pee peederrihgu Sohdu war peespeests tapt. Scho wissu buhs mums turreht / un pehz tam darriht / tik teescham / ka Deews mums pee Mehsas un Dwehseles palihts.“

Pēc Rīgas kaujas (1701. g.) zviedru karalis iebruka Kurzemē, okupēja to un tad devās uz Poliju. Tur gadiem ilgi cīnījās ar Augustu, atvietoja viņu Polijā ar jaunu karali un piespieda Augustu slēgt mieru (1707. g. Altranstetas miers). Šinīs gados Vidzeme un Igaunija bija atstātas saviem spēkiem. To izmantoja cars Pēteris un 1701. g. decembrī uzsāka nežēlīgu abu zviedru provinču postīšanu.

²² Kaut ar 1701. g. 11. decembri Augustpils atkal saucās par Jaungrīvu, tomēr nosaukums Daugavgrīva pamazām aizstāj citus nosaukumus un paliek dominējošs līdz krievu laikiem.

Krita Alūksne, Tērbata, Narva un pārējās pilsētas; pilis tika iznīcinātas. Karaļa Kārļa XII prombūte padarīja visu aizsardzību nedrošu. Kad arī turienes lauku karaspēku Šlipenbacha vadībā krievi Ziemeļvidzemē sakāva, cars jau jutās Vidzemes un Igaunijas kungs un sāka iekārot Somu līča piekrastes.

Vidzemes lauku apstākļi bija neapskaužami. Pastāvīgie krievu iebrukumi un samērā nemākulīgie zviedru karavadoņu atgaidājumi panāca to, ka zemnieki dzīvoja vairāk pa mežiem un purviem nekā pa mājām. Daudzi zemnieku lauki palika neapsēti. Nedaudzās pārpalikušās pilsētas pārtika no maizes, kas ievesta no ārzemēm. Smagas nodevas naudā un graudā nomocīja visu zemi. Tas atsaucās arī zemes aizsardzībā.

Daugavgrīvā, pēc Austrumvidzemes krišanas (1704. g. beigās), atradās ap 300 vīru rēgulārā karaspēka, simts dižgabalnieku un apm. 600 zemessargu. No visiem 1701. g. beigās tur esošiem 280 dižgabaliem 55 labākie bija izņemti no parka. Tie, pa lielākai daļai, bija zaudēti cīņās ar krieviem. Pārtikas nekad netrūka, bet ilgākam laikam kā 2 mēnešiem uz priekšu krājumi nekad nesniedzās. Daudzi garnizona virsnieki un veci kareivji bija apmainīti pret lauku daļu pusinvalidiem. Par apmācību neviens nedomāja; artilērijas laboratorija nestrādāja. Pašu zviedru 1701. gadā saārdītie vaļņi un bastejas bija pavirši salaboti. Daugavgrīvas un Bolderājas miesti vairs nepastāvēja. Tirdzniecība un kuģniecība sāka nīkuļot. Nedaudzie Bolderājas zvejnieku ciemata iedzīvotāji vairs neinteresējās par ienākušiem vai izejošiem kuģiem. Cietokšņa karavīru nedaudzās ģimenes mitinājās turpat kazematos un barakās. Daugavgrīvas stiprumu vājināja arī tas, ka 1697. gadā radītā Lielupes grīva inertās straumes dēļ jau tiktāl bija aizsērējusi, ka pa daļai atgādināja staignu pārejamu purvu. Jūrā izveidojās sēklis, un cietoksnis vairs neatradās salā, bet atkal pussalā. Zviedru flotes eskadras vietā Daugavgrīvā tikai šad un tad noenkurojās kāds kara kuģis.

Kamēr zviedru armija vēl stāvēja Kurzemē (1702. g.), Daugavgrīvai nebija ko bīties. Bet tikko Kurzemē sāka iespieties krievi, cietoksnī dzīvoja vienās briesmās.

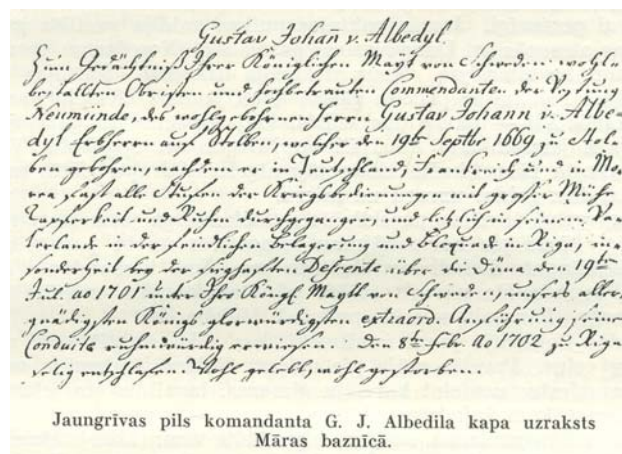
Stāvokli pasliktināja arī tas, ka labība un cita pārtika bija sadabūjama vienīgi rekvizīcijas ceļā, pie tam tikai Kurzemē. Rekvizīcijas komandas nevarēja būt mazākas par 1—2 rotām, citādi viņas pazuda cīņā ar partizāniem, poļu vai krievu kazakiem. Bet, izsūtot tikai vienu šādu partiju, cietokšņa komandants nebija drošs par viņu atgriešanos, par rekvizīcijas rezultātiem un pat par paša cietokšņa drošību. Daudzi garnizona karavīri nebija spējīgi tādām ekspedīcijām; nedaudziem spējīgiem trauksmes signāls, gājienam rekvizīcijā, ausīs skanēja kā bēru zvani. Pastāvīgā briesmu sajūta, aizsardzība pret neredzamo ienaidnieku sagrauja disciplīnu, morāli un cīņas garu Daugavgrīvas garnizonā. Komandants bija spiests izbeigt visas ekspedīcijas un lūgt ģenerālgubernātoru atsūtīt cietoksnim visu pārtiku no Rīgas un nemainīt vairs garnizona veselos karavīrus pret pusinvalidiem (1705. g.). Komandants, starp citu, rakstīja: „Ja garnizona nozīme pastāv apstākļos, ka pusspēcīgie vīri, ko nevar izlietot lauku kaujās vai ātrās (flinke) ekspedīcijās, tur tiek turēti kā nekustama punkta un vaļņa aizstāvji, tad pusinvalidu sūtīšanu uz Jaungrīvu var tikai atbalstīt. Bet ka cietokšņa aizsardzība (Vertheidigung von forteresses) prasa tikpat stipru un izveicīgu (hurtig) karavīru, to tagadējais nožēlojamais karš Jaungrīvā gaiši pierādīja.“

Komandanta izmisums bija saprotams, un taisni 1705. un 1706. g. pavairoja to. Toreiz krievu armija ieņēma Jelgavu, Bausku, Liepāju, Sloku. Ienaidnieks no cietokšņa atradās dažu stundu jājienu attālumā. Ienaidnieka karaspēks tīkoja kara, kamēr cietokšņa garnizons apatijā gaidīja kara beigas vai savu galu. Ar šādu sastāvu iejaukties aktīvi zviedru un krievu cīņā komandantam nebija pa spēkam. Lielupi, Daugavas reidu, Vecāķus un Mīlgrāvi garnizons vairs nevarēja aizsargāt. Apkārtnes bēgļus parasti aizsūtīja uz Rīgu, ar kuŗu nepastāvēja rēgulāra pasta satiksme.

Tikai 1707. gadā it kā jauns spars apņēma Vidzemes zviedru pārvaldi. Ģenerālgubernātors Lejonhūvuds (Lēvenhaupts) izspieda krievus no Kurzemes. Jauna mobilizācija, karaļa uzvaras Saksijā un atgriešanās Polijā, tuvošanās Vidzemes robežām — lika domāt, ka tagad visas briesmas

ir gaŗām, un katrs piedalījās savas zemes aizsardzībā naudā, graudā vai personīgi. Jauniesauktajos pulkos valdīja pacilāts gara stāvoklis, kas atsaucās arī Daugavgrīvas garnizonā. Neredzama vara uzmodināja viņu no lētarģijas. Visur atskanēja dziesmas. Patruļas un sardzes izgāja droši un ar paceltu galvu, it kā jaunais Ziemeļu varonis — karalis Kārlis XII — pats viņus vadītu. Gāja baumas, ka gatavojas kaŗagājiens pret jaundibināto Pēterpili un Novgorodas apgabalu. Visu pilsētu un miestu pārpalikušie iedzīvotāji atgriezās drupu vietās un rosīgi apbūvējās, drīz gaidot uzvaru un mieru.

Daugavgrīvā ienāca papildinātais Stakelberga zemessargu pulks. Tas dūšīgi ķērās pie nocietinājumu remontiem un to pastiprināšanas. Pulkvedis-leitnants Stakelbergs skaitījās par slimā komandanta Albedila palīgu. Pēc Albedila nāves²³ (1708. g.) Stakelbergam uzticēja komandanta amatu. Par palīgu iecēla pulkvedi Hillebardu.

Ieradās Bolderājā jauni iemītnieki, kas sāka staigāt vecā miestīņa namnieku ceļus. Pacēlās māja pie mājas. Bolderājā domāja nodibināt garnizona miestu: novietot kareivju ģimenes, invalidus un iekārtot cietokšņa kaŗaspēkam vajadzīgos dārzus.

Tanī laikā garnizona sastāvā bija 1400 vīru: 1200 kājnieku, 120 diŗģabalnieku, 30 sapieŗu un 50 saimniecības stata vīru. Bez tam tur atradās apm. 125 invalidi, kuŗus saformēja rotā. Tiem bija jāapsargā ēkas, jāstrādā darbnīcās, laboratorijā un jātīra ieroči. Invalidi uzturēja arī kārtību miestā, cietoksnī, apkalpoja administrātīvās un saimnieciskās iestādes. Bet tad pēkšņi nāca negaidīts lūzums.

Ukrainas kazaku hetmanis Mazepa bija pierunājis karali Kārli uzbrukt Krievijai un ieņemt Maskavu, virzoties turp caur Ukrainu. Ukrainā pārtikas netrūkstot, un desmitiem tūkstošu kazaku gaidot tikai zviedru ierašanos, lai saceltos un nāktu viņiem palīgā. Karaļa galvenā armija (54.000 kar.) 1708. g. ziemu bija pavadījusi Lietuvā Daugavas upes tuvumā un aizdzinusi krievu pulkus no Polijas un Vidzemes robeţām. Pavasarī karalis arī nolēma neiet vis uz Vidzemi un Pēterpili, bet aiziet uz Ukrainu. Lejonhūvūda korpuss (20.000 kar., vidzemnieki un igauņi) bija pietiekoši stiprs

²³ 1782. gadā Māras baznīcā iznīcinātā vairogā par Albedilu bija rakstīts sekojošais:

Viņa Zviedrijas karaliskās Majestātes stāba pulkvedim un ieceltajam Jaungrīvas cietokšņa komendantam labdzimtajam kungam Gustavam Johanam fon Albedilam, Stalbes muižas dzimtskungam, par piemiņu. Viņ ir dzimis 1669. gada 19. septembrī (pēc vecā stila) Stalbē. Kad viņš bija sasniedzis Vācijā, Francijā un Morējā gandrīz visas kaŗavīra pakāpes, izceļoties ar lielām pūlēm, varonību un slavu, viņš savā tēvijā izvirzījās ienaidnieka uzbrukuma un aplenkuma laikā Rīgā, sevišķi pie uzvaras — pārejas pār Daugavu 1701. g. 19. jūlijā, kur viņš zem viņa karaļa Majestātes tiesas komandas slaveni pierādīja savas spējas. Nomiris Rīgā 1702. g. (patiesībā 1708. g.) 8. februārī.

Labi dzīvojis, labi miris!

Vidzemes robežu aizsardzībai. Karalis cerēja, ka arī cara armija aizies no Vidzemes robežām uz Ukrainu, kur ar kazaku palīdzību to sakaus. Tāpēc viņš 1708. gada marta pavēlēja Lejonhūvudam pastiprināt savus pulkus un nokārtot robežu aizsardzību patstāvīgi. Neviens Vidzemē nedomāja, ka karalis ielaidīsies riskantās ekspedīcijās, neatkaņojis vismaz Tērbatu un Narvu un neaizdzinis krievus no Ņevas upes, kuŗas krastos bija jau izaugusi jaunā Pēterpils. Lejonhūvuds bija pārliecināts, ka karaļa piesūtītais rīkojums ir tikai iesākums tādai operācijai. Tāpēc pārsteigums bija liels, kad maijā karaļa kurjērs viņam apliecināja, ka galvenā armija esot jau Minskā un sūtot priekšpulkus uz Borisovu — tātad taisoties uzbrukt Krievijas robežām Smoļenskas virzienā. Šaubas un neziņa par karaļa nodomiem Vidzemē sāka radīt nemieru kā pilsētās, tā arī laukos: būves darbus izpildīja it kā ar negribu un vilcināšanos. Tomēr lielā vietējā kaŗaspēka klātbūte nedeva iemeslus bažām par drošību un ienaidnieka iebrukumiem.

Pēkšņi augustā (1708. g.) izplatījās baumas, ka karalis esot aizgājis uz Ukrainu un esot pavēlējis vidzemnieku pulkiem atstāt dzimteni un pievienoties galvenajai armijai. Notikumi drīz to apstiprināja. Lejonhūvuds sapulcēja 16.000 kareivjus un 8000 ratus ar pārtiku un mēneša beigās gar Daugavu devās uz Mogiļevu. Visā Vidzemē un Igaunijā nepalika vairāk par 5000 kareivjiem. Apziņa, ka karalis ir atstājis zemi ienaidnieka un likteņa varā, kā lietuvēns uzgūlās visiem zemes iedzīvotājiem. Visi sāka bēgt no laukiem pilsētās. Tikko zviedru korpuss bija pārgājis Daugavu pie Krāslavas, Vidzemē iebruka krievu rēgulārie un partizānu pulki. Tie dedzināja un postīja pilsētas, miestus, baznīcas, muižas un lauku mājas līdz Raunai, Ērgļiem un Straupei.

Daugavgrīvas cietokšņa stāvoklis ar augusta mēnesi radikāli mainījās uz slikto pusi. Komandantam bija pavēlēts izmeklēt spēcīgākos un jaunākos kareivjus un labākos virsniekus ekspedīcijas korpusa papildināšanai. Tāpat bija jāiztukšo cietokšņa magazinas un ar kļūstiem jānogādā labība, pulveris un ieroči Rīgā. No artilērijas parka izmeklēja 40 labākos dižgabalus, visus municijas un laboratorijas ratus un pievienoja Rīgas ekspedīcijas korpusa gājienam uz Ukrainu. Ar šādu rīcību bija iztukšotas cietokšņa noliktavas, municijas un pārtikas krājumi; satiksmes līdzekļi

— zirgi, rati, iejūgi — bija kļuvuši retums. Ja būtu bijis toreiz iespējams pārvest kuģus un laivas uz Ukrainu, arī tas būtu noticis²⁴.

Ja šinī momentā krievu pulki no Raunas būtu gājuši tālāk, viņi būtu ieņēmuši bez sevišķām pūlēm kā Daugavgrīvu, tā arī Rīgu.

Sakarā ar visiem minētajiem rīkojumiem Daugavgrīvas cietokšņa garnizonā bija palikuši ne vairāk kā 600 kareivju. Tāpēc sargu dienestam un patruļām sāka atkal pievilkt invalidus. Saprotams, šāds stāvoklis smagi ietekmēja garnizona kareivju veselību un cīņas garu. Nepietiekoša kaŗavīru skaita dēļ Frēlicham (Fröhlich, Lejonhūvuda vietnieks Vidzemē) bija jāizlieto svarīgajai robežu apsardzībai pusinvalidi un neapmācīti rekrūši. Kurzeme bij jāatstāj kareivju trūkuma dēļ. Daugavas kreisais krasts kļuva briesmu pilns apgabals, kur zviedriem un viņu piekritējiem neklājās labi. Tur rīkojās kurzemnieku un lietuviešu partizāni, sevišķi no Lielupes iecirkņiem, kur zviedri smagām rekvizīcijām bija izputinājuši simtiem zemnieku. Bieži veselas patruļas pazuda, vai atgriezās tikai tādi, kas prata bez ceļiem un takām pa mežiem un purviem izlauzties atpakaļ. Izmisums pārņēma garnizonu, kas bieži no Rīgas nesaņēma nedz uzturu, nedz palīdzību. Tikai Kurzemes zviedru kaŗaspēka atliekas un transporti, kas no Liepājas un Ventspils pāravadāja pārpalikušās zviedru magazīnas Rīgā, iegriezās Daugavgrīvā: pirmās pēc pajumtes, pēdējie pēc ločiem. Tad komandants ķērās pie neparasta līdzekļa: viņš pierunāja šos kaŗavīrus palikt cietoksnī. Aizrādīja to, ka no Rīgas viņus, droši vien, izsūtīšot pret krieviem un tatāriem, tādā kārtā viņus pazudināšot, kamēr Daugavgrīvā tādas lietas nenotikšot un viņi aiz vaļņiem droši varēšot nogaidīt ienaidnieka rīcību. Tādā kārtā tiešām garnizona skaits pieauga līdz 700 vīru! Kuģiem, kas ar pārtiku vai municiju brauca uz Rīgu un pieprasīja ločus, komandants noprasīja zināmu nodevu graudā. Tā papildināja cietokšņa krājumus. Ja kāds kuģa vadītājs atteicās no nodevas, viņš loci nesaņēma. Bija gadījums, kad jau dažus simts metrus no Lielupes ietekas viens zviedru kuģis uzskrēja sēklī, kur viņi to sadauzīja. Komandants gan izglāba kuģa ļaudis, bet kravu paturēja kā „atradumu“ cietokšņa vajadzībām. Kapteinim viņš izsniedza apliecību, ka viss Daugavgrīvas garnizons esot bijis par liecinieku kuģa nelaimei, kas notikusi aiz tā iemesla, ka kapteinis, naudas trūkuma dēļ, nesaļīdzis cietokšņa loci.

Ar šādiem līdzekļiem Stakelbergs prata nostāties uz paša kājām. Kurzemes ienācēji sāka iet ekspedīcijās. Tās sekmīgi izstaigāja Tukuma un Džūkstes apgabalus. Dažreiz iegāja arī Dobeles un Jaunpils apvidos, kur sacēla kājās kurzemniekus un krievu kaŗaspēka daļas, kas gada beigās sāka iespiesties Kurzemē un Zemgalē.

1708. g. novembrā vidū zemi aplidoja vēsts, ka viss ar tik lielu sajūsmu un tik plašiem līdzekļiem saformētais Lejonhūvuda vidzemnieku korpuss esot iznīcināts Dņepras pieteku un purvu apgabalā. Decembrī to apstiprināja daži bēgļi, kas divi mēnešos caur purviem un mežiem bija izstaigājuši Baltkrieviju, Latgali un ieradušies Rīgā. Pie Ļesnas 9. oktobrī Lejonhūvuds uzdūries krievu armijai. Tā bijusi vājāka, bet bez liekas bagāžas. Zviedru pulkiem bijis jāapsargā 8000 ratu lielais pārtikas transports. Karaļa pavēles pasteidzināja palīgkorpusa virzīšanos uz priekšu. Daudzi kareivji bija saslimuši un noguruši. Purvos un pie daudzo upju pārejām zviedru kājnieki un jātnieki vilka ratus rokām, jo izmocītie zirgi nevarēja to darīt. Visi zināja, ka no transporta likteņa atkarājas karaļa armijas eksistence vai bojā eja. Tikai 3000 kareivji, kas kā priekšpulks virzījās pa sānceļiem, bija pastāvīgi apbruņoti, pārējie vilka ratus. Pat krievu cars apbrīvoja vidzemnieku gara stiprumu un gatavību uzpurēties par saviem zviedru kaŗa biedriem. Aiz Dņepras upes pārejas, Ļesnas ciema apkārtnē 8. un 9. oktobrī krievi zviedru korpusu ielenca no vairākām pusēm. Pēc ilgas, nīknas cīņas to sakāva un atņēma visu transportu. Kaujas beigās

²⁴ Pirms pasaules kaŗa Rīgas jūrmalā (Buļļu ciemā) bija uzglabājusies neskaidra atmiņa par to, ka Bolderājas un abu Buļļu ciemu zvejniekiem tikušas atņemtās pēlītes (laivas). No tām it kā Daugavgrīvā esot iztaisīti pontoni, ko zviedri aizveduši uz Ukrainu.

sacēlās sniega vētra, kuņas aizsardzībā korpusa atlikušā puse paspēja izglābties. Ceļā līdz karaļa armijai daudzi krita, noslīka vai tika sagūstīti; Lejonhūvuda korpusa atliekas — tikai 5000 vīru, ieradās pie karaļa Kārļa XII²⁵.

Tagad arī visfanātiskākajam zviedru piekritējam Vidzemē kļuva skaidrs, ka šīs provinces liktenis izšķirts. Vēlreiz iesaukt un apbruņot šādu kaŗavīru skaitu izpostītai un pa daļai krievu ieņemtai Vidzemei nebija pa spēkam. Daudzi zemnieki aizbēga uz Kurzemi vai pārgāja krievu ieņemtajā apgabalā. Viss jaunbūves darbs izbeidzās. Kas spēja, tas aizbrauca uz citām zemēm. Pilsētas, sevišķi Rīga, kļuva tukšākas, kaŗavīru dezertēšana bija parasta lieta.

Daugavgrīvas komandants Stakelbergs, kas saviem spēkiem bija nostādījis cietokšņa aizsardzību daudz maz ciešami, paredzēja, ka krievi ienāks Vidzemē gar Daugavu un pie cietokšņa ieņemšanas ķersies vispēdēji. Tāda pārliecība valdīja arī Rīgas pilī. Tāpēc ģenerālgubernatora vietnieks pieprasīja Daugavgrīvas cietokšnim liekos kaŗavīrus, pārtiku un municiju, kas pārsniegtu pusgada normu, dižgabalus u. t. t. Stakelbergs atbildēja, ka garnizona sastāvs notālēm nesasniedzot likumā paredzētos status. Lejonhūvuda korpusa apgādei viņš esot nodevis visu pārtiku, tā ka kaŗavīri ar lielām „mocībām“ (Quälunge) sagādādot sev uzturu pastāvīgās rekvizīciju ekspedīcijās. Viņš cerot, ka no tirdzniecības pārtikušā Rīgas pilsētā pārtiku drīzāk sagaidīšot nekā izvandītajā (umgewendete) Jaungrīvā. Ar dižgabalu, ieroču un laboratorijas rīku izsniegšanu Lejonhūvuda korpusam cietokšnis esot tiktāl novājināts, ka draudošā gadījumā viņš, komandants, nevarot atsist eventuālo ienaidnieka galveno uzbrukumu (Generalsturm), bet būtu spiests padoties (die Chamade schlagen).

Nevenam Rīgas ģenerālgubernatoram neienāca prātā pārbaudīt Daugavgrīvas cietokšņa patieso stāvokli un vajadzības. Viss bija uzticēts komandantam, kas varēja interesēties vai neinteresēties par viņam uzticēto nocietinājumu.

Karaļa vēstneši informēja Vidzemi, ka zviedru un krievu galvenās armijas savu valdnieku vadībā cīnoties Ukrainā. Tā pagāja ziema, pavasaris un vasara. Augustā Rīgā pienāca drošas ziņas, ka cars pie Poltavas sakāvis un sagūstījis zviedru armiju (1709. g. 8. jūlijā). Karalis gan bija izbēdzis Turcijā. Tagad gandrīz visa krievu armija jau bija ceļā tieši uz Rīgu. Tagad jaunais Vidzemes ģenerālgubernators Strēmbergs (Strömberg) steidzīgi pārbaudīja ne tikai Rīgas un Pērnavas, bet arī Daugavgrīvas aizsardzības stāvokli. Apskatot savam znotam Stakelbergam uzticēto cietokšni un garnizonu, viņš galveno vērību piegriezta kareivju morālei. Viņš manīja Poltavas nelaimes sekas — pāniku, bet centās to novērst vienīgi aizrādījumiem komandantam un virsniekiem. Zviedru zemes pārvaldes nedrošību raksturo tas, ka Strēmbergs Stakelbergam atļāva nodrošināt cietokšni *visiem* līdzekļiem pēc sava ieskata.

Daugavgrīvas komandants nolēma šo atļauju izlietot līdz pēdējam un rīkojās droši. Rīgas pilsētai pietrūka municijas, to nopirka Engures ostā no Kurzemes hercogīstes dzelzscepļa²⁶. Bet iebraucot Daugavā, pilsētas kuģiem bija jāatdod Daugavgrīvas komandantam daļa no kravas lodēm un bumbām. Pa to laiku krievu armija bija sasniegusi hercogīstes robežas un oktobra beigās jau ieņēma Bausku, Jaunjelgavu, Tukumu, Pilteni un Baldoni. Novembrī iesākās Rīgas ielenkšana, kas turpinājās līdz 1710. g. pavasarim. 27. novembrī (1709. g.) krievu armiju pie Rīgas apmeklēja cars Pēteris Lielais un ievadīja Rīgas blokādi, izšaujot 3 bumbas uz ielenkto pilsētu (viena no tām iemūrēta Māras baznīcas iesvētījamās zāles sienā).

Bez krieviem bija ieradies Daugavas ielejā vēl viens drausmīgs viesis — mēris. Daugavgrīvas garnizons bija cieši noslēgts no ārpusaules. Ar Rīgu vai ar Stokholmu varēja sazināties vienīgi pa

²⁵ Šis vidzemnieku gandrīz divi mēnešu ilga sirojumā no Daugavas uz Ukrainu izklausās kā senlaiku varoņdziesma.

²⁶ Rīgas pilsētas namniekiem bija jāgādā pašiem par savas pilsētas vaļņu aizsardzību un apbruņojumu.

ūdensceļu. Stakelbergs pagaidām aprobežojās ar ļoti uzmanīgu Lielupes un Daugavas grīvas apsardzību, privāto bēgļu pārraidīšanu Kurzemē un ledus ieciršanu ap cietoksni. Tomēr jau 1710. gada martā cietoksni ienesa mēri. Ar to patiesībā garnizona liktenis bija izšķirts. Ja martā un aprīlī sērga prasīja atsevišķus upurus, tad ar maija vidu cilvēki sāka krist kā mušas: pat stāvot ierindā vai postenī.

Ar ledus iziešanu no Daugavas krievu armija sāka gatavoties nopietnām operācijām. Ar katru dienu tā tuvojās Rīgas vaļņiem. Jūlija sākumā zviedru ģenerālgubernators Strēmergs, Vidzemes muižniecība un Rīgas pilsēta iesāka sarunas ar krievu virspavēlnieku Šeremetjevu par padošanās noteikumiem.

Visu ziemu krievu Renceļa divīzija bija apsargājusi Pārdaugavas nometni. Aprīļa sākumā krievi starp Sarkandaugavu un Spilves pļavām uzbūvēja koka tiltu ar skanstēm abos galos. Bolderājā novietoja 1000 kareivju. Tilta priekšā iekārtoja baļķu šķērsli. Daugavas lejas galā patrulēja 300 Donas kazaku vieglās pēlītēs. Mangaļsalā un visās Daugavas salās starp Mīlgrāvi un grīvu bija stipri posteņi.

Aprīlī Daugavgrīvā iebrauca deviņi zviedru kapori. Tie mierīgi noskatījās, ka krievi neļāva uzturēt satiksmi starp Rīgu un cietoksni. Redzot krievu sistematisku uzbrukumu un ka droša uzvara krievu pusē, daudziem garnizona kaņavīriem nošluka dūša. Aprīlī jau kāds ducis kareivju dezertēja no cietokšņa un pārgāja pie krieviem. Pēc dažām dienām visi kapori reizē devās pret Sarkandaugavas tiltu un mēģināja to iznīcināt. Stundām ilga abpusēja apšaudīšanās, tad krievu krasta baterijas zviedrus aizdzina. Daugavgrīvas komandants tad ar miezeļiem sāka apšaudīt Bolderājas un Mangaļsalas krievu nocietinātos posteņus. Tam nebija sekmi, jo krievi tranšejās cītīgi aizstāvējās.

Mēris traucēja krievus aplenkšanas darbos. Tikai maijā Renceļa vietā kņazs Meņšikovs ar savu divīziju ieņēma visu Daugavas lejasgalu. Daugavgrīvu ieslēdza četri kājnieku pulki (Lasija grenadiēru²⁷, Ķijevas²⁸, Ingermanlandes²⁹ un Astrachaņas³⁰) un 300 kazaku. Bolderājā atradās liela skanste, uz salām starp Sarkandaugavu un Bolderāju baterijas ar kādiem desmit dižgabalim. Daugavgrīvas garnizons ar kaporu palīdzību varēja sazināties ar Zviedriju. Komandants informēja ārpasauli par savu un Rīgas stāvokli. 6. jūnijā Daugavas grīvā iebrauca astoņi zviedru kaņa kuģi, 11. jūnijā — vēl seši, bet divi kapori aizbrauca. Pavisam pie Daugavgrīvas cietokšņa tagad salasījās divdesmit viens kuģis. Zviedru flote bija atvedusi lielākus pārtikas, kaņa materiālu krājumus un 700 kareivju lielu papildspēku (karaļa gvardu pulka 2 rekrūšu rotas ar 250 un vienu Vesterbotnijas somu kājnieku pulka bataljonu ar 450 kar.). Viss tas patiesībā bija domāts Rīgai. Kaporu bezdarbība aprīlī bija palīdzējusi krieviem cieši noslēgt upi ar nocietināto Sarkandaugavas tiltu. Tāpēc arī kaņaspēks un kaņa materiāli papildināja un stiprināja Daugavgrīvas cietokšņa aizsardzību.

Zviedri tagad nopietni apdraudēja Meņšikova divīziju un Sarkandaugavas tiltu. Krievi tranšejās Bolderājā ieraka dižgabalus un sāka apšaudīt kuģus, kas sākumā mēģināja uzbrukt tiltam. Kuģi galu galā izbrauca jūrā, kur viņiem pievienojās vēl trīs kuģi. Visa flote (1 galera ar miezeļiem, 13 fregates, 10 kapori) palika ārējā reidā un gaidīja labu vēju, lai uzbruktu krievu tiltam un baterijām. Tikai sākot ar 20. jūniju kaņa kuģi uzbruka Bolderājas un Sarkandaugavas baterijām un tiltam. Uzbrukumos zviedri nemēģināja izsēdināt desantu, trūka arī sistēmas, tāpēc šīm sadursmēm un cīņām bija gadījuma raksturs. Tas stiprināja krievu pašapziņu, kamēr zviedru cīņas gars noslīdēja

²⁶ Rīgas pilsētas namniekiem bija jāgādā pašiem par savas pilsētas vaļņu aizsardzību un apbruņojumu.

²⁷ Vēlākais 13. Belozerskas kājn. pulks.

²⁸ Vēlākais 5. Ķijevas grenadiēru pulks.

²⁹ Vēlākais 9. Vec-Ingermanlandes kājn. pulks.

³⁰ Vēlākais 12. Astrachaņas grenadiēru pulks.

līdz nullei un pārgāja pānikā. Trūka sadarbības starp Daugavgrīvas garnizonu un floti. Stakelbergs pārmeta kuģu eskadras komandierim, ka cietokšņa osta (tag. bākas vietā) gan noderot tam par patvērumu, bet atbrīvojot cietoksni no vistuvākās krievu skanstes Bolderājā viņš (kapteinis) neesot spējīgs. Uz to eskadras komandieris atbildēja, ka neesot amfibija, kas protot nirt un pa sauszemes ceļiem staigāt. Pēc tam eskadras komandieris lika uzvilkt buras un izbrauca jūrā, atstājot Daugavgrīvu savam liktenim.

Stakelbergs, redzot sevi ieslēgtu mazā pussalā, bez atbalsta no jūras puses, tomēr nezaudēja cīņas sparū. Sērga tik tālu bija novājinājusi garnizonu, ka kareivju pietika tikai divām cietokšņa bastejām. Pārējās bastejās (uz Buļļu un jūras pusi) stāvēja vienīgi stundinieki. Krievi par cietokšņa īsto stāvokli nekā nezināja, jo viņu uzmanība bija vērsta galvenā kārtā uz reidu un jūras pusi. Jūnija beigās, taisni Rīgas lielās apšaudīšanas laikā, komandants tomēr mēģināja informēt ģenerālgubernātoru par cietokšņa stāvokli. Garnizons vairs neesot spējīgs aizstāvēt vaļņus un apkalpot dižgabalus. Krievu varbūtējai pārejai pār Lielupi viņš nevarot pretoties. Bet krievi Rīgu bija noslēguši tik cieši, ka Stakelberga kurjers netālu no pils krita viņu rokās.

Šis Stakelberga ziņojums pamudināja krievus vēl ciešāk ieslēgt Daugavgrīvu. Šoreiz arī ar liellaivām no Daugavas puses. Lai pilnīgi nogrieztu garnizona sakarus ar Zviedriju un upes grīvu, krievi uzbūvēja Mangaļsalā stipru nocietinājumu. Cietokšņa ieņemšanu atlika līdz 15. jūlijam, kad padosies Rīga.

Krievi toreiz arī daudz cieta no mēra, tāpēc reizē nevarēja nodoties divu cietokšņu iekarošanai. Bez tam jūlija sākumā seši jātnieku pulki bija nosūtīti Pērnas cietokšņa ielenkšanai. Tāpēc virspavēlnieks Šeremetjevs tikai divas dienas pēc Rīgas ieņemšanas sasauca ģenerāļu padomi, kur Stakelberga ziņojumu izlasīja un apsprieda. Otrā dienā (18. jūlijā) nolēma uzbrukt Daugavgrīvai un tikai tad Tallinai un Pērnai, bet nevis otrādi, kā to prasīja cara instrukcija. Varēja paredzēt, ka Daugavgrīva, līdzīgi nobriedušam auglim, bez sevišķām pūlēm kritīs krievu rokās. Tā tas arī notika.

Šeremetjevs pavēlēja ģenerālmajoram Bukenam (Kristianam fon Bukenam vai Bukovinam, vai Bukshevdenam) ar 2000 kājniekiem un 500 Donas kazakiem ieslēgt Daugavgrīvas cietoksni ar tranšējām un baterijām. Pēc dižgabalū uzstādīšanas uzaicināt Stakelbergu padoties, pievienojot šim uzaicinājumam notverto pils komandanta ziņojumu oriģinālā. Bukens šo pavēli izpildīja burtiski. Viņš aizsūtīja Stakelbergam vēstuli ar piedāvājumu padoties. Vēstulei klāt bija Stakelberga personīgi uzrakstītais ziņojums par cietokšņa traģisko stāvokli. Nesaņēmis atbildi, Bukens ar kazakiem pārgāja Lielupi pie Buļļu gala, aizdzina visas ārpus cietokšņa stāvošās patruļas. Miesta vietā krievi iekārtoja noietni, uzstādīja dižgabalus un miežerus. 20. jūlija rīta krēslā kājnieki no tag. Bolderājas baznīcas puses laivās sāka pārcelties Lielupei. No Daugavgrīvas atskanēja atsevišķi dižgabalū šāvienī, kuŗiem sekoja zalves. Uguns bija tik stipra, ka krievu kājnieki cieta lielus zaudējumus un bija spiesti iebraukt aizsērējušās Lielupes grīvas līcī un tur izkāpt malā. Bukens noietni lika pārvietot līča krastos. Neviens krievu komandieris nebija sagaidījis tik nopietnu zviedru pretestību.

Lielā steigā Bukens uzstādīja dižgabalus un ziņoja Šeremetjevam par Daugavgrīvas garnizona pretestību. Krievu virspavēlnieks pavēlēja Bukenam vēlreiz uzaicināt Stakelbergu padoties un tanī pašā laikā uzsākt cietokšņa apšaudīšanu. Šeremetjevs pats aizbrauca tālāk no Rīgas. Turpmāk kārtot sarunas viņš pavēlēja ģenerālim Hallartam. Redzot ienaidnieka uzbrukumu, garnizonā pamodās cīņas gars: slimie, pusinvalidi pulcējās uz vaļņiem, lai aizstāvētos. Gan pārtikas trūkums bija ārkārtīgs: gandrīz visi zirgi bija nokauti un apēsti, bet municijas krājums bija pietiekoši liels, lai iztiktu veselu gadu.

23. jūlija Stakelbergs saņēma Bukena otro uzaicinājumu padoties. Cietokšņa stāvoklis ar katru dienu palika sliktāks. No visa virsnieku sastāva veseli bija tikai divi. Maizi cepa no auzām,

vajadzēja dzert jūras ūdeni, jo akas cietoksnī nebija. Cilvēku trūkuma dēļ daži posteņi stāvēja bez nomainīšanas 10 dienas no vietas, — sargi mira savās vietās.

Stakelbergs, kas pats bija slims, sasauca kaŗa padomi un lika virsniekiem izteikties, vai nav kādu līdzekļu glābt cietoksni. Bet visi virsnieki, bez izņēmuma, izteicās par goda kapitulāciju. Kapitulācijas noteikumus izstrādāja un nosūtīja Šeremetjevam 12. augustā. Stakelberga priekšlikumam — piešķirt viņam tās pašas kapitulācijas priekšrocības, kādas Rīgas pilij, — Šeremetjevs bez kavēšanās piekrita, un 19. augustā Daugavgrīvas cietoksnis atvēra vārtus krievu pulkiem.

Daugavgrīvas cietokšņa padošanās noteikumi bija sekojoši:

1. p. Atļauts bez traucējumiem iziet komandantam un visam garnizonam šādā sastāvā: dižgabalniekiem, virsniekiem, apakšvirsniekiem, ierindniekiem, bundzeniekiem, taurētājiem, visām augstām un zemām stāba personām un proviantmeistaram; visiem jābūt formas tērpā un amunicijā, ar ieročiem un pa 5 patronām uz šauteni; grenadieriem pa 1 granātai somā; atļauts iziet mūzikai spēlējot un atraisītiem karogiem, kā kaujas laikā. Neviens neliks izkratīts pie izejas; katrs var ņemt līdzī mantu, sievu, bērnus, apkalpotājus. Slimnieki izies ar ieročiem rokā, kamēr kritušo un mirušo ieroči paliks cietokšņa noliktavā.

2. p. Garnizonam atļauts paņemt līdz 2 vara un 6 čuguna dižgabalus ar piederumiem un pa 6 šāviņiem un 1 pulvera ratiem uz katru dižgabalu. Krievi apņemas iejūgt pa 2 zirgiem (ņemot tādus no kazakiem) katrā dižgabalā un katros pulvera ratos un aizvest viņus garnizona aizbraukšanas vietā.

3. p. Pulkvedim Hellebardam atļauts netraucēti izbraukt no cietokšņa ar visu mantu un ekipāžu. Viņa mantu izvešanai no Rīgas dots 6 mēnešu ilgs termiņš. Arī pārējiem virsniekiem atļauts brīvi izbraukt no cietokšņa un iebrukt Rīgā pēc pasēm. Pēc vēlēšanās viņi var palikt cietoksnī un brīvi pēc sava uzskata rīkoties ar savu kustamo mantu. Jāpārbauda garnizona sastāva parādi: privātie jāsamaksā pēc Rīgas pārvaldes aizrādījumiem, valsts parādi jāziņo Stokholmā karaļa valdības izšķiršanai.

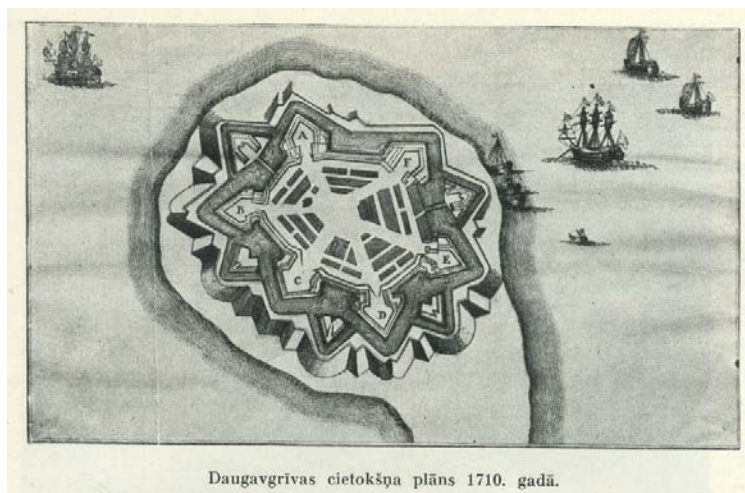
4. p. Komandantam atļauts ne tikai brīvi izbraukt no cietokšņa, bet pēc vēlēšanās viņš savas veselības labošanai var izbraukt uz Vācijas siltiem ūdeņiem ar visu mantu un ekipāžu.

Viņam atstāts izšķirt, vai izvest garnizonu uz Sāmsalu vai uz Rīgas pilsētu, Vidzemi, Kurzemi vai Igauniju, kas ir Viņa cara Majestātes kaŗaspēka iekarotas. Komandants var palikt savā Sāmsalas muižā un izmantot visas tiesības un priekšrocības, kas pieskārtas Viņa cara Majestātes ordeņu kavalieŗiem un uzticīgiem pavalstniekiem. Viņš varētu, ja vēlētos, saņemt krievu pasi, bet tad viņam, pēc līguma pantu apstiprināšanas, jānodod paraksts, ka nebrauks uz Zviedriju un pēc gada un 6 nedēļām būs klāt pie savas kustamās un nekustamās mantas konfiskācijas.

5. p. Garnizonam pilnā sastāvā atļauts pārcelties kuģos uz Sāmsalu un tālāk uz Zviedrijas ostu; šim nolūkam viņš saņems ar pasēm leģitimētus transporta kuģus. Pēc līguma apstiprināšanas atļauts transporta kuģus pievest pēc iespējas tuvāk Jaungrīvai, ieņemt tur garnizonu un to pārvest uz Zviedriju. Garnizona flotilei pārvešanas atvieglināšanai būs palīgā 10 krievu kuģi, kas pēc darba veikšanas jāatdod.

6. p. Zviedri no Jaungrīvas pārtikas magazīnām var ņemt vajadzīgo pārtikas daudzumu. Ja kuģi pārvešanas laikā ciestu avariju, pret tur pārvedamiem zviedriem jāizturas ne kā pret ienaidniekiem, bet draudzīgi, un jāatļauj viņiem piestāt jebkuŗā punktā gaidīt ceļa vēju.

7. p. Komandantam brīvi izvēlēties garnizona nomešanās vietu pēc izejas no cietokšņa, bet vienīgi cietokšņa salas robežās. Ja pietrūktu teltis, atļauts cirst krūmājus meiju būdām. Garnizons 2—3 dienas pēc izejas no cietokšņa var pārvākties uz Mangaļsalu. Kopā ar garnizonu izies visi slimnieki un ievainotie — kā kareivji, tā virsnieki — un apmetīsies viņu pašu izvēlētajā ciemā.

8. p. Garnizons no pārtikas magazīnas var paņemt vajadzīgus krājumus, novietot tos viņa rīcībā nodotās laivās. Pārtika jāaplēš pēc veselo un slimo cilvēku skaita līdz septembra beigām. Ja pārtikas tik daudz nav, tad garnizonam jāapmierinās ar magazīnās esošiem pārtikas krājumiem.

9. p. Malkas vajadzībām garnizons drīkst izārdīt kontreskarpa koka daļas, palisādes un cietoksnī novietotos biezās dēļus.

10. p. Visas rokas dzirnavas atstātas zviedru garnizona rīcībā, kamēr viņš atrodas cietoksnī un tas viņam būtu vajadzīgas. Bez tam viņš (garnizons) var izlietot 2 maizes krāsnis. Pēc izejas no cietokšņa dzirnavas un krāsnis jāatdod krieviem.

11. p. Pēc šī līguma ratifikācijas krieviem ir tiesības ieņemt Bolderājas (Rīgas jeb Dienvidu) vārtus un pie tiem pieeļošās 4 bastejas, ravelīnus un kontreskarpu minēto basteju robežās. Ūdens- (Jūras jeb Ziemeļu) vārti ar 2 bastejām: Ziemeļu pils un Ostas zvaigzne kopā ar Ziemeļu ravelīnu (Septentrio) un kontreskarpu šajās robežās tiek 3 dienas atstāti zviedru garnizona rīcībā; bez tam viņa rīcībā paliks cietokšņa sala un uz 2—3 dienām pēc kapitulācijas Mangaļsala, kur viņš (garnizons) var izdarīt embarkāciju³¹, jo sala pēc dabas ir noderīga šādām vajadzībām.

12. p. Piektais pants par garnizona aizvešanu pa ūdens ceļiem paliek spēkā, jo citā ceļā nav iespējams pārvest garnizonu uz Zviedriju.

13. p. Pēc līguma abpusējās ratifikācijas un zviedru garnizona izejas no cietokšņa, kā cietokšņa komandantam, tā arī pulkvedim Hellebardam atļauts pašiem izšķirt jautājumu, vai apmeklēt viņa gaišību ģenerālgubernātoru grāfu Strēbergu — tas ir, tādā gadījumā, ja viņi nolēmuši braukt uz Rīgu; jeb aizsūtīt pie viņa virsnieku — ja viņi nolēmuši braukt uz Tallinu. Bet šim virsniekam tūlīn pēc ziņojuma nodošanas jāatgriežas garnizonā.

14. p. Pēc Viņa cara Majestātes pavēles katram atļauts ar visu mantu aizbraukt uz Rīgu; pie tam visiem būs izrādīta žēlastība un aizsardzība, līdzīgi pārējiem cara pavalstniekiem.

Komisārs Gestrings (Göstring) var kopā ar garnizonu atgriezties Zviedrijā.

15. p. Nekārtību un kopīgu pārpratumu gadījumos katram atļauts griezties pie attiecīgas likumīgas varas.

16. p. Ar holandiešu tirgoni Dolrjē (Dollrie) jāpiesūta šis līgums Rīgas pilsētai, lai tā uzzinātu notikumus Jaungrīvā un varētu gādāt par savu pašu interešu aizsardzību.

17. p. No krievu puses būs nozīmēti artilērijas virsnieki visa inventāra pārņemšanai, un proti: pārtikas krājumu, dižgabalu, miezeņu, apgādlietu, pilnložu, bumbu, kuģu u. t. t. Komandantam bez viltus jāuzrāda mīnas, šķēršļi, blindāžas, slepenas ejas un viss, kas jāzina pieņemot cietoksni. Pēc

³¹ Kaņaspēka novietošanu kuģos.

nodošanas jāpiesūta visa nodotā un pieņemtā inventāra saraksts.

18. p. Kapitulācijas noteikumus nedrīkst pārkāpt. Visiem obligāti jānokārto savas lietas ar kreditoriem miera garā un jādod apliecības par abpusējo attiecību nokārtošanu. Šīs apliecības ir jāapstiprina. Ja parādnieki nenokārto savas attiecības ar kreditoriem, cietokšņa komandantam pulkvedim Stakelbergam, pēc vispār pieņemtām starptautiskām ieražām, jāatstāj vairāki virsnieki par ķīlniekiem līdz parādu galīgai samaksai, līdzīgi tam, kā tas tika darīts pie Rīgas kapitulācijas. Ja kāds paziņotu valdībai kādu pretenziju par viņam cietokšņa lietās izdarītiem zaudējumiem, viņam jāgriežas Stokholmā pie karaļa valdības, kur viņš sev var meklēt taisnu tiesu. Pret garnizona personām šādā gadījumā nekādā ziņā nedrīkst būt vērstas jebkādas represijas.

Ar cietokšņa komandanta pulkveža Stakelberga izteikto vēlēšanos, atļauts publicēt šo līgumu, kas sabiedrībai sagādās lielu interesi.

Rakstīts galvenā mitekļi pie Rīgas pilsētas, 1710. gada 19. (8.) augustā.

Boriss Šeremetjevs.

Stakelbergs un visi tie viņa apakšnieki, kas bija dzimuši Vidzemē, Igaunijā, Ingrijā un Viborgas apgabalā, ar šo kapitulāciju pārgāja krievu cara pavalstniecībā. Zviedrijā dzimušos un neieņemto Zviedrijas valsts apgabalu iedzīvotājus brīvi atlaida uz dzimteni.

Padošanās ceremonija bija sevišķi svinīga. Ar kapitulāciju Daugavas upes lejas gals un izeja jūrā bija cara rokās. Komandants ar visu garnizonu, pilnā sastāvā, apģērbā un tērpā, ar pilnīgu ieroču un municijas krājumu, astoņiem dižgabaliem, mūzikai spēlējot un diviem karogiem plīvojot, izgāja caur Dienvidvārtiem un nostājās krievu aplencēju ierindas priekšā. Krievu pulki turpat sastādīja cietokšņa sardzi. Stakelbergs paziņoja tekošās dienas paroli. Tad krievu sardze nomainīja zviedru sardzi, kas ar noņemto cietokšņa karogu stāvēja baznīcas priekšā. Pēc posteņu maiņas zviedru sardze ar otrādi apgrieztām šautenēm plecos izgāja no cietokšņa un pievienojās savam garnizonam. Tad pēc komandanta mājjiena karogus sasēja. Zemes pulka karogu nostādīja krievu ierindas kreisajā spārnā. Turpat sapulcējās visi tie, kas pārgāja cara pavalstniecībā. Pārējos ar otru karogu un dižgabaliem stiprā konvojā pavadīja līdz Rīgai, kur viņus pievienoja Rīgas zviedru garnizona atliekām aizsūtīšanai uz Zviedriju. Rīgas zviedru garnizona slimniekus (ap 3000) aizsūtīja Daugavgrīvā. No šejienes tos ar turienes zviedru garnizona slimniekiem transportkuģos pārveda Stokholmā.

Visā Daugavgrīvas garnizona padošanās brīdī bija ap 450 kaņavīru, no tiem ap 300 slimnieku. No veselīem ap 100 vīru pārgāja cara pavalstniecībā; slimnieku skaitā tādu bija ap 200. Par cietokšņa municijas un ieroču krājumiem liecināja sekojošs inventāra saraksts. Uz vaļņiem, ravelīniem, kurtīnēs un noliktavās atrada:

198 čuguna dižgabalus,

14 čuguna miezeņus (no tiem 5 sašautus un 3, kas šāva trīsmārciņu bumbas),

13 haubices (no tām 1 sašauta), tāpat 225 dižgabalus.

Bumbu skaits bija 480,

granātu — 19.838,

pilnložu — 42.390,

šauteņu un ložu kastu — 130,

mucu ar dažādām pulvera šķirnēm — 900,

karogu bez kātiem — 2,

kramenīcu — 1779,

pistoļu — 350,

zobenu — 1185,

durkļu — 1540,

āvu un šķēpu — 1076.

Bez tam lielā krājumā visādi darba rīki un ieroči, karogu kāti, dzelzs un koka lāpstas, izkaptis, cirvji, stangas, kapļi, ozolkoku materiāls un t. t.

5. DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNIS KRIEVU VALDĪŠANAS LAIKĀ.

Laiks no Pēteru Lielā līdz Katrīnai Lielai (1710.—1762.).

Pirmā laikā par faktisko komandantu bija ģenerālmajors Bukens, par palīgu vecais komandants Stakelbergs. Garnizonu sastādīja Bukena 2000 krievu kājnieki un dižgabalnieki, un arī pārņemtie vecā garnizona vīri.

Daugavgrīvu nākošā gadā pieskaitīja Rīgai, kuŗai nozīmēja piecus garnizona pulkus un četras artilērijas rotas. No Rīgas garnizona Daugavgrīvā nozīmēja vienu pulku (Dinamentskij garnizonij polk Rižskavo garnizona) un vienu artilērijas rotu. Pulka sastāvs bija desmit kājnieku rotas (1200 kareivju), kopā ar dižgabalniekiem 1320 kareivju. Cietokšņa oficiālais nosaukums bija „Dinament“ (no vācu „Dünamünde“), vēlāk „Dināmind“ un „Ustjdvinsk“, kas latviski nozīmēja vienu un to pašu, proti „Daugavgrīva“.

Stakelbergs bija cerējis, ka drīz noslēgs miera līgumu starp Zviedriju un Krieviju. Nevarēdams pierast pie krievu režīma cietoksnī, viņš izlietoja līgumā paredzēto termiņu sava garnizona pārvešanai uz Zviedriju. 1710. gada rudenī viņš izbrauca ar garnizona atliekām (apm. 40 garnizona slimniekiem, kas bija izveseļojusies) uz Zviedrijas ieņemto vācu apgabalu, tad atgriezās Rīgā, kur saņēma brīv pasi un 28. aprīlī (1711. g.) izbrauca uz Pomerāniju — Stetīnā. 1711. g. 16. (5.) decembrī viņš iesniedza savam karalim „Relāciju“ par Daugavgrīvas krišanu. Jāpiezīmē, ka Stakelberga loma krievu pusē nav bez divkosības. Tikai aprēķina dēļ viņš izmēģināja roku kā krievu armijas virsnieks.

Relācijas teksta saturs sekojošs:

„Viņa karaļa Majestātei!

Ārkārtīgi smagos apstākļos, kuŗos ir nonākuši Jūsu karaļa Majestātes uzticīgie pavalstnieki Vidzemē, man bija tā nelaime būt par cietokšņa Jaungrīvas garnizona priekšnieku, un Jūsu prombūtnes laika biju palicis bez jebkāda atbalsta. Kaut es esmu centies pildīt savus pienākumus un smagā stāvoklī no sava attālā posteņa esmu gribējis piesūtīt vispadevīgus ziņojumus par savu darbību, pieliekot tiem kara darbības žurnālus, ziņas un taml., taču cietokšņa ārkārtīgā attāluma dēļ man tas nebija iespējams. Bez tam es, līdzīgi pārējiem Jūsu karaļa Majestātes uzticīgajiem pavalstniekiem, ar vislielāko nepacietību gaidīju Jūsu ierašanos, lai personīgi Jūs redzētu un nodotu Jums savu ziņojumu, ko es tāpēc nebiju aizsūtījis. Lai neatliktu vairs lietu uz ilgiem laikiem un ziņotu, kādi apstākļi mani bij piespieduši nodot cietoksnī, emu nolēmis vēl tagad nosūtīt Jūsu karaļa Majestātei ziņojumu par savu darbību, kas pamatojas uz dokumentāriem pierādījumiem.

1) Aprīļa (1710. g.) sākumā liktenis mūs smagi piemeklēja, uzsūtot mēri, kas prasīja tik daudz upuru, ka jau 3 nedēļas pēc sērgas izcelšanās es nevarēju uzstādīt visus stundniekus; biju spiests aizslēgt cietokšņa vārtus un biju neticami priecīgs, kad četri cilvēki izrādījās darbam spējīgi un bija iespējams nolikt pie zvanu torņa stundnieku, kas novēroja ienaidnieku un ziņoja par viņa atnākšanu. Kā uzticīgs pavalstnieks uzdrošinājos ziņot Jūsu karaļa Majestātei, ka pat šie cilvēki man nebija visu laiku; es biju spiests personīgi apstaigāt lazaretas, lai balvu solījumiem un taml. pievilktu dienestam tos slimniekus, kas vismaz ārēji līdzinājās veseliem. Bija tikai divi virsnieki veseli, kas pavisam labprāt uzņēmās stundnieku lomu un apstaigāja pārmaiņus, katrs vienu stundu, cietokšņa vaļņus un sauca „Kas tur ir?“ (Wer da?). Šādos smagos apstākļos cietoksnī ienāca 700 kareivju lieli palīgspēki (250 gvardu un 450 Vesterbotnijas kājn. pulka kareivji). Lai

jaunpienākušos neinficētu ar mēri, es viņus novietoju nometnē uz cietokšņa ravelīniem un kontreskarpa. Tanī pašā laikā cietoksnī, kur bija izmiris gandrīz vesels garnizons, izdarīja dezinfekciju. Bet drīzi mēris, ko neaizkavēja nekādi pretlīdzekļi, savienots ar citām slimībām, izretināja lielāko papildspēku daļu.

2) Vējdzirnavas bija bumbu iznīcinātas tik tālu, ka tur nevarēja nekādā veidā malt; rokas dzirnaviņas turpretim vēl ziemā kļuva nederīgas. Cietokšņa pārtika sastādījās no neliela aizdara krājuma, nedaudz rudzu, miežu un auzu; pēdējos aplenkuma laikā pārstrādāja putraimos un miltos. Kapitulācijas dienā cietoksnī bija palikuši: rudzi 4 nedēļām: aizdara nebija pavisam, alus un iesals pietrūka pilnīgi, un garnizonam bija jādzer sālītais jūras ūdens. Mazos rudzu krājumus es pēc kapitulācijas nodrošināju savām un slimo kareivju vajadzībām.

3) Garnizona sastāvā nebija neviena sapiera, neviena namdaļa, kas varēja būt derīgs darbos. Gandrīz visi dižgabalnieki gāja bojā; palika tikai daži ierindnieki, un nebija neviena, kas būtu varējis aizvietot slimo leitnantu — tāpēc pēdējais, neievērodams savā miesā divus mēra augoņus, lika iznest sevi uz vaļņa, kur vadīja pēc iespējas dižgabalu uguni.

4) 14 dienas pirms kapitulācijas es lūdzu savu biedru, pulkvedi Hellebardu, apstaigāt slimos kaņavīrus, jo tanī laikā es pats gāju uz kruķiem — man izveidojās mēra augonis kāju locītavās. No pulkveža Hellebarda ziņojuma es uzzināju, ka mums bija palicis vienīgi 51 kaņavīrs, viņu starpā slimie sargi, bet tanī pašā laikā slimo kopšanai, ēdienu vārīšanai un citām saimniecības vajadzībām bija vajadzīgi 80 cilvēki! Visžēlīgākais Kungs! Zvēru pie sava goda, ka aplenkuma beigās cietokšņa garnizona sastāvs bija tik tālu samazināts, ka dažas sardzes netika nomainītas 10 dienu laikā, lai gan sardžu kopsastāvs nepārsniedza 20—30 vīru un sardzes izstādīja tikai visnepieciešamāko stundinieku skaitu. Daudzi stundinieki nomira turpat uz posteņa; daži stundinieki tika nomainīti ar vēl neveselīem kareivjiem. Vesterbotnijas pulkam nebija neviena — kaut slima — sarga, un biju spiests tādus ņemt no pārējiem pulkiem; galu galā sardzēs aizgāja visi, kas varēja vēl stāvēt uz savām kājām — par to slimnieki gulēja bez jebkādas apkopšanas un, burtiski, nebija neviena, kas būtu varējis padot glāzi ūdens un samalt miltus virumam. Kad es apskatīju rekonvalescentus³², es to kareivju vidū neatradu neviena spējīga izpildīt dienestu. Kareivjiem dienā bija jāstāv uz posteņiem, naktī bija jāapkopj slimnieki, bet cietokšņa aizsardzībai es (naktī) izstādīju viltus stundiniekus.

5) Karaliskais senāts man atsūtīja vēl papildspēkus (bez tiem 500 kar., ar ko Jūs 25. jūnijā apsolījāt mani pastiprināt), bet viņi pienāca 14 dienas pēc kapitulācijas. Man bija ziņots, ka no atbraucējiem jau ceļā miruši 40 vīri ar mēri un apglabāti jūrā. Ir skaidrs, ka šie papildspēki nevarēja grozīt notikumu gaitu.

6) Bez tam minētie papildspēki nebūtu varējuši iekļūt cietoksnī tāpēc, ka ienaidnieka baterija bija noslēgusi ieeju Daugavā un es 14 dienu laikā nevarēju izsūtīt nevienu laiviņu ārējā reidā, lai nodibinātu sakarus ar floti. Vairāki pārdrošnieki par mēģinājumu nakts laikā izlauzties pie flotes samaksāja ar dzīvību. Garnizona vājā sastāva dēļ es nevarēju traucēt ienaidnieku, kad tas uzstādīja jaunas baterijas, bet man izdevās nošaut apm. 600 ienaidnieka dižgabalniekus. Jāatzīmē ar pateicību man padotie virsnieki un jāatzīst viņu nopelni; kad nogurušajiem dižgabalniekiem pietrūka spēka šaušanas turpināšanai, paši virsnieki pielādēja dižgabalus un šāva no tiem. Visi šie trūkumi un bēdas galu galā mani piespieda paziņot manam biedram pulkvedim Hillebardam un virsniekiem, ne zemāk par kapitāna pakāpi, par jau otro grāfa Šeremetjeva atsūtīto vēstuli ar priekšlikumu cietoksnim padoties. Pēc apspriedes ar minētajiem virsniekiem es nolēmu padoties. Šis lēmums ieviests protokolā, kurā katrs virsnieks ierakstīja savu uzskatu. Pie tam es aizrādīju, ka vispirms jāizsakās tiem virsniekiem, kuriem būtu kāds priekšlikums, kādā veidā noturēt cietoksnī

³² Izveseļojušies slimnieki.

Jūsu karaļa Majestātei. Bet visi, bez izņēmuma, cietokšņa smagā stāvokļa dēļ izteicās par goda pilnu kapitulāciju. Neskatoties uz padomes lēmumu, es novilcināju padošanās jautājumu līdz 8. (19.) augustam. Kad beigās padomes lēmumu izpildīja, es no sirds nožēloju, ka nedomā ar mēri, ar kuŗu es jau agrāk biju saslīmis.

Lai gan visus manus kapitulācijas noteikumus Viņa cara Majestāte pieņēma, tie netika pilnīgi ieturēti. Vispirms krievi atņēma Tevasthūzas šķēpnieku (zemes) pulka karogu un sagūstīja šī pulka slimniekus, tad novilcināja pasu izdošanu tik ilgi, kamēr visi šie slimnieki ar cholera nomira. Kuŗi, kuŗiem bija uzdots pārvest mūs uz Zviedriju, atteicās to darīt, un tādā veidā es ar kādu holandiešu kuŗi vēlā rudenī pārvedu 40 veselus un slimus kareivjus uz Šopeli pie Zunda. Man izdevās laimīgi pārvest turp man uzticētā pulka karogu un 2 dižgabalus.

Kas attiecas uz manām personīgām interesēm, tad, neskatoties uz zināmu likumu, ka nekustamo mantu konfiscējot tiek dots termiņš kustamas mantas likvidēšanai, es pēc atgriešanās Rīgā, līdzīgi citiem mani tautiešiem, nevarēju atrast taisnību. Šķēršļi auga dienu dienām un pat viscēlākos mērķus nevarēja sasniegt, jo no mums prasīja neiespējamo — un proti — lai mēs paliktu Vidzemē un pārietu krievu pavalstniecībā.

Jau agrāk, Jaungrīvā, es par to dabūju zināt un nolēmu ar visu savu mantu izbraukt no Vidzemes noliktajā gadā, lai pēc tā atgrieztos Rīgā un būtu klāt pie manas nekustamās mantas konfiskācijas.

Cieši pārliecināts par to, ka pēc uzticības zvēresta laušanas Jūsu karaļa Majestātei man nebūtu tiesības uz manām Vidzemes robežās esošām muižām, es būtu varējis izbraukt galīgi uz Zviedriju. Bet radās citi šķēršļi, kas mani pamudināja atteikties no šī soļa un, tā sakot, nodrošināt sev atgriešanos Vidzemē. Esmu pat atstājis tur lielāko daļu savu mēbeļu un uzvedies tā, ka varēju iemantot krievu uzticību, neaizkaŗot Jūsu karaļa Majestātes intereses.

Beigās, 2. martā (1711. g.) es saņēmu pasi un 28. aprīlī mani izlaida no Krievijas ar 1000 cechinām kabatā. Es burtiski neesmu spējīgs aprakstīt visas aplenkuma briesmas, kas mums bija jāpārdzīvo; jo vairāk tāpēc, ka neuzdrošinos izmantot Jūsu karaļa Majestātes žēlīgo uzmanību.

Par sagatavošanas darbiem cietokšņa blokādes laikā jāsaka, ka tie bija mani pienākumi, ne nopelni.

Ja Jūsu karaļa Majestāte aplaimotu mani ar atļauju stādīties persīnīgi priekšā, es ceru ar mana bijušā biedra pulkveža Hillebarda un pārējo dzīvi palikušo virsnieku liecību palīdzību vispadevīgi pierādīt, ka ārkārtīgas taupības un dažādu intrigu dēļ Jaungrīvas cietokšnis vienīgi ar manām pūlēm palika līdz augustam (1710. g.) Jūsu karaļa Majestātes rokās, ietekmējot ar to netieši arī Rīgas aizstāvjus, ko ilgu laiku Jaungrīva atbalstīja. Ja kuŗiem ar pārtiku būtu bijis atļauts aizbraukt līdz Rīgai, kas bija pilnīgi iespējams, jo Jaungrīvas cietokšni no Rīgas nogrieza tikai pavasarī (1710. g.), tad Rīgas aplenkums varēja ieilgt.

Kamēr es (ar 100 uz visu gataviem trakuļiem, kas mani pastāvīgi traucēja) (1710.—11g.) pārcietu Vidzemē un Kurzemē grūtu zimu, mana veselība tiktāl pasliktinājās, ka palieku slims pie mazākā aukstuma. Jāpiezīmē, ka mēŗa augoņi kāju locītavās, kas mani piespieda aplenkuma laikā staigāt uz kruŗiem, vēl jūtami līdz šim brīdim. Tāpēc es, pēc ierašanās no manām bēdu vietām, ne tikai ziņoju Karaliskajam senātam par manu neveselīgumu, bet kopā ar kaŗa darbības žurnālu un ziņojumu piesūtīju lūgumu izsniegt man pabalstu braucienam uz siltiem avotiem, lai pēc izveseļošanās pēc iespējas no jauna kalpotu Jūsu karaļa Majestātei. To es atkārtoti lūdzu senātam, lūgdams tanī pašā laikā pārvest mani Poznaņas armijā, no kuŗas es ar Jūsu k. M. atļauju varētu aizbraukt uz avotiem. Ja man atvaļinājumu nepiešķirs, esmu gatavs kalpot Jūsu k. M. arī ar bojātu veselību.

Līdz šim es neesmu saņēmis atbildi uz manu lūgumu. Bet tanī pašā laikā mani draugi Stokholmā paziņoja man, ka karaliskais senāts esot izturējies līdzjūtīgi pret mani lūgumiem un atbildēs kopīgi uz abiem lūgumiem.

Uzdrošinos ziņot J. k. M., ka esmu ļoti bēdīgos materiālos apstākļos, man nav pieklājīga tērpa un man bija jāaižņemas ceļa drēbes Karaļaučos, atstājot tur par ķīlu savu nabaga ģimeni.

Šeit Dancigā man kļuva iespējams nosūtīt Jūsu karaļa Majestātei savu vispadevīgo ziņojumu un nodevu to ģenerālgubernātoram baronam Meierfeldam. Pielieku klāt pie ziņojuma 2 tabulas un 1 karti ar abu karotāju pozīcijām cietoksnī, no kuŗas var redzēt, ka garnizons bija nogriezts no visām pusēm.

Noliekot savu vispadevīgāko ziņojumu pie Jūsu k. M. kājam, lūdzu Jūsu Majestāti izskatīt manu lietu.

J. k. M. Vispadevīgais kalps
Kārlis Ādams Stakelbergs.

Stetīnā 1711. gada 5. decembrī.“

Ar šo soli Stakelberga loma Daugavgrīvas cietokšņa vēsturē izbeidzās.

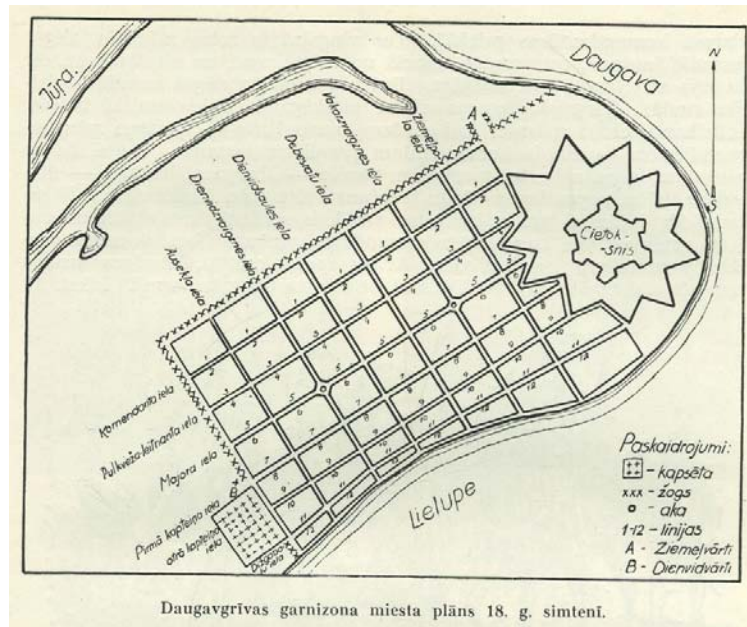
Zviedru kareivju sardze pie Kārļa XII liķa 1718. gadā.

(Gustava Cederstrōma glezna.)

Pēteris Lielais.

Daugavgrīvas krievu garnizona pulku uzskatīja par zviedru garnizona pulka tradīciju pārņēmēju un turpinātāju. To veicināja krievu dienestā pārgājušais vecā garnizona kodols. Sekojot tradīcijai, par cietokšņa standartu pieņēma un uzskatīja pēc vecā zviedru flagas parauga izgatavotu aiņu kuģa paviljonu, — tikai cara pieņemtās krāsās: baltā, zilā, sarkanā.

Katrai kājnieku rotai nodeva noteiktu cietokšņa daļu: basteju, ravelīnu, vārtus. Komandanta rota (vēlākā pirmā) skaitījās rezervē un sapulcējās placdarmā (galvenā laukumā cietokšņa vidū). Pulkveža-leitnanta rota apsargāja abus vārtus ar to ravelīniem; majora rota — divus ravelīnus; pirmā kapitāna rota — vienu ravelīnu un posteņus ārpus vārtiem. Pārējās sešas kapitānu rotas ieņēma katra pa vienai bastejai. Aplenkuma laikā sašauto baznīcu atjaunoja un nodeva pareizticīgo garīdzniekam. Bez vidzemniekiem Daugavgrīvas garnizonā ietilpināja galvenokārt Sibīrijas guberņu rekrūtus, lai šeit nevarētu notikt kaut kāda savvērestība pret caru, t. i. Vidzemes atdalīšana no Krievijas. Virsniekus ņēma no vidzemniekiem un caram uzticīgiem ārzemniekiem. Daugavgrīvas komandants bija pakļauts tieši Rīgas pils komandantam un līdz ar to Rīgas (vēlāk Vidzemes) ģenerālgubernātoram.

1721. gadā cars apmeklēja Daugavgrīvu un apskatīja cietokšņa izbūves darbus, ko no 1712. gada vadīja majors De Kolongs (de Colongue). Cars atzina par vajadzīgu cietoksni padarīt patstāvīgu un atdalīja to pilnīgi no Rīgas cietokšņa sistēmas. Ar 1723. gadu viņš Daugavgrīvai iecēla patstāvīgu komandantu (pulkvedi Kropotovu) un garnizona pulku atdalīja no Rīgas garnizona.

Krievu armijas ieražas un tradīcijas drīz iekaroja arī Daugavgrīvu. Katram armijas lauku pulkam bija sava garnizona rota. Tā atradās pulka pastāvīgā dzīves vietā un apsargāja kaņavīru nometni, ģimenes, ieroču krājumus un apmācīja jaunos rekrūtus. Šādas pulka nometnes pastāvēja daudzās pilsētās un pēc izskata līdzinājās miestīņam. Šī ieraža krievu armijā bija tikpat veca, kā viņas rēgulārā armija (t. i. no 16. gadsimteņa pirmās puses). Cietokšņu garnizona pulkos tādas sevišķas garnizona rotas nebija vajadzīgas, jo pulki dzīvoja savās pastāvīgās nometnēs. Ģimenes šeit nebija šķirtas no vīriem — kaņavīriem. Visi pulka ieroču, municijas, pārtikas krājumi, arī invalīdi un rekrūši atradās turpat.

18. gadsimtenī garnizonu pulku laikmetā garnizonu miestīņi sastādīja svarīgu valsts ienākumu un kaŗavīru apgādes posteni. Daugavgrīvas garnizonam arī bija savs miestīņš — Daugavgrīva. Katrai rotai tur piešķīra vienu līniju, t. i. ielas pusi. Dižgabalniekiem un stāba piederīgajiem — veselu ielu. Miestā pastāvēja sešas ielas: Komandanta, Pulkveža-leitnanta, Majora, 1. Kapitāna, 2. Kapitāna un Dižgabalu. Pavisam bija divpadsmit līnijas. Līnijas sākās no jūrmalas, gāja parallēli Lielupei un beidzās pie cietokšņa grāvja. Sešas šķērsielas — no jūrmalas līdz Lielupei — saucās pēc bastejām: Rīta zvaigznes, Dienvidzvaigznes, Debesu vārtu, Gatvju zvaigznes, Vakarzvaigznes, Ziemeļpola iela: malu ielas — pēc vārtiem (Ziemeļvārtu un Dienvidvārtu). Mājas atzīmēja ar numuriem, piemēram: 1. līnija, numurs 15. vai 9. līnija, numurs 13. un tml. Malu ielas noslēdza miestīņu no cietokšņa un Buļļu ciema puses: Dienvidvārtu iela no ārpuses noslēdzās ar koka sētu. Sētas galā pie Lielupes atradās kapsēta; galā jūras pusē vārti, no kuŗiem gāja ceļš uz jūrmalu. Ziemeļvārtu ielas ārpuse gāja tieši gar cietokšņa grāvmalu.

Kapsēta bija sadalīta pēc rotu skaita divpadsmit nodaļās. Kapsētas lielums bija aplēsts, lai desmit gados tur būtu iespējams aprakt visu garnizonu (132 kapu kopiņas gadā), ieskaitot apprecēto kaŗavīru ģimenes locekļus. Kad kādā nodaļā visas vietas bija aizņemtas, nākošos ievietoja visvecākā kapu kopā.

Par tīrību ielās gādāja paši iemītnieki; par ielu kontroli bija atbildīgs katras rotas feldfēbelis.

Ēkas cēla pēc viena parauga. Precētie kaŗavīri tikai sardzēs un apmācībās apmeklēja cietoksni. Pārējo laiku viņi dzīvoja savās mājās. Neprecētie dzīvoja cietokšņa barakās vai kazematos. Ja kāds ģimenes tēvs nomira un atstāja dēlu, tad tas mantoja tēva māju un pienākumu ieņemt tēva vietu attiecīgā rotā. Ja dēla nebija, bet meita, tad tās varbūtējais vīrs varēja mantot tēva māju ar noteikumu — iestāties nelaiķa rotā. Bezbērnu atraitnēm līdz četrdesmit gadiem lika priekšā apprecēt sava mirušā vīra rotas biedru un nodot tām māju. Par atraitni kļuvušā bērnu māte savus bērnus varēja nodot pulka zēnu vai meiteņu kolōnijā un apprecēt attiecīgās rotas kaŗavīru. Kas nebija ar mieru pakļauties šiem mantošanas noteikumiem, tas gada laiku varēja netraucēti nodzīvot sava mājā un likvidēt savu kustamo īpašumu. Nekustams īpašums — ēkas, augļu koku dārzs — piederēja attiecīgajai pulka rotai un tika nodots tam, kas nāca vecā īpašnieka vietā.

Krievu armijas tērpi Pēterā Lielā laikā.

Apmācība visā 18. gadsimtenī notika vienīgi priekšpusdienās, īsi pirms sardzes maiņas. Jaunās sardzes kareivji un virsnieki sanāca placdarmā komandantūras priekšā. Tur vingrinājās rotas mācībās, slēgtā ierindā, šaušanā, ceremoniālā maršā un uzbrukumā un aizstāvēšanā. Ar kopēju zalvi apmācību izbeidza. Tad visi nostājās slēgtā ierindā — trijās rindās. Virsnieki ieņēma vietas priekšgalā, apakšvirsnieki beigās, mūzikanti labajā spārnā. Tad sardzes komandieris — kāds no

rotu komandieriem — ziņoja komandantam paroli un lozungu. Tie sākās ar vienu un to pašu burtu, piemēram, parole — Daugava, lozungs — dižgabals. Pēc šo pazišanas vārdu izdošanas visu rotu feldfēbeļi un dižgabalnieku junkurs (artilērijas rotas vecākais seržants) ar atplēstām rokām veidoja riņķi, kurā iegāja komandants, pulka majors, tiesnesis, sardzes komandieris, sardzes virsnieki un apakšvirsnieki. Neviens sardzei nepiederошs cilvēks nedrīkstēja tanī brīdī atrasties placdarmā. Plkst. 12 pēc komandanta mājiēna no Dienvidvārtu ravelīna izšāva ar dižgabalu. Komandants pateica majoram paroli un lozungu, majors to nodeva tiesnesim, tas sardzes komandierim u. t. t. Tad notika sardzu maiņa pēc ceremoniāla, ko lietoja līdz 1917. gadam vecās Krievijas armijā virsniēku sardžu maiņās. Katru vakara krēslu sardzes klātbūtē dižgabalnieki nolaida cietokšņa estandartu, ko nodeva artilērijas rotas komandierim glabāšanā. Rītā, saulei lecот, estandartu saņēma atpakaļ un atkal uzvilka mastā. Stundu pirms estandarta uzvilkšanas notika rīta junda; divas stundas pēc tā nolaišanas — vakara junda. Laikā starp abām jundām vārti stāvēja vaļā. Tad satiksme ar miestīņu un ārpasauli bija brīva. Visiem, kas pa vārtiem iegāja vai izgāja, sardze izprašņāja: vārdu, kārtu, no kurienes viņš nāca, kurp gāja, kādās darīšanās, pie kā, kur uzturēsies, un cik ilgi. Katru vakaru majors vārtu grāmatas pienesa komandantam. Komandants vārtu grāmatu izskatīja, ko apliecināja ar parakstu.

Daugavgrīvas garnizona kājnieku kareivis un kaprālis 1756.—1762. g.

Daugavgrīvas garnizona kājnieku virsnieks 1756.—1762. g.

Garnizona kaņāvīru tēрi bija līdzīgi lauku kājnieku apģērbam. Cara Pēterа Lielā laikos nēsāja дрēбju cepuri bez loka. Cepurei bija piešūts kakla un ausu aizsargs. To aukstā vai vējainā laikā nolaida un piestiprināja virstērpa apkaklei. Virstērps bija ērts, plašs un sniedzās līdz ceļgaliem. Ziemas laikā zem virstērpa varēja apģērbt puskažociņu. Platas piedurknes ar uzpogātiem galiem pilnīgi aizsedza rokas. Ziemā uzvilka platus cimдus virstērpa krāsās. Bikses bija īsas, un tās zem ceļgaliem ar saitēm noslēdza stipras vilnas zeķes. Kājā bija platas un stipras kurpes ar paaugstinātu kapi; ziema — tūbas zābaki. Mētelis bija plats, īss, bez piedurknēm. Drīzi garnizona kareivjiem atņēma kakla aizsargus, mēteļus, tūbas zābakus, cimдus un puskažociņus, atstājot tos tikai stundiniekiem. Virstēрi un cepures kājniekiem sākumā bija zilā, tad tumši zaļā krāsā, ar sarkanu iekšdrēbi un zaļu kakla aizsargu. Bikses turpretim pelēkā, mēteļi — zilā, stundinieku mēteļi — spilgli sarkanā krāsā. Dižgabalniekiem bija sarkans virstērps un cepure. Pēc 1730. gada krievu armijā nāca Krievijas apstākļiem maz piemērots nepraktisks tēрs. Daugavgrīvas kājniekiem tagad bija īsāks, priekšā atvērts virstērps, zem tā veste (kamzolis, ko agrāki valkāja kā apakštēрu); bikses pagarināja līdz kāju skrimšļiem. Kurpju vietā deva puszābakus. Puszābakus un bikses līdz

ceļgaliem sedza sapogātas zābaksegas. Cepures bija trīsstūrainas. Kaņavīriem bija jānēsā bizes. Matus iezieda ar pomādi un pūderēja. Bizes īsiem pārtraukumiem (1786.—1797. g.) nēsāja līdz 1806. gadam. Uzpleči bija tikai virsniekiem: rotu virsniekiem — kreisajā plecā, stāba virsniekiem — labajā plecā. Tērpu tips garnizonā palika negrozīts līdz 1806. gadam. Pamazām bikšu apmērs palika mazāks. Virstērps pārveidojās frakā.

Cietokšņa dižgabalnieki ap 1740. gadu.

Kaņaspēka daļas komandierim vai goda šefam³³ nebija jādod budžetā sīka aplēse (pa kontiem) par izlietotām naudas summām. Šo apstākli bieži vien izlietoja personīgās interesēs. Prāvus ietaupījumus varēja gūt uz tērpu lieluma un valkāšanas ilguma lēses. Kāds uzņēmīgs Daugavgrīvas komandants, lai ietaupītu kādu naudas žūksni, vestes vietā lika piešūt virstērpam vestveidīgu ielāpu. Kakla saite, kas Pēterā Lielā laikā izpildīja kaklauta lomu, pēc 1730. gada kļuva par virstērpa augšējo noslēgumu. Jau minētais taupīgais komandants kakla saites atvietoja ar šauru uzšuvi virstērpa augšmalai kakla saites krāsās.

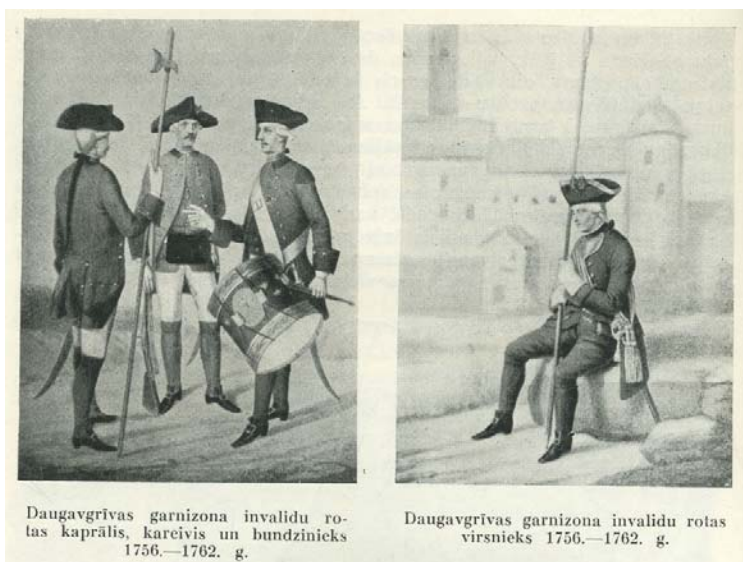

Feldmaršals A. Suvorovs.

Garnizona kaņavīri bija bruņoti ar šauteni (kramenīcu) un zobenu. Dižgabalnikiem bija tikai zobens. Līdz 1730. gadam tas karājās pie jostas, tad viņu ar siksnu pārkāra pār labo plecu, atstumjot to no sāniem aiz gurniem. Kājnieki patronas nēsāja lielā somā pie jostas, vēlāk viņu pārkāra pār kreiso plecu. Pārtikas un mantu somas garnizonos nelietoja. Šautenes bija ar durkli; zobeni sākumā taisni, vēlāk līki. Ādas jostas sākumā bija dabiskās krāsās, vēlāk tās krāsoja melnas, pat lakoja. Pēc

³³ Daugavgrīvā komandants skaitījās par garnizona pulka goda šefu, pulka komandieris par viņa palīgu.

1730. gada katram kaŗavīram bija jānēsā meŗģiņu meŗgls pie apkakles un meŗģiņu rokas maņšetes. Pogas bija spīdoša metalla, pogu caurumus apšuva ar zelta vai sudraba tresēm. Viss tas kareivim prasīja lieku darbu un liekus izdevumus. Par pogu spoŗumu un skaitu, par ādas jostas un kurpju spīdumu vairāk interesējās nekā par ieroču derīgumu. Pastāvēja pat instrukcijas, kuŗās bija uzsvērts, ka ierindas kareiviskumu seviŗķi pierādot ieroču ŗvadzēšana. Tāpēc lai gādānot par ŗauteņu resgaļu apkaļšanu ar dzelzi. Lai apmācībās ar ieročiem ŗauteņu resgaļus sitot uz klona vai zemes tā, ka metalla daļas džinkstot un ŗvadzot. Prasīja pat ŗauteņu skrūvju atgriešanu un metalldaļu atlaišanu vaļīgāk, lai, ieročus dauzot, atskanētu „kaŗavīru skaņa“. Katram saprotams, cik ŗāds ierocis bija vērtīgs briesmu brīdī, kaujā, vaļņu aizstāvēšanā, sardŗu dienesta. Arī zobeniem vairāk kopa rokturus un makstis, nekā asmeņus. Gan zviedru un krievu kaŗš 1743.—44. g. lika atjēgties visiem parādes mīlotājiem, bet tikai īsu laiku, jo gaidītais zviedru uzbrukums Daugavas grīvai nenotika. Toreiz visā cietokŗņa garnizonā nebija pat vienas rotas apbruņošanai vajadzīgo kaujai derīgo ŗauteņu. Tad pienāca 1756. gads, kad iesākās kaŗš ar Prūsiju. Caur Vidzemi un Klaipēdu plūda liela krievu armija. Armijai par bazi izraudzījās Daugavu, par galvenajiem etapa punktiem — Rīgu un Daugavgrīvu. Rīgā bija novietoti pārtikas vielu transporti un rekrūŗu partijas. Daugavgrīvas noliktavās ievada municiju, ratus, ieroču krājumus un citas apģērbam un apbruņojumam vajadzīgās mantas. Daugavgrīvas miestīņa iedzīvotāji labi pelnīja, uzņēmot un mītinot ŗos mantu vedējus. Daudzinātais krievu kaŗavadonis Suvorovs, kas toreiz kā pulkvedis-leitnants komandēja etapus un papildbataljonus Vidzemē, bieŗi atbrauca un revidēja cietoksni. Cietoksnī no pēdējā zviedru kaŗa laikiem (1742. g.) atradās arī pastāvīga flotes aiŗu kuģu baze. Suvorovs dzīvi interesējās par vaļņu un garnizona stāvokli, pats apskatīja visas telpas un nocietinājuma daļas. Ar viņa iniciātvu 16. gadsimtenā diŗgabalus apmainīja pret „jaunlaiku stobriem“. Daudzus apakŗvirsniekus un kareivjus viņš paņēma par instruktoriem saviem rekrūŗu bataljoniem vai par pavadoņiem lielajiem apgādes transportiem, kas sekoja armijai kaŗalaukā. Kaŗš ar Prūsiju (1756.—1763. g., tā sauktais „Septiņgadu kaŗš“) Krievijai prasīja daudz cilvēku, ko lauku pulki nevarēja dot. Tāpēc par papildu daļām izlietoja garnizona pulkus, ar ko tie faktiski pārvērtās par bataljoniem.

Daugavgrīvas garnizona invalidu rotas kaprālis, kareivis un bundzinieks 1756.—1762. g.

Daugavgrīvas garnizona invalidu rotas virsnieks 1756.—1762. g.

Daugavgrīvas garnizona bataljona rakstvedis 1764.—1786. g.

Daugavgrīvas garnizona bataljona kareivis un ārrindnieks 1764.—1786. g.

Daugavgrīvas cietokšņa artilērijas garnizona kareivis 1763.—1786. g.

Daugavgrīvas garnizona bataljona amatnieks 1764.—1786. g.

KATRĪNAS LIELĀS UN PĀVILA I LAIKS (1762.—1801.).

Septiņgadu kara sekas bija garnizonu reforma visā Krievijā. Garnizonu pulkus likvidēja un pārveidoja. Arī Daugavgrīvas garnizona pulku pārveidoja bataljonā (ar 5, vēlāk 6 rotām). Dižgabalnieku rotu nosauca par komandu (rotas sastāvā) un pakļāva Vidzemes garnizona artilērijas departamentam (1764. g.).

Jau ar Suvarova laikiem kareivju tērpiem un ieročiem sāka piegriezt vairāk vērības. Katrīnas laikos, kad valsts ieguva vairāk jaunu provinču, nekā varēja aizsargāt, kad lauku pulki pastāvīgi devās kara gājienos, kaujās un aplenkumos, armijas dzīvais spēks bija izmantots līdz pēdējam vīram. Tāpēc garnizonu vajadzībām nepiegrieza lielu vērību, — tos izlietoja kā kadru un jauno lauku pulku rezerves. Ar to izskaidrojams, ka arī Daugavgrīvas cietokšņa garnizons bieži bija tikai vienas papildinātas rotas sastāvā. Izpalīdzējās gan invalidiem, — bet tie nebija derīgi apmācībai vai ierindai. 1775. gadā arī tos sāka izlietot administratīvo komandu un rotu saformēšanai. Toreiz Daugavgrīvā cietokšņa un miestiņa invalidus šķiroja pilninvalidos un pusinvalidos. Pilninvalidus

ar ģimenēm nosūtīja invalidu namos — klosteros. No pusinvalidiem saformēja Daugavgrīvas invalidu komandu, kuŗai bija jāapsargā un jāpārzina noliktavas, vārti, pārceltnes uz Bolderāju, pasta satiksme ar Rīgu un kancelejas. Ar to atbrīvojās daudzi veselīgi, cīņai spējīgi vīri, kuŗus neatstāja cietoksnī, bet izlietoja lauku armijas papildināšanai. Visi šie jaunie grozījumi pārveidoja arī dzīvi miestiņā un tā organizāciju. Pazuda ielu nosaukumi, palika vienīgi līnijas. Lielupei paralēlās līnijas saucās 1., 3., 5., 7., 9. un 11. līnija; šķērsielas — 2., 4., 6., 8., 10. un 12. līnija. Samazinājās ielu un kvartālu skaits, pazuda malu ielas, miestiņa žogs un vārtiņi. Ar komandanta atļauju šur tur apmetās arī kāds svešinieks. Agrākos stingros mantošanas noteikumus it kā aizmirsa, vismaz neievēroja. Miestiņā, ar daudzo invalidu un pārvesto kuŗavīru aizbraukšanu, radas tukši laukumi, neaizņemtas mājas. Gruntsgabalus nodeva arī svešiniekiem, ja par viņiem galvoja kāds garnizona vīrs. Garnizona iedzimtais kadrs tikpat kā izbeidzās, un kuŗavīru dēli bieži pārgāja citās daļās, ko cara Pēterļa Lielā laikā pielaida tikai kā izņēmumu. No 1721. gada vēl faktiski pastāvošā Daugavgrīvas atkarība no Rīgas cietokšņa izbeidzās tikai 1765. gadā. Daugavgrīvas komandants kļuva patstāvīgs un varēja sazināties tieši ar kuŗa kollēģiju (kuŗa ministrijas priekštecī). Tas labvēlīgi atsaucās cietokšņa izbūvei un iekārtai. Daugavgrīvas cietokšņa rajona robežas noteica līdz Vecāķiem, Mīlgrāvim, Bolderājai un Buļļu ciema galam.

Daugavgrīvas garnizona ģenerālmajors un brigadieris 1765.—1786. g.

Daugavgrīvas garnizona bataljona ārrindnieks 1786.—1796. g.

1764. gadā krievu valdība uzsāka plašus Daugavas rēgulēšanas darbus (sk. rakstu: Svarīgākie darbi Daugavas grīvas rēgulēšanā). Nogrieza vecās Daugavas mutes, to vietā izveidojot tagadējo. Jaunās mutes abās pusēs cēla akmeņu mōlus. Kreisā mōla galā uzcēla baļķu bāku. Bākas augšgalā atradās dzelzs plāksnēm segta platforma; tur kuģniecības sezonā pa nakti pastāvīgi dega liela uguns — ceļa rādītājs jūrniekiem (1788. g.). Mōla aizsardzībai uzcēla jaunu fortu. Jaundibināto nocietinājumu, ko mōls savienoja ar cietokšņa salu, nosauca par „Komētu“. Forts sākumā bija divstūrainā, vēlāk piecstūrainā skanste. Forta tuvumā aiz sēkļiem iekārtoja ziemas ostu kā kuŗa, tā tirdzniecības kuģiem. Kreisais mōls³⁴ aizkavēja grīvas aizsērējumus, veicināja jaunas cietzemes izveidošanos. Visas pārbūves un grīvas kuģu ceļa padziļināšana bija pabeigta tikai 1808. gadā. Tad grīvas pārraudzīšanu nodeva kuŗa ministrijas inženieru departamentam. Līdz šim 150 gados ar šiem grīvas rēgulēšanas darbiem jūra ir attālinājusies no cietokšņa par 2100 metriem.

³⁴ Labā krasta — Mangaļsalas — mōls pirmajos gados neizturēja ledus un straumes spiedienu un pārlūza (1785. g.). Divdesmit gadus vēlāk tas pilnīgi bija pazudis.

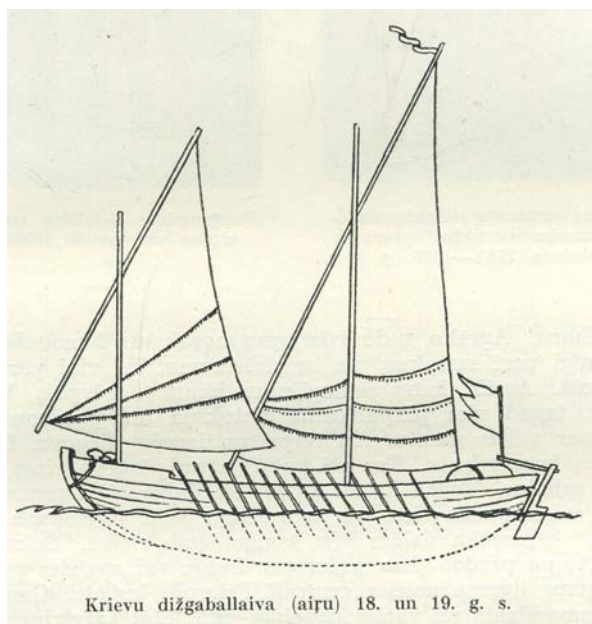

Katrīna II.

Otrais krievu un zviedru karš (1788.—1790. g.) no jauna pierādīja, ka cietokšņi nepastāv vienīgi nosaukuma dēļ, bet ka tie ir zināmiem uzdevumiem un tais jāievieto pietiekoši stiprs apbruņots garnizons. Jau toreiz sāka uzsvērt, ka cietoksnis, kas nespētu izturēt ienaidnieka uzbrukumu vismaz pusgadu, t. i. kamēr to lauku pulki varētu atbrīvot, nebūtu vairs paturams un labāk likvidējams. Kāds holandiešu inženieris Katrīnas II jautājumam par Rīgas cietokšņa izturīgumu („Cik ilgi Rīgas cietoksnis varētu turēties pēc uzbrucēja pilnīgas ielenkšanas un pirmās tranšejas vilkšanas?“) skeptiski atbildēja: „Ne trīs dienas!“ („Nit dry dag!“). Par Daugavgrīvas cietokšņa izbūvi un vajadzību viņš tikai pasmaidīja un pamāja ar roku. Šī atbilde pierādīja vienīgi, ka viņš nebija ieinteresēts Daugavas tirdzniecības kontrolē un aizsardzībā. Nākotne neapstiprināja viņa vārdus, kaut ietekmēja daudzus krievu armijas inženierus, kaŗavadoņus un iestādes. Neievērojot holandieša slēdzienu, cariene lika pārbūvēt Daugavgrīvas cietoksni. Pastiprināja pēc Vobana sistēmas būvētas bastejas un ravelīnus, ieveda dažus jauninājumus pēc Montalangbera (Montalambert)³⁵ metodes. Kaŗa laikā miesta iedzīvotājiem bija jāizved sava manta un jāatstāj mājas pēc pirmā komandanta uzaicinājuma. Divi simti asu (426 metru) platu joslu cietokšņa priekšpostēna priekšā atstāja pilnīgi brīvu no jebkādām būvēm. Tā bija t. s. „esplanāde“, kur notika garnizona apmācības. Vajadzības gadījumā bija paredzēts miesta ēkas nodedzināt, bet līdz pasaules kaŗam tas nav noticis nevienu reizi. Miestiņa organizācija pamazām pārgāja administratīva ierēdņa rokās. Tā kā daudziem precētiem kaŗavīriem nepatika pastāvīgas nomaļu saimniecības, tad miesta gruntsgabalus sāka izdot privātiem pēc vispārējiem likumiem. Viņiem vienīgi uzlika zināmu nodevu dārzājos (sevišķi kāpostos) garnizona vajadzībām un prasīja, lai savus raŗojumus piesolītu vispirms garnizonam. Ar to jaunos iedzīvotājus zināmā mērā piesaistīja cietoksnim. Garnizona sastāvā 18. gadsimteņa pēdējā ceturksnī bija maz kas grozīts. Pie diŗgabaliņu komandas atradās arī inŗeniŗu un laboratorijas komandas. Pie kājnieku bataljona nodibināja amatnieku rotu un flotes komandu. Flotes komandai nodeva vairākas liellaivas un aŗu kuŗus. Bataljons — seŗas ierindas rotas — sadalījās šādi: viena grenadiŗu rota un piecas musketiŗu rotas. „Komētas“ fortā mitinājās no visām garnizona rotām sastādīta sardzes rota, ko nomainīja tikai ik nedēļas. Otrā zviedru un krievu

³⁵ Ravelīnu priekšā iekārtoja kontregardus jeb tenaljas (tenaille) un vaļņa diŗgabaliem ierīkoja zemas rāmju lafetes.

kaŗa laikā (1788.— 1790. g.) Daugavgrīvā novietoja arī flotes nodaļu ar diŗgaballaivām un miezeŗlaivām, galerām un transportkuŗiem. Tā kā osta pie paŗa cietokŗna bija samērā maza un neērta, daļa kuŗu vienību nostājās Vecdaugavā pie vecās Daugavgrīvas pils vietas. Kuŗu seklā iegrimē atļāva tiem novietoties arī Vecdaugavā. Œādā veidā Daugavgrīvas cietokŗnis, apvienojot sauszemes un ūdens cīņas līdzekļus, labi izpildīja savu uzdevumu — būt par Daugavas ietekas atslēgu.

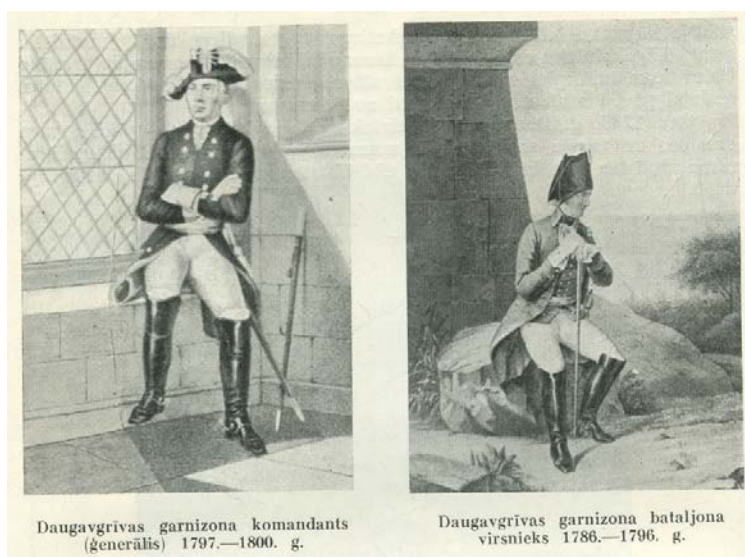
Krievu diŗgaballaiva (airu) 18. un 19. g. s.

Daugavgrīvas garnizona cietokŗna inŗinieru komandas virsnieks, pionieris un minieris 1763.—1786. g.

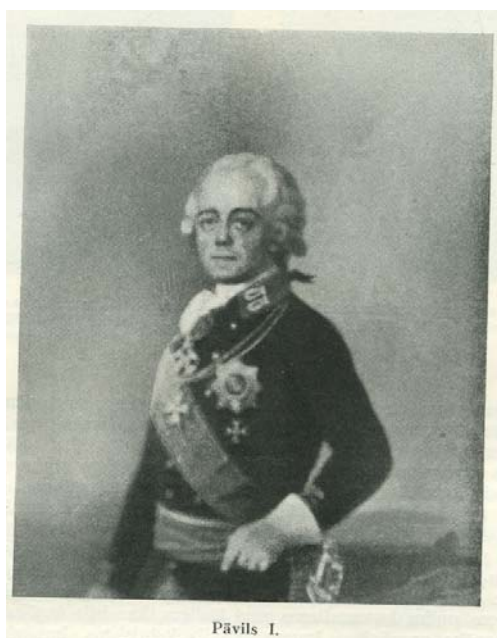

Daugavgrīvas cietokŗna artilerijas garnizona vezumnieki 1786.—1796. g.

Daugavgrīvas garnizona komandants
(ģenerālis) 1797.—1800. g.

Daugavgrīvas garnizona bataljona
virsnieks 1786.—1796. g.

Pāvils I.

Katrīnas II laiki nepamanīti nostādīja veco laiku prasībām iekārtoto cietoksni un viņa garnizonu jaunu prasību priekšā. Cars Pāvils I stingru roku pārkārtoja armijas saimniecību un pilnīgi atraisījās no vecām tradīcijām. Viņš bija pirmais, kas Krievijā uzstādīja (pēc Prūsijas karaļa parauga) principu: viss, ko iegūst par valsts budžeta līdzekļiem, ir valsts manta, tāpēc stingri kontrolējama. Līdz tam Daugavgrīvas komandants ik gadus saņēma budžetā paredzēto summu garnizona vajadzībām. No viņa sagaidīja (bet neprasiņa!) gada laikā ziņojumu kara kollēģijai par to, ko ar summām bija panācis. Komandanta uzdotos datus pārkontrolēt vai pārbaudīt nevienam nenāca prātā. Pēc tā laika uzskatiem ģenerāļu un pulkvežu kancelejas dokumenti skaitījās par viņu privāto saraksti. Tāpēc komandants, aizejot no sava posteņa un ieņemot kādu amatu Ukrainā vai Sibīrijā, visus cietokšņa dokumentus paņēma līdzī jaunā dienesta vietā. Ja viņš vēlāk nomira vai aizgāja pensijā, ne viņam, nedz viņa mantiniekiem nenāca prātā šos dokumentus nodot valsts iestādēm. Saprotams, kancelejas darbinieki lietoja šo dokumentu norakstus, bet tie bija atkal viņu privāts

īpašums. Tāpēc bieži jaunais komandants par sava priekšgājēja rīkojumiem, pavēlēm vai instrukcijām nezināja it nekā. Jaunajam komendantam valdības iepriekšējie rīkojumi cietoksnim bija jāizlūdzas no Pēterpils centrālām iestādēm vai jānopērk no saviem kancelejas darbiniekiem. Tas prasīja laiku, līdzekļus un jaunu sarakstīšanos. Pāvils I konsekventi cīnījās ar šo veco armijas netikumu. Tagad Daugavgrīvas komendantam bija jāizsūta pamatots pieprasījums pēc summām, uzrādot katru izdevumu posteni. Retos gadījumos pieļāva izņēmuma prasības. Galvenais bija tas, ka bez cara piekrišanas komandants vairs nedrīkstēja budžeta viena posteņa summas papildināt ar otra posteņa summām. Katram izdevumam par pierādījumu bija jāpieliek naudas saņēmēja parakstītā kvīts, ko Pēterpilī vēl pārbaudīja un bieži nepieņēma, atstājot to komendantam. Ieveda administratīvas un saimnieciskas parauglēses, kancelejas rakstu paraugus un taml. Aizejot jaunā vietā, komendantam bija jāatstāj visi cietokšņa dokumenti, vismaz to noraksti. Plāni, kartes, saimnieciskas aplēses, instrukcijas tagad skaitījās cietokšņa archīva īpašums. Agrāko gadu rīkojumu norakstus komendantam piesūtīja vienīgi pret samaksu, un ar noteikumu, ka viņi pāriet cietokšņa īpašumā. Agrāk katrs ietaupījums likumīgi pārgāja komandanta kabatā, tagad viss pārpalikums cietokšņa un garnizona summās skaitījās par valsts mantu. Arī tērpu un ieroču dienesta ilgumu agrāk noteica komandants. Tas arī paturēja un pārdeva visus liekos vai nederīgos gabalus. Tagad katrai kaņaspēka daļai, arī Daugavgrīvas bataljonam, saimniecisko lietu pārziņai iecēla šefu. Cietoksnis ar visam tehniskām kaņaspēka daļām bija komandanta rīcībā. Šefam gan atļāva paturēt un pārdot visus nederīgos drēbju vai apģādes gabalus, bet viņu derīguma ilgumu noteica centrālā Pēterpils iestāde. Gan arī tagad šefs vai komandants vēl varēja nopelnīt, piespiežot kareivjus valkāt tērpus ilgāk, vai piegriežot tērpus īsākus un šaurākus. Tomēr tas bija nieks, salīdzinot ar agrākajiem gadiem. Kaņavīru algu lēsē arī tagad nevarēja vairs nopelnīt, ka agrākos laikos, kad bieži statos bija paredzēts lielāks kaņavīru skaits, nekā faktiski cietoksnī bija. Algas starpību komandants iebāza sava kabatā. Tagad cara tuvāko līdzstrādnieku pēkšņās un taisnās revīzijas šādus mēģinājumus iznīcināja pašā saknē. Agrāk visa apmācība atkarājās no kaņavīriem pašiem: ko un kādā veidā vecie mācīja jauniem, tas bija labi. Tikai cara Aļekseja Michailoviča un Pēterļa Lielā laikos pastāvēja vispārējās kareivju apmācības instrukcijas. Vēlāk katras daļas komandieris apmācīja pēc savas metodes, lietoja savas komandas, darbības paņēmienus ar ieročiem u. t. t. Ja, piemēram, kāds Daugavgrīvas komandants turējās pie Prūsijas metodēm, viņa pēcnācējs pie Austrijas metodēm, tad pakļautiem kaņavīriem tam bija jāseko. Ar to radās juceklis, un komandu: „Uzmanību!“ ierindas kareivji varēja saprast un izpildīt trejādi: izlīdzināt rindas (Austrijas metode), izpildīt paņēmieni „godam sveikt“ (Prūsijas metode), atklāt uguni (Francijas un Zviedrijas metode). Lai saskaņotu savu un priekšgājēja apmācības un metodes, jaunajam komendantam bieži bija jāizdomā pašam sava metode. Stāsta, ka cars Pāvils braucienā pa Krievijas guberņām kādā vietā esot sastapis kādu divīziju (no sešiem kājnieku un trīs jātnieku pulkiem), kas parādes gājieni kārtojuši pēc deviņām metodēm. Tas tā uztraucis caru, ka viņš sācis nomainīt vecos pulku komandierus pret tādiem, kas bija izgājuši Gatčinas cara kaņaspēka apmācības kursus. Pāvils I bija tas, kas visai armijai prasīja vienu vienīgu apmācības metodi. Viņš visiem komandieriem pavēlēja atbroukt Pēterpilī vai Gatčinā mācīties. Toreiz arī iespieda vispārējas kaņavīru instrukcijas. Sakarā ar augšā minēto cara rīkojumu arī Daugavgrīvas bataljona šefs un cietokšņa komandants apmeklēja militāros kursus Pēterpilī. Šefam neveicās, tāpēc viņu pārcēla citā vietā. Šefa bataljonu pieskaitīja par ceturto bataljonu Rīgas garnizona pulkam, atstājot to (bataljonu) tomēr vecajā vietā. Komendantam atņēma tehniskās daļas, un tam tagad bija jāgādā tikai par cietokšņa drošību. Viņam visas daļas gan bija pakļautas aizsardzības ziņā, bet savu iekšējo dzīvi tās kārtoja pašas. Tieši komandanta rīcībā bija vienīgi sardzes, jauniekārtotais cietums, jauns „apmācības nams“ („ekzercirgauz“), „galvenās sardzes nams“ („gauptvachta“), vaļņi un vārti. Garnizonu sastādīja kājnieku bataljons (5 musketiešu, 1 grenadiešu un 1 amatnieku rota), dižgabaliņu rota, invalidu komanda, inženieru

komanda. Agrāko flotes komandu pievienoja turpat stāvošai aiņu flotes nodaļai. Flotes nodaļai pavēlēja aizsargāt cietoksni no ūdens puses.

Daugavgrīvas vecā ev.-lut. draudzes baznīca 1797. gadā, senās Daugavgrīvas pils vietas (skat. ×) tuvumā, agrākā Daugavgrīvas miesta vietā.

Daugavgrīvas vecā ev.-lut. draudzes baznīca 1797. gadā un Vecbaznīcas ciems. (Skats no Daugavgrīvas pils vietas.)

Daugavgrīvas jaunā ev.-lut. draudzes baznīca, t. s. Baltā baznīca pie Rinūziem. (Iesvētīta 1788. gada 28. sept. j. st.)

Jau 1798. g. Daugavgrīvas cietoksnis bija kārtībā — pildīja cara prasības un varēja skaitīties par normālu piejūras nocietinājumu. Stipruma ziņā tas bija labā stāvoklī: visi Katrīnas laikā iesāktie darbi bija pabeigti. Jau toreiz bija dzirdamas balsis, kas prasīja Mangaļsalas iekļaušanu cietokšņa nocietinājumu sistēmā un vecās Daugavgrīvas atjaunošanu. Šī uzskata aizstāvji piederēja flotes aprindām, jo ar augšminētās prasības realizēšanu cerēja gūt vairākus kuģu bazu punktus. Šādi punkti līdz šim bija: Pēterpils, Kronštate, Tallina; Rīgas jūras līcī un gar Kurzemes jūrmalu tādu nebija neviena. Aiņu flotes vajadzībām tie bija nepieciešami, jo aiņu kuģi parasti nevarēja attālināties no savas bāzes tālāk par trīs dienu braucienu. Rīgas jūras līcis ar daudzajiem sēkļiem un samērā mazo dziļumu taisni prasīja kaŗa kuģus ar seklu iegrimi. Bija nodomāts izbūvēt visu

apgabalu starp Lielupes grīvu, Vecāķiem, Ķīšezeru un Hapaka grāvi par jūras cietoksni un aiņu flotes bazi. Lielupes, Daugavas un Vecdaugavas grīvas gribēja nocietināt ar fortu rindu; no Vecāķiem līdz Ķīšezeram ar skanstēm. Mīlgrāvja kreiso krastu domāja nocietināt ar poligōnālu vaļņu sistēmu; Spilves rajonu no Hapaka grāvja līdz Lielupes kāpām un grīvai ar skanstēm. Ķīšezers, Hapaka grāvis, Lielupe, Langes upe bija domāti aiņu kuģu novietošanai, dokiem, koka materiālu dārziem un kaŗa ostai. Rīnuŗos (Ziemeļblāzmas vietā) un Bolderājas kāpās vajadzēja pacelties divām stiprām citadelēm. Pats Daugavgrīvas cietoksni būtu kļuvis par vienu no daudzajiem grīvas nocietinājumiem un atbalsta punktiem. Ja šis projekts būtu izpildīts, tad Rīgas cietoksni zaudētu savu nozīmi. Bija pat izdomāts jaunā cietokšņa vārds „Pāvīlpils“ („Pavelburg“). Cars vilcinājās šim projektam pieslēties, kaut atzina to par labu un noderīgu. Viņš, dzimis vācietis, negribēja ar šādu darbu iznīcināt vācu nodibināto Rīgas pilsētu un tās cietoksni. Projekts palika uz papīra un pēc cara nogalināšanas palika guļot archīvos.

ALEKSANDRA I LAIKS (1801—1825).

Kad cars Aleksandrs I uzkāpa tronī, cietokšņa izbūves plāni tika galīgi atmesti. Cara saistības ar rietumu valstīm, kas noveda pie asiņainā kaŗa ar Francijas imperātoru Napoleonu, prasīja milzīgus līdzekļus un armijas pilnīgu reorganizāciju.

Tagad ievēda noteiktas kareivju apmācības stundas, un proti: rekrūšiem ik dienas no plkst. 8 līdz 10 apmācītāju vadībā, bet no plkst. 10 līdz 12 kopā ar vecajiem kareivjiem. Tālāk par kustībām placdarma robežās apmācības nesniedzās.

Daugavgrīvas garnizona bataljons kļuva atkal patstāvīgs. Aiņu flotes personāls aizbrauca Pēterpilī, atstājot daļu kuģu Daugavgrīvas ostā. Flotes diŗgabalus novietoja cietokšņa arsenālā; atlikušās mantas nodeva jaunformētai komandai, ko ieskaitīja garnizona sastāvā.

Pēc ilgāka miera perioda krievu armija sāka staigāt uzvaru un neveiksmju ceļus. Jau 1805. gadā garnizoni sāka pildīt Septiņģadu kaŗā noteikto uzdevumu: būt lauku armijas apmācības daļām un

rekrūšu etapiem par papildspēku. Daugavgrīvas bataljons 1805. gadā saņēma 3000 rekrūšu. Katra Daugavgrīvas bataljona rota ar attiecīgu skaitu rekrūšu sastādīja jaunu bataljonu. Tādā veidā garnizona bataljonu pārvērta par pulku (ar 5 bataljoniem). Līdz gada beigām lielākā daļa rekrūšu ar 2 garnizona pusrotām aizgāja kaņalaucē. Tur Austrumprūsijā tos izformēja — Buxshevdena korpasa papildināšanai. Pārpalikušos rekrūšus ar dažiem pavadoņiem pārveda Lietuvā, kur tos ietilpināja jaunsformētos pulkos. Garnizona bataljonā tagad palika tikai četras rotas. Dižgabalniekus nosauca par artilērijas garnizonu. Tā sastāvā iegāja: artilērijas rota, arsenāla, laboratorijas un inženieru komandas. Šurp pārveda un nodeva artilērijas garnizona pārzināšanai daļu Rīgā novietotā pontonu parka (20 pontonu).

Nākošajā — 1806. gadā Daugavgrīvā ieradās aiņu flotes transporta kuģi, kas pārveda Karaļaučos lauku armijai vajadzīgos rekrūšus, pārtikas un municijas krājumus. Rekrūšu skaita armijas zaudējumu segšanai nepietika, tāpēc iesauca zemessargus — miličus³⁶, kas pastiprināja arī garnizonus; viņi atvietoja lauku pulkus iekšzemē, pavadīja transportus, ievainotos, gūstekņus, laboja ceļus un vaļņus u. t. t. Daugavgrīvā ienāca Jaunpils miliču bataljons (Neiburskij batalion zemskoj milicii) un īsu laiku Kurzemes mežsargu bataljons (Kurļandskij strelkovij batalion). Cietokšņa garnizons toreiz bija gandrīz tikai kodola sastāvā. Rotās bija 50—70 kareivju, dižgabalniekos — 90; pavisam sastāvs nepārsniedza 420 kareivju. Ar miličiem un mežsargiem

Bolderāja 19. g. s. sākumā. Dzirnava atradās tagadējās Kodolu un Kangaru ielas krustojumā.

Daugavgrīvas garnizona inženieru komandas virsnieks 1800. gadā.

Daugavgrīvas garnizona ārrindnieki 1811.—1821. g.

³⁶ Cars izdeva sekojošus miliču iesaukšanas noteikumus: Miličos nozīmējami 20—45 gadus veci un veselīgi vīrieši, pēc iespējas tādi, kas prot rīkoties ar šaujamiem ieročiem. Miliču uzraudzīšanu uzdod muižniekiem, kroņa muižu rentniekiem un mazpilsoņu sabiedrībām. Gubernas un apriņķu muižnieku maršali pārrauga, lai ļaudis būtu veselīgi, lai

tie būtu apbruņoti, apģērbti un apgādāti ar visu nepieciešamo. Iesauktos miličus ietērt viņu parastās drēbēs; tiem nav jānogriež mati un bārzdas. Ja kādā vietā pietrūkst šauteņu milicijas apbruņošanai, tad miličus apbruņot ar šķēpiem, ko viegli var paši izgatavot. Milči labi apģērbjami, piemērojoties gada laikam; katram jānod līdz 3 rubļi naudā, kā arī jāsaņem pārtika 3 mēnešiem. Kroņa zemnieki un mazpilsoņi savus miličus apgādā paši saviem līdzekļiem. Pilsētu valdes un pilsētu kārtas kopējās sapulces nolemj, cik maksās naudā, vai arī labībā un citos materiālos natūrā spēj dot katrs atsevišķais pilsonis. Ziedojumu listes iesniedzamas gubernātoriem, kā arī gubernas un apgabala milicijas komandieņiem. Visus brīvo kārtu pavalstniekus, kas brīvprātīgi grib kalpot tēvijai, ieskaitīt milicijā. Iedzīvotājus uzaicina nodot valdības un milicijas iestādēm šautenes, šķēpus, zobenus, pīķus un citus ieročus, ar kuriem apbruņot miliciju. Pulveri, lielgabalus un lielgabalu lodes, kuņas gubernā nevarēs savākt, pieprasīt no kara resora arsenāliem. Milicijas pastiprināšanai un kadru formēšanai gubernas komandieņu rīcībā sūtīs kaņaspēka daļas no rēgulārās armijas. — Dažos apvidos muižnieki bija sākuši miličus ietērt pēc kareivju parauga un šim nolūkam iegādājās armijas drēbi.

6. decembrī cars tādu rīcību aizliedz un pavēl miličus apģērbt parastās zemnieku drēbēs.

No tiem laikiem Rīgas pilsētas Rātsnama bibliotēkā uzglabājusies latviešu valodā iespiesta lapiņa ar divām dziesmām. Norakstā paturam tā laika latvisko ortografiju:

To Semmes sargu (jeb Landmilizes) dseesmas swehrejoht Jehkaba basnizā, Rihgas pilsēhtā, Mai Mehnesī 1807. gaddā.

Preksch swehreschanas.

Meld. Kas Deewam debbesīs leek waldiht.

Jau man, zar Waldineeka prahtu,
Buhs dohtees appaksch karrohgu;
Ak stahwi Deews! tu mannim klahtu
ar tawu tehwa palihgu!

Jo tu ween warr muhs spehzinaht
Un behdās muhs eedroschinaht.

Us assin's kalneem kad jahstaiga
Tad papemm man to bailihbu,
Kā swehrejis preeksch tawa waiga
Lai paschu ass'ni ne taupu,
Ko spehtu nahwes baideklī?
Ja mirstu, tu man usņemsi.

Ja manni liksi Tehws! isstahweht
Tos gruhtus laikus schehligi,
Tad manna mutte ne buhs kaweht
Tew allasch slaweht preezihgi.
Lai darru jau kas peenahkahs,
Ka gohda — wihrs, pehz taisnibas.

Pehz Swehreschanas.

Meld. Es dsillās behdās nosauzohs.
Kur Kreewu karrohgs rahdahs, Deews!
Tur rahdi tawu warru!
Us meeru waldi dwehseles
un beids drihs gruhtu kaŗru.
Darr gallu wissam eenaidam!
Mehs meeru-dseesmās wehlejam
Ak Deews! tew mahjās slaweht.

kopā skaits sakāpa līdz 1300. Saprotams, ka tikai ar tādiem pastiprinājumiem varēja izpildīt kārtīgu sardzes dienestu, apkalpot lauku armijas apgādi un etapus.

Tilzītes miera līgums (1807. g.) pārtrauca karu pret Franciju. Cars apņēma pievienoties Francijai karā ar Anglijas floti un tirdzniecību. Visur arestēja angļu kuģus, preces un kapitālus. Sakarā ar to angļi izsūtīja flotes ekspedīcijas Krievijas piekrastē. Daugavgrīvas komandantam nodeva krastu aizsardzību no Kolkas raga līdz Salacgrīvai. Šim nolūkam cietokšņa ostā ienāca aiņu kuģu nodaļa, kas izsūtīja stipras kuģu patruļas visā minētajā apsardzības rajonā. Braucot tuvu gar krasta malu, kuģi vienmēr varēja saskatīt krastā kazakus. Kazaki jāšus pavadīja kuģus pa cietzemi. Divi kazaku pulki (1000 jātnieki) jūras krastā ierīkoja desmit trauksmes punktus. Starp šiem punktiem ik dienas kārtīgi joņoja stipras patruļas. Katram trauksmes punktam no Daugavgrīvas garnizona nosūtīja vienu miliču vadu un vienu dižgabalu ar 5 vīru lielu apkalpi. Angļu kuģi bieži iebruca Rīgas līcī un mēģināja uzbrukt zvejnieku ciemiem vai kazaku posteņiem, bet veltīgi. Labi noorganizētā flotes un armijas sadarbība iznīcināja katru uzbrukšanas mēģinājumu vai angļu preču ievēšanu kontrabandas ceļā. Nenormālās attiecības ar Angliju pirmā kārtā ietekmēja tirdzniecību un kuģniecību. Naudas kurss noslīdēja līdz 20% no normālās vērtības, dažiem nepieciešamiem ražojumiem pietrūka izejvielu. Līdz šim krievu armija lielu daļu ieroču bija iepirkusi un ievedusi no Anglijas; tagad bija jāiztiek ar pašu zemes ražojumiem. Arī Daugavgrīvas garnizons sāka izlabot nederīgos vai bojātos ieročus. Arsenāla, laboratorijas un amatnieku komandām bija darba pilnas rokas. Šim piemēram sekoja Rīgas garnizons un privātie iedzīvotāji.

Vieta pie Pēterupes baznīcas, kur 1808. gadā atradās aizsardzības postenis pret angļu uzbrukumiem.

Gadu pēc Tilzītes miera līguma (1808. g.) izcēlās zviedru un krievu karš, kas 1809. gadā izbeidzās ar krievu uzvaru un Somijas iegūšanu. Šinī laikā Vidzemes un Kurzemes aizsardzība pret angļu uzbrukumiem balstījās vienīgi uz Daugavgrīvas komandanta spēkiem. Viņam pavēlēja noorganizēt arī Kurzemes krastu aizsardzību. Cietokšņa artilērijas garnizons Ventspils un Liepājas ostās novietoja nodaļas ar 6 un 12 dižgabaliem. Mežsargu bataljonu no Daugavgrīvas garnizona

pārveda Pēterpilī, kur to izlietoja jauna gvardu pulka (Finlandskij polk — 1809. g.) saformēšanai. Daugavgrīvas komandantam atsūtīja vēl vienu kazaku pulku. Tā apsardzībā nodeva jūras krastu no Kolkas raga līdz Palangai. Piekrastē ierīkoja piecus trauksmes punktus. Katrā punktā novietoja vienu jaunpienākušā Skrundas miliču bataljona vadu. Šis bataljons ieņēma arī Ventspils un Liepājas artilērijas skanstes. Sākumā arī aiņu flote piedalījās Kurzemes aizsardzībā. Flotes šķēru dižgaballaivām bieži uzbruka lieli angļu kaujas kuģi. Tās sašāva vai sagūstīja. Tāpēc bija jāiztiec ar sauszemes krasta aizsardzības līniju.

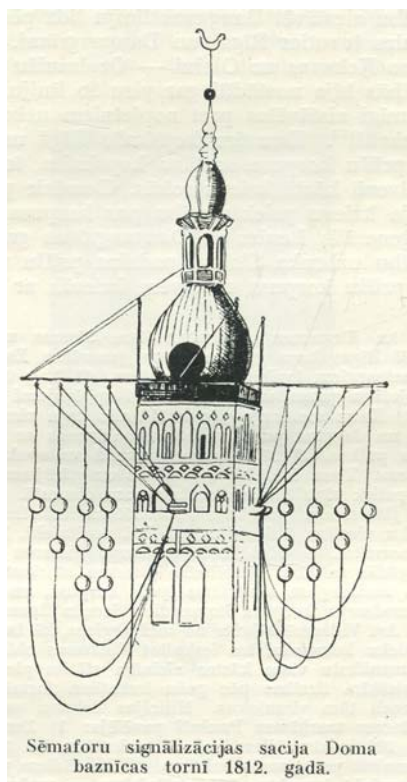
Tāds stāvoklis ilga līdz 1809. gadam, kad pēc Frederikshamnas miera līguma Anglijas pretiniekiem pievienojās arī Zviedrija. Angļu flotes lielām vienībām tagad grūtāk bija iebrukt Baltijas jūrā. Jūru izlietoja mazie ātri braucošie burenieki, kuņu galvenais uzdevums bija organizēt kontrabandistus. Toreiz Kurzemes un Vidzemes jūrmalā zvejnieki pirmo reizi iepazinās ar kontrabandistu gaitām. Vienam otram šāda dzīve iepatīkās. Miliči vairs tik stingri piekrastes zvejnieku neuzraudzīja, un tos pamazām sāka izformēt. Jau 1809. gadā cars Aleksandrs I pārlicinājās, ka sistematiskā tirdzniecības iznīcināšana novestu valsti bankrotā. Tāpēc Daugavgrīvas komandantam pavēlēja piekrastes apsardzībai atstāt kazaku posteņus un dižgaballnieku skanstes. Miličus izformēja, aiņu kuģus demobilizēja un novietoja cietokšņa ziemas ostā nelielas flotes komandas uzraudzībā. Ap Ziemsvētkiem komandantu atbrīvoja pavisam no krasta aizsardzības. Cietoksni ar visu garnizonu nodeva jaunās Baltijas jūras militārā virspavēlnieka grāfa Vitgenšteina rīcībā.

1812. gadā ceļā no Ventspils uz Daugavgrīvu pamestais dižgabals Talsu valsts ģimnazijas parkā.

1810. g. janvārī sāka visas armijas reorganizāciju. Tas radikāli ķēra arī Daugavgrīvas cietoksni. Kara ministrs Barklajs de Tolli pārlicināja caru gatavoties karā ar Franciju. Šim nolūkam palielināja lauku armiju uz citu daļu lēses. Tāpēc nolēma radikāli pārgrozīt līdzšinējo garnizonu sistēmu. Veco sistēmu atstāja tikai Kaukazā — pie turku robežām un Āzijā. Eiropas Krievijas guberņās visus spējīgos garnizonu karavīrus pārskaitīja lauku armijā. No tiem saformēja veselu rindu jaunu pulku. Lauku dienestam nepiemērotos vīrus saformēja jaunā Iekšzemes sardzes daļā (Korpus vnutrennej straži). Tai pievienoja pusinvalidus un cietuma uzraugus. Šo reformu izdarīja 1811. gadā. Daugavgrīvas garnizona bataljonu izformēja. No visiem lauku dienestam spējīgiem karavīriem saformēja trīs rotas, kuņas ieskaitīja jaunā 48. jēģeņu pulkā. Tas formējās Rīgā no bijušā Rīgas garnizona pulka deviņām rotām. Pēc galīgās pulka saformēšanas tas, izņemot otro bataljonu, devās uz Berezīnas upi. Tur to iedalīja 17. lauku divīzijā, bet pulka II bataljonu iedalīja Rīgas

cietoksnim nozīmētā 31. divīzijā. Pārējos Daugavgrīvas bataljona kaņavīrus saformēja rotā, ko nosūtīja Jelgavā, vēlāk Daugavpilī, par kodolu kādam jaunam iekšzemes sardzes bataljonam (Mitavskij, tad Dinaburskij batalion vnutrennej straži). Visus cietokšņa un garnizona invalidus nodeva jaunajam Rīgas sardzes bataljonam. Daugavgrīvas cietokšņa komandanta rīcībā palika tikai artilērijas daļas, ko tagad sauca par garnizonu. Kara gadījumā bija paredzēts pastiprināt šo garnizonu ar vienu kājnieku brigādi (6 batalj.), lauku bateriju un vienu kazaku pulku. Ar to cietokšņa stāvoklis bija palicis drošāks, jo tādus no lauku daļām sastādītus garnizonus varēja bez riska izlietot arī uzbrukumos un lauku kaujās. Līdz 1812. gadam gan pastāvēja aizsardzības līnija pret angļiem, tad to likvidēja, jo ar Angliju noslēdza mieru. Pavasarī lauku pulki no Vidzemes un Kurzemes aizgāja Lietuvā. Daugavgrīvā bez cietokšņa pastāvīgām daļām novietoja 30. divīzijas II brigādi (seši lauku papildbataljoni), vienu kazaku pulku (Donskoj Selivanova polk) un smago pusbateriju. To vēlāk nomainīja pret 10. vieglo artilērijas rotu. Ventpils un Liepājas dižgabalus ar kaņavīriem pārveda Daugavgrīvā (divus dižgabalus pameta ceļā — pie Talsiem; tie tagad novietoti Talsu valsts ģimnazijas parkā). Daugavgrīvā un Mīlgrāvī steidzīgi būvēja aiņu kuģus. Tos ielaida ūdenī — Lielupē un Daugavā, un lietoja par peldošām baterijām. Tais ietilpa 21 kuģis. Angļu admirālis Mertens (Martin) ar 18 aiņu kuģiem pievienojās šai flotilei. Katra tādā aiņu kuģī bija divi smagie dižgabali vai miezeņi — katrā galā pa vienam — un divi vieglie dižgabali (šāva 2—3 mērc. smagas lodes) sānos. Kuģiem bija arī buras; apkalpē bija 5—6 matroži. 40—60 kājnieki un dižgabalni. Pastāvīgo sakaru uzturēšanai ar Rīgu Daugavgrīvas bākā un Rīgas Doma baznīcā iekārtoja sēmaforu signālizācijas stacijas. Tādā kārtā visas ziņas un pavēles pusstundas laikā varēja nodot kā vienā, tā otrā virzienā.

Sēmaforu signālizācijas stacija Doma baznīcas tornī 1812. gadā.

Pēc lauku pulku aiziešanas Lietuvā, Rīgai un Vidzemei iecēla jaunu ģenerālgubernātoru Esenu. Viņam bija pakļauts arī Daugavgrīvas cietoksnis, kas patiesībā nederēja sauszemes operācijām, jo

bija izbūvēts upes aizsardzībai un noslēgšanai. Rīgas Pārdaugavas nocietinājumi vēl nebija pabeigti. Katrs cerēja, ka paies mēneši, kamēr ienaidnieks parādīsies Daugavas tuvumā. Bet šoreiz iznākums bija citāds: jau divas nedēļas pēc kara sākuma starp Franciju un Krieviju Napoleona prūšu pulki pārgāja Kurzemes robežu pie Bauskas 1812. g. 19. jūlijā, pie Iecavas sakāva krievu kaŗaspēku un 23. jūlijā sasniedza Daugavu pie Ņekavas. Otrā dienā Esens lika nodedzināt Rīgas priekšpilsētas. Prūši, redzot Esena gatavību aizstāvēt Daugavas līniju līdz pēdējam, apstājās un neuzdrošinājās vairs tuvoties Rīgai un Daugavgrīvai. Prūšu līnija lielā puslokā virzījās no Ņekavas uz Olaini — Ozolmuižu līdz Slokai. Prūšu pulki mazās vienībās bija nostādīti gar visu šo līniju. Nekur tie nebija tik stipri, lai sekmīgi aizstāvētos pret nopietniem uzbrukumiem. Krievu daļas sastādīja rekrūši³⁷. Kaŗavīru kopskaits Rīgā un Daugavgrīvā nekad nesasniedza prūšu korpusa sastāva kopskaitu, tomēr uzņēma un aktīvitāte bija galvenā kārtā krievu rokās. Daudzie prūšu dezertieŗi un gūstekņi informēja krievu priekšniecību par korpusa kļūmīgo stāvokli. Jau 5. augustā ģenerālis Levizs ar Daugavgrīvas garnizona daļām un aiŗu kuŗu palīdzību uzbruka Slokai, padzina prūšu rotas un sasniedza Valgundi. Tikai prūšu korpusa rezervēm izdevās ar šķērsām pār Lielupi savaŗotiem baļķiem laikā apturēt aiŗu kuŗu tālākvirzīšanos. Pēc niknas cīņas krievu kuŗi un kājnieki atkāpās līdz Daugavgrīvai. Zaudējumi abām pusēm bija lieli. Ieguvums bija tas, ka krievu un anġļu flotile varēja mierīgi, netraucēti izlikt stiprus posteņus un baterijas Bulduros, pie Annas baznīcas un gar Lielupes grīvu. Ģenerālis Levizs ar Rīgas cietokšņa garnizona daļām 22. augustā iznīcināja pie Ņekavas vairākus prūšu bataljonus. Tanī laikā Daugavgrīvas garnizons demonstrēja Slokā pret prūšu posteņiem, tādā veidā aizkavēja palīdzības sniegšanu pie Ņekavas sakautajai prūšu brigādei. Kaŗa darbība aplkusa veselu mēnesi. Pa to laiku prūšu korpusa aizmugurē Rundālē ieradās franču diŗgabalu parks, kas bija domāts Rīgas un Daugavgrīvas aplenkšanai. Esenam tas kļuva zināms. Viņš kopā ar pienākušo Šteinheila korpusu nolēma uzbrukt diŗgabalu parkam un to iznīcināt. Esens mazāk interesējās par diŗgabalu parku Rundālē, bet vairāk par Jelgavas ieņemšanu.

³⁷ Atzīmējams, ka Kurzemes civīlgubernātors Sīverss un virsmeŗziņa palīgs Renne bija iesnieguŗi Rīgas kaŗa gubernātoram ģenerālim Esenam projektu saformēt no Kurzemes meŗsargiem īpaŗas kaŗa vienības. 1812. g. 12. jūnijā šo projektu apstiprināja ar sekojoŗiem pamatiem: 1) Meŗsargi apġērbjami un apbruņojami viņu kungu līdzekļiem. 2) Katrs meŗsargs pēc iestāšanās kaŗa vienībā saņem no kroņa algu, pārtiku, gaļas un degvīna porcijas, kā arī patronas ar tiem pašiem noteikumiem, kādi ir jēģeŗu pulkos. 3) Šī korpusa virsnieki un apakŗvirsnieki ņemami no meŗa resora ierēdņiem. Tiem ir līdzīgas tiesības ar pārējiem armijas virsniekiem, un bez tam viņiem paliek viņu tiesības meŗa resora dienestā. 4) Tie var kalpot par kājniekiem vai par jātniekiem, pēc kaŗa gubernātora ieskatiem. 5) Ja no meŗsargiem izveidos jātnieku vienību, tad zirģus lai dod muiŗnieki, bet barību dos kronis pēc kazaku pulku normām. 6) Mobilizēto meŗsargu ģimenes paliek meŗsargu mājās, un par viņām gādās valdība. Mobilizēto ģimenes atbrīvotas no visām klauŗām un nodevām. 7) No meŗsargiem sastādāms īpaŗs korpus, un nekavējoties jāsaŗ tā formēšana. 8) Par meŗsargu korpusa komandieri iecelts Renne, kas pakļauts Rīgas kaŗa gubernātoram. Arī Vidzemē atļauts no meŗsargiem, kā labiem šāvējiem, formēt 200 vīru lielu strēlnieku komandu, tos ieskaitot Vidzemes obligātos rekrūšos.

Ar 13. jūnija manifestu visas kārtas aicināja stāties pie zemessargu formēšanas. Muiŗniekiem piešķīra tiesības pēc paŗu ieskatiem formēt zemessargu komandas (miliciju) un iecelt tām virsniekus. Milicijas lielumu nenoteica. 9. novembrī Rīgas kaŗa gubernātoram marķīzam Pauluči pavēlēja: 1) Zemessargos agrāk iestājuŗos pa vienam no 100 iedzīvotājiem ieskaitīt rekrūšos, bet tos, kas izrādīsies dienestam nederīgi, apmainīt pret jauniesauktiem. 2) Uz tādiem pašiem pamatiem Tērbatas un Pērnavaŗ aprīņķī iesauktos 200 strēlniekus — meŗsargus ieskaitīt rekrūŗu skaitā. 3) Rekrūŗos ņemt ne jaunākus par 18, un ne vecākus par 40 gadiem, kuŗu augums nav zemāks par 2 arŗīnām 2 verŗokiem. 4) No bijuŗiem zemessargiem formēt kazaku pulku 800 vīru lielu, un tā kā viņus ieskaitīs rekrūŗu skaitā, tad ņemt vērā, ka ŷos kazakus vēlāk pieskaitīs rēģulārai kavalerijai. 5) Šīnī kazaku pulkā no zemes sargiem pēc marķīza Pauluci ieskatiem atstāt vajadzīģo virsnieku skaitu, bet pārēģos atlaist. 6) Zirģus ŷim pulkam ņemt no tiem 1860 zirģiem, ko muiŗnieki ir devuŗi zemessargu vajadzībām. Pārēģos zirģus ieskaitīt marķīza Pauluči artilerijā, bet ja zirģi vēl paliktu pāri, par to ziņot caram. 7) Kazaku pulka uzturs līdz kaŗa beigām jāģādā muiŗniekiem. 8) Kas attiecas uz rekrūŗu apģādāšanu ar kaŗavīru tēŗpu, tad to veikt parastā kārtā no drānām, kādas atrodamas gubernā, jo tagadēģos apstākļos prasīt drēbes no komisāriāta nav iespējams.

Kā zināms, tad ŷis Vidzemes zemnieku kazaku pulks tika gan noorganizēts, bet muiŗnieki pulkam deva slimus un pat kroplus vecus, tos trūcīgi apģērba un apģādāja. Saprotams, ka ŷādi kazaki nekāģus varoņdarbus pastrādāt nevarēja.

Tas beidzās tā, ka visu abu ģenerāļu rīcībā esošo kaŗaspēku sadalīja. Tikai 20.000 vīru ar 23 diŗgabaliem uzbruka franču spēkiem pie Rundāles.

Sloka 1812. gadā.

Ķekavas kaujas vieta. Kreisā pusē redzama izpostītā Doles baznīca.

Pastiprinātajam Daugavgrīvas garnizonam vajadzēja virzīties kopā ar aiŗu kuŗiem gar Lielupi augŗup, ieņemt Sloku, Jelgavu un pievienoties galvenajam uzbrukuma korpusam. Cik labi viss bija pārdomāts, tik nemākulīgi to izpildīja. Esens vilcinājās ar uzbrukumu un neļāva uzbrukt arī Daugavgrīvas garnizonam. Šteinheila uzbrukums Bauskas virzienā (26. septembrī) atklāja prūŗu korpusa komandierim Jorkam īstos krievu nolūkus — iznīcināt Rundāles diŗgabalu parku. Ātri viņŗ ziņoja franču marŗalam Makdonoldam Jēkabpilī par krievu nodomiem, atvilka un pievienoja visus savus posteņus galvenām rezervēm un jau 28. septembrī bija kaujas gatavībā. Tikai 27. septembrī Esens deva Daugavgrīvas komandantam rīkojumu uzbrukt Jelgavas virzienā. Esens pats ar 4000 vīŗiem lēnām virzījās no Rīgas uz Olaini un Jelgavu. Daugavgrīvas bataljoni un aiŗu kuŗi piebrauca Slokai, aizdzina prūŗu rotas, daļu no tām sagūŗstot. Tad, virzoties augŗup, iznīcināja Valgundes ŗķēŗsli, Ozolmuiŗas skanŗi un 28. septembrī iegāja Jelgavā. Otrā dienā Jelgavā ieradās pats Esens. ŗŗis trīs zaudētās dienas bija liktenīgas. Šteinheils nevarēja sagaidīt Esena un Daugavgrīvas bataljonus. Prūŗi uzbruka viņa divām kolonnām, katrai atseviŗķi. Tanī dienā, kad Esens iegāja Jelgavā un atjaunoja tur krievu iestādes, Šteinheila korpusŗ jau bija sakauts un devās atpakaļ. Visu 30. septembrī Šteinheils turējās pie Zaļgales un Garozas, bet Esens pat nedomāja nākt viņam palīgā. Esens Jelgavā iekārtoja kanceleju, strostēja tos iedzīvotājus, kas bija maksājuŗi franču okupācijas varai nodokļus vai izpildījuŗi tās pavēles un rīkojumus. Pa to laiku Daugavgrīvas un Esena korpusŗ Jelgavā un apkārtnē iznīcināja ienaidnieka noliktavas, nometnes un nocietinājumus. Pat sakari ar Šteinheilu netika uzturēti. Pēķŗņi Esens dzirdēja, ka Šteinheils jau esot Olainē un prūŗi apdraudot viņa (Esena) ceļu uz Rīgu no divām pusēm. Strauji Esens savilka savu korpusu un steigŗus devās uz Olaini, kur tikko izglābās no prūŗu pulkiem. Apm. 3—400 noguruŗu krievu kājnieku pie Pētermuiŗas krita prūŗu rokās. Daugavgrīvas garnizonam Esens bija pavēlējis Jelgavas pilsētu

atstāt tikai tad, kad ienaidnieks ielauztos ielās. Brigāde to arī izdarīja. Aiņu kuģi vairākos ešelonos pilnā kaujas gatavībā stāvēja augšpus un lejpus pilsētai, kamēr lauku bataljoni un kazaki pamazām izvācās no Jelgavas apkārtnes. Kad pievakarē (1. oktobrī) Žagares, Bauskas un Rīgas lielceļā bija manītas ienaidnieka daļas, visus slimniekus un ievainotos pārveda kuģos. Rati izbrauca pa Slokas ceļu, viņiem sekoja galvenie spēki. Daži bataljoni un kazaki atstāja pilsētu pa Ozolmuižas Rīgas ceļu. Šeit kazaku un prūšu priekšpulka starpā izcēlās apšaudīšanās, bet bez nopietnām sekām. Klīvē, kur nogriezās ceļš uz Rīgu, krievu kaŗaspēkam uzbruka prūšu daļa, kas bija ieradies no Olaines. Stiprs kājnieku uzbrukums un kuģu uguns pavēra daugavgrīviešiem ceļu uz Sloku un Babītes ezeru, kur nonāca naktī. Pēc pāris stundu atpūtas garnizons un flotile turpināja ceļu un 2. oktobrī atnāca Daugavgrīvā. Tā Esens pats sev atņēma vienīgo iespēju iznīcināt prūšu korpusu un artilērijas parku. Šteinheils jau 5. oktobrī atstāja Rīgu un caur Vidzemi un Latgali virzījās uz Polocku, kur palika Vitgenšteina rīcībā. Esenam turpretim bija jāiztieks ar šejienes spēkiem: 10.000 kareivju Rīgā, 4000 kareivju Daugavgrīvā. Cars nebija mierā ar Esena rīcību un viņu atstādināja (4. oktobrī).

Jaunais ģenerālgubernātors Pauluči pārtrauca visas lielās operācijas; toties atjaunoja pastāvīgus sīkus uzbrukumus prūšu linijai. Prūšiem atnāca palīgspēki: franču un poļu kaŗaspēka daļas, tomēr to stāvoklis bija nedrošs. Visu rudeni Daugavgrīvas garnizons turēja posteņus līnijā no Valteriem līdz Cenei un izdarīja sekmīgus uzbrukumus prūšiem. Prūšu rotas pie Slokas, saņēmušas ziņu, ka daugavgrīvieši pa jūras ceļu grib pāriet uz Enguri un no mugurpuses tiem uzbrukt, atstāja pilsētu un atkāpās līdz Valgundei. Novembrī sals pārtrauca aiņu kuģu sirošanu. Prūšu rotas, kas ārkārtīgi cieta plānajos apģērbos neparastā salā, savilkās ciešāk ap Jelgavu un Iecavu, kur jutās puslīdz drošībā.

Tagad uzliesmoja partizānu kaŗš. Zemnieki bija gaidījuši franču pulku ierašanos un cerēja tādā veidā atbrīvoties no muižniecības un prūšiem. Tagad zemniekiem bija jāpakļaujas atkal vecajai kārtībai; tie jutās vīlušies un sāka uzbrukt prūšu daļām. Kad pēdējo rekvizīcijas gājieni un ekspedīcijas pieņēmas, zemnieki organizējās partizānu daļās un sistematiski krievu posteņiem sniedza ziņas par prūšu stāvokli. Sevišķi gar Lielupi, Tīreļos, Smārdes mežos un purvos savstarpējā iznīcināšanās notika nežēlīgā kārtā. Ja prūšu komandas (tais bija arī brūnie un melnie huzāri) uzgāja kādās zemnieku mājās ieročus, viņi bez žēlastības nošāva tur visus vīriešus, izlaupīja mantu, nodedzināja ēkas, bet sievietes un bērņus atstāja likteņa varā. Apkārtnes zemnieku partizāni prata atriebties: salasījās kopā un sekoja prūšiem. Meža biezoknī vai purva dūksnī prūšiem uzbruka, nošāva vai nodūra tos līdz pēdējam vīram. Galu galā sāka pazust veseli prūšu vadi un pusrotas, tāpēc ekspedīcijas izbeidzās. (Vēl pirms četrdesmit gadiem Tīreļu iedzīvotājos uzglabājās teikas par šīm cīņām.)

Novembra beigās katru daugavgrīviešu (tie bija saformēti divos pulkos) uzbrukumu ienaidniekam pabalstīja zemnieku partizāni kā ceļa rādītāji un cīņu biedri. Decembra vidū prūši atstāja Kurzemi. Tikko tas kļuva zināms Pauluči, viņš visiem garnizoniem pavēlēja sekot ienaidniekam. No Daugavgrīvas bataljoniem veidotie pulki (6. un 7. kombinēti kājnieku pulki) piedalījās aizejošā prūšu un franču kaŗaspēka vajāšanā un Klaipēdas ieņemšanā.

Daugavgrīvas cietoksnis 1812. gada kaŗā palika tādā pašā stāvoklī, kādā tas bija cara Pāvila laikos. Atsevišķi nocietinājumi bija gan pastiprināti, viņu pamati izmūrēti, apbruņojums modernizēts un pieskaņots aizsardzības vajadzībām. No artilērijas garnizona izdalīja inženierus, kas bija pakļauti Inženieru departamentam Pēterpili. Kaŗa vajadzībām būvētais koka tilts pār Lielupi palika pastāvīgi. Kaut cietoksni uzskatīja par Rīgas priekšposteni, līdzīgi Kobronskanstei, tomēr tas beidzamajā kaŗā pierādīja savu patstāvīgumu.

Jau 1810. gadā pieņemtajā valsts aizsardzības plānā visi cietokšņi gar Daugavu un Dņepru sastādīja vienu aizsardzības līniju, kuŗas slēgšanas punkts bija Daugavpils un gala punkts —

Daugavgrīva. Krievi laikmeta prasību izpratnes trūkuma dēļ šīs upju aizsardzības līnijas izveidošanu galīgi nenobeidza. Tā Rīga, kā arī Daugavgrīva palika it kā gaisā karājoties. Pielāgojot Daugavgrīvas cietoksni no krastu aizsardzības sauszemes aizsardzībai, pie tam kā Rīgas priekšposteni, — cietokšņa komandantam atņēma katru rīcības brīvību, atstājot tādu ļoti aprobežotā mērā tikai garnizona kājnieku komandierim. Ar kājnieku aiziešanu un kaņģstāvokļa izbeigšanos, Daugavgrīvas komandantam nebija nekāda cita uzdevuma, kā uzturēt cietoksni un apbruņojumu kārtībā. Sakarā ar kājnieku izslēgšanu no pastāvīgā garnizona komandanta pienākumus bieži izpildīja artilērijas garnizona komandieris. Visus kara gadus (līdz 1815. gadam) Daugavgrīvas cietoksni bija ārzemēs esošās krievu armijas bāze, papilddaļu un transporta saformēšanas vieta. Cietoksni pa jūras ceļu atveda ievainotos un slimniekus, kam bija nepieciešama ilgāka kopšana un atvaļinājums. Cietoksni remontēja ieročus un ratus; arī cietokšņa laboratorija kalpoja armijas vajadzībām.

Daugavgrīvas garnizona bataljona musketieris 1809. g.

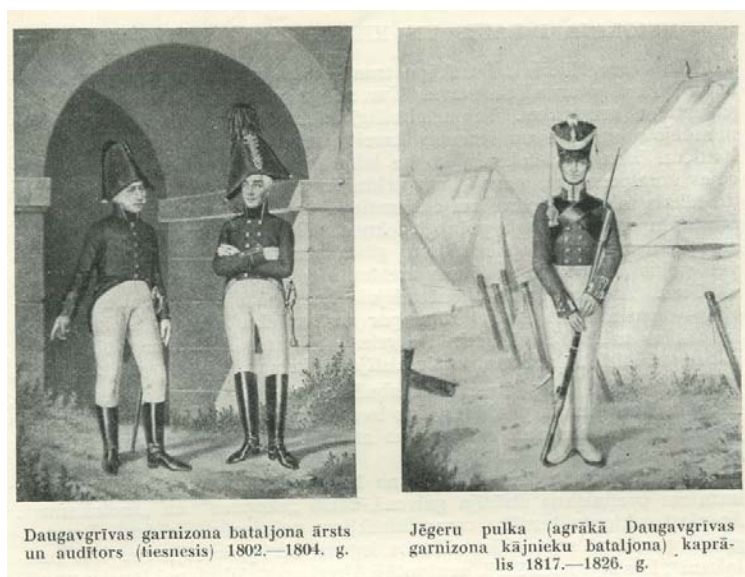
Daugavgrīvas garnizona bataljona grenadieris 1809. g.

Tikai pēc Napoleona kara cietoksni iekārtoja pastāvīgu lazareti artilērijas rotas vajadzībām (ar 7 gultām un 150 rubļu lielu budžetu gadā). Pēc armijas atgriešanās no ārzemēm Vidzemē un Kurzemē novietoja pirmo armijas korpusu. No šī korpusa papildināja cietokšņa garnizonu ar kājnieku daļām. Daugavgrīvas cietoksni novietoja 14. (vēlāk pirmās) divīzijas kājnieku pulku divus bataljonus. Bataljonus mainīja ik pēc divi gadiem. Cietoksni pēc kārtas bijuši 1., 2., 3., 4. jūras un 1., 2. jēģeņu kājnieku pulku bataljoni. Pirmā korpusa pontonu rota savus tiltu materiālus un parku ievietoja cietokšņa noliktavā. Parka kareivji dzīvoja Bolderājā.

Sākot ar 1810. gadu garnizons izgāja vasaras nometnē: visas daļas nodzīvoja dažus mēnešus teltīs ārpus vaļņiem (parasti starp miestīņu un grāvi). Nometnē ik dienas vairākas stundas bija apmācības. Jūras krastā ierīkoja mērķus, kur strēlnieki (katra bataljona astotā daļa) divreiz mēnesī vingrinājās šaušanā.

Cars Aleksandrs armijā reformēja arī tērpus. Jau pašā sākumā (1802.—1806. g.) viņš iznīcināja klimatam nepiemērotās tērpa un apģādes lietas. Aizliedza arī kaņģavīriem nēsāt bizes, lietot pomādi un pūderi. Tērpi tagad izskatījās pēc franču parauga. Cepures (kiver) bija gandrīz cilindroidīgas. Frakas tumši zaļā krāsā, arī dižgabalniekiem. Ādas, vilnas bikses un veste bija vienā krāsā — parastā baltā vai iedzeltenā. Platā melnā ādas jostā pār pleciem karājās zobens un patronu soma. Mantu somas garnizonos nelietoja. Puszābakus līdz ceļgaliem noslēdza daudzām pogām apšūtas kamašas. Mēteļi bija zemes — pelēkbrūnā krāsā, gaŗi — līdz papēžiem, jo tiem vajadzēja atvietot

gultas segas. Bundzinieki un mūzikanti jau no zviedru laikiem valkāja sevišķi spilgtus tērpus. Viņu tērpu krāsa parasti bija pretēja kareivju apģērbam. Tā, piemēram, 18. gadsimtenī kareivju tērps bija zaļš, baltām malām un oderi; bundzinieki nēsāja baltu tērpu ar zaļām malām. Aleksandra I laikā bundziniekiem un mūzikantiem Daugavgrīvā ievada zaļu virstērpu ar sarkanām un baltām piedurkņu uzšuvēm līdz pleciem, sevišķus uzplečus, sarkanu pušķi pie cepures. Ieroči palika tie paši, tikai tagad to labumam un derīgumam piegrieza lielāku vērtību. Karogus, ko līdz tam laikam skaitīja par apgādes lietām — līdzīgi jostām un patronu somām, un ko ik divi (vēlāk ik desmit) gadus apmainīja pret jauniem, tagad sāka uzskatīt par daļas tradīciju — neatņemamu īpašumu. Agrāk, garnizona pulka laikos, katrai rotai bija savs karodziņš, pie kam komandiera rotas karogs bija pulka karogs. Vēlāk katram bataljonam drīkstēja būt tikai divi karogi. Aleksandra I laikos bez bataljonu karogiem sāka lietot sevišķus pulku karogus. Tādēļ Daugavgrīvas garnizonā sākumā eksistēja 11 karogi (10 kājnieku un 1 dižgabalniestu), vēlāk pieci, seši un beigās divi. Galvenais karogs vienmēr bija baltā, pārējie sarkanā vai zilā krāsā. Karogu kātiem lietoja šķēpus; Aleksandra I laikā to smailēs izveidoja ornamentus, emblēmas, monogrammas — karoga dāvinātāja vai valdnieka burtus.

Daugavgrīvas garnizona bataljona ārsts un audītors (tiesnesis) 1802.—1804. g.

Jēgeru pulka (agrākā Daugavgrīvas garnizona kājnieku bataljona) kaprālis 1817.—1826. g.

Pārciestais karš un armijas uzvaras gājiens no Maskavas līdz Parīzei radīja militārismu, kas pamazām pārgāja schēmatismā un zaldātu spēlēs. Kareivju ierindā bikšu līnijas vienādība parādes gājienos interesēja komandieri vairāk nekā šaušanas nemākulība. Ievada ādas parādes bikses, ko varēja uzvilkt vienīgi izmērcējot krietni ūdenī, pēc tam tās pakarot vajadzīgā augstumā un ar joni ielecot. Citādi rīkojoties radās grumbas, nelīdzenumi. Par pogu, apgādes un puszābaku netīrīšanu cilvēku varēja tikpat ātri pazudināt, kā par dezertēšanu!

NIKOLAJA I LAIKS UN KRIMAS KARŠ (1825.—1856.).

Kad cars Nikolajs I uzkāpa tronī (1825. g.), Daugavgrīvas cietoksnim bija diezgan slikta slava. Tur stingrā uzraudzībā novietoja rotās saformētus arestantus. Tas nelabvēlīgi ietekmēja arī attiecības starp komandējošo sastāvu un ierindas kareivjiem, kas bieži simpatizēja arestantiem. Mazais cietoksnis, ko ne labprāt apmeklēja Rīgai cauri braucējas amatpersonas, ģenerāļi un

valdnieki³⁸, likās valdības iestādēm visdrošākais mitekļis nedrošiem elementiem. Pēc poļu sacelšanās (1831. g.) arestantu rotās ievietoja poļu gūstekņus. Visādi garnizona un apkārtnes zemnieku simpatiju apliecinājumi gūstekņiem iestādes pamudināja pārvest poļus aiz Volgas. Šejienes arestantu rotās sūtīja ticības dēļ vajātus cilvēkus. Arestantu rotu komandējošā personalā bija cietsirdīgi kaŗavīri — pusinvalidi. Katrai rotai par garīdznieku bija mūks, kas vaŗās ieslodzītos mēģināja pārliecināt atgriezties baznīcā. Kas negribēja sarunāties vai atbildēt mūkam, to piesaistīja pie ķerras. Tā tam visu nakti bija jāstāv uz vaŗņa starp diviem diŗgabaliem un jātur rokās divdesmit četras mārciņas smaga pilnlode. Kas to neizturēja — pakrita vai pakustējās, to stundinieks otrā rītā nodeva arestantu rotas uzraugam sodīšanai ar pātagu.

Ārkārtīgi smagi šai ziņā bija no 1839. līdz 1849. gadam. Toreiz kā baznīcas pretiniekus atsūtīja galvena kārtā „skopcus“ un „molokanus“. Apspiest sektantu kustību varas līdzekļiem neizdevās. Sektanti Daugavgrīvas garnizonā ar savu izturēšanos ieguva sev piekritējus: sevišķi „molokani“, kas bija nedzērāji, nepīpotāji, tīrīgi un strādīgi, paklausīgi un sātīgi. Arī „skopcjiem“ nevarēja pārņest kādus netikumus. Viņi pat dzimumdzīvi uzskatīja par grēku. Katru miesas locekli, kas pāvedināja grēkošanai, nežēlīgi nogrieza, nocirta vai nodedzināja. Šādā fanātismā bija spējīgi iedegties visneintellektuālākie krievi, sevišķi neattīstītie kaŗavīri, kuŗu dzimtene bija Sibīrija, Urālos un ziemeļu guberņās. Vēsture stāsta, ka kāds kareivis — stundinieks, stāvēdams naktī artilērijas komandēŗa dzīvoklī pie cietokšņa estandarta, tik ilgi pārdomājis arestantu sektantu mācības un likteni, kamēr arī viņā uzliesmojis reliģiskais fanātisms. Viņš pats sev nogriezis dzimuma locekli un uzsviedis to uz komandēŗa galda. Līdzīgi gadījumi esot atkārtājušies diezgan bieži. Tādēļ valdība pilnīgi noslēdza arestantus no garnizona kareivjiem.

Nikolaja I laikos Daugavgrīvas cietoksnī saformēja kantonistu (militāro kolōnistu) nodaļu. Nodaļā iestājās kaŗavīru dēli, iemācījās amatus un guva pamatizglītību. Divdesmit gadus vēlāk (1860-ajos gados) likvidēja kantonistus un arestantu rotas. Tās pārņēma civīlās iestādes (1869. g.), pārveda Rīgā un citās vietās.

Vēlreiz Daugavgrīvas cietoksnis izpildīja lauku armijas etapu pienākumus. Izcēlās krievu un ungāru kaŗš (1848./49. g.), kuŗā pierādījās krievu armijas vājums. Rezervju trūkuma dēļ valdība kaŗa sākumā iesauca rekrūšus un mobilizēja visus lauku pulkus. Puse armijas iebruka Ungārijā; Krievijā palika papilddaļu kodoli. Papilddaļu saformēšanai izlietoja Krievijā atstātos pulkus un cietokšņu garnizonus. Arī Daugavgrīvā ienāca Rīgas iekšējās sardzes bataljona rota, saņēma 500 rekrūšus, kamēr Rīgas artilērijas garnizons pārņēma 100 rekrūšus. Pēc trīs mēnešiem apmācītos rekrūšus iekšējās sardzes un garnizona diŗgabalnieku pavadībā nosūtīja Karpatos, kur tos pievienoja lauku armijai.

Ungāru kaŗam pēc pāris gadiem sekoja Krimas kaŗš (1853.—1856. g.). Daugavgrīvas cietoksnis pēc 45 gadiem atkal vērsās pret jūras pusi, un atkal pret angļiem. 1854. gada aprīlī angļu un franču flote iebruka Baltijas jūrā, lai iznīcinātu visus Baltijas jūras piekrastes cietokšņus un ar līdzatvesto desanta armiju iekaŗotu Kurzemi, Vidzemi un Igauniju. Iesāka ar Somijas jūras līci. Neparedzēta krievu garnizonu pretestība piespieda sabiedrotos atsaukt desanta armiju. Sabiedrotie iesāka niknu krastu apšaudīšanu un zemes postīšanu.

Jau 1854. gada 5. martā Vidzemē izsludināja kaŗastāvokli; 21. martā mobilizēja Daugavgrīvas cietoksnī un to izsludināja aplenkuma stāvoklī. Tvaikoņu tālsatiksmi ar Pēterpili un Lībeku pārtrauca. Ievedā stingru izejošo un ienākušo kugu kontroli. Ar sasietām baļķu rindām aizsprostoja Daugavas un Lielupes grīvu, atstājot vidū šauras ieejas sardzes laivām. Sakariem ar Rīgu 1852. gada novembrī Bolderājā iekārtots telegrafs. Mangaļsalu ieskaitīja cietokšņa rajonā un tanī uzcēla stipru bateriju. 1853. g. rudenī bija iesākti labā Daugavas krasta mōla uzbūves darbi. Daugavgrīvas

³⁸ Tā no 1721.—1856. g. neviens valdnieks, no 1798.—1816. un no 1816—1873. g. neviena augstāka amatpersona nav apmeklējusi cietoksnī.

bāku nojauca: atstāja vienīgi mūra pamatus, ko nocietināja un apbruņoja vairākiem dižgabaliem. Aiņu kuģi, kas četrdesmit gadus stāvēja dīkā cietokšņa ostā, bija sapuvuši. To vietā Mīlgrāvī divu mēnešu laikā uzbūvēja sešpadsmit dižgaballaivas upju grīvu un jūrmalas aizsardzībai. Laivas apgādāja aiļiem un burām, to apbruņojums bija divi līdz seši dižgabali vai miezeņi. Par šīs flotiles komandieri iecēla slaveno Melnās jūras admirāli Istominu. Apkalpi sastādīja Sevastopolē nogremdētā kaujas kuģa „Navarina“ ekipāža (800 matr.). Arī 900 brīvprātīgie jūrmalas latviešu zemnieki un zvejnieki drošsirdīgi piedalījās Daugavas aizsardzībā. Krastmalā nostādīja kazaku posteņus. Ar stafetu posteņi vienā dienā nosūtīja ziņojumus no Kolkas raga līdz Rīgai.

Jēgeru pulka (agrākā Daugavgrīvas garnizona kājnieku bataljona) vīrsnieks 1817.—1826. g.

Jēgeru pulka (agrākā Daugavgrīvas garnizona kājnieku bataljona) bun-dzinieks 1817.—1826. g.

Angļu kuģi Kurzemes piekrastē postīja jūrmalas ciemus, izlaupīja kuģus, laivas un mājas. Materiālie zaudējumi bija lieli: iznīka piejūras tirdzniecība un samazinājās eksports Rīgas, Tallinas un Ventspils ostā. Neviens kuģis negribēja riskēt doties jūras ceļā uz Rīgu. No Tallinas un Tērbatas pa zemes ceļiem preces sūtīja Rīgā, kur koncentrējās arī daļa Krievijas eksporta. No šejienes vezumnieki to veda caur Jelgavu, Saldu, Priekulei uz Klaipeņu. Tas iznāca drošāk, bet stipri dārgāk. Cieta arī zvejniecība: zvejnieki darbā izbrauca tikai naktīs, apbruņojušies ieročiem. Angļi iznīcināja katru zvejnieku tīklu, ko vien atrada.

1854. gada vasarā angļu kuģi parādījās arī Rīgas jūras līcī. Angļu jūrnieki izdemolēja Kolkas raga bāku un tuvākos ciemus. Daugavgrīvas komandants deva trauksmes signālu: kazaku un miliču daļas devās ienaidnieka apdraudētās vietās. Angļi, redzot krasta aizsardzības daļas, tūlī iekāpa kuģos un atstāja līci. Līdz augusta beigām angļi šad tad izdarīja rekvizīcijas zvejnieku ciemos, dedzināja, postīja kuģus, laivas un koku materiālus. Septembrī viņi atstāja Baltijas jūru.

Angļu izdarītais posts bija liels. Lai turpmāk aizkavētu katru ienaidnieka uzbrukumu mierīgiem iedzīvotājiem, cars Nikolajs pavēlēja sapulcēt Kurzemē un Vidzemē gvardu rezerves. Īsā laikā gar visu jūrmalu uzcēla fortus un skanstes. Tanīs novietoja stipras kājnieku daļas ar dižgabaliem. Daugavgrīvas komandanta pārziņā atradās skanstes Vidzemes jūrmalā: Mangaļsalā, Vecāķos, Langeciemā, Carnikavā, Līlastē, Pabažos, Skultē, Duntē, Liepupē, Nordeķos, Mārtiņos, Ķirbižos, Kotlopos, Salacgrīvā un Ainažos; Kurzemes jūrmalā: Bulduros, Slokā, Bērzciemā, Ragaciemā, Engurē, Mērsragā, Rojā un Kolkā. Kā kājnieku daļas garnizonā ietilpa otrā gvardu rezerves divīzija (12 bat.) un divas lauku baterijas. Daugavgrīvas Rīgas telegrafa līnijai pievienojās Rīgas Pēterpils, Rīgas Tallinas un Rīgas Daugavpils līnija. Baltijas guberņās atradās 120.000 kaņavīru liela armija. Šī apziņa stiprināja jūrmalas zvejniekus un jūrniekus.

Ar angļu uzbrukumiem sadārdzinājās zivis un malka, sevišķi Rīgā. Daži uzņēmīgi ļaudis jūrmalā sāka būvēt burniekus. Tos piekrāva ar malku un gar krastmalu aizlavījās līdz Daugavgrīvas mōlam, kur cietokšņa uguns aizsardzībā iebrauca Daugavā. Jūrniekiem izdalīja šautenes un mazus dižgabalus, apmācīja sakarsēt pilnlodes, ar ko ienaidnieku kuģos varēja radīt ugunsgrēkus. Daugavgrīvas cietoksni iekārtoja daudz ložu karsēšanas pavardus.

Biežo atkušņu dēļ 1854./55. g. ziemā bija iespējama mazā mērā kuģniecība ar ārzemēm. Arī zvejnieki sāka iebraukt jūrā, malkas kuģi iebrauca Daugavā. Maija sākumā Baltijas jūrā atkal ieradās sabiedroto — angļu un franču kuģi. Tagad tos gandrīz no katras saliņas, katra zemes raga, no katras zvejnieku laivas un malkas kuģa saņēma ar dižgabalu un šauteņu lodēm.

Šoreiz sabiedrotie mēģināja izlauzties Somu un Rīgas jūras līcī, bet veltīgi. Trīs reizes sabiedrotie mēģināja forsēt Daugavas grīvu, bet cietoksnis un forts bija nepārkožams rieksts. 16. jūlijā divas angļu tvaika fregates Vidzemes jūrmalā dzinās pakaļ kādam malkas kuģim. Malkas kuģa ļaudis apšaudīja vajātājus šautenēm. Tikai kad trīs angļu granātas bija iznīcinājušas kuģa mastus un buras, jūrnieki padevās. Angļi aizveda kuģi jūrā, pārkrāva malku savos kuģos, izmeta gūstekņus jūrmalā un sadedzināja kuģi. Otrā rītā sabiedrotie uzgāja otru tādu pašu kuģi, kuģam tomēr izdevās sasniegt Daugavas grīvu. Turpinot vajāšanu, angļu fregates iekļuva Mangaļsalas un bākas bateriju ugunī. Sakarsētās lodes aizdedzināja fregates, tās tik ātri apgriezās un muka, ka gandrīz vai apsviedās apkārt. Bateriju un malkas kuģu apkalpes smieklī bija tik skaļi, ka pāršalca dižgabalu dunoņu. Tikai pēc trīsarpus nedēļām — 10. augustā no rīta, atkal pie apvāršņa parādījās divi angļu tvaikoņi: divklājs un fregate. Tiem bija pavēlēts noskaidrot krastu aizsardzības stiprumu un mēģināt iebraukt Daugavā. Uzmaniģi kuģi tuvojās Daugavgrīvai. Kad saskatīja upes šķēršļus, nocietinājumus un dižgaballaivas, kuģi divi kilometrus no krasta apstājās un apbēra Mangaļsalu, Komētfortu, cietoksni un flotili ar pilnložu un granātu krusu. Divas stundas no vietas angļi šāva bez apstājas; krasta baterijas un dižgaballaivas atbildēja tikpat nikni. Tad ienaidnieks atkāpās un novirzījās Vidzemes jūrmalā, kur uzbruka kādam malkas kuģim. Malkas kuģis tik labi manevrēja, ka fregate spēja vienīgi tam sekot. Turoties seklākā ūdenī, burinieks netraucēti nonāca līdz Vecāķiem, kur uzskrēja sēklī. Fregates komandieris pavēlēja nolaist ūdenī lielu laivu (barkasi). Laivā iekāpa bruņota matrožu nodaļa, kuģai bija jāieņem malkas kuģis. Malkas kuģa kapteinis — latvietis pavēlēja daļu klājkravas iesviest jūrā, uzvilkt visas buras un pacelt briesmu signālu. Kapteinis ar apkalpi šautenēm un dunciem taisījās aizstāvēt kuģi līdz pēdējai asins pilītei. Kuģa klāja sānos sakrāva malkas pagales. Pa to laiku angļu barkase ar trīsdesmit kareivjiem bija gandrīz sasniegusi burinieku. Jauns angļu virsnieks uzaicināja latvjus padoties. Burinieka kapteinis atbildēja viņam nepieklājīgiem vārdiem un darbiem. Tas tik tālu sanikvoja virsnieku, ka tas šāva kapteinim, bet netrāpīja. Sekoja angļu matrožu zalve, kas aiz malkas pagalēm paslēpušos latvjus tomēr nekāra. Tagad apakšā esošai angļu laivai lidoja virsū malkas pagales, balasta akmeņi, karsts ūdens un degoša darva. Uzbrucēju pārsteigums bija tik liels, ka tie nezināja, ko darīt. Degošās karstās vielas un cieto priekšmetu krusa daudzus ievainoja; daži degošām drēbēm ielēca ūdenī un mēģināja izglābties krastmalā.

Daugavgrīvas garnizons, redzot burinieku briesmās, tūliņ izsūtīja divas dižgaballaivas palīgā. No Vecāķu skanstes izskrēja kareivji, no ciema iebrauca zvejnieki. No Mangaļsalas rikšos izveda divus smagos lauku dižgabalus, kas krastā nostājās fregates priekšā un sāka to apšaudīt sakarsētām lodēm. Kareivji un zvejnieki sagūstīja slīkstošos angļu matrožus. Zvejnieki piebrauca angļu laivai tai brīdī, kad burinieka kapteinis ar veco šauteni izšāva un smagi ievainoja jauno virsnieku. Kuģa ļaudis bija sadauzījuši visus angļu laivas aiņus un dunciem zobos ielēca laivā. Tagad angļi padevās. Tos pārveda krastā un tālāk Daugavgrīvas cietoksni. Burinieks novilkās no sēkļa un turpināja ceļu, vilkdams līdz angļiem atņemto laivu ar karogu. Daugavas grīvā kareivji, matroži un iedzīvotāji burinieku saņēma gavilēm. Burinieka ļaudis Rīgā malku pārdeva par sevišķi labu cenu, jo katrs

gribēja iepirkties pie drošsirdīgā kapteiņa. Kapteinis ļoti pukoījās, ka angļu laivas karogs bija jānodod Daugavgrīvas komandantam.

Pēc neveiksmīgā uzbrukuma buriniekam angļu fregate un kaujas kuģis pazuda aiz apvāršņa. Pēcpusdienā tie atgriezās, trīs stundas apšaudījās ar Daugavgrīvas cietokšņa un krasta baterijām (angļi izšāva apm. 150 zalves). Izdarot straujus pagriezienus, lai izvairītos no sakarsētām lodēm³⁹, fregate brīžiem gandrīz apgāzās. Tvaikoņu ekipāža bija nodarbināta vairāk ar manevrēšanu nekā aizstāvēšanos, jo kapteinis bija licis ņemt talkā arī buras. Pievakarē angļu uguns kļuva sevišķi stipra: kuģi nostājās paralēli krastmalai, un sānbaterijas zalvēm apbēra cietoksni, miestņus un Daugavas grīvā stāvošos aiņu kuģus ar pilnložu un granātu krusu. Kad angļi pamanīja izbraucot reidā dažas dižgaballaivas, aiz bailēm no varbūtēja uzbrukuma tie uguni pārtrauca un pazuda.

Daugavgrīva un Mangaļsala bija kā apsētas pilnlodēm un granātu šķembelēm. Kāds vecs zvejnieks vēlāk Rīgas tirgū lielījās: lodes tik tālu esot aizsegušas sauli, ka viņam dienas laikā istabā vajadzējis aizdedzināt uguni.

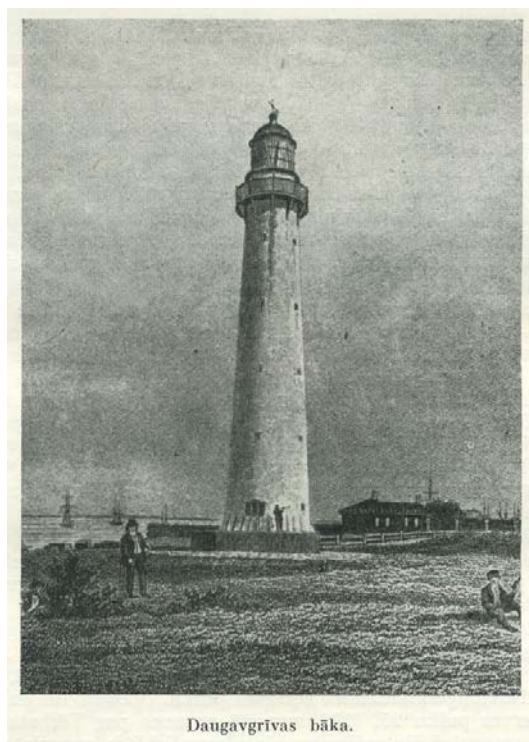
Angļu kuģu lodes cietoksnī bija ievainojušas tikai dažus kaņavīrus. Aiņu kuģu miliču gars bija spārnots. Miliči lūdza eskadras komandieri admirāli Istominu atļaut iekārtot dižgaballaivu patruļu braucieni gar Kurzemes un Vidzemes jūrmalu, lai aizsargātu kuģus, kas ved malku. Admirālis to atļāva. Piekrastes kuģniecība dižgaballaivu aizsardzībā jutās droša, un atkal Rīgā sāka iebraukt malkas un zvejas kuģi.

Astoņdesmitajos gados nedaudzie garnizona šīs cīņas dalībnieki pie kāda ozola starp Vakarzvaigznes basteju un Daugavu piestiprināja koka piemiņas plāksni ar uzrakstu krievu valodā: „Šeit 1855. gadā 29. jūlijā (v. st.) angļu apšaudīšanas laikā ieburās pirmā ienaidnieka bumba.“

Tikai septiņas nedēļas pēc šīs otrās neveiksmes angļi uzdrošinājās rādīties Daugavgrīvas tuvumā. Četri angļu buru kuģi 27. septembrī iebrauca Daugavas reidā. Toreiz angļu flotes burinieku konstrukcija un stiprums, kā arī apbruņojums bija labāks par tvaikoņiem. Tāpēc šis uzbrukums bija nopietnāks par iepriekšējiem.

Kuģi nostājās puslokā ap Daugavgrīvas cietoksni un koncentriski sāka apšaudīt vaļņus, bākas un Komēfortu. Cietokšņa stāvoklis bija kritisks, daudz kareivju krituši un ievainoti. Bieži dižgabalniem patvērums bija jāmeklē vaļņu kazematos. Tikai komandanta pavēle — šaut ar sakarsētām lodēm un zalvēm — drošināja kareivjus. Tikko pirmā sakarsēto ložu zalve ķēra angļu kuģi, tas it kā nodrebēja un sāka grīloties. Kapteiņa zibeņātra rīcība kuģi izglāba no bojā ejas. Apkalpe atvēra kuģa dižgabalu šaujampvārtus un iestūma apakšējās baterijas dižgabalus ūdenī. Kuģis, atbrīvots no daudzo dižgabalu svāra, peldēja seklāk, un caurums sānos tagad bija virs ūdens. Pēc tam visi ienaidnieka burinieki pārtrauca apšaudīšanu, pagriezās un aizbrauca ziemeļu virzienā. Apbraukuši lielu līkumu, angļu kuģi mēģināja iebraukt Lielupes grīvā. Buļļu ciemā apslēptā baterija tūlī iesāka kuģu apšaudīšanu. Īsu laiku apšaudīti, angļi galīgi atstāja jūrmalu. Šinī sadursmē cieta tikai viens dižgabalniests un Vārnu kroga saimnieces jaunais piens katls. Lai angļus pārmācītu, dūšīgā sieviete trīs dienas no vietas ar krāsns dzelzs kruķi gaidīja tos pie kuģu laipas.

Pēc šīm neveiksmēm angļi galīgi atstāja Rīgas jūras līci, bet nākošajā pavasarī solījās uzbrukt Kurzemei. Mierlīgums Parīzē (1856. g. 30. martā) izbeidza Krimas karu, tāpēc aprīlī daļu no Daugavgrīvas cietokšņa garnizona demobilizēja.

ALEKSANDRA II LAIKS (1856—1881).

Pēc kara likvidēja fortus un skanstes gar jūrmalu, atstāja vienīgi Mangaļsalas bateriju. Bākas nocietinājumu noārdīja. Jau pavasarī virs vecā pamata pacēlās koka pagaidbāka. Mangaļsalas mōla celšanu turpināja un 1861. gadā pabeidza. Divi gadus vēlāk pagaidbākas vietā cēla dzelzs celtni, ko nokrāsoja sarkanā, jumtu un laternu — zaļā krāsā. Celtnē izlietoja nederīgos un apšaudīšanā bojātos Daugavgrīvas cietokšņa dižgabalu stobrus. Bākā ierīkoja divus ugunssignālus: apakšējā uguns dega pastāvīgi, augšējā uzliesmoja ik pēc 30 sekundēm. Tai pašā gadā Mangaļsalas mōla galā cēla mazāku bāku ar pastāvīgu zaļu uguni.

Šos Daugavas grīvas izbūves darbus izveda kuģniecības veicināšanai. Pašam cietoksnim sāka piegriezt mazāk vērības. Vidzemes ģenerālgubernatora kņaza Suvorova uzskats bija, ka Rīgas un Daugavgrīvas cietokšņiem stratēģiskas nozīmes neesot. Tie tagad vairs esot tikai senatnes pieminekļi. Suvorova domas negrozīja arī tas, ka cietoksnis pārlicinoši savu lielo nozīmi bija pierādījis Krimas karā.

Arī Suvorova pēcnācēji — kņazs Livens, grāfs Šuvālovs, Baranovs un Albedinskis turējās pie minētā uzskata. Tāpēc Daugavgrīvas cietokšņa izbūve un modernizēšana stipri nokavējās. Cars Aleksandrs II bija militārists un ļoti rūpējās par Krievijas armijas izveidošanu, pastiprināšanu un modernizēšanu. Jau 1862. gadā noorganizēja kara apriņķus. Daugavgrīvu ietilpināja Rīgas apriņķī, ko vēlāk pievienoja Viļņas apriņķim. Tanī pašā laikā likvidēja iekšējo sardzi un tās vietā atkal nodibināja garnizona pulkus. Starpība starp šiem un agrāko laiku garnizona pulkiem un bataljoniem bija ārkārtīgi liela. Invalidus izslēdza no ierindas un karādienesta, nododot viņus civīlresoram. Pulku ierinda bija līdzvērtīga lauku pulku ierindai. Cietokšņa garnizona pulkus skaitīja par armijas rezervi.

Jaunie pulki, ar kuņiem armijas kājnieku pulku skaitu divkāršoja (1863. g.), gan pa daļai izsmēla šīs rezerves. Jauno pulku organizācija nebija piemērota cietokšņa kājnieku daļu prasībām.

Atkārtoja senseno jautājumu no jauna: Vai cietokšņu pastāvīgais garnizons ir vajadzīgs, vai ne. Un tikpat bieži, cik šo jautājumu iztirzāja, kājnieku garnizoni pazuda vai radās no jauna. Tā 1811. gadā viņus uzskatīja par liekiem, 1870. gadā tos sāka formēt no jauna, kamēr 1908. gadā viņus atkal likvidēja. Mainījās arī garnizonu daļu nosaukums. Tā līdz 1811. gadam tos sauca par „garnizonu“, ar 1864. gadu par „vietējām“ (mestnije), pēc 1876. gada — par „cietokšņu“ (krepostnije) daļām.

Pēc Krimas kara Daugavgrīvas garnizona sastāvs bija: viena artilērijas rota (5. artilērijas garnizonu brigādes 3. rota), laboratorijas nodaļa (piederēja pie 2. laboratorijas rotas Rīgas pusrotas), inženieru komanda (no 5. darba rotas).

Lielā krievu armijas reorganizācijas laikā 1863. gadā Rīgā un Kurzemē novietoja 3. kājnieku divīziju. Daugavgrīvā atsūtīja 10. Novoingermanlandes pulku. No šī pulka rezerves daļām 1863. gada 18. (6.) aprīlī saformēja Novoingermanlandes rezerves pulku. Vasarā 10. pulks aizgāja Rīgā. Rezerves pulku 25. (13.) augustā nosauca par Tērbatas kājnieku pulku. Daugavgrīvā šis pulks izveidoja savu iekšējo organizāciju un saņēma visu apgādi. Nākošā gadā (1864.) 6. aprīlī (25. martā) jauno pulku nosauca par Nr. 98; to ieskaitīja jaunajā 25. kājnieku divīzijā un pārveda Rīgā. 3. divīziju aizsūtīja Viļņas apkārtnē. Daugavgrīvas cietoksnis atkal palika bez kājnieku daļām līdz 1877. gadam, kad šeit novietoja divus Rīgas „vietējā“ pulka bataljonus. Bataljonus papildināja ar rekrūšiem un pārveidoja divos pulkos (pa 5 bataljoniem). Vēlāk ar šīm daļām pastiprināja krievu pulkus Turcijas frontē.

Īsā laikā divas reizes Daugavgrīvas cietoksnī pārveidoja garnizonu. Katru bataljonu sadalīja piecās rotās, no tām viena bija drēbnieku rota.

Pēc kara ar turkiem vienu bataljonu izformēja. Otrais — lauku rezerves bataljons — palika cietoksnī. Šo bataljonu kara laikā paredzēja pārveidot divos pulkos (vienā lauku un vienā cietokšņa pulkā). Katrā pulkā vajadzēja būt pa pieciem bataljoniem, un katrā bataljonā četrām rotām. Bet jau pēc dažiem gadiem, cara Aleksandra III laikos, rezerves bataljonu pārdēvēja par Daugavgrīvas cietokšņa kājnieku bataljonu (piecas rotas). Kara laikā no šī bataljona būtu jāsaformē cietoksnim, Komētfortam, Mangaļsalai un Buļļuciemam vajadzīgie pieci bataljoni. 1905. gadā bataljons nosūtīja papildinājumu Sibīrijas jaunām formācijām. Trīs gadus vēlāk to atkal pilnīgi izformēja, pievienojot kādam lauku kājnieku pulkam.

Daudziem Krievijas kājnieku pulkiem jau 1868. gadā bija Kruka, vēlāk Berdana pakalgalā lādējamās šautenes. Daugavgrīvas garnizona vietējās rezerves daļas vēl 1881. gadā bija apbruņotas 1858. gada Minjē šautenēm (kalibrs 6 līnijas). Berdana šautenēm apbruņoja tikai cietokšņa bataljona karavīrus. 1896. gadā cietokšņa bataljona karavīriem izsniedza 3-līniju kalibra šautenes.

Artilērijas attīstībai armijas reorganizācija bija daudz labvēlīgāka. Nebija neviena, kas pastāvīgam artilērijas garnizonam nepiešķirtu lielu nozīmi. Pēc 1870. gada cietokšņu artilērijas garnizonus sāka pārveidot modernā „cietokšņa“ artilērijā. Daugavgrīvas rotu 1874. gadā pārformēja bataljonā (4 rotas). Bataljonu papildināja ar pirmā vispārējā karaklausības iesaukuma Viļņas, Kauņas, Kurzemes un Vitebskas guberņas rekrūšiem.

Dižgabalu konstrukcija un tehnika bija strauji attīstījusies. Līdzšinējie seši vai septiņi dižgabalu tipi arī samērā mazajam cietoksnim — Daugavgrīvai kļuva nepietiekoši. Vēl 1861. gadā artilērijai izsniedza no priekšas lādējamo dižgabalu jaunus modeļus, bet jau 1867. gadā Krievijā parādījās pirmie pakalgalā lādējamie dižgabali. Daugavgrīvas cietokšņa artilērijai jaunās konstrukcijas dižgabalu ieviešana nokavējās. Tikai 1890. gadā, kad visur sāka lietot bezdūmu pulveri, Daugavgrīvas artilērijā uzstādīja 1867., 1877. un 1880-to gadu tipa dižgabalus. Japāņu karš (1904./1905. g.) pasteidzināja cietokšņa artilērijas apbruņojuma pārjaunošanu. Tikai pēc 1906. un 1907. gada Francijas aizdevumiem Krievija šo darbu varēja veikt. 1910. gadā sāka runāt par segtu dižgabalu pozīciju būvi Mangaļsalā un Buļļuciema jūrmalas kāpās.

Daugavgrīvas bāka un Mangaļsala 1870. gados.

Cietokšņa vaļņi līdz Krimas karā palika nepārbūvēti. Pēc piedzīvojumiem Sevastopolē un vācu karos 1864.—1870. gados cietokšņa vaļņus sāka vairāk maskēt. Tā 1861. un 1862. g. pazemināja visu vaļņu augstumu un izbūvēja vairākas baterijas gar jūrmalu un Mangaļsalā. Darbos ņēma dalību 10. kājnieku pulks. Agrākos laikos vaļņos dižgabalu novietošanai iegrieza ienaidniekam ļoti saredzamos šaujammārcus. Tagad dižgabalus novietoja gandrīz ieraktus dziļi zemē un tālu aiz vaļņu līnijas. Šī maskēšana bieži notika tādā veidā, ka ap dižgabalu vietām izaudzēja krūmājus. Bija paredzēts kara laikā visas ēkas cietokšņa centrā vai nu pazemināt vai noārdīt pavisam.

Koka tiltu pār Lielupi 1858. gadā pārbūvēja. 1871. gadā cietoksnis savienoja ar Rīgas Bolderājas dzelzceļlīniju. Lielupes kreisajā krastā uzcēla staciju „Damba — Gāvaņ“ (Ostas mols). Tikai 1864. gadā cietoksnī iekārtoja artezisko aku. Līdz tam laikam iztika līdz gruntsūdenim raktām akām. Cietoksnī „Dinamind“ (Dinamjund) 1893. gadā pārdēvēja par „Ustj-Dvinsk“ un stipruma ziņā ieskaitīja trešajā šķirā. Lai gan ik pāris gadus laboja vaļņus un iztīrīja grāvjus, cietoksnis stipruma ziņā neatbilda trešās šķiras cietokšņa prasībām. Ieguvusi aizņēmumus Francijā, Krievija nolēma modernizēt rietumu robežas cietokšņus. Daugavgrīvā 1911. gadā ieradās ģenerālstāba priekšnieks ģenerālis Žilinskis, lai uz vietas noskaidrotu 1903. gadā toreizējam kara ministram Kuropatkinam iesniegto Rīgas apkārtnes nocietināšanas projektu. (Šini projektā bija paredzēts uzcelt 36 fortus ap Rīgu: Daugavgrīvā, Mangaļsalā u. c.) Ģenerālis Žilinskis izšķīrās par Daugavgrīvas-Mangaļsalas nocietinājumu sistēmu. Nocietinājuma fronte bija paredzēta pret jūru, kodols Mangaļsalā, aizmugure Spilves plavās un Ķīsezera rajonā. Nocietinājumu izbūvei atvēlēja pieci miljoni zelta rubļu. Nākošajā, 1912. gadā iesāka darbus, kas līdz 1914. gada augustam gan vēl nebija pabeigti. Bija uzstādīti vismodernākie 15—27 cm kalibra dižgabali. Visu veco artilērijas materiālu novāca. Jau 1914. gada sākumā cietoksnis bija daļai modernizēts. Dziļi dzelzsbetona kazemati, noliktavas, pulvera un lādiņu pagrabi, ļoti maskēta nocietinājumu līnija bija cietokšņa stiprums. Cietokšņa kaujas radijs sasniedza 20 kilometrus. Šos darbus ļoti noslēpa apkārtnes un Rīgas iedzīvotājiem. Toties ārzemju novērotājiem jau 1913. gadā izdevās noskaidrot nocietināšanas darbu plānus un rezultātus. Sakarā ar to Vācijas armijas ģenerālstābā nolēma kara gadījumā uzbrukt Daugavgrīvai vienīgi no Rīgas puses. Jaunā veida cietoksnis tiešām ļoti noslēdza Daugavu no jūras puses.

Panākumi, ko krievi ieguva 1877./78. gados ar lauku un ūdens mīnām, pamudināja inženieru resoru saformēt arī Daugavgrīvā mīnu rotu (1890. gada 21. (9.) aprīlī no 2. Baltijas mīnieņu rotas

divi vadiem). Mīnu rotai bija jāpārzina spridzināšanas darbi un ūdensceļu aizsprostošana cietokšņa rajonā. Šai rotai mīnu izlikšanai bija divi kuģi — „Otradnij“ un „Mogučij“, kā arī lielāks skaits kuteru. To ievingrināja arī desanta darbībai. Bija paredzēts nodibināt Daugavgrīvas desanta bataljonu⁴⁰. Lai noskaidrotu šādu iespēju, 1913. gadā Daugavgrīvu apmeklēja Krievijas „Brīvprātīgās flotes“ (Dobrovolnij flot) kuģi. Pasaules kaņam sākoties, atmeta šo nodomu, šauboties, vai krievu kaņaspēka (20. un 27. armijas korpusu) desantam Pomerānijas krastmalā būtu drošas sekmes.

Arī par cietokšņa gaisa aizsardzību īsi pirms pasaules kaņā sāka domāt. Notikumu ātrā norise citā virzienā neatļāva šeit nodibināt balonu rotu. Šim nolūkam jau 1912. gadā Medvedevā, Novgorodas gub., saformēja balonu rotu, bet šī nodaļa uz Daugavgrīvu nepārnāca, un 1915. gadā to izformēja.

Inženieru komanda pēc 1870. gada pārņēma vienīgi būvju un tiltu darbus. Tieši vaļņu un skanstu darbiem 1890. gados saformēja cietokšņa sapieņu komandu, ko 1905. gadā pārveidoja rotā.

Organizācijas plānā no 1905. gada pastāvēja arī II šķiras cietokšņa telegrafs. Mobilizācijas gadījumā paredzēja saformēt kaņabaložu III šķiras staciju (ar 500 pāru baložu diviem virzieniem).

Cietoksnim bija savs standarts. Garnizona daļām kaņogu nebija. Vienīgi kaņogs bija cietokšņa kājnieku bataljonam. Cietokšņa artilērija cietokšņa 200 gadu jubilejā 1910. gadā saņēma vienu sudraba tauri.

Jaunformējamai cietokšņa artilērijai Port-Arturā 1905. gadā aizsūtīja no Daugavgrīvas cietokšņa nelielas artilērijas nodaļas.

Jau Aleksandra II laikos Daugavgrīvas cietokšņa rajonā novietoja Rīgas robežsargu brigādes posteņus. Posteņi bija gar visu Vidzemes un Kurzemes jūrmalu. Šīs brigādes rīcībā bija mazs kreiseris „Opol“ (Ērglis), kas apbraukāja jūras piekrasti.

Starp garnizonu un robežsargiem nepastāvēja labas attiecības. Tās sevišķi pasliktinājās 1890-ajos gados. Tad cietokšņa komandants lūdza robežsargu brigādes komandieri izvest savus kaņevjus (algādžus) no cietokšņa un novietot muitnīcas rajonā pie Ziemas ostas. Robežsargus reorganizēja 1900. gadā. Algādžu vietā korpus saņēma rekrūšus (kā katra armijas kaņalerijas daļa). Pēc tam attiecības krasī mainījās. Mobilizācijas plānā bija paredzēts robežsargus kaņā gadījumā novietot cietokšņa rajonā kā jātnieku un kājnieku daļas.

DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNIS PASAULES KAŅĀ.

Kaņš 1914. gadā pārtrauca visus cietokšņa pārbūves darbus un nostādīja Daugavgrīvu jaunu uzdevumu priekšā. Kaņā stāvokļa ieņemšana un mobilizācija šeit noritēja samērā gludi. Privāto iedzīvotāju mājās: Daugavgrīvā, Bolderājā, Mīlgrāvī un Buļļu, Rīnužu, Mangaļu, Vecāķu ciemos novietojās garnizona daļas un sardzes. Apkārtējos ūdeņos 10 km attālumā no krasta izlika mīnu laukus. Papildinātais garnizons ieņēma rajonu no Slokas līdz Carnikavai.

Pagāja divi gadi. Daugavgrīvas cietoksnis nepiedalījās tieši kaņjās, bet bija svarīgs atbalstpunkts krievu 12. armijai. Armijai sāka pietrūkt artilērijas, tāpēc no cietokšņa dižgabaliem saformēja dažas smagās un vieglās baterijas. No smagām baterijām vēlāk saformēja 4. artilērijas aplencēju pulku, kas ieņēma pozīcijas pie Olaines. Daļu bateriju novietoja Daugavas krastos pie Nīcgales un Līvāniem.

Tad nāca liktenīgais 1917. gads — Krievijas revolūcija, kas īsā laikā iznicināja Daugavas frontē cīņas garu. Visādas vēlēšanas un tiesību meklēšana armiju interesēja vairāk, nekā ienaidnieka pozīcijas. Notika brāļošānās, pastaigas ar ienaidnieka kaņavīriem. Sekas bija tās, ka vācu frontes

⁴⁰ Tāds jau pastāvēja Odesā.

vadība sīki informējās par 12. armijas kaujas un apgādes apstākļiem. Kamēr rudenī Rīgā cilvēki cīnījās pie urnām, vācu kaŗaspēks ieņēma Nāves salu, pārrāva fronti pie Ikšķiles un iznāca Rīgas frontes aizmugurē pie Stoķiem. Viss 12. armijas labais spārnis no Ŷekavas līdz Dubultiem sakustējās. Kas vien paspēja, tas bēga cauri Rīgai uz Gaujas pusi. Armijas atkāpšanos sedza latvju strēlnieki, kas bija ieņēmuši pozīcijas starp Tīreļpurvu un Daugavu. Tāpēc pirmie vācu kareivji iegāja Ilģuciemā tikai tad, kad visas krievu un latviešu kaŗaspēka daļas bija pārcēlušās pār Daugavu. Tomēr 12. armijas atkāpšanos nevar saukt par sabrukumu. Vācu rokās palika tikai 8900 gūstekņi, galvenais vācu laupījums bija 325 dižgabali un haubices.

Pēc atkāpšanās Daugavgrīvas cietokšņa komandants saņēma pavēli atstāt cietoksni. Cietoksnī atradās arī dažas 12. armijas daļas. Pāri Daugavai no cietokšņa pontoniem izbūvēja otru tiltu (blakus kaŗa sākumā izbūvētam tiltam). Nepārtrauktā straumē Daugavgrīvē iebēgušais kaŗaspēks plūda pāri Daugavai, lai Mangaļsalā aizstāvētu Daugavas grīvas labo krastu. Garnizonam nepiederošās daļas un transporti virzījās tālāk pa lielceļu gar jūrmalu uz Carnikavu. Lieko bagāžu iesvieda Daugavā vai sadedzināja. Mangaļsalā dažreiz bija tādi cilvēku un ratu sastrēgumi, ka bija jābaidās par pāniku uz tiltiem. Grūti bija ieturēt kaŗaspēkā disciplīnu, ko sagrāva jau revolūcija. Tikai virsnienu stingrās rīcības dēļ kaŗaspēka pārceļšanās noritēja bez lielākiem starpgadījumiem. Pēdējie cietoksnī palika garnizona sapieŗi un mīnieŗi, kas noliktavās zem baterijām un vaļņiem lika spridzināmos lādiņus. Smagiem dižgabaliem izņēma aizslēģus, bojāja nocietinājumu galvenās daļas. Spridzināmo vielu lādiņiem pielika degļus un gaidīja tikai signālu, kad sākt spridzināšanu. Kad visi spridzināšanas darbi bija sagatavoti, komandants lika noņemt cietokšņa standartu, kas bija 207 gadus plivinājies virs Daugavgrīvas vaļņiem. Komandants pavēlēja pēdējām garnizona daļām atstāt cietoksni. Pārejot tiltus, aiz pēdējiem cietokšņa aizstāvjiem sāka uzsprāgt baterijas, sagruva ēkas, noliktavas, uzliesmoja municijas un noliktavas. Šausmīgā detonācija, kas bija dzirdama pat Cēsīs, šķembeļu krusa un liesmu jūra liecināja, cik vāciem parastos apstākļos būtu izmaksājusi „mazā“ trešās šķiras cietokšņa ieņemšana. Kā beigu akords sadega arī abi pontontilti. Anģļu un krievu zemūdenes izbrauca cauri mīnu laukiem Somijas jūras līcī.

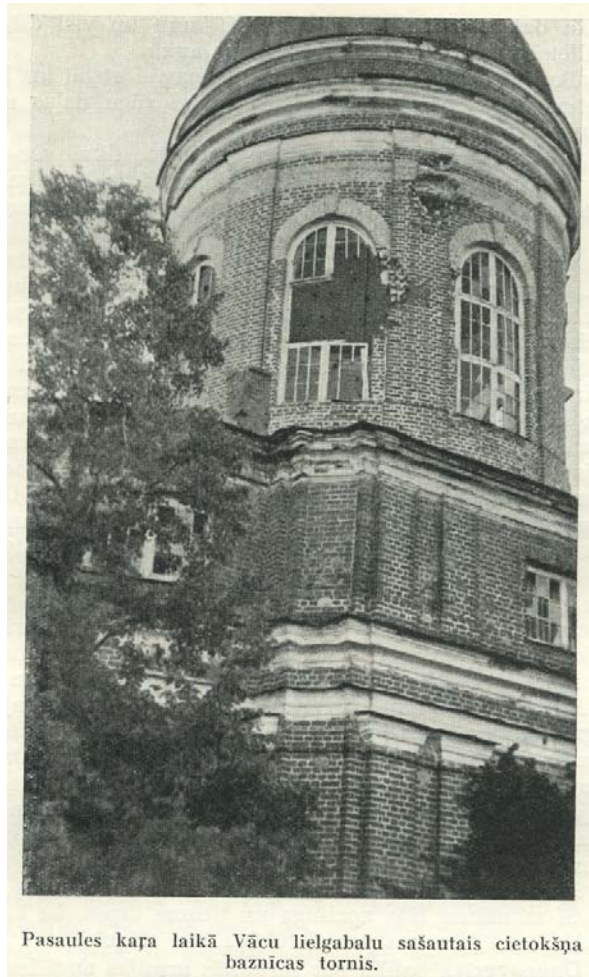
Pēc Rīgas ieņemšanas un Daugavas frontes sabrukšanas vācu spēki bija krietni saguruši. Lēnā gaitā viņu rotas virzījās par Spilves pļavām uz Bolderāju. Grandiōza iznīcināšanas demonstrācija Daugavgrīvā atstāja vācos dziļu iespaidu. Kad Bolderājas kāpās zem kādas vācu kaŗaspēka vienības uzsprāga lauku mīna, nodarīdama lielus zaudējumus, vāci apstājās un paslēpās. Ik brīdi atskanēja jauni sprādzieni: sprāga visu kalibru granātas, piroksilīna patronas, raķetes. Galu galā vācu rotas atkāpās Spilvē. Kad postaža nerimās, bet pieņēmas plašumā, daži vācu pārgalvji — pionieŗi, kājnieki ielauzās liesmojošā salā. Uzmeklēja noliktavas, kazematus un, cik iespēja, pārgrieza elektriskos kābeļus, vadus, noņēma vai izrāva degļus. Tādā kārtā viņiem izdevās aprobežot, likvidēt cietokšņa postīšanu. Daļa pārgalvju sprādzienos un liesmās dabūja galu. Lielākā daļa pārtikas, municijas krājumu un visi dižgabali bija iznīcināti. Cietoksnis bija pārvērties drupu laukā.

Pa to laiku cietokšņa garnizons saņēma pavēli atstāt arī Mangaļsalu un pievienoties aiz Gaujas 12. armijai. Dažas vācu daļas no Stoķiem bija sasniegušas arī Gauju.

Mangaļsalā atkārtojās Daugavgrīvas postaža, tikai vēl nežēlīgāka. Mangaļsalā vāci ieguva lielus municijas krājumus un ļoti daudz raķešu. Zvejojot mīnas Daugavā, vāci atrada dažus dižgabaliem izņemtos aizslēģus.

Mēnesi vēlāk vācu kaŗa kuģi un torpēdlaivas varēja iebraukt Daugavas reidā. Viņu mīnu trāleŗi bija iztīrījuši šauru kuģu ceļu mīnu laukos gar Kurzemes krastu no Daugavgrīvas līdz Kolkas ragam. Sekoja Sāmsalas iekaŗošana. Tālāk par cietokšņa rajona kaŗa materiālu iztīrīšanu un nelielo nocietinājumu atjaunošanu vāci netika. Kad 1918. gadā februārī saira krievu armija, vāci ieņēma

arī pārējo Vidzemi un Igauniju. Ar to Daugavgrīvas cietoksnis palika otrā plānā. Samērā vieglā uzvara pavedināja vācu 8. armijas vadību neatjaunot cietoksni. Cietoksnī novietoja visu mantu un kara laupījumu, ko 8. armija ieguva cīņās gar Daugavu, Vidzemē, Igaunijā un Krievijas guberņās līdz Oršai. Kara sākumā Daugavgrīvā arestētos vācu kuģus piekrāva ar mantu, pārtiku un nosūtīja Vācijā. Kad nodibinājās Latvijas valsts, bagātīgie krājumi cietoksnī bija tikpat kā izsikuši.

Pasaules kara laikā Vācu lielgabalu sašautais cietokšņa baznīcas tornis.

Vācijas revolūcija un armijas sairšana lika 8. armijas vadībai pasteidzināt cietokšņa noliktavu evakuāciju. Komūnisma briesmas aizdzina pēdējos vācu pulkus no Daugavgrīvas. 1919. gada janvārī šeit ienāca Padomijas karaspēks, kas pārņēma atlikušo krievu un vācu kara materiālu. Mēģinājums atjaunot Daugavgrīvas nocietinātā rajonā 30.000 vīru lielu garnizonu neizdevās vienkārši cilvēku trūkuma dēļ. Padomju Krievijas varasvīri bija laimīgi, kad Rīgā saformēja un Daugavgrīvas cietoksnī novietoja 1. komunistisko strādnieku pulku (2 rotas) un 2 haubiču baterijas. Cietoksnī atsūtīja atslēdzniekus un tehniķus no Rīgas un Pliskavas. Mēģināja izlabot dažus lielos un lauku dižgabalus, bet darbnīcas un instrumentu trūkuma dēļ panākumu nebija. Daugavgrīvas cietokšņa vārds gan ieņēma svarīgu vietu Padomju armijas pavēlēs un rīkojumos. Šī mērīšana bija apzinīga un ticama tāpēc, ka karavīru vairākumam nebija ne jausmas par cietokšņa īsto stāvokli.

Tagad Daugavgrīva palika par sarkanās armijas apgādes bazi. Kara materiālus, ko neizlietoja Kurzemes frontē esošās daļas, aizveda Krievijā. Pajūgi un vilcieni traucās no Daugavgrīvas uz Daugavpili un atpakaļ. Kad sarkanā vara Rīgā krita (1919. g. 22. maijā), cietokšņa noliktavas bija

tukšas; atrada vienīgi raķesu krājumus un vecas sarūsējušas ieroču daļas. Raķešu krājumi vēl 2. janvārī bija tik lieli, ka daudzi posteņi šāva raķetes vienu pēc otras no vakara krēslas līdz rīta blāzmai. Tomēr 1. maija svētkos Rīgas un Daugavas uguņosanai varēja izsniegt vēl ap 200.000 raķešu.

Vēl 22. maija vakarā vairāki sarkanie pulki netraucēti atstāja Daugavgrīvu. Vilcienus, kas 23. maijā nāca no cietokšņa uz Rīgu, jau Zaslaukā apšaudīja. Ātri padomju karaspēka atliekas pārgāja pāri Daugavai Mangaļsalā. Pēc īsas sadursmes ar Līvena brīvprātīgiem 23. maijā sarkanarmijas daļas atstāja cietokšņa rajonu un aizbēga uz Carnikavu. Tur 1. komunistiskā strādnieku pulka kareivji nosita Daugavgrīvas komandantu komunistu Volkovu, kas pulku gribēja aizvest Krievijā. Pulka kareivji kā kuņais devās atpakaļ Rīgā, lai iejauktos iedzīvotāju masā.

Tanī pašā laikā — 23. maijā ienāca Rīgā pulkveža Baloža brigāde. Malmedes bataljons šķūtnieku ratos devās no Pulka sētas (tagad. Auto-tanku un Aviācijas pulka mītne) caur Kleistiņiem un Bolderājas kāpām tieši Daugavgrīvā. Bataljons bez cīņas iegāja cietoksnī. Tur saņēma informāciju par sarkanā karaspēka pārceļšanos Daugavas labajā krastā. Bataljona viena rota ar Lielupē stāvošo Rīgas pilsētas tvaikoni pārcēlās Mangaļsalā. Mangaļsalā rota visur atrada atstātas baterijas, tranšejas un bojātus dižgabalus. Sastapusi Līvena posteņus, rota atgriezās Rīgā. Daugavgrīvas cietokšņa drupas atstāja likteņa varā.

Tā piepildījās slavenā Daugavgrīvas cietokšņa liktenis: klosteris, pils, tad skanste, cietoksnis un nocietināts rajons. Katrs, kas tiecās iekarot šo vietu, gribēja pārņemt Daugavas atslēgu savās rokās, iegūt noteikšanu par Baltijas zemju dzīvības nervu — pārvaldīt Daugavas baseinu. Kamēr valdīja sveša vara, tikmēr Daugavgrīvas liktenis bija raibs un nenoteikts.

Tagad nav jāsaka: kam ir Daugavgrīva, tas ir Daugavas kungs! Latvju tauta ir Daugavas kungs un īpašnieks arī bez Daugavgrīvas cietokšņa. Taisni Daugavgrīvas pagātne mums rāda, ka ne stiprie mūri, cietie vārti vai dziļie grāvji ir dzimtenes drošības pamats, bet pašas tautas nemirstīgais nesalaužamais spēks.

1. pielikums.

DAUGAVGRĪVAS GARNIZONA TĒRPI 19. UN 20. GADSIMTENĪ.

Reizē ar visām krievu armijas daļām Daugavgrīvas cietokšņa garnizons mainīja savus tērpus. Cara Aleksandra I laikā bija frakas tērps, kamašas un velteņveidīgas cepures. Drīz pēc Napoleona kariem blakus parādes tērpa cepurēm ieviesās pēc franču parauga veidotas furāžieņu (darba un staļļa) cepures. Tās bija maisveidīgas, krāsainu malu, ar gaŗu pušķi, kas karājās kreisajai ausij pāri. Sākumā parādes mīļotāji, arī pats cars, nepieļāva furāžieņu cepures valkāšanu ārpus kazarmām. Tās atstāja vienīgi „īstās“ galvas segas taupīšanai, mājas un staļļu darbos. Šāda furāžieņu cepure toreiz Daugavgrīvā bija vienīgi dižgabalniekiem.

Cara Nikolaja I laikos „furaŗku“ pārveidoja tādu, kāda tā bija priekš pasaules kara.

Krievijā 1830-ajos gados iestājās saimniecības krīze. Krīzes cēlonis bija karš ar Poliju. Krīzes dēļ armijā bija jāievēro taupība un dārgie tērpi jāatvieto lētākiem. Pēc ilgākas izmēģināšanas paraugpulkos, ar 1842 gadu sāka ievest jaunus tērpus. Tie tiešām bija ērtāki, lētāki un veselīgāki. Parādes tērpu stingri nošķīra no ikdienišķā. Pirmo valkāja parādēs, svētkos, sardzēs, kaujās, manevros; otru — rekrūšu apmācībā, kaŗagājienā. Līdz Krimas kaŗam arī manevros un kaujās sāka valkāt ikdienišķo tērpu. Parādē uzvilka frakas veida tumšzaļo ieročģerbu bez vestes. Priekšā tam bija viena rinda pogu. Linu bikses bija baltas, gaŗas; zābaki īsi — līdz ceļiem, ar mīkstiem

stulmiem; mētelis palika agrākais brūnpelēkais, tikai gaŗāks (apakšmala tikai 8 cm no zemes); galvas sega — ādas kaska pēc prūšu parauga, ar augsto dibenu, priekšā ar skārda valsts emblēmām un tradīcijas uzrakstiem. Cepures augšā pogveidīga smaile, kur parādes gadījumos un svētkos piestiprināja baltu (bundziniekiem un taurētajiem sarkanu) matu pušķi. Ar laiku taupības dēļ pušķi atstāja tikai gvardiem, jātniekiem un visu daļu mūzikantiem.

Ikdienīškā tērpa daļas bija sekojošas: ieročģērbs tas pats, tikai vecāka gadagājuma, tādas pašas krāsas gaŗas bikses, pārveidota „furaŗka“ ar nozīmi priekšā. Uzplecu forma un krāsa jau no cara Aleksandra I laikiem dažādām ieroču šķīrām bija dažāda. Līdz 1870. gadam Daugavgrīvas garnizona daļām uzpleči bija baltā krāsā. Daugavgrīvas daļām apgāde bija sekojoša: divas melnas platas siksnas pāri abiem pleciem. Kreisā pleca siksnā karājās patronu soma, labā — īss, palīks zobens. Artileristu patronu somā glabājās arī degļi, kuŗus krievu armijā lietoja vēl līdz 1870-ajiem gadiem. Apkakles zīmotnes Daugavgrīvas garnizona tērpiem bija melnas ar baltiem apšuvumiem.

Cara Aleksandra II laikos (1870-ajos gados) sāka lietot pēc franču parauga kepi, ar ko atvietoja prūšu parauga kaskas. Kepi karavīros neguva sevišķu piekrišanu, tos kareivju valodā sauca par „no priekšas labdien, no pakaļas sveiki“. Mundieri pagarināja, pazuda fraka, parādījās modernais ģērbs. Bikses tagad bija īsas, sasienameš pie kāju locītavas. Zābakus valkāja virs biksēm. Pazuda arī abas plecu siksnas, ko krievu karavīrs bija nēsājis septiņdesmit gadus un sava vienkāršā, sirsnīgā valodā bija saucis par „nāves krustu“⁴¹. Tagad lietoja ādas jostas; pie tam piekāra vienu, tad divas patronu somas. Zobenu atvietoja ar durkli, ko izejot šautenei noņēma un ielika speciālā makstī. Ierindā to nenēsāja. Kaut gan lauku artilerijai atstāja zobenus, tomēr cietokšņa artileristu apbruņojumu ar laiku pielīdzināja kājnieku daļām: tai izsniedza kavalerijas šautenes ar durkļiem.

Cars Aleksandrs III, būdams liels krievu nacionālists, savai armijai gribēja sagādāt tautiskus tērpus. Paraugam izraudzīja kaut ko vidēju starp Maskavas „ļīchača“ (ormaņa) un Novgorodas zemnieka apģērbiem. Ar to domāja armijas tērpu palētināt un populārizēt, jo armiju un karavīru gaitas krievu tautā nekad neieredzēja. Cars panāca pretējo. Tauta saka izsmiet savus karavīrus. Bieži notika, ka karavīrs, kas agrāk savā dzimtenes pagastā staigāja paceltu galvu, tagad, iebraucot dzimtā sādžā, tūliņ nometa tērpu. Kad cars gadu pēc jauna tērpa ievēšanas ieraudzījis savus gvardus parādes gājienā, viņš nospļāvis un pateicis gvardu komandierim: „Ko tu man rādi diedelniekus! Vai es tādus savā mūžā neesmu redzējis pie klosteru un baznīcu durvīm?“ — „Bet, Jūsu Majestāte, gvardi tagad apģērbti tautiski“, atbildēja komandieris. — „Lai nu pārējie pulki pierod pie tādiem apģērbiem, bet gvardiem es došu citus tērpus!“ ar nicināšanu izsaucies Aleksandrs.

Arī Daugavgrīvas garnizona daļām bija „japierod pie tādiem apģērbiem“. Patiesībā tērpi bija ērti, silti, vaļīgi, bet neglīti. Tērpa pamats bija virsniekiem tumši zaļas krāsas mundieris bez pogām; pogu vietā bija aķīši. Mētelim bija vienīgi divas pogas mugurpusē un divas pie uzpleciem. Mēteļa apakšējā mala bija 18 cm no zemes. Kareivjiem mundieris bija melnā krāsā. Parādes tērpiem bija zema, melna jērenīca ar tumši zaļu dibenu, kamēr ikdienīškam tērpiem vecā „šķīvju cepure“ — „furaŗka“ bez loka. Vēlāk cepurei piešuva loku. Pazīmi piestiprināja furaŗkas augšmalā; zem tās dzeltenā krāsā cietokšņa iniciāļus „U.-Dv.“, t. i. Ustj-Dvinsk (Daugavgrīva). Techniskām daļām uzpleči un ievīlējumi pie piedurknēm, apkakles, furaŗkas un uzpleciem bija sarkanā krāsā, bet cietokšņu daļu kājniekiem minētie ievīlējumi bija tumši brūni, vēlāk oranži.

Kādu laiku (1883.—1887. g.) cietoksnī pastāvēja „konvoja“ komanda — 35 kareivju sastāvā. Šīs komandas tērps no cietokšņa kājnieku tērpa atšķīrās ar to, ka ievīlējumi bija gaiši zili (ne sarkani) un furaŗkai, uzpleciem nebija iniciāļu.

Vīsiem daļas kareivjiem pāri pleciem karājās nebalināta liuu audekla soma (pār labo plecu) un tāda pati mazāka maizes soma (pār kreiso plecu). Vīsiem bija ādas jostas ar melnu metalla slēģi

⁴¹ Par nāves krustu to sauca tāpēc, ka kaujā, lai lode nestu drošu nāvi, pretinieks tēmēja taisni zem abu siksnu krustojuma vietas.

priekšpusē. Kājniekiem pie jostas bija piestiprinātas divas patronu somas. Ap 1900. gadu dažiem kājniekiem vēl izsniedza īsas lāpstas vai mazus cirvjus, ko piestiprināja pie jostas. Artileristu un kājnieku tērpiem visas metalla daļas (pogas, emblēmas) bija dzeltenā misiņa, tehnisko daļu — baltmetalla.

Cars Nikolajs II nolēma atgriezties pie krāšņākiem armijas tērpiem (1907. gadā), ar ko gribēja panākt armijas gara stiprināšanu un kaŗavīru populārizēšanu. Bet kas cara tēva laikā bija labs, tagad izrādījās par ļaunu. Taisni krāšņākie tērpi nošķīra kaŗavīrus no tautas. Revolūcijas laikmetā krievu sabiedrības lozungs bija „pie tautas“. Tērpu maiņu uzņēma kā reakcijas izpaudumu. Tomēr jāsaka, ka pašu kaŗavīru saimē jaunus tērpus uzņēma ar gandarījumu; kaut jāatzīst, ka „ubagu un ormaņu kaftani“⁴² bija ērtāki, siltāki un klimatam piemērotāki.

Jaunais tērps bija šūts pēc mēra, piegulēja labāk, ar daudzām pogām un spožu jostas slēģi. Tas kaŗavīram piešķīra zināmu ārēju mirdzumu. Tērpa sastāvdaļas Daugavgrīvas garnizonam bija sekojošas: agrākā „furažka“ ar pazīmi pie apakšējās malas, bez iniciāļiem. Mundieris aizsargkrāsā ar piepogātu viduci, kas artilerijas un tehnisko daļu virsniekiem bija melna samta, bet kareivjiem melnas vadmalas. Kājniekiem viduča krāsa bija pieskaņota pulka pamatkrāsai. Mundierim bija divas pogu rindas, kabatas ar apšuvēm un sešām pogām mugurpusē. Sarkanie uzpleči palika tādi paši. Uzplečos bija cietokšņa iniciāļi un ieroču šķiras pazīme dzeltenā krāsā: artilerijas bataljonam — divi sakrustoti dižgabalu stobri, sapieņu rotai — sakrustots cirvis ar lāpstu, telegrafistiem — zibens, mīnu rotai — sprāgstoša granāta. Virsnieki nēsāja gaŗus zobenus.

Apkaklei bija divas, furažkai — trīs, piedurknēm, kabatām un mundieŗa augšējai malai — pa vienai ieŗuvmalai sarkanā krāsā. Apgādes lietas palika tās pašas.

Nikolaja I laikā krievi cīnījās Kaukazā, Kaspijas apgabalos un Sibirijā. Tur vasaras ārkārtīgā karstuma un tveices dēļ kareivji sāka staigāt kreklā un biksēs. Šeit valkāja arī „ārstatu“ galvas segas no linaudekla vai kokvilnas. Pamazām minēto apgabalu priekšniecība panāca to, ka kareivjiem vasaras laikā izsniedza baltus „stata“ virskreklus ar sarkanām maliņām gar apkakli. Krekliem piestiprināja uzplečus. 1840-ajos gados sāka izsniegt arī baltas „furažkas“ ar piekabināmo kakla aizsargu — segu. Citos apgabalos vasaras laikā iztika ar linu biksēm un viegliem zābakiem. Krimas kaŗā baltie vasaras tērpi, ko kaukazieŗu pulki valkāja Krimā, guva lielu piekriŗanu.

Aleksandra II laikos gandrīz vienā laikā ar lielo armijas reorganizāciju visām daļām (arī Daugavgrīvas cietokšņa garnizonam) izdeva minētos tērpus. Atšķirība bija tā, ka trūka kakla aizsarga; uzpleči ar cietokšņa iniciāļiem un baltsarkanā kepi mala bija Daugavgrīvas garnizona tērpu atšķirība vasaras laikā.

Aleksandrs III vasaras tērpu atstāja gandrīz bez pārmaiņām; tikai galvas segas drusku pārveidoja. Ziemas „furažkas“ dibenam uzvilka baltu virsvalku. Pēc japāņu kaŗa izmēģināja aizsargkrāsas vasaras tērpus. Vispirms tos izsniedza Jelgavā esoŗai 114. Novotorŗskas kājnieku pulka pirmajai rotai. Tērpa kompleksā bija arī „furažkas“ un brezenta zābaki. Jau 1908. gadā jaunus aizsargkrāsas vasaras tērpus, izņemot zābakus, izsniedza Daugavgrīvas garnizonam. Šeit tos valkāja līdz pasaules kaŗam. Pasaules kaŗa laikā Daugavgrīvas garnizonā sāka lietot arī aizsargkrāsas ziemas tērpu ar gaiŗpelēku jērenīcu.

⁴² Tā Maskavā sauca Aleksandra III armijas tērpus. Daŗreiz kareivjus nosauca par „kotomnikami“, t. i. ubagu somu nesējiem.

Книга Марсова 2. izd. (Pēterpilī, 1766. g.)
 F. Keussler, Die Gründung des Cistercienserklosters zu Dünamünde in Livland. (Vilandē, 1884. g.)
 Versuch einer Rigaschen Stadtkunde für das neunzehnte Jahrhundert. (Rīgā, 1900. g.)
 E. Kurtz, Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirksamkeit in Riga und Dorpat 1583—1614. (Rīgā, 1925. g.)
 A. Švābe, Die älteste Schwedische Landrevision Livlands (1601). (Rīgā, 1933. g.)
 Ch. Kelch, Liefländische Historia. (Tallinā, 1695. g.)
 Ch. Kelch, Liefländische Historia. Continuation 1690 bis 1707. (Terbatā, 1875. g.)
 Tagebuch Peters des Grossen vom Jahre 1698 bis zum Schlüsse des Neustädter Friedens. (Berlīnē, 1773. g.)
 K. Lōwis of Menar, Burgenlexikon für Altlivland. (Rīgā, 1922. g.)
 Положение для Военныхъ Госпиталей. (Pēterpilī, 1816. g.)
 Приказъ Военнаго Министра. (Pēterpilī, 1859. g. 22. aprīlī.)
 Die Russische Armee in ihrer gegenwärtigen Uniformirung. 3. izd. (Leipcigā, 1899. g.)
 В. Волдыровъ, Взятие Риги въ 1710 году. 2. izd. (Rīgā, 1910. g.)
 Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde par 1890, 1894. g. (Rīgā).
 E. A. Seraphim, Aus der Kurländischen Vergangenheit. (Štutgartē, 1893. g.)
 Bunge, Liv-, Ehst-, Curländisches Urkundenbuch. I. sēj., II. sēj.
 Краткое Росписание сухопутныхъ войскъ.
 J. Juškēvičs, Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. (Rīgā, 1932. g.)
 47. опись дель секретнаго повестья Московскаго отдела Общаго Архива Главнаго Штаба. (Maskavā, 1890. g.)
 Н. Невскій, Реформа обмундированія 1907 г. (Peterpilī, 1908. g.)
 Raksti par Daugavu. (Rīgā, 1932. g.)
 Ch. Brotze, Monumenta Livonica antiqua. III., V. sēj.
 Н. Браденбургъ, Историческій каталогъ С. Петербургскаго артиллерійскаго музея. II. daļa 1. sējums (Pēterpilī, 1888. g.), I. daļa (Pēterpilī, 1877. g.).
 Сводъ Законовъ Россійской Имперіи. 43. sēj. 1. daļa. (Pēterpilī, 1830. g.)
 Доклады Сената. II.—IV. sēj. (Pēterpilī, 1882.—1901. g.)
 Приказанія Московскаго Окружнаго Комиссариата по Военнымъ делам. (Maskavā, 1918. g.) Летопись Рижской Крепости. (Rīgā, 1858. g.)
 Mettig. Geschichte der Stadt Riga.
 Franc Winter. Cisterienser. (Gotha, 1868.)

Kapt. Štromberga zīmējums.

Daugavgrīva no 1911. līdz 1917. gadam

Bijušā cietokšņa stāba priekšnieka atmiņas.

IEVADS.

1911. gada pavasarī ieņēmu 3. kavalerijas divīzijas stāba vecākā adjutanta amatu. Divīzijas stābs mitinājās Kauņā. Biju nodienējis piecus gadus kapteiņa dienesta pakāpē, un tuvojoties kārtējiem Lieldienu paaugstinājumiem, gaidīju arī es pirmo stāba virsnieka dienesta pakāpi. Šīs dienas pagāja cerībās un uztraukumā, jo nevarēju pat iedomāties, kādā plašās Krievijas imperijas stūrī liktenim patiks mani aizraidīt, kur man būs jāturpina ģenerālstāba dienests.

Kādā aprīļa dienā saņēmu ģenerālstāba galvenās pārvaldes telegrammu, kuŗā man izvēlei piedāvāja trīs vakances: 1) Turkestānas vakara apgabala sevišķu uzdevumu stāba virsnieka vietu, 2) stāba virsnieka vietu XIV korpusā, 3) stāba priekšnieka vietu 3. šķiras Daugavgrīvas cietoksnī.

Lai cik stipra bija mana vēlēšanās nokļūt Taškentā — karstuma un saules gaismas pilnajā, tālajā nomalē, lai cik vilinošas bija izredzes dienēt populārā kavalerijas ģenerāļa A. V. Samsonova vadībā, tomēr mani materiālie un ģimenes apstākļi saistījās ar Pēterpili un spieda atteikties no šīs izdevīgās vietas. Ilgi nedomādams atteicos arī no Daugavgrīvas cietokšņa stāba priekšnieka posteņa, jo par tā nozīmi man nebija ne mazākas jēgas, — tas šķita necīgs nomales punkts, Dieva, cilvēku un priekšniecības aizmirsts.

Mana izvēle apstājās pie XIV korpusa, kas bija novietots Varšavas kara apgabalā. Tā komandieris — bijušais kavalerijas virsnieku skolas priekšnieks, kavalerijas ģenerālis A. A. Brusilovs man personīgi bija ļoti pazīstams.

Tanī pašā dienā nosūtīju uz Pēterpili telegrammu.

Tomēr cilvēka rīcību vada noslēpumains liktenis, kas dažreiz krasi pārmaina nobriedušo lēmumu, un gluži nenozīmīgs sākums ievada dzīvi pavisam citā virzienā. Tikko biju aizsūtījis minēto telegrammu, sastapos ar savu augstāko priekšnieku, 3. armijas korpusa komandieri kavalerijas ģenerāli P. K. Rennenkampfu, kas piespieda mani jautājumu pārlemt.

Uzzinājis manu izvēli, korpusa komandieris ieteica man pieņemt Daugavgrīvas cietokšņa stāba priekšnieka vietu, tēlodams tās priekšrocības, izceldams Rīgas tuvumu un brīnišķo Rīgas jūrmalu.

— Nemiet cietoksni! — pārliecinoši teica korpusa komandieris, — būsit apmierināti.

Viņa vārdi bija tik pārliecinoši, ka es grozīju savu lēmumu un nosūtīju jaunu telegrammu. Pēc dažām dienām mani paaugstināja pulkveža-leitnanta dienesta pakāpē, ieceļot par Daugavgrīvas cietokšņa stāba priekšnieku.

Labi atceros silto maija dienu 1911. gadā, kad ieradās Rīgā un ar kuģi devos uz jauno darba vietu. Daugavas skaistā panorāma ar plašiem pļavu klajumiem krastos, jūras burvīgā dūmaka, pret apvārsni redzami cietokšņa nocietinājumi ar ūdens grāvjiem, zemes uzbērumiem un bastioniem, kas slīka lapu zaļumā, atstāja neizdzēšamu iespaidu. Tikpat lielisks bija puķu dobēm un ceriņu ziediem greznotais cietokšņa centrs ar Pēteru I pieminekli, stābu, galveno pārvaldi, komandanta krāšņo namu, stāba priekšnieka mājiņu, cietokšņa baznīcu, virsnieku klubu un dzīvokļiem.

Mana jaunā priekšnieka, cietokšņa komandanta ģenerālleitnanta Ivana Andrējeviča Miončinska personība bija pievilcīga, un par viņu no pirmās tikšanās līdz beidzamajai stundai krājās gaišas atmiņas.

Neilgā laikā iepazinos ar krasta cietokšņa stāba darbību, darbiniekiem un saviem palīgiem, tādējādi pilnīgi iejuzdamies jaunā darba gaitās.

GARNIZONS.

Laikā, kad uzņēmos cietokšņa stāba priekšnieka pienākumus, cietokšņa garnizons sastāvēja no šādām daļām:

- 1) Cietokšņa stābs ar rakstvežu, žandarmu, saimniecības un ugunsdzēsēju komandām.
- 2) Cietokšņa artilērijas pārvalde (pulkveža Tichomirova vadībā) ar piecām cietokšņa artilērijas rotām.
- 3) Cietokšņa inženieru pārvalde (pulkvedis Liderss) ar mīnu rotu (pulkvedis-leitnants Protasovs), sapieņu rotu (pulkvedis-leitnants Mitropoļskis) un telegrafistu nodaļu (kapteinis Djačkovs).
- 4) 114. Novotoržskas kājnieku pulka bataljons (pulkvedis-leitnants Repšo), kas mitinājās Bolderājas miestā (tagadējās Sapieņu pulka mītnēs) un pildīja sardžu dienestu.

Cietokšņa garnizonā bija apmēram 2000 cilvēku ar 100 virsniekiem un ierēdņiem.

Par cietokšņa atslēgu turēja Komētas fortu Daugavas kreisajā krastā, netālu no bākas, pašā jūras līča krastā. Fortā ietilpa novecojušies zemes uzbērums un tikpat novecojusies artilērija. Daugavgrīvas cietoksni aizsargāja daži desmiti smagie lielgabali, haubices un miezeņi, lielākā daļa 1866.—1867. g. tipi, vesela serija lauka un maza kalibra lielgabalu. Tie visi bija paredzēti cietokšņa aizsargāšanai pret kara kuģu un mīnu uzbrukumiem, bet patiesībā bija piemēroti vienīgi artilērijas mūžiem. Tas bija pilnīgi nepiemērots, jau sen nelietojams agrāko kara inventārs, palicis pāri no Sevastopoles aplenkšanas krievu-turku kara. Tādi paši bija arī cietokšņa nocietinājumi, mīnu un municijas pagrabi un līdzekļi mīnu izlikšanai. Tie nederēja saviem uzdevumiem un kara gadījumā draudēja nostādīt cietoksni grūtā stāvoklī.

Stābs prasīja valsts iestādēm visus nederīgos krāmus no cietokšņa izņemt un to vietā likt tagadnei piemērotu bruņojumu. Šo prasību drīz ievēroja.

Otrs uzdevums bija sastādīt jaunu mobilizācijas plānu un reorganizēt veco, nederīgo aizstāvēšanās plānu. Vecajā plānā bija niecīgi materiāli daždažādu pavēļu, instrukciju un pamācību veidā — pretrunīgi un nenožīmīgi kara laikā. Šo plānu izlabot bija nenožīmīgi, tas vienkārši bija jāsadedzina. Nodibinājās triju vīru komisija — cietokšņa stāba, artilērijas un inženieru priekšnieki, kam bija nekavējoties jāuzsāk jauna plāna izstrādāšana. Plānu sastādīja viena mēneša laikā — skaidru, īsu un pilnīgu katrai kara spēka daļai un katram no četriem galvenajiem aizsardzības dienestiem. To ierakstīja nelielā, safjānā iesietā burtnīcā, kam pievienoja mobilizācijas sarakstus, plānus un dažus pielikumus.

Jaunais mobilizācijas un aizsardzības plāns pilnīgi attaisnoja sevi pēc trim gadiem, kad sākās pasaules karš.

Trešais uzdevums bija atmodināt garnizona iekšējo dzīvi. Tādēļ daudz pūļu prasīja virsnieku ziemas un vasaras klubu iekārtošana un uzpošana, kur sarīkoja referātus un pārrunas par kara tematiem, organizēja kara spēles, dejas, kāršu vakarus un kino seansus. Šīs izpriecās tuvināja kara spēka daļas, pacēla labsajūtu un satiecību.

Tai pašā laikā pārorganizēja cietokšņa mednieku biedrību, nomāja lielus meža gabalus cietokšņa apkārtnē un arī ārpus tās, Ropažu un Auces rajonos. Plašākai sporta attīstībai iesāka sarunas ar „Dragūnu pulciņu“ Jelgavā. Drīz abas biedrības apvienojās. Medības kļuva ļoti populāras, sevišķi ziemās, kad bija atļauts medīt zaķus, stirnas, lapsas. Pulciņa locekļi ar kareivju-dzinēju lielo baru priecīgi devās vairākas dienas projām no cietokšņa.

Dažreiz vasarās virsnieki ar ģimenēm un orķestri devās jūras izbraukumā uz Majoriem, cietokšņa mīnu flotiles kuģos vai arī ar kuģīti „Bombardieris Ņikitins“, kas piederēja cietokšņa artilērijai un kuģu izlietoja mērķu vilkšanai jūrā.

Garnizona apmācībai izpildīja interesantas artilērijas šaušanas jūras mērķos, lika mīnu aizžogojumus, strādāja inženieru, sapieņu un kara telegrafa darbus. Katru vasaru virsnieki izjāja laukos, lai sīkumos iepazītos ar cietokšņa apkārtnes īpatnībām.

Ģenerālis P. K. Rennenkampfs, kas tai laikā jau ieņēma Viļņas kara apgabala priekšnieka amatu, katru vasaru apmeklēja Daugavgrīvas cietoksni, ar lielu patiku pavadīja tanī dažas stundas, noskatījās jūras šaušanā un mīnu aizžogojumu likšanā, bet vakarā pēc goda mielasta ar kuģi „Bombardieris Ņikitins“, mūzikas pavadīts, aizbrauca.

1911. gada rudenī Daugavgrīvas cietoksni apmeklēja Pēterpils priekšniecība: ģenerālštāba priekšnieks kavalerijas ģenerālis J. G. Žilinskis un ģenerālkvartīrmeisters ģenerālis J. H. Daņilovs. Cietokšņa stāba priekšnieka kabinetā notika slepena apspriede, un komandantam paziņoja, ka vispārējais Krievijas cietokšņu pārorganizēšanas plāns skar arī Daugavgrīvas cietoksni. Darbi te sākšoties 1912. gadā, un tiem paredzēts 5 miljoni rubļu liels kredīts.

Uz ģenerālštāba priekšnieka jautājumu, kuŗā Daugavas krastā komandants domā celt jauno nocietinājumu, pēdejais pilnīgi loģiski atbildēja, ka vēlams būtu nodrošināt abas puses.

— Tas izslēgts, — ģenerālis Žilinskis atteica, — nepieciešama noteikta izvēle.

— Tādā gadījumā, labajā, — atbildēja ģenerālis Miončinskis.

Ģenerālštāba priekšnieks pilnīgi piekrita komandanta lēmumam par jaunā cietokšņa galveno centru izvēlēties Mangaļsalu. Augstu kāpu aizsargāta, bieziem mežiem apaugusi, no vienas puses jūras, no otras Daugavas attekas platas ūdens joslas apskalota, šī pussala bij visvairāk piemērota cietokšņa prasībām.

Pēc laika cietoksni apmeklēja otrs augstāks viesis — ģenerālštāba cietokšņu nodaļas priekšnieks ģenerālmajors A. G. Jelčaņinovs. Viņš iepazīs ar projektējamo ilggadīgo bateriju vietām un deva labvēlīgu atsaukmi.

1912. gada martā mani paaugstināja par pulkvedi. Tūliņ pēc tam cietoksnī sākās grandiozi izbūves darbi.

Rīcības komitejā, kas vadīja cietokšņa izbūves darbus un stāvēja visa uzņēmuma priekšgalā, darbojās priekšsēdis-komandants, pieci locekļi — stāba priekšnieks, inženieru priekšnieks,

pulkvedis Benards (no Liepājas pārcelts ģenerāļa Lidera vietā, kas ieguva vietu citur), artilērijas priekšnieks pulkvedis Tichomirovs, valsts kontroles Rīgas nodaļas priekšnieks Dragnevičs un kara ministrijas pārstāvis Bašlovskis.

Komandanta lielā enerģija un plašās zināšanas radīja rīcības komitejai izdevīgus darba apstākļus. Sākumā gan kontroles pārstāvis finanču jautājumos mēģināja celt iebildumus pret komandanta lēmumiem, bet drīzā laikā bija spiests piekāpties. Iestājās pilnīga saprašanās visu locekļu starpā, un komitejas sēdes sanāca zem lozunga: — vispirms kaujas prasības, un tad tikai ekonomiju. Tas bija jāsaprot apmēram šādā veidā: ja kāds uzņēmējs granīta vai betona dārgās cenas mazliet pazemina, bet otrs tirgotājs, cenas nepazeminot, apņemas materiālus piegādāt mēnesi agrāk, tad pēdējam jānodod priekšroka.

Cietoksni atdzīvināja vesela rinda jaunatsūtītu inženieru virsnieku, darbu vadītāju, inženieru konduktoru, desmitnieku, arteļu vecāko, akmeņkaļu, namdaņu, grāvraču. No agra rīta līdz vēlam vakaram ritēja darbi, cēla, raka, mūrēja, drupināja akmeņus u. t. t. Īsā laikā darbi bija jau tik tālu, ka gada beigās jaunais cietoksnis pieņēma pilnīgi noteiktu izskatu.

Pēc plāna cietoksnis bija paredzēts Mangaļsalā, Daugavas labajā krastā. Piemērojot cietokšņa aizsardzību jaunā laika prasībām, Mangaļsalā norisinājās galvenie būvdarbi. Vispirms iesāka ilggadīgas sešu lielgabalu baterijas izbūvi, ko paredzēja apbruņot ar 6" Kanē lielgabaliem. Baterijā bija nodomāts izbūvēt pamatīgas slēptuves un noliktavas apkalpei, municijai un citiem materiāliem. Tanī pašā rajonā, tikai mazliet aiz mugurē un pa labi, paredzēja vēl trīs tādas pašas baterijas, apbruņotas katru diviem 5,5" Vikersa lielgabaliem. Beidzot pašā labajā flankā iezīmējās divu 12" lielgabalu bateriju būve. Reizē ar to cēla jaunus, labi segtus dzelzsbetona municijas pagrabus, raka izturīgus kazematus garnizonam, kas apšaudes gadījumā būtu drošas paslēptuves. Komendantam un viņa stābam cēla izturīgu kazematu cietokšņa aplenkšanas gadījumam. Sakaru nodibināšanai ieguldīja veselu tīklu apakšzemes telefona kābeļu.

Tai pašā laikā mīnu pilsētiņu no kreisā krasta pārcēla uz labo. Mīnu flotilei līdzšinējo aiņu laivu vietā iedeva desmit jaunus motorkuteņus.

Neatkarīgi no cietokšņa pārbūves darbiem rīcības komitejā rūpējās par visu pastāvīgo ceļu labošanu, jaunu betona ceļu būvi. Tāpat rūpējās par virsnieku dzīvokļu, kazematu, kareivju mītnu un virsnieku kluba kapitālremontiem un no ietaupītiem līdzekļiem ierīkoja pat tenisa laukumiņu.

Pamazām cietoksnis sāka pieņemt stipra ilggadīga nocietinājuma-forta izskatu, spējīgu atsist uzbrukumu un izturēt moderno lielgabalu uguni, tanī pašā laikā daudz iegūstot arī ārējā skaistumā. Aiz centrālcietokšņa nogāzēm uz jūras pusi bija laukums, bez stratēģiskas nozīmes kara laikā. Tur ierīkoja artilērijas un mīnu rotas nometnes, ko izrotāja pārstādīti koki un puķu dobes. Blakus nometnēm, līdzteku dzelzceļa nozarojumam, kas savienoja Bolderāju ar Ostas dambja staciju,

ierīkoja ar sapieņu rotas līdzekļiem plašu vingrošanas laukumu ar celiņu maratona skrējienam, arēnu vingrošanai un paaugstinājumu skatītājiem. Sporta attīstības nolūkā katra gada augustā sarīkoja 3 dienu ilgas olimpiskās sacīkstes, kuŗās piedalījās garnizona kareivji. Sacīkstes pievilka daudz sporta cienītāju no Rīgas. Uzvarētāji saņēma bagātīgas balvas un atzinības rakstus. Sacīkstes cēla sacensības garu vienību starpā, kas uz tām sāka gatavoties veselu gadu iepriekš. Ar katru gadu interese par sportu pieauga.

Visintensīvākā darbā pagāja divi gadi. Briesmīgā kara gada pavasarī sākās bateriju apbruņošana ar smagajiem Vikersa un Kanē tālšāvējiem lielgabaliem.

Aizsardzības darbi bija gandrīz pabeigti. Vienīgi neatkarīgu apstākļu dēļ nokavējās labā spārna 12" lielgabalu baterijas uzstādīšana. Komandants un viņa stābs jutās tagad drošāk un vairs nebaidījās ienaidnieku kuģu uzbrukumam. Samērā necīgais jūras dziļums neļāva ienaidnieka eskadrai pienākt tik tuvu, lai ar koncentrētu kara kuģu smagās artilērijas uguni piespiestu cietokšņa baterijas klusēt. No jūras puses uz Daugavu veda šaurs kuģu ceļš, kas stāvēja mīnu un cietokšņa bateriju aizsardzībā.

Ierindas mācībām un jauncelšanas darbiem sekoja vienkāršas izpriecas — medības, deju vakari, kopīgi izbraukumi cietokšņa kuģos uz Rīgas jūrmaļu.

Ar stāba priekšnieka amatu biju pilnīgi apmierināts. Man atlika pietiekoši daudz brīva laika, varēju katrā gada laikā izmantot atvaļinājumu. Apmierināja mani arī darbs, un ar skumjūm domāju par dienu, kas nāks pēc gada vai diviem, kad būs jāieņem augstāks amats un negribot vajadzēs šķirties no Daugavgrīvas cietokšņa.

1914. gada maijā, lai iegūtu divīziona komandiera cenzu, uz četriem mēnešiem mani piekomandēja 16. Irkutskas huzāru pulkam.

IKŠĶILES NOMETNĒ.

Vairāk kā divdesmit vētrainu, briesmīgu, titānisku gadu — un atkal no jauna parādās kara spoka tumšā ēna. Kas gan spēj tagad, tāpat kā toreiz 1914. gada 29. jūlijā, noteikti atbildēt, vai apstākļi nesarežģīsies un nenonāks pie šausmīga atrisinājuma.

1914. gada 29. jūlija diena Ikšķiles nometnē kavalerijai neatšķīrās no iepriekšējām dienām. Tā bija tikai it kā karstāka, no paša rīta tik tveicīga, ka visas domas traucās uz jūru, smilšaino krastu, spīrgti sāļaino ūdens elpu un saules apzeltītiem viļņiem.

Priekš nedēļas kavalerijas brigādes izlūki, Archangelogorodas dragūni un Irkutskas huzāri izdarīja trīs dienas ilgus manevrus. Izlūki apvienojās Slokā un apvienotā eskadronā iesāka kavalerijas uzbrukumam Daugavgrīvas cietoksnim.

Atceros kluso, skaidro rīta ausmu virs kūpošās upes, sveķaini smaržojošo meža ceļu ar simtgadīgām priedēm gar malām. Ceļš velkas pa šauru zemes strēmeli starp Lielupi un Babītes ezeru. Pa ceļu rikšoja kavalerijas kolonna — simts divdesmit sarkanbrūnu zirgu, vairīdamies no dunduriem. Pa kreisi skaidras, dziļas upes līmenis, par kuŗu izklīst rīta miglas vāli, kļūst redzams dzelzceļa uzbērums un ceriņos slīgstošas krāšņas jūrmalas vasarnīcas. Pa labi tāls ezera plašums, pūsleņu un ūdenslīliju ziedu izmargots Babītes ezers. Asas kalvju, cūku zāļu un velnābola smaržas. No rīta negaidīts kavalerijas kolonnas uzbrukums vecajam cietoksnim, un pēdējais bez viena šāviena pargāja izlūku eskadrona rokās. Vakarā — trokšņainas dzīres virsnienu klubā, kur savukārt uzvarētājus piespieda pie zemes.

Otrajā dienā jātnieku kolonnai dodoties no cietokšņa uz Ikšķili, Bolderājas miestā to sastapa policijas kārtībnieks. Satriekts viņš piegāja kolonnas priekšniekam, pielika roku cepurei sveicienam un ziņoja: — Ikšķilē nelaime. Vesels eskadrons noslīcis.

Tiešām bija notikusi nelaime, lai gan ne tik liela, kā to ziņoja policists. Tā bija kaņavīrus piemeklējusi rīta ausmā, kad pēc nogurdinoša kavalerijas reida huzāri vēl cieši gulēja. Tā bija prasījusi astoņas cilvēku dzīvības un notikusi trešā eskadrona komandiera Holma vainas dēļ. Sarīkojot parasto huzāru iedzeršanu, kompanija, pārbraukusi laivās Daugavas otrā krastā, pagatavoja kaukaziņu šašliku un vārīja punšu. Sieviešu klātbūtne garstāvokli vēl vairāk pacēla. Vakars bija iznācis lielisks. Trokšņaini pienākusi nakts, un kad aususi gaisma, trešā eskadrona kareivji veduši dzirdēt zirgus. Te nu Holmam bijusi izdevība dāmām palielīties ar huzāru izveicību, spīdēt ar viņu drošsirdību, varonību un disciplīnu. Stiprā balsī pāri krastiem viņš sauca: — Trešā eskadrona huzāri, pie manis!

Pirmais vads, izdzirdis komandiera pavēli, nekavējoties uzlēca neseglotos zirgos un metās ūdenī. Vecais vachmistrs par laimi pārējos atturēja. Vads pārpeldēja upi, nostājās komandiera priekšā un par dāvanu saņēma pa glāzītei degvīna. Vads jau gatavojās tādā pašā ceļā doties atpakaļ, kad pretējā krastā negaidīti ieskanējās taure. Zirgi, pieraduši klausīt taurei, sāka trakot, un no stāvā krasta ar joni metoties zemē, aizrāva līdz dažus huzārus, kas tos turēja. Astoņus zirgu sakropļotus vīrus izvilka no upes dibena bez dzīvības. Astoņus šķirstus zem trīskārtējas huzāru šauteņu zalves guldīja zemē turpat vecajos Ikšķiles kapos. Rotmistru Holmu atcēla no eskadrona komandēšanas un nodeva tiesai.

Vairākas dienas huzāru pulks dzīvoja traģiskā notikuma smagajos iespaidos. Pēc tam sāka risināties citi notikumi, kas atstāja iespaidu ne tikai uz pulka, bet visas pasaules dzīvi un likteņiem.

29. jūnijā Viļņas kara apgabala priekšnieks ģenerālis-adjutants Rennenkampfs negaidot ieradās Jelgavā, izveda ar 19. Archangelogorodas dragunu pulku ierindas mācību un tanī pašā dienā apmeklēja Ikšķili.

Huzāru pulks ar komandieri pulkvedi baronu M. A. Vrangeli, nostājies eskadronu izvērstā līnijā, gaidīja „Dzeltenās briesmas“ — tāda bija ģenerāļa Rennenkampfa palama, radusies priekšnieka asā rakstura dēļ un pa daļai arī tādēļ, ka viņš valkāja Aizbaikāla kazaku tērpu ar dzeltenām bikšu uzšuvēm un cepuri ar dzeltenu aploci. Šo tērpu viņš bija ieguvis par kaujas nopelniem.

Taisni pusdienā tuvējās birzes malā parādījās jātnieku grupa. Pulka komandieris nokomandēja. Pazibēja zobeni, noliecās pīķi ar sarkandzelteniem karodziņiem, orķestris izpildīja pulka maršu. No jātnieku grupas atdalījās apgabala priekšnieks un raksturīgos kazaku lēkšos uz pazīstama bēra devās pretim pulkam. „Dzeltenās briesmas“ šoreiz bija tērpies vasaras mētelī, zeltītām akselbantēm un diviem Juŗa krustiņiem, kas mirdzēja pie platajām krūtīm.

Viņš piejāja pulkam, noklausījās komandiera ziņojumu un sasveicinājās ar katru eskadronu savā parastī asajā balsī: — Sveiks trešais —, sveiks ceturtais. Pēc tam „Dzeltenās briesmas“ apstājās pulka priekšā, iebrēcās — „Uz Ogrī“ un pats personīgi veda pulku.

Pēc apmēram kilometra „Dzeltenās briesmas“ pēkšņi nogriezās no ceļa un veda pulku taisni pa pļavām, lejām, pāri grāvjiem un purvājiem. Laiku pa laikam jātniekiem bija jānokāpj un jāved zirgi pavadā, grimstot purvā vai rāpjoties mežiem apaugušās kraujās. Beidzot sasniedza pazīstamos Ogres uzkalnus. Apmetuši līkumu, huzāri no jauna laidās pļavu līdzenumā un pārmaiņu gaitā sāka virzīties atpakaļ Ikšķiles nometnē. Saule neizturami dedzināja, cilvēki un zirgi cīnījās ar karstumu un kukaiņiem.

Tiklīdz nonācām nometnē, „Dzeltenās briesmas“ uzsāka pulkam visgrūtākās ierindas mācības. Apmācību laikā pulka adjutants stāba rotmistrs Ivanovs nokrita no zirga un nomira, saules dūriena ķerts.

Bija jau vakars, kad virsnieku klubā sākās parādes mielasts. Apgabala priekšnieks, rūpju nogurdināts, sarkans kā vēzis, sarāvies sēdēja viens pusdienu galda vidū. Būdams viņam pretī, es izbrīnā vēroju pārmaiņu, kas notikusi ar šo dzelzs veselības un tāda paša rakstura cilvēku. Gadu nastas spiests, viņš bija slimīgi uztūcis un aptaukojies. Lielās mīkstās ūsas un vaigu bārda, kas

rādīja stipru līdzību ar Tarasu Buļbu, sāka pārvērsties no sarkanām par sirmām. Viņš gandrīz nemaz vairs nedzēra, no bijušā jautrā un pārdrošā vīra nekas vairs nebija palicis pāri. Kaut kas bojāja viņa garastāvokli. Varbūt to mocīja priekšnojauta, varbūt viņš juta jau draudošo slavas bojā eju un savu nejēdzīgo traģisko galu.

Sarunās par rotmistru Holmu apgabala priekšnieks bija cietušā virsnieka pusē:

— Par disciplīnu eksadronā cienu. Labi darījuši huzāri, izpildot komandiera pavēli bez pretošanās. Bet par žūpošanu ar bābām noraušu tam galvu.

Pusdienu vidū ienāca Vidzemes gubernatora ierēdnis un pasniedza steidzīgu telegrammu. Apgabala priekšnieks asi pārlasīja tekstu, saduga vēl vairāk, un tumšā vērša seja ar tādu pašu degunu kļuva pavisam sāta. Vairākas minūtes, apkārt visam klusot, viņš smagi elpodams šņāca, pēc tam pasniedza telegrammu man. Es skaļi nolasīju:

— Sarajevā no serbu ļaundarā rokas kritis Austrijas troņa mantinieks erchercogs Francis Ferdinands.

No jauna iestājās ilgs klusums.

— Vai neož pēc pulveņa, Jūsu excellence? — pētoši ievaicājās pulka komandieris pulkvedis Vrangelis.

— Pat ļoti stipri, — atteica „Dzeltenās briesmas“ un, it kā gribēdams izklīdināt apjukumu, pacēla kausu, ātri noberot:

— Uz Irkutskas pulka veselību!

Tad apgabala priekšnieks piecēlās no krēsla, pasniedza roku vecākiem virsniekiem, palocījās pret visiem un tūliņ aizgāja.

Kas gan paredzēja, ka pēc mēneša bargais kaŗa dievs Marss jau nometīs savu bruņu cimdu, ka klusās Ikšķiles nometnes vietā stāsies Rīgas—Šauļu frontes lauki un asiņainie Galicijas tūrumi, ka daudzus huzārus, kas drīz vien sadega kaŗa ugunīs, savās rindās vairs neredzēs 16. pulks ...

DRAUDOŠI MĀKOŅI.

1914. gada jūlijs bija sevišķi karsts. Peldsezona sasniedza lielāko pilnību. Milzu rosību sacēla „Rīgas olimpiada“, uz kuŗu sabrauca visu valšķu sportisti. Rīgas jūrmala atgādināja varenu bišu stropu, kur dūca tūkstošiem jauneklīgas balsis, mirdzēja smaidi un dāmu tualetes, zibēja kaŗavīru spožās cepures. Varēja redzēt daudz Pēterpils, Maskavas un pat ārzemju viesu. Ar labām sekmēm beidzās vieglatlētikas un šaušanas sacīkste, un sāka sacensties airētāji. Olimpiskās komitejas priekšsēdis bija vēlāk plaši pazīstamais „kuvakērijas“ ģenerālis Vojeikovs, ķeizariskā galma ministra znots (viņa muižās raŗoja veselības ūdeni „kuvaku“, kādēļ Vojeikovu nosauca par „kuvakerijas“, nevis kavalerijas ģenerāli).

Kad tuvojās vakars, pie jūras paviljona atskanēja Vīnes valsis. Zem klajas debess īpašā laukumā griezās deŗotāji. Savstarpēji apšaudoties gaisā lidoja konfeti un serpentīna vijas. Netālu no krasta noenkurojās kreiseru eskadra, kuŗa satumstot liedagu apgaismoja ar proŗektoru stariem, kas veidoja pasakainu ainu. Pūlis auga un auga.

Silts, bezvējains jūlija vakars, sieviešu smiekli, vilinošas valša skaņas — kas tā bija par prelūdi tai drausmīgai uvertūrai, kas sāka dimdēt tikai nedēļu vēlāk.

Irkutskas huzāru pulks, kas mitinājās Ikšķiles nometnē, pēc kavalerijas noteikumiem pārgāja „zāles uzturā“. Tādēļ lielais vairums virsnieku, dienesta pienākumos atbrīvoti, izbrauca atvaļinājumos.

Šo iespēju izmantodams, arī es divu nedēļu atvaļinājumu pavadīju Majoros. Ar apbrīnojamu skaidrību atceros šīs dienas jūlija otrajā pusē, kas bija it kā priekšvētras gaisa piesātinātas, neskaidru, nenovēršamu briesmu un pretī draudošu spontānu nelaimes nojautu pilnas.

Jūrmalā čūskām līdzīgas dzelīgas baumas un čuksti izplētās, vairojās, saindēja fantaziju un radīja uztraukumu. Uzmanīgākie viesi, atbraukuši no tālākiem apvidiem, sāka atstāt jūrmalu. Viens pēc otra aizbrauca ārzemnieki. Olimpiada pēkšņi it kā aprāvās. Tomēr peldsezona vēl nebeidzās un liedagā kā senāk vira dzīvība.

Dziļi atmiņā palicis vakars ar zvaigznēm, kas rāmi dzirkstēja melnajā debess lokā. Gaisā dvēsmoja krešu un liliju smarža, un tikai simfōniskā orķestrā skaņas vai spalgs lokomotīves svilpiens satrauca klusumu.

Labi atceros huzāru virsnieka uztraukumā bālo seju, kas čukstēja negaidītus, draudu pilnus vārdus:

— Pulks saņēmis pavēli nekavējoties ierasties Rīgā. Arī Stopiņu nometnes kājnieki dodas turpu. Visiem atvaļinātiem nekavējoties jāierodas savās daļās.

Otrā rītā gaismai austot mani modināja klauvējiens pie durvīm. Pastnieks pasniedza telegrammu, kurā bija pavēle nekavējoties atgriezties cietoksnī.

Ar pirmo vilcienu iebraucu Rīgā. Ar pirmo kuģīti devos uz Daugavgrīvas cietoksnī. Dienests huzāru divīzionā cenza iegūšanai negaidīti bija man jāpārtrauc.

Cietokšņa komandants ģenerālleitnants Miončinskis bija cietokšņa stābā un ar adjutanta palīdzību mēģināja atvērt ugunsdrošo skapi, kur glabājās slepenie dokumenti.

— Paldies Dievam — glāstīdams savu lielisko vaigubārdu, iesaucās vecais, visu godātais komandants „Tas Kungs Cebaot“ (tā nosaukts savas līdzības dēļ ar altāra svētbildi), — Dodiet ātrāk aizsardzības plānu. Trauksme.

Aizsardzības plāns, ko es jau minēju, manis paša pārstrādāts no tiem daudzajiem sējumiem, kurus mans priekšgājējs atstāja mantojumā, sastāvēja no nelielas burtnīcas ar nepieciešamiem pielikumiem. Burtnīca nebija liela, bet saturā pilnīgi atbilstoša patiesam stāvoklim.

Saskaņā ar kaŗa apgabala priekšnieka slepeno pavēli, ko cietoksnī saņēma iepriekšējā dienā, nekavējoties bija jāsāk priekšmobilizācijas darbs.

Vispirms, lai aizsargātu cietoksnī no negaidīta jūras puses uzbrukuma, sāka izlikt mīnu aizžogojumu upēs un jūrā. Krasta baterijās sākās steidzīgi darbi — municijas „kaujas komplektu“ sagatavošana. No Daugavgrīvas bākas pastiprināja jūras novērošanu. Četras dienas aizskrēja straujā darbā, mīklu risināšanā un zīlēšanā. Kaŗa tuvums tomēr likās neticams. Likās, ka diplomātiskās sarunas nokārtos ieilgušo konfliktu ar laimīgām beigām.

30. jūlija (vecā stilā 17. jūlija) vakarā no Pēterpils pienāca telegramma. Veselu minūti to turēju rokās, cenšoties uzminēt saturu. Pēc tam to atvēru un skaļā balsī nolasīju:

— Par pirmo mobilizācijas dienu skaitīt 31. jūliju.

Ģenerāladjutants Suchomļinovs. —

Komandants pārmeta krustu un parakstīja šim gadījumam sastādītu pavēli.

KARŠ.

Mobilizāciju izpildīja tekoši, bez traucējumiem. Cietokšņa garnizonam pienāca papildspēki. Ieradās Gdovas kājnieku pulks ar lauka bateriju un 13 latvju zemessargu rotas (8 bruņotas, 5 darba). Zemessargos bija sapulcēti lieliski kaŗavīri, gandrīz vienīgi latvieši — veci rezerves instruktori un virsseržanti.

Pienākušo rezervistu grupā es izbrīnā ieraudzīju baltu kirasieŗa cepuri ar zilu aploci.

— Vai Lakstīgala?

— Taisni tā, — smaidīdams atbildēja pavecāks, spēcīga drukna auguma ūsainis, zeltītām uzšuvēm uzplečos.

Manās jaunības dienās viņš dienēja par vachmistru gvardijas kirasieŗu pulka šefeskadronā. Seno paziņu es iecēlu par pirmās zemessargu bruņotās rotas virsseržantu.

Zemessargi nonāca stāba tiešā pārziņā, tos sadalīja pa rotām, apgādāja ar uzturu, apģērbu, apbruņojumu un ieskaitīja garnizona sastāvā. Darba, paklausības un gara moŗuma ziņā latvju zemessargi bija pāri katrai uzslavai. Komandants ļoti cienīja viņus, uzskatīdams par savu izlasīto „miesassardzi“, un ilgāku laiku, neievērodams augstākās priekšniecības gribu, neatlaidīgi centās to paturēt cietoksnī. Tomēr daļu zemessargu beidzot cietoksnim atņēma un nosūtīja uz Rīgas-Šauļu kaujas fronti, kur tie aizgāja bojā ģenerāļa Potapova neļēdzīgajā avantūrā. Pāri palikušo zemessargu daļa vēlāk ietilpa tanī pamatkodolā, no kuŗa izveidojās latvju nacionālā armija.

Nocietinājumu darbi pilnā gaitā ritēja visos četros cietokšņa rajonos: piejūras Daugavgrīvā un Mangaļsalā, aizmugures Bolderājā un Rīnuŗos. Galveno vērību, dabiski, piegriezta piejūras fronteī. Tomēr drīz vien pienāca pavēle būt spējīgiem aizstāvēties no visām četrām pusēm. Cietokšņa uzdevumi stipri sareŗģījās. Cietoksnis, kas līdz šim bija ilggadīgs piejūras forts, kam jāaizsargā ieeja Daugavā un jāatvaira ienaidnieka flotes nokļūšana Rīgā, guva jaunu uzdevumu, kas tam nebija pa spēkam. Cietoksnī apvilka ar dzelozstiepuļu ŷogu, ko atsevišķas, vairāk apdraudētās vietās novietoja 15 rindās. Hapaka grāvi pārpludināja, bet Spilves pļavas pārvērtā īstā jūrā, kas labi sargāja cietokšņa aizmuguri. Bolderājas kāpās nostiprināja jaunas lauka lielgabalu baterijas. Apšaudīšanai izcirta stigas uz visam pusēm. Uzcēla torņus un artilērijas novērošanas punktus. Lai slēptu garnizonu apšaudes laikā, ierīkoja dziļus apakšzemes kazematus, un tiem griestu aplkāšanai izlietoja vairāk par simtu kilometru dzelzceļa slieŗu. Satiksmes atvieglināšanai pār Daugavu cēla pontontiltu, kas savienoja centrālcietoksnī ar Mangaļsalu. Cietokšņa artilērijas pastiprināšanai paredzēto 12" lielgabalu vietā no Kronstates cietokšņa atsūtīja dažus 10" lielgabalus.

Kaŗa pirmajās dienās garnizons bija ārkārtīgi satrauktā garastāvoklī. Katru brīdi sagaidīja vācu flotes ierašanos un gaisa uzbrukumu. Jūrā redzēja zemūdeņu periskopus un ienaidnieka eskadras dūmus, dzirdēja propelleru dūkšanu, ienaidnieka šāviņu un bumbu sprādzienus, gaisā redzēja diriŗabļus. Kādu laiku nervōzais satrauktais garastāvoklis pat izsauca masu hallucinācijas. Stābu aplēna anonīmām vēstulēm. No visām pusēm ziņoja par vācu spiegu darbību, gaismas signāliem, paslēptiem betona laukumiem, kur nosēdīŗoties lidmašīnas un novietoŗoties smagā artilērija. Patiesībā tie bija satraukto prātu murgi, bet pa daļai arī atreibības mēģinājumi. Noskaidrots, ka zosu barus noturēja par vācu gaisa eskadrām. Mašīnu pamati fabrikās, piemēram Cīzes kuŗu būvētava, pārmērīgi centīgo pēdu dzinēju acīs kļuva par betonētiem laukumiem. Pat Kurzemes gubernātoru S. D. Nabokovu apsūdzēja nodevībā, un komandantam vajadzēja viņu saukt pie sevis izskaidroties. Vācu spiegi bez šaubām bija, bet tie savu uzdevumu veikšanai lietoja smalkākus, sareŗģītākus, grūtāk atklājamus darba paņēmiēnus.

Cietokšņa frontē ienaidnieks aktīvitāti neizrādīja. Viņš aprobeŗojās vienīgi ar neaizsargātās Liepājas apšaudīšanu no jūras; bez tam vēl pie Ventspils piebrauca vācu mīnu kuŗis, kas sacēla lielu trauksmi un pilsētas iedzīvotājos radīja lielu uztraukumu.

Ziņas no kaŗa lauka bija maz iepriecinošas. Sāpīga bija vēsts par Samsonova armijas katastrofu. Rennenkampfa armija, kuŗas sastāvā bija arī Rīgas garnizona pulki, pēc laimīgas ielaušanās Rītprūsijā, bez apstājas atkāpās. Vienīgi uzvaras Galicijā, Ŧvovas ieņēmsana un Peremišļas aplenkšana daudz maz pacēla garstavokli.

Dzīvot cietoksnī bija grūti, jo sirds un jūtas bija kaujas frontē. Daudz piedzīvojuŗais „Kungs Cebaot“ neaizlaida savu stāba priekšnieku, mierinādamas mani vārdiem:

— Nesteidzieties. Kaŗš ilgs trīs gadus. Gan jau paspēsīt izkaŗoties.

Cietoksnī valdīja klusums. Uztraukums norima. Apstākļi, neņemot vērā pastiprinātos nocietināšanas darbus, atgādināja miera laika dzīvi. Savīļņojumu vienīgi radīja smags nelaimes gadījums ar daudziem upuriem.

Sagatavojot „kaujas komplektu“, laboratorijā sprāga desmitcollīga fugasu bumba ar dibendegli. Laboratorijā strādāja divpadsmit cilvēku, no tiem seši bija saplosīti sīkos gabalos, pieci nomira ar iekšēju asins noplūšanu, un tikai viens it kā ar bārdas nazi nogrieztu vaiga kaulu, man tuvodamies, drausmīgi kļiedza „glābiet, glābiet“ un pēc moku pilnas operācijas palika dzīvs.

Manas dienas cietoksnī tomēr tuvojās beigām. Nevarēdams ilgāk paciest kaujas laika bezdarbību, es griezos rakstiski pie armijas komandiera ģenerāļa Rennenkampfa, atklāti attēlodams savu stāvokli, un drīz vien ieguvu 4. kavalērijas divīzijas stāba priekšnieka amatu.

1. novembrī atstāju cietoksni ar dīvainu, tumšu nojautu, it kā šķirtos no tā uz visiem laikiem. Jau otru dienu jāšus, klausīdamies tālajos lielgabalu grāvienos, tuvojos Johannisburgas mežiem.

Tur desmitā armija grāva Letcenas fortus.

LIEPĀJAS BOMBARDĒŠANA.

Jau no lielā pasaules kaŗa pirmām dienām plašais Rīgas-Šauļu rajons, krievu kaŗaspēka straujā uzbrukuma dēļ, nonāca aizmugures rajona stāvoklī. Daugavgrīvas cietoksnis, pakļauts 1. armijas komandierim, izvērtās par atsevišķu kaujas punktu. Armijām attālinoties, cietoksnim nodeva augstākās militārās varas un vadības funkcijas, piekrastu uzraudzību, milzīgu vairumu kaujas, organizātoriska un saimnieciska rakstura jautājumu kārtošanu.

Komandants, kam saskaņā ar likumu vajadzēja pastāvīgi atrasties kaŗastāvoklī izsludinātajā cietoksnī, nevarēja atzīt par pareizu šādu kārtību. Nebija papildorganu, trūka papildu līdzekļu. Pie tam vēl aizsardzība un cietokšņa sakārtošana kaujas gatavībā novērsa uzmanību no aizmugures organizēšanas darbiem.

Tomēr visgrūtākais bija jautājums par Baltijas jūras piekrastes, sevišķi Liepājas un Ventspils aizsardzību.

Piekrastei, izņemot cietokšņa rajonu, trūka nopietnāku aizsardzības līdzekļu. Liepājas ostas priekšnieka admirāļa Kisel-Zagorjanska neprātīgā rīcība, pavēlot pirmajā mobilizācijas dienā noslīcināt loŗmetējus un lokomotīves nolaist no slīdēm, par ko viņu atcēla no amata un nodeva tiesai, atstāja Liepāju pavisam neapsargātu. Tādā kārtā vācu eskadras parādīšanās, bet sevišķi ienaidnieka desanta izcelšanās krastā, nostādītu pilsētu un ostu ārkārtīgi smagā stāvoklī.

Cietokšņa stābs vairākkārt norādīja uz šīm briesmām, bet viņa ziņojumus diez' kādēļ neņēma vērā ...

Cietokšņa stāba baŗas attaisnojās vistuvākā laikā. Vācu vieglais kreiseris „Augsburg“, pieejot 2. augustā pie Liepājas, izpeldēja no rīta miglas un sāka apšaudīt pilsētu no tālšāvējiem lielgabaliem.

Šī pirmā Latvijas piekrastes apšaudīšana nenodarīja lielu postu, ja neskaita dažus nogalinātus un ievainotus. Bet pānika bija neapraķstāma. Vācu kreiseŗa šāvienī it kā bija signāls pārbiedēto iedzīvotāju bēģšanai. Triju dienu laikā Liepāja kļuva tukša. Šīm pirmajam signālam drīz sekoja otrs.

Cietoksnis pa to laiku turpināja mobilizāciju un nocietināšanās darbus. Papildinājumu un lielāka daudzuma latviešu rezervistu ierašanās pacēla vispārējo noskaņojumu. Divu pēdējo gadu laikā izdarītā pārbruņošanās, bateriju uzstādīšana, pagrabu un patvertņu izbūve, mīnu flotiles pastiprināšana un motorkuteŗu iegāde cietoksnim nerādīja sākumā grūtības. Tā uzdevums

ievērojami sarežģījās, kad ar 1. armijas komandiera pavēli Daugavgrīvas cietoksnim uzdeva aizsargāt pieejas cietoksnim no sauszemes puses. Bez platības iekšienē viscaur apšaudāmajam cietoksnim grūti būtu iespējams izrādīt ilgāku pretošanos vācu aplenkšanas korpusa ugunij.

Bet līdz tam, kā likās, vēl bija tālu. Armija turpināja savu uzvarošo iebrukumu Austrumprūsijā, un stāba virsnieks, kuŗu komandēja sakaru uzturēšanai uz 1. armijas stābu, pēdējo atrada Insterburgā.

Pēc Samsonova armijas katastrofas pie Tannenbergas 1. armijai savukārt nācās ciest atsevišķu daļu satriekšanu un steidzīgu atkāpšanos. Sakaru virsnieks, par lielu izbrīnu, šoreiz atrada stābu Kauņā, vagonos, pilnīgā pānikas un traukšņa stāvoklī. Stāba priekšnieku un ģenerālkvartirmeisteru šī neveiksme satrieca. Armijas komandieris ģenerālis Rennenkampfs sēdēja ieslēdzies savā kupejā un nevienu pie sevis neielaida.

No uzvaroša Austrumprūsijas reida, kuŗu izveda steigšus, lai atvieglinātu sabiedroto smago stāvokli, palika pāri tikai traģiskas atmiņas. Stāvoklis pieņēma draudīgu veidu, un Rīgas-Šauļu rajons dienu no dienas varēja kļūt par kaujas darbības arēnu.

Tādos apstākļos Daugavgrīvas cietoksnī ieradās ģenerālis Flūgs. Uzrādījis komandantam savas pilnvaras, ģenerālis jautāja, kādā pilsētā ar vislielākām sekmēm lietas labā viņam derētu iesākt formēt pie Tannenbergas vācu iznīcināto XV armijas korpusu.

Komandants ieteica izvēlēties Rīgu. Pilsētā bija vesela rinda vairāk vai mazāk piemērotu plašu telpu. Papildinājumu pievešana, to apgādāšana ar pārtiku un apbruņojumu sevišķas grūtības nevarēja radīt. Beidzot, korpusu varēja formēt mierīgā, pret ienaidnieka uzbrukumiem nodrošinātā vietā.

Ģenerālis Flūgs piekrita komandanta priekšlikumam, tomēr pašā pēdējā minūtē, nezināma iemesla dēļ, grozīja plānu un, izmantojot plašās, lieliski iekārtotās jūrnieku kazarmas, iesāka korpusa formēšanu Liepājas ostā.

Nav zināms, vai tieši šis lēmums radīja vācu eskadras otrreizējo parādīšanos, lai gan tūlī pēc pirmo papildinājumu pienākšanas korpusa formēšanai, apvārsnī parādījās aizdomīgi dūmi. Vācu eskadra ar to pašu vieglo kreiseri „Augsburg“ priekšgalā, apstājusies aiz bateriju sniedzamības robežas, kādu laiku novēroja ostu. Pēc tam, it kā pārliecinājusies, ka briesmas nedraud, tā pievirzījās frontes ierindā, sāka tuvoties un, strauji mainījusi kursu, atklāja uguni.

Zalve sekoja zalvei kā mācības šaušanā. Eskadra šāva uz pilsētu un jūrnieku kazarmām. Pēc balta mākonīša nodārdēja krītoša sāviņa sprādziens. Ja pirmā vācu kreiseŗa parādīšanās Liepājas priekšā aprobežojās galvenā kārtā ar pilsoņu pāniku, eskadras šāviēni nodarīja veselu rindu ievērojamu zaudējumu, prasīdami pie tam vēl zināmu daudzumu cilvēku upuŗu.

Liepāja neatbildēja uz šāviēniem. Pilsēta bija neapsargāta. Dažām komandām bija tikai vecā parauga šautenes. Bijušo jūras bateriju apbruņojumā bija daži loŗmetēji un Hočkisa mašīnšautenes, bet arī tās bija noslīcinātas pēc mobilizācijas izsludināšanas ostas priekšnieka nepamatotā uztraukuma dēļ ...

Pēc pusstundas ilgās apšaudīšanas, nosūtīdama vienu mīnu kreiseri uz Ventspili, vācu eskadra pagriezās un pazuda aiz apvārsņa.

Vajadzēja steidzīgi iepazīties ar jauno stāvokli, saskaņot rīcību, spert kaut kādus iepriekšējus soļus vācu eskadras nākošā uzbrukuma gadījumam.

Ventspilī, kur es ierados nākošā dienā, valdīja uztraukums un neskaidrība. Noorganizētā kaujas komanda bija niecīga. Tā sastādījās no 2 ŷandarmiem, 10 policijas kārtībniekiem un 4 kaŗa aprinŗa priekšnieka kancelejas rakstveŗiem, kamēr pats aprinŗa priekšnieks morālistiskas depresijas lēkmē atradās Stendes stacijā. Bija vēl rotmistra Golovņi robeŗsargu rota, izkaisīta milzīgās Baltijas jūras krastā no Palangas līdz Kolkasragam.

Ventspili apciemojušais vācu mīnu kreiseris pilsētai nenodarīja nekādus zaudējumus. Pēc aculiecinieku nostāstiem tas pienācis pie paša mōla, uzņēmis uz klāja vairākus cilvēkus un, apmainījies ardievu sveicieniem ar Ventspils pilsoņiem un ziņkārīgām pilsonēm, pilnā gaitā aizgājis jūrā.

Ja vien būtu gribējis, tas varēja bez kādiem kavēkļiem izsūtīt krastā kādu jūrnieku desanta vadu un paņemt valsts bankas Ventspils nodaļas vērtības, apmēram 1,5 miljona zelta rubļu. Ar vienu pašu šāvieni tas varēja iznīcināt Ventspils tiltu un pārtraukt pilsētai satiksmi ar dzelzceļa staciju.

Vācu mīnu kreiseŗa komandieŗa uzdevums, liekas, būs bijis cits. Viņš ventspilniekiem nesagādāja ne mazāko ciešanu, un, paņēmis uz klāja trīs vācu spieģus (tā apgalvoja Ventspils garnizona priekšnieks rotmistrs Grigorjevs), aizbraucis, lai pievienotos savai eskadrai.

Svētais Jēkabs sargāja Ventspils iedzīvotājus.

Liepāja mani no rīta sagaidīja izpūrusi, saraudātām acīm. Vācu vizīte atstāja ievērojamas sekas: bojātu namu veidā, kas rēgojās tumšām brūcēm, sasistiem logu stikliem, skursteņiem, lielgabalu šāviņu izsistiem caurumiem. Vietu vietām uz trotuāra un akmeņiem klātās ielas vēl spīdēja drausmīgie sarkanie plankumi. Ielas bija tukšas. Slavenais tilts, kas savieno kaŗa ostu ar pilsētu un ko iedarbina ar elektriskās podziņas piespiedienu, bija bojāts. Uz dzelzceļa sliedēm mētājās apgāztie vagoni un lokomotīves. Vienīgais, kas varēja iepriecināt skatu, bija angļu zemūdeņu jūrnieku komanda, kas tikai dienu iepriekš ieradās Liepājā pēc bīstamā brauciena caur Zunda mīnu aizžogojumiem (viena angļu zemūdene ceļā gāja bojā) — desmit brašu britaniešu, jautri rādīdami cits citam zobus, ar obligāto „kepstenu“ zobos, vieglos kreklos, visplatākās angļu biksēs.

Var vēl atzīmēt par pozitīvu parādību Liepājas rezerves garnizona priekšnieku, no rezerves izsaukto veco pulkvedi Milleru. Viņš saglabāja nepieciešamo aukstasinību, pat zobojās par nelietīgiem vāciešiem un kaŗa padomē zvērēdams solīja „sagādāt vāciem tādu piparus“, pēc kuŗiem tie vairs neuzdrošināsies rādīties Liepājas priekšā.

Vācu eskadra stāvēja jūrā apmēram 20 km no krasta. Un visu nakti „Romas“ viesnīcā uz sienas trīsēja vācu proŗektora staru kūļi.

1915. gada maijā vācieši izdarīja trešo un pēdējo vizīti.

Jātņieku brigāde, divi kājņieku bataljoni un vairākas baterijas, pulkveŗa grāfa Šūlenburga vadīti, pienāca pie Liepājas no austrumiem. Landŗturma bataljons tuvojās no dienvidiem. Mīnu kreiseŗu flotile sāka apŗaudīt pilsētu no jūras. Liepāja neizrādīja nekādu nopietnu pretoŗanos. Pēc daŗiem šāvieniem apcietinājumus uzspridzināja (krasta baterijas bija neīstas, pagatavotas no koka), un pilsētas aizstāvji, apmēram 1500 vīri, nolika ierocus.

Liepājas ieņemŗana nebija tāds kaŗa notikums, par kuŗu runā pasaules vēsture — tā par šo lietu savās atmiņās izsakās ģenerālis Ludendorfs. Tas bija vienkārŗi sekmīgs pasākums, kuŗu labprāt atceras dalībņieki... Seviŗķi vērts ir tas, ka pilsētas ieņemŗana no mums neprasiŗa ne mazāko zaudējumu... Armijas var lepoties, ja tās uzvar, pat izlejot daudz asiņu ... Kas viņas komandē — tam jādomā citādi ...

„REGĪNAS“ IESVĒTĪŗANA.

Daugavā iepretim pilij, kuŗas tornī plīvo Valsts Prezidenta standarts, bieŗi stāv granīta mōlam cieŗi piespiedies neliels balts tvaikonis. Viņŗ man ļoti labi pazīstams no priekŗsgala līdz pakalŗgalam, no salona līdz kravas telpām. Viņŗ, tikko paveicis savu kārtējo Stefīnas braucienu, izkrauj preces, izlaiŗ pasaŗieŗus un daŗas dienas atpūtiŗies Rīgā.

Skatos uz to un smaidu.

Tā ir „Regīna“, mana pirmā kara trofēja, nelaimīgā „Regīna“, kas priekš vairāk kā 20 gadiem, nezinādama kara sākumu un mobilizāciju, 1. augusta rīta ausmā parādījās jūras līcī Daugavgrīvas cietokšņa tuvumā, kas tai brīvi ļāva ieiet Daugavā. Tanī pašā naktī ar nodzēstām ugunīm tvaikonis mēģināja pazust Rīgas jūras līcī, bet to uz cietokšņa stāba rīkojumu aizturēja. Komandas ļaudis un pasažierus, kas bija iesaucami kara dienestā, nodeva Rīgas kara iestāžu rīcībā. Tvaikoņa inventāru uzņēma un nodeva glabāšanā cietokšņa noliktavā. Tvaikoņa bufete un salona iekārta kļuva cietokšņa virsnieku kluba ieguvums.

Tūliņ radās jautājums — ko darīt ar „Regīnu“?

Pēc cietokšņa komandanta ģenerāļa Miončinska domām cietoksnis aplenkšanas un bombardēšanas gadījumā būs grūtā stāvoklī. Ievainotiem un slimiem nebija gādāts par drošu patvērumu, tādēļ nolēma „Regīnu“ pārvērst par peldošu cietokšņa slimnīcu.

Nekavējoties ķērās pie darba. No latvju rezervistiem — jūrnikiem sastādīja komandu — matrožus, mašīnistus, kurinātājus. Par kapteini iecēla brašu rezervistu, tālbraucēju stūrmani Bērziņu.

Gaišā un klusā novembrā dienā notika kuģa iesvētīšana.

„Rusalka“ (nāra) — šīnī jaunajā vārdā, kas skaidri bija lasāms baltā apšuvuma fonā, sagūstītais tvaikonis, pilnīgi iekārtots par slimnīcu, mastā plīvojot baltai flagai ar sarkanu krustu, stāvēja Daugavas malā Augsburga upes tvaikonīša piestātnē.

Goda viesi uzkāpa pa trapu uz tvaikoņa klāja un nokāpa salonā. Pirmais ieradās landrāts barons Štāls fon Holšteins, gaŗš, sauss, ar kareivisku stāju. Pēc viņa atnāca landmaršals, miesās pilnīgais, smagais barons Pilars fon Pilchhaus sēru tērpā, sava dēla, jauna kavalergardu virsleitnanta nāves dēļ, kas bija kritis kavalerijas uzbrukumā pie Kaušenas.

Pilsētas galvas, zviedra Georga Armitsteda (labi neatceros, varbūt tas bija jau Kerkoviuss) un Rīgas policijmeistera soma Nīlendera pavadīts ieradās Vidzemes gubernātors hofmeisters Zvegincovs.

Noturēja dievkalpojumu. Tam sekoja tradicionālā tvaikoņa iesvētīšana ar šampanieša pudeles sasišanu. Gubernātors — krusttēvs un aizbildnis, ņēma dzīvāko daļību svinībās. Salonā bija servētas pusdienas. Viss notika svinīgi, pienācīgi, saskaņā ar kara apstākļiem un brīža svarīgumu. Komandants pacēlās savā vietā un uzsauca tostu. Viņam asprātīgā runā atbildēja gubernātors. Dažus sirsnīgus vārdus teica goda viesi.

Svinības beidzās.

Kapteinis Bērziņš deva komandu, iesvilpās sirēna, iedārdējās mašīnas. „Rusalka“ pacēla enkuru, sāka peldēt pa upi lejup un stājās pie savu slimnīcas pienākumu izpildīšanas.

Pēc Brestas miera līguma „Rusalka“ atdota atpakaļ saviem agrākajiem īpašniekiem un tagad, kā pirms divdesmit gadiem, atkal saukdamās „Regīna“, turpina ceļot pa labi pazīstamo Rīgas-Stētīnas līniju.

NOSLĒGUMS.

Lielaļam karā turpinoties, manevru kara vietā stājās pozīciju karš, kam beigas tik ātri nevarēja sagaidīt. Gudraļam cietokšņa komandantam bija taisnība, jo viņš paredzēja, ka karš ieilgs, jo ienaidnieks izrādīs ārkārtīgi sīvu pretestību un izturību cīņā ar sabiedroto karāspēku.

Man pašam bija jāizbauda sekmes un neveiksmes, gara pacilātība, ticība uzvarai, morālais sabrukums, asas kavalerijas sadursmes un mocoša sēdēšana smirdošos ierakumos. Cik bieži gan tad garīgais skats vērsās uz tālā, atstātā cietokšņa pusi, jūras līča krastiem, svētīto Rīgas jūrmaļu, ar kuŗu liktenis tik cieši bija saistījies četrus manas dzīves laimīgākos gadus.

Cietoksni atstāju labprātīgi pats izšķiroties, kara romantiskās sajūsmas pārņemts, varonīgā darbā modināts un aktīvās cīņas alku satraukts. Īstenība drīz satrieca visas illūzijas. Jaunajā stāvoklī sevi mierināju tikai ar domu, ka agrāk vai vēlāk, bruņotiem spēkiem pieaugot, ģenerālstāba virsnieku pietrūktu un mana palikšana cietoksnī nebūtu iespējama.

1915. gada rudenī kļuva 19. Archangelogorodas dragūnu pulka (miera laikā mitinājās Jelgavā) komandieris. Šis pulks man bija labi pazīstams no iepriekšējā dienesta. Izmantodams īslaicīgo atvaļinājumu, atkal apmeklēju cietoksni. Mans apmeklējuma iemesls bija redzēt vēlreiz cietoksni, sastapties ar veco komandantu un paņemt savas atstātās mantas.

Redzot atkal vecos nocietinājumus, ūdens grāvjus, uzbērumus, bastionus un plandošo cietokšņa karogu, jutu kaut ko tuvu, mīļu un dārgu ... Trīs dienas biju vecā komandanta viesis, un tiku uzņemts kā agrāk, ar viesmīlību un laipnību. Cietoksnī pilnīgi bija pabeigti pārbūves darbi, tomēr neatlaidīgi turpinājās jaunu, labāku aizsarglīdzekļu meklēšana aplenkšanas gadījumam.

Cietoksnis nebija piedzīvojis nopietnākus pārbaudījumus. Vācu flote nemēģināja cīnīties ar to. Kaujas fronte nebija tiešā tuvumā, bet arvienu pietiekami tālu, tā ka cietokšņa lielgabali to nevarēja sniegt. Tikai vienu reizi tam tuvojās vācu cepelīns. Cietokšņa lielgabali jau gatavojās ienaidnieku gāzt no mākoņiem lejā. Tēmētāji drudzaini sekoja tāluma noteicējiem, lai kopīgā zalvē iznīcinātu cepelīnu. Negaidīti iesmilkstējās ziemas ostā lielgabalu laivas artilērija, un cepelīns strauji pagriezās atpakaļ, ātri izlidodams no apšaudes sektora.

Cietoksnis turpināja savu tiešo uzdevumu — aizsargāt Daugavgrīvu un Rīgu no jūras puses, reizē ar to būdams par krievu Rīgas jūras līča eskadras bazi un XII armijas atbalsta punktu.

Cietokšņa liktenis, kā zināms, izšķīrās jau revolūcijas periodā un tam sekojošā krievu armijas sabrukuma laikā 1917. gada rudenī, kad vāci pārrāva krievu fronti Ikšķiles rajonā.

Radko-Dimitrijeva XII armija, revolūcijas propagandas sagrauta, nebija vairs uzticams karaspēks. Pānikas pārņemta, viņa joņoja uz ziemeļiem, neievērodama ceļus, iznīcinādama un noslaucīdama visu savā kauna un sāpju pilnajā gaitā.

Vienīgi latvju strēlnieki varonīgi vēl turējās, ejot pārdrošos pretuzbrukumos un atsitot ienaidnieku. Sevi ziedodami viņi spīdoši sedza armijas atlieku atkāpšanos.

Cietokšņa komandants saņēma pavēli uzspridzināt nocietinājumus un pāriet Daugavas labajā krastā. Drīz centrālcietoksnī, visās mājās, kazarmās, virsnieku vasarnīcās, noliktavās un kreisā krasta baterijās sāka dārdēt dobji grāviņi, bet pret debesīm izšāvās milzīgās uguns mēles.

Tanī pašā dienā pienāca jauna pavēle atkāpties aiz Gaujas un savienoties ar XII armijas atejošiem spēkiem. Dobji dunošos sprādzienos izgaisa cietokšņa senās baterijas Mangaļsalā, tāpat arī nesen ierīkotās Kanē un Vikersa lielgabalu baterijas.

Bez pretošanās ienaidnieks ieņēma abus krastus, un tikai tāpēc Bolderāja, Rīnuži un Mīlgrāvis netika pārvērsti drupu kaudzēs.

Beigās vēl dažus vārdus par personām, kas manā īsajā uzmetumā minētas, labi bija man pazīstamas un saistītas ar cietokšņa vēsturi.

Ģenerālis Rennenkampfs mira šausmīgā nāvē Taganrogā, kur viņu lielinieki nobendēja.

Ģenerālis Samsonovs, pēc savas armijas sabrukšanas Tannenbergas kaujā, beidza dzīvi pašnāvībā, turpat kaujas laukā.

Ģenerālis Brusilovs, augstākais virspavēlnieks, beidza savu mūžu lielnieciskajā Maskavā.

Ģenerālis Radko-Dimitrijevs kopā ar Ziemeļu frontes virspavēlnieku ģenerāli Ruzski un bijušo Rīgas XX kājnieku korpusa komandieri ģenerāli Smirnovu Pjatigorskā Masuka kalna vakaru nogāzē lielinieku nogalināti, tos sacērtot ar zobeniem.

Varonīgais cietokšņa komandants ģenerālis Miončinskis nomira ar tīfu Krievijas dienvidos, kalpodams Deņikina armijā.

Cietokšņa inženieru priekšnieks pulkvedis Benards nomira Tērbatā, revolūcijas sākumā.

Cietokšņa artilērijas priekšnieks pulkvedis Tichomirovs lielnieku nonāvēts Kijevā.

Ir simtiem un tūkstošiem citu upuru, kas sadeguši lielā kara un krievu revolūcijas ugunīs. Pāri palikušie atgriezās atpakaļ, savās vecajās vietās Latvijas nacionālā kara aizsardzībā. Šai ziņā liktenis bija labvēlīgs man. Lieliniekiem pie varas nākot, atstāju gvardijas kavalerijas korpusa stāba priekšnieka posteni un līdz ar to vispār armiju. Pēc ilgas klaiņošanas nokļuvi pat līdz tālās Japānas krastiem, līdz pašai pasaules malai, un 1923. gada ruderī pa to pašu jūras ceļu atgriezās Rīgā.

No bijušiem Daugavgrīvas garnizona virsniekiem Latvijā atgriezušies trīs:

Cietokšņa komandanta adjutants kapitāns K. P. Baltiņš (tagad pensionēts Latvijas armijas pulkvedis).

Cietokšņa artilērijas adjutants poručiks N. P. Grenners-Sokolovs (tagad pensionēts Latvijas armijas pulkvedis-leitnants).

Bijusais cietokšņa stāba priekšnieks, šā raksta autors (sākumā jāšanas mākslas lektors kara skolā, vēlāk apmainījies kaujas šķēpu pret žurnālista spalvu).

Paīķirusies ir jauna vēstures lappuse, un Dünamundes-Ustj-Dvinskas-Daugavgrīvas cietoksnis pārgājis Latvijas valsts rokās.

Cietokšņa nozīme nav mainījies un nesaraucjami saistīta ar ievērojama tirdzniecības centra un ostas — Rīgas eksistenci. Cietoksnis kā senatnē, tā arī tagad, arvien ir un paliek tā atslēga, kas cieši noslēdz no jūras puses vārtus uz mūsu galvas pilsētu.

Jurijs Galičs-Gončarenko.

Daugavgrīvas cietokšņa zemessargu rotas un latvju strēlnieki

Maz Latvijā ir tādu stūrīšu, kas nebūtu sviedriem un asinīm slacīti un neliecinātu par mūsu tautas dzīves posmiem. Lepnumu, cieņu un baismu pauž katram tādas vietas kā Nāves sala, Ložmetēju kalns, Daugavas, Ventas un Lielupes krasti, Cēsis un Tīreļa purvs.

Blakus tām izcilus ierindoja vieta, kurā dzimt bija lemts mūsu „zvaigžņu pulkiem“ — Daugavgrīva.

Pasaules kara sākumā tagadējās Latvijas apvidos iesauca aktīvā kara dienestā visus armijas rezervē un pirmās šķiras zemessargus ieskaitītos pilsoņus. Dienestā iesauktos rezervistus iedalīja Krievijas kara spēka dažādās daļās un ieroču šķirās, bet zemessargus družinās (resp. bataljonos), atsevišķās rotās un sotņās.

Trīspadsmit šādas zemessargu rotas iedalīja Daugavgrīvas cietokšņa garnizonā. Piecas rotas saformētas Rīgas pilsētā un apriņķī, bet astoņas — Kurzemes un Zemgales apvidos. Rotu sastāvā bija ap 98% latviešu. Virsnieku sākumā ap 50%, bet vēlāk pat 70% bija latvieši. Zemessargu vidū liels % bija izglītotu cilvēku: skolotāji, valsts un privātu iestāžu un uzņēmumu ierēdņi, tehniķi, amatnieki u. t. t. Bija arī pietiekoši daudz labu instruktoru. Jau no pašas ierašanās dienas zemessargi izcēlās ar apzinīgu dienesta pienākumu izpildīšanu un disciplinētu kareivisku uzvešanos. Astoņas rotas bija apbruņotas ar krievu 3,2 līniju šautenēm un saucās *Daugavgrīvas cietokšņa apbruņotās zemessargu — darba rotas*. Pārējām piecām rotām ieroči nebija paredzēti, un tās saucās — *Daugavgrīvas cietokšņa neapbruņotās zemessargu — darba rotas*. Katrā apbruņotā rotā bija paredzēti 3 virsnieki, 22 instruktori, 2 rakstveži, 1 taurētājs un 225 zemessargi — kareivji. Tam bija patstāvīga saimniecība un pārvaldība. Rota dalījās 4 vados.

Neapbruņoto rotu statos nebija paredzēts neviens virsnieks. Citādi rotas sastāvs bija līdzīgs apbruņoto rotu sastāvam.

Neapbruņoto rotu vadībai un pārraudzībai no apbruņoto rotu sastāva katrai piekomandēja vienu virsnieku, to ieceļot par šo rotu komandiera amata p. i.

Dzīvē rotu organizācija izrādījās par nepiemērotu, kamdēļ ar cietokšņa komandanta pavēli visas trīspadsmit rotas pakļāva cietokšņa stāba priekšniekam, apvienošanai vienā organizācijā ar kopēju pārvaldību un saimniecību, ar nosaukumu — „*Daugavgrīvas cietokšņa zemessargu — darba rotas*“. Rotu apvienošanu, pārzināšanu un apgādību uzticēja Daugavgrīvas cietokšņa stāba adjutantam kapteinim Baltiņam. Rotas nometināja divos lielākos grupējumos: Daugavgrīvā — Bolderājā un Mangaļsalā — Vecmīlgrāvī. Tās novietoja pa daļai cietokšņa kazarmās, bet galvenā kārtā valsts, pašvaldību, kā arī privāto organizāciju telpās un privātās mājās.

Zemessargu — darba rotas cietokšņa rajonā bija darbaspēks apcietinājumu izbūves darbiem. 1914. gada rudenī un ziemā darba rotas ar nelielu privātā darbaspēka palīdzību izbūvēja visus jaunus Mangaļsalas betona nocietinājumus un vairākas pozīcijas cietokšņa rajonā.

Latvijas teritorijā mobilizēto XX armijas korpusu jau pirmajās kara dienās pārsvieda Rītprūsijā, bet turpat mobilizētā 68. rezerves kājnieku divīzija 1914. gada oktobra beigās aizgāja uz fronti.

Pēc XX korpusa un 68. divīzijas aiziešanas Baltijas jūras krasta aizsardzību pārmaiņus izpildīja dažādas kara spēka daļas, bet Kurzemes aizsardzību — krievu drauzīnas. Daugavgrīvas cietoksnis palika gandrīz bez kājnieku garnizona, jo dabūt labi apmācītu kājnieku kara spēka daļu, sakarā ar neveiksmēm frontē, nebija iespējams. Cietokšņa komandants nolēma izpalīdzēties paša spēkiem, izmantojot cietoksnī novietotās darba rotas — zemessargus. Astoņas apbruņotās zemessargu — darba rotas papildināja ar neapbruņotu rotu jaunākiem, spējīgākiem un izveicīgākiem zemessargiem. Rotu sastāvu papildināja līdz 250 instruktoriem un kareivjiem. Tās apgādāja ar visām nepieciešamām mantām un atbrīvoja no cietokšņa darbiem. Kaujas spēju pacelšanai uzsāka ierindas, taktiskās un šaušanas apmācības. Iztrūkstošo virsnieku papildināšanai noorganizēja kursus virsnieku vietnieku sagatavošanai.

Pēc 3 mēnešiem kursus beidza un par virsnieka vietniekiem paaugstināja 18 instruktorus un zemessargus. 1915. gada februāra mēneša beigās komandanta rīcībā bija 2000 samērā labi apmācīti un morālā ziņā augsti vērtējami latvieši — zemessargi.

Izpildot Viļņas kara apgabala priekšnieka pavēli, pēc krievu atkāpšanās no Klaipēdas un vācu iebrukuma draudiem Kurzemē, no Daugavgrīvas cietokšņa 6. martā izsūtīja I un II Daugavgrīvas latviešu bataljonus stāba kapteiņa Krūmiņa un podporučika (virsleitnanta) Stoligvo vadībā ģenerāļa Potapova rīcībā uz Liepāju. 7. martā II bataljonu kapteiņa Krūmiņa vadībā nosūtīja Palangā no Klaipēdas atejošā krievu kara spēka segšanai un vācu iebrukuma apturēšanai. I bataljonu pēc nedēļas no Liepājas pārvietoja Pluņģēnos, kur tas pievienojās II bataljonam. Izturība, drošsirdība, disciplīna, apzinīga un krietna dienesta pienākumu izpildīšana šos bataljonus izcēla priekšniecības acīs. Izcilas spējas bataljoni parādīja sekmīgajās Jelgavas aizstāvēšanas kaujās 1915. gada 1. un 2. maijā, kad ģenerāļa Potapova vadībā kopā ar krievu daļām aizstāvēja Jelgavu.

Arī kaujās pie Andrejevas, Marianovas, Korcjanjiem, Šateikiem un Popelāņiem šīs latviešu vienības nesušas slavu un godu krievu ieročiem. Tā, piemēram, II Daugavgrīvas bataljons, ienaidnieka ielenkts 1915. gada martā pie Andrejevas, izlauzās, nezaudējot pat šauteni. I Daugavgrīvas bataljons 13., 14. un 15. aprīlī 1915. gadā pie Korcjanu sādžas, zaudējot 70% no sava sastāva, izlauzās caur apejošā ienaidnieka rindām.

Daugavgrīvas bataljonu varonīgie cīnītāji guva ievērību krievu armijas neveiksmju un latvju bēgļu laikā. Krievu un latviešu laikrakstos parādījās ziņas par šo bataljonu darbību. Krievu sabiedrība iepazinās ar latviešiem kā krietniem un varonīgiem tēvijas aizstāvjiem. Armijas augstākā vadība redzēja, ka latvieši, apvienoti nacionālās kara spēka vienībās, ir augstvērtīgs spēks. Arī latvieši paši saprata, ka apvienoti viņi ir pietiekošs spēks plašākai darbībai. Tas modināja domu par *nacionāla kara spēka dibināšanu*. Pirmie šās domas ierosinātāji bija Rīgas politehniskā institūta studenti — latvieši. Viņi lūdza ģenerāli Potapovu atbalstīt latviešu nacionāla kara spēka vienību dibināšanu. Ģenerālis Potapovs ierosinājumam piekrita. Latviešu sabiedriskie darbinieki

lūdza valsts domniekus Goldmani un Zālīti atbalstīt latvju nacionālā kara spēka dibināšanu. Goldmanis ierosinājumu iesniedza armijas virspavēlniekam lielkņazam Nikolajam Nikolajevičam. Formēšanas noteikumos bija paredzēts, ka latviešu strēlnieku bataljoni formējami no latviešiem — brīvprātīgiem un viņos var pārvietot latviešus no krievu kara spēka daļām. Lai gan vācu muižniecība un šejienes augstākā administrācija darbojās pretī, tomēr atļauju latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanai dabūja. Pēc atļaujas saņemšanas valsts domnieki Goldmani un Zālītis publicēja 1915. gada 19. jūlijā (1. VIII. j. st.) vēsturisko uzsaukumu „Pulcējaties zem latviešu karogiem“. Uzsaukums radīja latviešos lielu sajūsmu. Pirmajās divās nedēļās pieteicās ap 4000 brīvprātīgo; 1916. gada martā Rīgas frontē jau bija 10—12.000 latviešu strēlnieku.

Daugavgrīvas cietokšņa štāba adjutants kapt. K. Goltinš.

Latviešu strēlnieku bataljonu formēšanu uzdeva Daugavgrīvas cietokšņa komandantam ģenerālim Miončinskim. Par bataljonu formēšanas un apmācības vietu izraudzīja Daugavgrīvu. Ģenerālis Miončinskis bataljonu formēšanu uzdeva savam adjutantam kapteinim Baltiņam. Pēdējam palīgā nozīmēja praporščiku (leitnantu) Bolšteinu un cietokšņa darba rotas komandieri leitnantu Zumbergu, bez tam vēl četrus virsnieku vietniekus un ap 20 leitnanta Zumberga rotas kareivju. Pirmā brīvprātīgo latviešu strēlnieku pieņemšana iesākās 1915. gada 13. augustā. Jau pēc dažām dienām latviešu brīvprātīgos nosūtīja Daugavgrīvā.

Vispirms saformēja 1. Daugavgrīvas, 2. Rīgas, 3. Kurzemes un 4. Vidzemes bataljonus. Pirmos trīs bataljonus jau 1915. gada oktobra otrā pusē nosūtīja pozīcijās. Jau 25. oktobrī 1. Daugavgrīvas bataljons devās uzbrukumā, gūstot labus panākumus. Pēc virspavēlnieka štāba priekšnieka ģenerāļa Aleksejeva ziņojuma par latviešu strēlnieku bataljona izcilām kaujas spējām, cars bija uzrakstījis: „sirsnīgi pateicos“. Novembra mēnesī saņēma atļauju vēl 4 bataljonu formēšanai: 5. Zemgales, 6. Tukuma, 7. Bauskas un 8. Valmieras. Par kadru jaunformējamiem strēlnieku bataljoniem bija Daugavgrīvas I un II zemessargu bataljoni.

Izcili nopelni strēlnieku bataljonu formēšanas un apmācības darbā ir Daugavgrīvas cietokšņa komandantam ģenerālim Miončinskim, viņa adjutantam kapteinim Baltiņam un darba rotas komandierim leitnantam Zumbergam.

Vēlāk strēlnieku bataljonus rosīgi atbalstīja XII armijas komandieris ģenerālis Radko-Dimitrijevs. Viņš arī sekmēja strēlnieku bataljonu izveidošanu pulkos.

Šie pulki bija tie, kas izcīnīja vēsturiskās Ziemeļfrontes un Janvāra kaujas. Strēlnieku pulki bija pirmie, kas plašākā mērogā iepazīstināja pārējās tautas ar latviešu tautu un noskaņoja tās labvēlīgi latviešiem. Devīzes, rakstītas latviešu strēlnieku pulku karogos, paturēja arī Latvijas atbrīvotāji. Strēlnieki rakstīja karogā: „Uz ežiņas galvu liku sargāt savu tēvuzemi“; to pašu nesa savās sirdīs un darbos rādīja Latvijas atbrīvotāji. Strēlnieki solīja: „Tēvuzemes brīvību pirksim mēs ar asinīm“, to pašu solīja un darbos rādīja Latvijas atbrīvotāji. Strēlnieki ticēja: „Nebēdāriet karavīri — sidrabota saule lee“, — tam ticēja arī Latvijas atbrīvotāji visgrūtākajos cīņās brīžos. Šī ticība uzvarēja — tapa vienotā brīvā Latvija.

Ģen. M. Peniķis. Pasaules karš 1914.—1918. g. Austrumu frontē, I. daļa.

Plkv. Baltiņš. Strēlnieku pulku priekšteči. (Militārais apskats 7. Nr. 1934. g.)

Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas, I. daļa.

Jānis Porietis. Sāpju ceļš. Latviešu veco strēlnieku cīņu laikmeta vēsturiskie dokumenti un atmiņas.

Ģen. Goppers. Strēlnieku laiki. Atmiņas.

Daugavgrīva — placdarms mūsu uzbrukumam 1919. gada oktobrī un novembrī

Latvijas valsts 1919. gada oktobra vidū pārdzīvoja grūtus brīžus, jo divi spēcīgi uzbrucēji vēlējās to sadragāt. Padomju Krievijas spēki mācās virsū Latgales rietumu nomalē, bet Bermonta spēcīgā un labi apbruņotā armija Daugavas krastos. Lielā pārspēkā būdama, Bermonta armija 8. un 9. oktobra cīņās, kas notika rajona dienvidos no Rīgas, piespieda nakti uz 10. oktobri mūsu nogurušos jaunus pulkus atiet Daugavas labajā krastā, kur tie ieņēma pagaidām aizstāvēšanās pozīcijas. Latgales divīzija novietojās pozīcijās no jūras līdz Daugavas tiltiem, Vidzemes divīzija — tālāk līdz Jaunjelgavai. Īstā laikā 10. oktobra rītā Rīgā mums palīgā atbrauca divi igauņu bruņotie vilcieni. Bīstamākais ienaidnieks bija Bermonta armija, jo tā draudēja ieņemt Latvijas valsts sirdi — Rīgu. Padomju Krievijas spēki mūsu austrumu frontē izturējās ļoti pasīvi un stipri samazinājās, jo labākie pulki bija aizsūtīti dienvidos izšķirīgās cīņās pret ģen. Deņikinu. Tādēļ savu spēku lielāko daļu mēs pulcējām cīņai ar Bermonta armiju.

Latvijas Pagaidu valdības rīcībā bija palikusi tikai mazākā tagadējās valsts teritorijas daļa. To varēja apmēram apzīmēt ar līniju no Ainažiem gar Rūjienu, Strenčiem un Alūksni uz Liepnu, no turienes gar Tilžu, Lubānas ezeru līdz Šlosberģei¹ pie Daugavas. Te līnija pārgāja Daugavas labajā krastā un tad pa to līdz Kazimirišķiem². No šejienes tā pagriezās ziemeļrietumu virzienā gar Asari, Viesīti, Daudzevas staciju un Lauces upīti līdz Daugavai un tālāk pa Daugavas labo krastu līdz jūrai. Bez tam Pagaidu valdības rīcībā bija vēl Ventspils apriņķis un daļa no Talsu, Kuldīgas, Aizputes un Liepājas apriņķa. Satiksme no Rīgas ar šiem apriņķiem bija iespējama vienīgi pa jūru. Tā bija visa mūsu teritorija, no kuŗas varēja ņemt cilvēku rezerves un materiālos līdzekļus grūtajās cīņās ar stiprajiem ienaidniekiem. Kā mēs, tā arī Bermonts, enerģiski mēģinājām pastiprināt un uzlabot savus spēkus un gūt kaimiņu palīdzību.

Mūsu palīdzības meklēšana Igaunijā, Lietuvā un Polijā nekā reāla nedeļa. Nepiepildījās arī Bermonta centieni — ar Vācijas valdības atbalstu gūt Sabiedroto atļauju un palīdzību savas armijas saformēšanai Latvijā. Nelīdzēja pat Bermonta apgalvojums, ka viņa armijas īstais nolūks esot cīņa pret lieliniekiem. Mūsu mobilizācija oktobrī kopā ar brīvprātīgajiem deva apm. 8000 cilvēku. Arī Bermonts oktobrī mēģināja papildināt savus zaudējumus ar Vācijā savervētām brīvprātīgo

¹ Šlosberģes muiža atrodas 10 km uz dienvidiem no Līvāniem.

² Kazimirišķi 4 km ziemeļos no Ilūkstes.

nodaļām. Bet tās visas nepaspēja laikā ierasties Latvijā. Arī daļu vācu leģiona nācās aizsūtīt uz Lietuvu. Neieguvis pirmajā triecienā cerēto uzvaru, Bermonts 10. oktobrī pa radio izteica priekšlikumu iesākt pamiera sarunas. Mūsu virspavēlnieks viņam neatbildēja. Lai gan starp mūsu un pretinieku spēkiem bija Daugava un arī tiltu gali mūsu pusē bija izgriezti, tad tomēr nebija viegli tīri pasīvi vien aizstāvēties divām mūsu vāji apbruņotajām divīzijām. Mums bija grūti nosargāt 90 km garo fronti no jūras līdz Jaunjelgavai. Rīgai tuvāko rajonu mēs bijām ieņēmuši pietiekami stipri, bet jo tālāk uz austrumiem, jo mūsu fronte palika retāka. Pretinieks bija bagāts dažādiem tehniskiem līdzekļiem, ar ko varēja celt tiltu pāri Daugavai. Tamdēļ tam nemaz nevajadzēja lauzties frontālos uzbrukumos pāri mūsu Daugavas tiltiem, bet tas viegli varēja pārcelties Daugavai austrumos no Rīgas. Pēc tam, apņēmot mūsu kreiso spārnu un apdraudot mūsu pieved- un atiešanas ceļus Ropažu vai Inčukalna virzienā, varēja mūs piespiest bez kaujas atstāt Rīgu, kā to izdarīja vācieši 1917. gada septembrī ar krievu 12. armiju. Tamdēļ mums vajadzēja kaujas iniciatīvu pārņemt savās rokās, tai pretinieks nevarētu dot mums sitienu viņam izdevīgā vietā un laikā.

Mūsu pirmais uzdevums bija iesākt visdrīzākā laikā aktīvu cīņu. Tas nebija viegli, jo tilta būvei trūka vajadzīgo tehnisko līdzekļu. Bet bez tilta aizmugurē nedrīkstēja pārcelt un atstāt lielākus spēkus Daugavas kreisajā krastā. Tādā gadījumā nebūtu arī iespējams aizvirzīties tālāk no kreisā krasta. Ar lielākiem spēkiem mēs varējām pārcelties pāri Daugavai un turpināt uzbrukuma cīņas vienīgi tikai divās vietās: pārejot Daugavas tiltus, kas bija grūts darbs, un pārceļoties Daugavgrīvas rajonā tādā gadījumā, ja tur mums palīdzētu ar savu artilēriju angļu un franču flote. Par to gan mūsu armijas vadībai līdz 15. oktobrim vēl pilnīgas pārlicības nebija. Jau sākot ar 11. oktobri virspavēlnieka stābā ienāca aģentūras ziņas, ko apstiprināja arī kara spēka vienību ziņojumi, ka pretinieka spēki, galvenā kārtā pa naktīm, atstājot Pārdaugavu un aizejot uz austrumiem un dienvidiem, jo arī Lietuvā Bermontam it kā sākušās cīņas. Tātad bija varbūtība, ka ienaidnieks pārgrupējas triecienam Ikšķīles vai Jaunjelgavas rajonā, vai arī aizsūta savus spēkus uz Lietuvu. Ikšķīles, it sevišķi Jaunjelgavas rajonā šī varbūtība arī apstiprinājās: Valmieras pulka frontē bermontieši atstāja Doles salu, ko mēs 13. oktobra pēcpusdienā ieņēmām. Mums labvēlīgo stāvokli vajadzēja izmantot. Tāpēc virspavēlnieks pavēlēja 14. oktobra rīta agrumā forsēt tiltus un arī Daugavu Bolderājas, Mazjumpravas muižas un Ikšķīles rajonā. Ja uzbrukums sekmētos, tad aizvirzīties līdz pozīcijām, kādas mēs ieņēmām 8. oktobra rītā. Latgales divīzijai forsēt tiltus un Daugavu Bolderājas rajonā, bet Vidzemes divīzijai — pārējās vietās. Daugavas forsēšana 14. oktobrī Bolderājas rajonā neizdevās, jo 9. pulka izlūku nodaļas tur saņēma ar stipru uguni. Daugavas tiltu forsēšanai Latgales divīzijas komandieris norīkoja 7. Siguldas pulku. Pulka pabalstam piešķīra 3 bruņotos auto, 1 bruņoto vilcienu un 5 lielgabalus. Pulkam vajadzēja sākt uzbrukumu rīta agrumā, bet dažādu iemeslu dēļ tas novēlojās, un uzbrukumu iesāka tikai saulei lecot. Negaidītais uzbrukums pretinieku pārsteidza. Ausa diena, pretinieks varēja viegli orientēties, un viņam piesteidzās palīgā tuvējās rezerves. Mūsu priekšējās vienības, nesāņemdams laikā galveno spēku pabalstu, uzbrukumu apturēja. Tai laikā arī igauņu bruņotais vilciens, kas lēni braukdams jau bija sasniedzis dzelzstilta vidu, ienaidnieka artilērijas un mīnmetēju apšaudīts, sāka virzīties atpakaļ. Arī bruņotajam auto „Kurzemniekam“ gadījās klizma: ievainoja šoferi, sabojājās abi ložmetēji, tāpēc tas ātrā gaitā pa koka tiltu sāka braukt atpakaļ. Tas sajauca un aizrāva sev līdz uz tilta stāvošās 7. pulka rotas. Tagad bija jāatkāpjas arī priekšējām vienībām. Par laimi mūsu zaudējumi nebija lieli. Arī atkāpšanās laikā uz koka tilta atstātos dažus ievainotos vēlāk nonesa. Atkārtot šeit uzbrukumu dienas laikā, kad pretinieks jau brīdināts un sagatavojies, nebija lietderīgi. Tamdēļ jaunu uzbrukumu pārī tiltiem atlika uz nākamo dienu. Lai ienaidnieks nevarētu aizsūtīt pastiprinājumus Bolderājā, tad visādā ziņā Tornkalna rajonā mums vajadzēja saistīt lielākus viņa spēkus. Mūsu virspavēlnieka un angļu militārās misijas priekšnieka ģen. Berta sarunas par angļu

un franču flotes artilērijas piepalīdzību mūsu uzbrukumam Daugavgrīvas cietoksnim un Bolderājai guva labvēlīgu virzienu, un bija cerības, ka jau nākamajā dienā gūsim atbalstu. Tamdēļ 9. pulks saņēma rīkojumu izkārtot kuģišus un būt gatavam 15. oktōbri forsēt Daugavu pie Daugavgrīvas. Lai maldinātu pretinieku par mūsu uzbrukuma īsto vietu, 15. oktōbŗa rīta agrumā uzbrukumu pāri tiltam uzdeva atkartot 8. pulkam, igauņu bruņotajiem vilcieniem un trim bruņotiem auto. Tā kā 14. oktōbrī igauņu bruņotais vilciens pa dzelzstiltu brauca ļoti lēni un sargādamies, nebūdams pārliecināts, vai tilta sliedes kārtībā, tad ap pusnakti izgāja neliela kaŗavīru nodaļa, kas konstatēja, ka dzelzceļa sliedes līdz tilta otram galam ir pilnīgi drošas.

14. oktōbŗa rīta sāka celties pāri Daugavai laiviņās arī 6. pulka 2. bataljona rotas Mazjumpravas muižas rajonā, kas operātīvā ziņā šai dienā bija pakļautas 5. pulka komandierim. Pirmā pārcēlās rīta krēslā Liepājas kaŗaskolas³ pusrota ar 1 patšauteni. Pretinieka nepamanīta, tā izsēdas Olektes upītes grīvas rajonā. Tā ieņēma pozīcijas priežu mežiņa rietumu nomalē pie Katlakalna kapsētas un sedza pārējo vienību pārcelšanos. Tā kā mūsu rīcībā bija tikai dažas nelielas zvejnieku laiviņas, lielākā daļa pat bez aiŗiem, tad pārcelšanās ieilga, un 6. pulka 2. bataljons pat vakarā vēl nebija viss pārcēlies otrā krastā. Mēs palaidām izdevīgo brīdi gaŗām, jo pretiniekam sākumā te bija nelieli spēki. 5. pulka vienības pie Mazjumpravas muižas sāka celties pāri Daugavai tikai pēcpusdienā, jo, kā armijas rezerve, tās bija novietotas tālāk aizmugurē un slikto sakaru dēļ pulka vienības pavēli saņēma ar lielu novēlošanos. Pārcelšanās vietu pie Mazjumpravas muižas pretinieks apšaudīja ar artilērijas uguni, bet no Rudzu muižas šķūņa arī ar loŗmetēju uguni. Te mūsu rīcībā bija 4 laiviņas, kuŗās vienā paņēmienā varēja pārbraukt tikai 28 cilvēki. Tāpēc arī līdz vakaram parbrauca vienīgi 3 rotas ar 9 patšautenēm un 1 loŗmetēju. Lai gan pretinieks stipri šāva, mums bija tikai daži viegli ievainotie. Mūsu artilērija vāji palīdzēja rotām, jo vajadzēja taupīt šāviņus. Sakaru līdzekļu trūkuma dēļ artilērija nevarēja ierīkot novērošanas punktus izdevīgās vietās. Pret vakaru ienaidnieks iesaka enerģisku pretuzbrukumu, ko mūsu rotas atsita. Vienīgi pašā labajā spārnā Liepājas kaŗaskolas rota neizturēja, un tās daļa pievienojās 5. pulka 11. rotai, kas piesteidzās palīgā un novietojās 6. pulka II. bataljonam pa labi.

Tātad mūsu panākumi 14. oktōbrī Mazjumpravas un Katlakalna rajonā bija mazāki, nekā tie varēja būt, jo sākumā pretinieks tika pārsteigts. Ienaidnieka stāvoklis uzlabojās tikai pret vakaru, kad no Torņkalna pienāca palīgā Dzelzsdivīzijas Jēgeŗu bataljons. Tas bija bagātīgi apbruņots loŗmetējiem un mīnmetējiem. Mūsu nepietiekamie panākumi izskaidrojami 1) ar mazo laivu skaitu, kas novilcināja pārcelšanos, 2) arniecīgiem sakaru līdzekļiem, kādēļ nevarēja laikā paziņot rīkojumus; tāpēc arī 5. pulka bataljonu pienākšana Mazjumpravas muižā stipri novēlojās. Sakaru līdzekļu trūkuma dēļ nevarēja arī noorganizēt labu kopdarbību starp 5. un 6. pulka bataljoniem, tāpat arī starp mūsu artilēriju un kājnieku vienībām. Valmieras pulka II bataljons 14. oktōbrī aizvirzījās no Ikšķiles līdz Mercendarbei, bet 3. eskadrons no Ogres līdz Kausu mājām. Tātad 14. oktōbŗa kaujās visumā noskaidrojās, ka virspavēlnieka stāba ziņas par pretinieka it kā gandrīz visu spēku aiziešanu no Rīgas rajona bija nepareizas. Tomēr bija jūtams, ka viņam te spēki ir lielā mērā samazinājušies, un tas arī tā patiesībā bija, jo vācu leģiona vienības jau novietojās Valles un Bārbeles rajonā.

³ Patiesībā no Liepājas agrākās kaŗaskolas (pareizāk kursiem) bija tikai 5 virsnieki un daži instruktori, bet kareivji bija no artilērijas rezerves.

KAUJAS 15. OKTŪBRĪ.

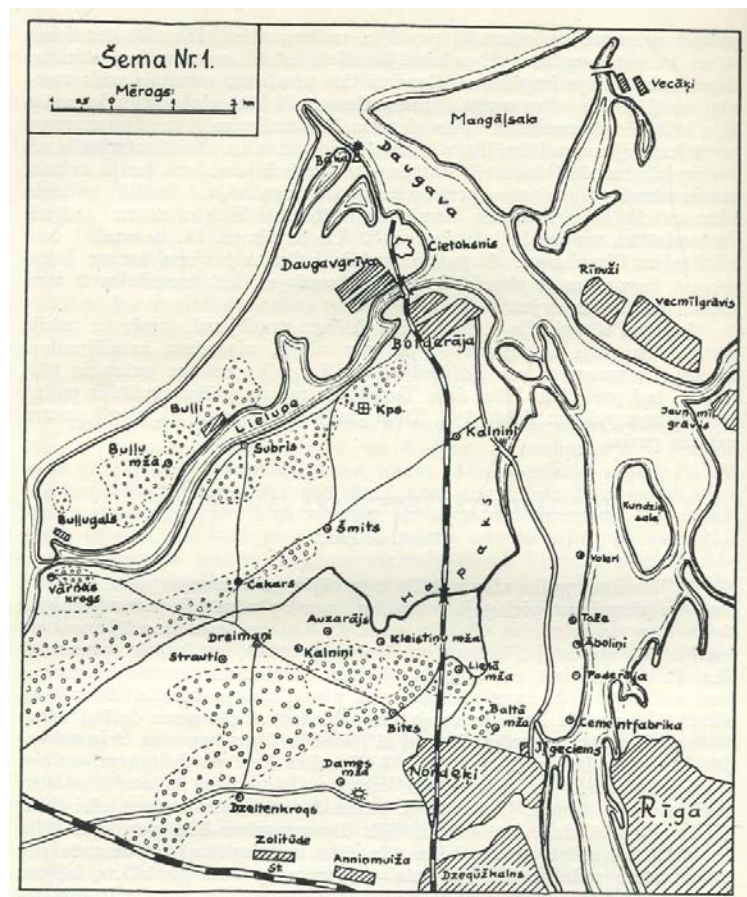
Uzbrukumu pāri tiltiem šodien 8. pulks izdarīja divās triecienu kolonnās. Pirmajā kolonnā bija 2. un 3. rota; to pastiprināja 3 bruņoti auto un tai uzdeva uzbrukt koka tiltam. Drāšu griezēji nepaspēja vēl sagriezt aizžogojumus tilta otrā galā, kad ienaidnieks tos pamanīja un iesāka stipri apšaudīt. Viņi atskrēja pie savas kolonnas, kas bija apstājusies uz tilta. Tai laikā pretinieks apšaudīja arī dzelzstiltu, pa kuŗu gāja otrā kolonna un igauņu bruņotie vilcieni. Pirmā kolonna atkāpās, kad bruņotie vilcieni sāka braukt atpakaļ un ienaidnieks uguni pa koka tiltu pastiprināja. Otrā kolonna, ko vadīja virsleitn. Michelsons, bija saformēta no III bataljona 9., 10. un 11. rotas. No katras rotas izlasīja 35 labākos kaŗavīrus; pārējie palika labajā krastā rezervē. Sabojātā mehanisma dēļ vecā dzelzstilta galu nevarēja iegriezt, tamdēļ kolonnai bija jāvirzās pa jauno dzelzstiltu igauņu bruņoto vilcienu priekšā. Kad ienaidnieks sāka apšaudīt otro kolonnu ar šauteņu uguni, rotu vadi jau tuvojās tilta otram galam. Tas īsu brīdi sacēla nelielu apjukumu priekšējā vadā. Tai laikā koka tilta galā uzlidoja gaisā sarkana un zaļa raķete. Tādas bija norunāts izlaist, ja mūsējie sasniegs tilta galu. Patiesībā tās izšāva pretinieks, paziņodams savai artilerijai, ka mūsu uzbrukums iesācies. Tagad notika pārpratoms: otrā kolonna, domādama, ka tās ir mūsu raķetes, skaļiem „urrā“ kliegzieniem skrēja uz priekšu, lai katrs vads ātrāk sasniegtu savu noteikto vietu. Ienaidnieka tilta apsardzības nodaļa tumsā aizbēga. Saskaņā ar uzdevumu 9. rotas vads apstājās pie dzelzceļa uzbēruma pirmās caurbrauktuves, 10. rotas vads pie otrās, bet 11. rotas vads netika līdz agrākās Jelgavas šosejas pārbrauktuvei un lielākā daļa pievienojās 9. rotas vadam. Pēc pirmā apjukuma pretinieks nomierinājās, ieņēma tuvākos namus un no tiem ar šauteņu un ložmetēju uguni apšaudīja mūsu vadu ierakumu dzelzceļa uzbērumā. Sāka darboties arī ienaidnieka artilerija. Artilerijai piešaudi atvieglināja tas, ka novērotajiem mūsējo ierakumi dzelzceļa uzbērumā bija labi saredzami. Bruņotie vilcieni, kas bija jau atgājuši stacijas rajonā, mēģināja ar artilerijas uguni palīdzēt mūsu vadiem, bet tas pilnā mērā neizdevās, jo pretinieka artilerijas atrašanās vieta mums nebija zināma. No tālienes nevarēja arī saskatīt mūsu vadiem bīstamos pretinieka ložmetējus. Dienā nevarēja pievest arī rezerves. Tamdēļ pavēlēja vadiem atiet. Pie tilta tuvākiem 9. un 11. rotas vadiem vēl palaimējās atiet, bet 10. rotas vadam atiešana dienā vairs nebija iespējama. Gandrīz līdz pusdienai minētais vads varonīgi cīnījās, līdz sāka aprūkt municijas un lielākā daļa vada kaŗavīru bija kritusi vai ievainota. Vienīgi vada komandierim leitn. Jirgensonam un 4 kareivjiem palaimējās vēl dienā atiet pa tiltu. Naktī atgriezās vēl 2 virsnieki un daži kareivji. Pārējie pazudušie bija vai nu kaujā krituši, vai ievainoti. Ievainotos pretinieks vēlāk nogalināja. Sevišķi zvēriski bermontieši bija mocījuši ievainoto leitnantu Fichtenbergu: sasējuši dzeloņdrātīm un iesaldējuši Daugavā. Tā to atrada 11. novembrī, kad atbrīvojām Torņkalnu. 8. pulks zaudēja kritušos 1 virsnieku un 5 kareivjus, ievainotos 2 virsniekus un 29 kareivjus, bet pazudušos 2 virsniekus un 30 kareivjus.

Lai gan sāpīgi bija 8. pulka 15. oktobra zaudējumi, tomēr tie nebija veltīgi. Nu bija iespējams 9. pulkam viegli,niecīgiem zaudējumiem ieņemt Daugavgrīvu un Bolderāju. Ja 8. pulks nebūtu uzbrucis pāri tiltiem, tad pretinieks būtu daļu Torņkalna rajona spēku aizsūtījis palīgā 1. Plastuņu pulkam Bolderājā. Tādā gadījumā 9. pulks tik viegli uzvaru nebūtu guvis.

DAUGAVGRĪVAS IEŅEMŠANA 15. OKTŪBRĪ.

Sk. 1. schēmu.

9. Rēzeknes pulks visu nakti pārgrupējās un gatavojās uzbrukumam. Desanta pārvešanai pielāgoja 7 kuģīšus, kam apkalpe bija mūsu jūrnieku rotas kaŗavīri virsleitn. Puķīša vadībā. Lai neciestu zaudējumus no ienaidnieka ložmetēju, šauteņu un šrapneļu uguns, tad kuģīšu sienas aplika

smilšu maisiem un tērauda plātnēm. Desantam nozīmēja I bataljonu un 8. rotu, ko sapulcēja gatavībā pie Mīlgrāvja kanāļa. Beidzot ap plkst. 11 ģenerālis Berts paziņoja, ka sabiedroto flote ņems dalību mūsu cīņās ar Bermonta armiju. Tagad tā⁴ franču jūras kapteiņa Brisona vadībā iebruca Daugavā un plkst. 13,40 iesāka šaut pa Daugavgrīvas cietoksni, Bolderāju un ceļiem, kas iziet no Bolderājas. Apšaudīšana turpinājās vienu stundu. Tai laikā 9. pulka desanta rotas brauca pāri Daugavai. Lielākā daļa kuģīšu pietājās Daugavgrīvas-Lielupes koka tilta tuvumā. Lai mūsu uzvara būtu pilnīgāka un vieglāka, tad desantu pēc uzdevumiem sadalīja šādi: 8. rotai vajadzēja izsēsties pie bākas, lai tad no ziemeļiem uzbruktu Daugavgrīvai, to ielencot. 1. rotai pavēlēja izsēsties pie Hapaka grāvja ietekas Daugavā, tad aplenkt Bolderāju no dienvidiem. Pēdējā rota kļūdījās, gāja nepareizu virzienu un beigās arī nokļuva pie Lielupes tilta. Tamdēļ arī vēlāk pretinieka lielākai daļai bija iespējams aizmukt no Bolderājas pa smilšu kāpām uz Jūrmalu. 8. rota ar apņemošo uzbrukumu Daugavgrīvas cietoksni ieņēma viegli. Krievu 1. plastuņu pulka vienības, kas nespēja aizmukt, padevās gūstā. Lai netrāpītu arī mūsējos, tad uguni vajadzēja pārtraukt. Sabiedroto flote vairs nevarēja šaut. Tādēļ pretinieka drošsirdīgākajiem kaņavīriem ar ložmeteju piepalīdzību bija iespēja noorganizēt aizstāvēšanās fronti Lielupes labajā krastā. Tomēr tā nepastāvēja ilgu laiku, jo mūsu ložmetēji stipri apšaudīja tilta otro galu un palīdzēja daļai no 8. rotas pārskriet tiltu. Kas nemuka, tos iznīcināja vai sagūstīja, un drīz vien visa Daugavgrīva un Bolderāja bija mūsu rokās. Kuģīši pēc tam turpināja 9. pulka II bataljona, Jelgavas rotas un Jūrmalas komandantūras komandas pārvešanu. Pēdējā iztūrīja Bullu salu, saņemot 15 gūstekņus un

⁴ Sabiedroto flotes sastāvā bija 4 franču un 4 angļu vieglie kreiseri.

vakarā novietojās pozīcijās vasarnīcu rajonā iepretim Sūbra mājām. Arī I bataljons un 8. rota turpināja vajāt atejošo pretinieku pa smilšu kāpām līdz Sūbra un Šmita mājām. Pulka komandieris gribēja pilnā mērā izmantot uzvaru, tamdēļ pavēlēja rotām aizvirzīties līdz Vārnas krogam un Cakara (Sakaru) mājām. Satumsušais vakars pulka komandiera nodomu izjauca. Kā vēlāk noskaidrojās, tad Cakara mājas bija nopostītas, un tamdēļ 5. rota, kam vajadzēja minētās mājas ieņemt, tumsā aizgāja tām gaŗām un satika Dzelzsdivīzijas vienības, kas 5. rotu sajauca un atspieda labu gabalu atpakaļ. Lai tumšā naktī vēl neatkārtotos tamlīdzīgi gadījumi, tad 9. pulka komandieris pavēlēja rotām ieņemt pozīcijas no Sūbra māju meža rietumu nomales pa kāpām līdz Šmita mājām un tālāk pa kreisi līdz Daugavai.

9. Rēzeknes kājn. pulks šīs dienas uzvaru guvaniecīgiem zaudējumiem (1 krit. un 5 ievainoti), bet saņēma gūstā krievu 1. plastuņu pulka I un III bataljona 4 virsniekus, 300 kareivjus, 1 lielgabalu, 20 ložmetējus, 2 mīnmetējus, daudz šauteņu un patronu. Daugavgrīvas ieņemšana sajūsmināja visus mūsu armijas kaŗavīrus. Jau 16. oktobra naktī Rēzeknes pulkam no Rīgas izgāja palīgā 7. Siguldas pulks un 2. eskadrons. Naktī Daugavgrīvā pārcēlās arī Latgales divīzijas komandieris plkv. Berķis ar savu stābu un Latgales divīzijas inženieru rotu. 17. oktobrī uz turieni aizgāja arī 8. pulka vienības un 18. oktobrī — 1. rezerves baterija (3 lielgabali).

Vidzemes divīzijas frontē 15. oktobrī Mazjumpravas muižas rajonā pretinieks cauru nakti joprojām apšaudīja mūsu rotas ar ložmetēju un šauteņu uguni. No Bauskas lielceļa rajona šāva arī artilerija. Lai atvieglinātu 8. pulkam tiltu forsēšanu, tad 5. un 6. pulka rotām, kas stāvēja Daugavas kreisajā krastā, vajadzēja iesākt uzbrukumu rīta agrumā. Te uzbrukumu nolika pusstundu vēlāk nekā 8. pulkam, lai ienaidnieku pie tiltiem priekšlaicīgi nebrīdinātu. Pretinieka galvenie atbalsta punkti bija Pļavnieki, Rudzu un Ramas muiža. Uzbrukumu gribēja sākt kreisajā spārnā, pēc tam piepalīdzēt centram ieņemt Rudzu muižu un tikai tad labajam spārnā uzbrukt Ramas muižai. Tas nebija pareizi, jo viss uzbrukums atkarīgs no vienas grupas panākumiem; ja tādu nav, tad arī pārējām divām grupām vairs nebija iespējams pretinieku pārsteigt. Otrās un trešās grupas uzbrukums ar to novilcinājās; viņām nācās uzbrukt dienā, kas izdevīgi pretiniekam, bet ļoti neizdevīgi mums. Jau 14. oktobrī dienā bija novēroti vairāki ložmetēji un daži mīnmetēji ienaidnieka atbalsta punktos, kā arī baterija aiz Ramas muižas. Saprotams, uzbrukums bija iespējams arī dienā, bet tādā gadījumā vajadzēja stipra artilerijas pabalsta, ko mūsu lielgabali ar maziem šāviņu krājumiem un nabadzīgiem sakaru līdzekļiem nevarēja dot. Tātad bez artilerijas atbalsta mūsu rotām bija izredzes gūt panākumus tikai nakts uzbrukumā. Tamdēļ 5. pulka III bataljona komandieris izdarīja kļūdu, ka novilcināja uzbrukuma sākumu centra un labajā spārnā. Pirmās grupas uzbrukums Pļavniekiem nelaimējās. Tagad vairs nevarēja vilcināties ar centra uzbrukumu Rudzu muižai, jo ausa jau gaisma. Pretinieks te pielaida mūsu rotas uz dažiem simts soļiem un tad ar vairākiem ložmetējiem atklāja stipru uguni, kas piespieda rotas nogulties. Pēc Daugavgrīvas ieņemšanas atkrita vajadzība forsēt Daugavas tiltus. Tāpēc mums bija liekas arī rotas Mazjumpravas muižas rajonā Daugavas kreisajā krastā. Šeit viņas varēja aizvirzīties tālāk no krasta tikai tad, ja būtu atbrīvoti tilti, pa kuriem varētu pievest visu apgādi un artileriju. Pretējā gadījumā viņas tikai ciestu veltīgus zaudējumus. Tāpēc naktī uz 16. oktobra 6. un 5. rota pārcēlās Daugavas labajā krastā.

Valmieras pulka frontē pretinieks visu dienu stipri apšaudīja Doles salā III bataljona rotas, bet II bataljona rajonā tas iesāka uzbrukumu jau rītā. Pretinieka Dzelzsdivīzijas 2. pulka bataljons, artilerijas un mīnmetēju atbalstīts, ņēma virzienu uz Pilskalna muižu⁵, ko aizstāvēja 6. rota. Pēdējā zaudēja savu rotas komandieri un atgāja. Tagad pretinieks nokļuva mūsu aizmugurē. Tā kā 4. pulka II bataljons bija izstiepts 8—9 km gaŗā, retā frontē un nebija arī rezervju, ar ko varētu izdarīt

⁵ Pilskalna muiža atrodas 5 km ZR no Mercendarbes.

pretuzbrukumu, tad cits nekas neatlika kā pavēlēt rotām atiet uz Ikšķiles rajonu. Te Daugavas kreisajā krastā, Nāves salā, pozīcijās palika 6. un 7. rota. Daugavas labo krastu pa labi līdz Salaspilij apsargāja 5. rota, bet pa kreisi līdz Ogrei 8. rota. Šodien pretinieks uzbruka arī 3. eskadronam pie Kausu mājām un piespieda to atiet līdz Ogrei. Tur tas ieņēma pozīcijas starp 4. pulka II un I bataljonu.

Latgales divīzijas štāba ierašanās Daugavgrīvā.

Aplūkosim, kas šais dienās notika mūsu pretinieka pusē. Ieņēmis 10. oktobrī bez kaujas Torņkalnu, Bermonts savus spēkus sagrupēja šā: Vācu leģions novietojās pa labi no tiltiem, Dzelzsdivīzija — pa kreisi, bet krievu 1. plastuņu pulka I un III bataljons apmetās Daugavgrīvā. Brandisa pastiprinātais bataljons turpināja Doles salas un Ķekavas, bet Gēces grupa (2 bataljoni) — Valles un Skaistkalnes rajona ieņemšanu. Te no Lietuvas bija pienākusi arī Pētersdorfa nodaļa (apm. 600 cilv., 1 bater.). Jau 10. oktobra vakarā Bermonta stābā ienāca ziņas, ka pa Jaunjelgavas tiltu nākot uz Daugavas kreiso krastu igauņu divīzija 9 bataljonu stiprumā. Saprotams, mūsu pretiniekam tas bija ļoti nepatīkami, bet diemžēl tās nebija pareizas ziņas. Patiesībā tur nekādas igauņu divīzijas nebija, bet 10. oktobra priekšpusdienā Skrīveņu stacijā piebrauca vienīgi Valmieras pulka I bataljons, no kuŗa Jaunjelgavas tuvākā rajonā palika tikai 2 rotas. Nākamajā dienā te piebrauca arī leitn. Brodera izlūkošanas bataljona 2 rotas un leitn. Veckalniņa nelielā izlūku nodaļa. Tie bija „lielie“ spēki, kuŗus pretinieka izlūki iedomājās par igauņu divīziju, kādēļ Bermonts jau 11. oktobrī deva rīkojumu Dzelzsdivīzijai nomainīt Vācu leģiona vienības Rīgas rajonā. Vācu leģionam 12. oktobrī pavēlēja iziet uz Birzgales-Valles-Bārbeles rajonu, aizsprostot mūsu spēkiem ceļus dienvidos un rietumos no Jaunjelgavas un izdevīgā gadījumā ieņemt arī Jaunjelgavu. Nākamajās 3 dienās Vācu leģiona spēki pārgrupējās, kā bija pavēlēts, un tamdēļ Dzelzsdivīzijai nācās ieņemt gaŗu fronti Daugavas kreisajā krastā no Cementfabrikas līdz Baldonei. Tagad viņas 1. pulks novietojās pozīcijās pa kreisi no tiltiem, 3. pulks pa labi līdz Ramas muižai, bet 2. pulks no Pļavniekiem gar Ķekavu līdz Mercendarbei. Aiz 2. pulka labā spārna Baldonē rezervē novietojās Bertholda bataljons un Kavalerijas pulka 3 eskadroni. Torņkalnā rezervē palika Jēģeŗu bataljons un 1. plastuņu pulka II bataljons. Tātad mūsu virspavēlnieka stābā ziņas par ienaidnieka spēku aiziešanu no Rīgas rajona bija pa daļai pareizas, jo bija aizgājusi apmēram puse Bermonta spēku.

Pirmajā kaujas dienā, 14. oktobrī, Dzelzsdivīzijas vadību Torņkalnā visvairāk uztrauca ziņas, ka Katlakalna rajonā fronte pārrauta un ka starp 3. un 2. pulka vienībām vairs nav sakaru. Tamdēļ Jēģeŗu bataljons jau priekšpusdienā saņēma pavēli doties uz Pļavniekiem un likvidēt frontes

pārrāvumu, atspiest mūsējo fronti gar Daugavu uz augšu un iedzīt mūsējos Daugavā. Kā redzājām, tad 15. oktobrī mums gan neizdevās ieņemt Pļavniekus un Rudzu muižu, bet arī Jēģeņu bataljons kopā ar 3. un 2. pulka dažām vienībām neizpildīja doto uzdevumu. Notikumi 15. oktobrī Rīgas rajonā tādā mērā uztrauca Dzelzsdivīzijas vadību, ka no 1. pulka aizsūtīja palīgā 1. plastuņu pulka diviem sasistajiem bataljoniem vienīgi divas rotas. Tās tumsā apturēja pie Cakara mājām Rēzeknes pulka 5. rotu, kas deva iespēju plastuņiem sapulcēties Rīgas Jūrmalā. Arī Bertholda bataljons saņēma pavēli 15. oktobra pēcpusdienā nekavējoties atgriezties Torņkalnā. Tātad mūsu uzbrukumi pār Daugavas tiltiem un Katlakalna rajonā savu mērķi pa lielākai daļai sasniedza, jo Dzelzsdivīzijas spēki tur tika saistīti tādā mērā, ka 15. oktobra vakarā pretinieks varēja aizsūtīt palīgā 1. plastuņu pulka sasistajiem bataljoniem tikai 2 rotas.

PĀRMAIŅAS MŪSU VADĪBĀ.

Oktobra vidū izdarīja lielākas pārmaiņas mūsu augstākajā un vidējā vadībā. 16. oktobrī ģenerāļa Sīmansona vietā par virspavēlnieku iecēla austrumu frontes pavēlnieku un Kurzemes divīzijas komandieri pulkvedi Balodi. Armijas stāba priekšnieku plkv.-leitn. Kalniņu iecēla par galvenās artilērijas pārvaldes priekšnieku, bet armijas stāba priekšnieka pienākumus pagaidām izpildīja Apsardzības ministra biedrs plkv.-leitn. Laimiņš. Par armijas stāba priekšnieku 27. oktobrī iecēla no Ukrainas atbraukušo pulkv. Radziņu. Sakarā ar 8. un 9. oktobra neveiksmēm 12. oktobrī no amatam atcēla dienvidu frontes pavēlnieku un Vidzemes divīzijas komandieri plkv. Zemitānu un 6. Rīgas kājnieku pulka komandieri plkv.-leitn. Šmitu. Viņu vietā iecēla par dienvidu frontes pavēlnieku un Vidzemes divīzijas komandieri pulkv. Peniķi, bet par 6. Rīgas kājnieku pulka komandieri pulkv. Apini. Šai laikā izdarīja arī lielākas pārmaiņas armijas stāba operatīvajā daļā. Daļas priekšnieks kapteinis Hartmanis 5. oktobrī aizbrauca sevišķu uzdevumu izpildīšanai Lietuvā un Polijā; 29. oktobrī viņu iecēla par mūsu kara aģentu Polijā. Tamdēļ operatīvās daļas priekšnieka pienākumus no 5. līdz 29. oktobrim izpildīja kapteinis Bachs, bet laikā no 29. oktobra līdz 27. decembrim plkv.-leitn. Ozols un pēc tam atkal kapteinis Bachs.

Jaunjelgavas rajonā 4. Valmieras pulka 2 rotas, Brodera bataljona 2 rotas un Veckalniņa izlūku nodaļa 14. oktobrī izvirzījās no Jaunjelgavas līdz Taurkalnes stacijai un muižai, kur jau 15. oktobrī satika majora fon Jenas vadītos Vācu leģiona spēkus. Pretinieka pārspēka spiesti mūsējie nākamajās dienās atgāja uz Daugavas labo krastu. Vienīgi Valmieras pulka 3. rota un instruktoru rota palika kreisajā krastā Jaunjelgavas placdarmā. Tās ieņēma ierakumus puslokā dienvidos no Jaunjelgavas, sākot ar mācītāja muižu līdz kapsētai pie Valdenburgas. Rotu rīcībā bija 5 ložmetēji un 1 granātmetējs. No Daugavas labā krasta tām palīdzēja 3 lielgabali ar savu uguni. 19. oktobra rītā Vācu leģiona Jenas grupa iesāka uzbrukumu: Rikhofa bataljons virzienā uz Valdenburgera kapsētu, bet Jenas bataljons virzienā uz Jaunjelgavu. No kreisās puses nodrošinājās ar Pētersdorfa nodaļu. Mūsu rotas visus uzbrukumus atsita, pie tam vēl ieguva 2 ložmetējus. Cīņā krita arī majors Jena. Abi vācu bataljoni atgāja līdz tuvējai mežmalai. Tur viņi nocietinājās un palika līdz 13. novembrim. Tā kā Valmieras pulka fronte bija pārāk gaļa, tad nākošās dienās Jaunjelgavas placdarmā abas rotas nomainīja 3. Jelgavas pulka III bataljons.

CĪŅAS BOLDERĀJAS RAJONĀ OKTŌBĀRA OTRĀ PUSĒ.

Latgales divīzijai pārejot 15. un 16. oktobrī uz Bolderāju, Daugavas labajā krastā nācās izdarīt lielākas pārmaiņas spēku sadalījumā. Tagad visu 85 km gaļo fronti no Mīlgrāvja kanāla līdz

Jaunjelgavai vajadzēja apsargāt vienai pašai pastiprinātai Vidzemes divīzijai. Pārgrupēšanu veica līdz 22. oktobrim. Tagad spēku novietojums bija sekojošs: Kaņaskola kopā ar inženieru rezerves rotu apsargāja tiltu galus. No tiltiem līdz Ķengaragam pozīcijas ieņēma jaunsaformētais Studentu bataljons (3 nelielas rotas), tālāk līdz Salaspilij — 5. Cēsu pulks. Kreisajā spārnā pozīcijas līdz Vinkelmaņa muižai pie Jaunjelgavas bija 4. Valmieras pulks un 3. eskadrons (vēlāk 2. eskadrons). Divīzijas rezervē atradās 6. Rīgas pulks, 3 bruņotie auto, 1 bruņotais vilciens un līdz 22. oktobrim arī 2 igauņu bruņotie vilciens.

Latgales divīzijas štābs. Vidū divīzijas k-rs plkv.-ltņ. Berķis.

Iai izmantotu 9. pulka uzvaru 15. oktobrī *Latgales divīzijas frontē*, divīzijas komandieris pavēlēja uzbrukumu turpināt 16. oktobrī. Rēzeknes pulkam pavēlēja uzbrukt Vārnas kroga virzienā, bet 7. Siguldas pulkam, kas pārbrauca Bolderājā tikai naktī uz 16. oktobri, Kleistiņu muižas un Cementfabrikas virzienā. Siguldas pulka komandieris pavēlēja: II bataljonam (2 rotas) uzbrukt gar Daugavu caur Voleriem Cementfabrikai, bet I bataljonam (2 rotas) gar dzelzceļu Kleistiņu muižai. Pulka rezervē palika 4. rota Bolderājā un vēl nepilnīgi saformētā 9. rota Kalniņu mājās. Ložmetēju rota pārpratuma dēļ palika Rīgā muitas dārzā. Rīta agrumā 1. rota pārgāja Hapaka grāvi pa dzelzceļa tiltu un tad, gaismai austot, iesāka uzbrukumu pa līdzeno, atklāto Spilves pļavu. Pretinieks bija ieņēmis dzelzceļa abās pusēs ar mežu apaugušās smilšu kāpas un no turienes ar apm. 6 ložmetējiem un dažiem mīnmetējiem attīstīja stipru uguni. 1. rotas stāvoklis bija ļoti grūts. Viņa bija pienākusi pie ienaidnieka ierakumiem uz dažiem simts soļiem, 3. rota tikko bija pārnākusi pāri dzelzceļa tiltam un tur apstājusies. 1. rota ilgi neizturēja pretinieka uguni, cieta prāvus zaudējumus un sāka atiet. Atejošo rotu vajāja ienaidnieks. Ienaidnieku izdevās apturēt tikai pie dzelzceļa tilta. Pēcpusdienā I bataljona rotas ieņēma pozīcijas kāpās pie Kalniņiem. Sevišķi stipri cieta 1. rota, zaudējot: 2 virsniekus un 6 kritušus kareivjus, 8 ievainotus kareivjus un 20 pazudušus kareivjus. Pulka II bataljons pārgāja Hapaka grāvi pa šosejas tiltu un pēc ienaidnieka pirmā apjukuma viegli ieņēma Volerus, kā arī Tožes kokzāģētavu. Tomēr pie Zēberga mājām bataljons nokļuva stiprā ugunī un atgāja uz Voleriem, kur pēcpusdienā neizturēja ienaidnieka pretuzbrukumu. Vēlāk tas atkal sakārtojās un Volerus bermontiešiem atņēma.

Rēzeknes pulks šodien uzbrukumā nepārgāja, jo no paša rīta pretinieka artilērija stipri apšaudīja kāpas Šmita mājas rajonā. Īsi pēc pusdienas prāvi ienaidnieka spēki iesāka uzbrukumu 9. pulka priekšējām rotām un atspieda tās līdz Bolderājas kapsētai. Pēc tam Rēzeknes pulks ievirzīja kaujā visas savas rotas un arī Jelgavas rotu. Pēc sīvas cīņas pretinieku atkal atspieda līdz Sūbra mājām

un kāpām, kas atradās $\frac{1}{2}$ km uz ziemeļiem no Šmita mājām. Vakara krēslā kauja pamazām norima. Vakardienas vieglā uzvara drusku izlutināja mūsu vadību, jo tā piemirsa, ka cīnīties ar krieviem ir daudz vieglāk nekā ar vāciešiem. Naktī pienāca palīgā 8. pulka III bataljons un pagaidām novietojās rezervē Bolderājā. Daugavpils pulka pārējās vienības un 2. eskadrons pārcēlās uz Daugavgrīvu tikai 17. oktobra priekšpusdienā. 2. eskadrons aizgāja uz Buļļu salu palīdzēt Jūrmalas komandantūras komandai, bet viss 8. pulks sapulcējās Bolderājā.

Latgales divīzijas komandieris bija nodomājis 17. oktobrī iesākt uzbrukumu visiem divīzijas spēkiem. Uzbrukuma sagatavošanu bija apsolījusi Sabiedroto flote. Tomēr šodien no uzbrukuma nekas neiznāca, jo 8. pulks novēloja pārceļšanos un arī divīzijas stābs nepaspēja nokārtot kopdarbību ar Sabiedroto flotes artileriju. Tā kā 9. pulkam vajadzēja atpūsties, tad 8. pulks vakarā to nomainīja. Tagad kāpas no dzelzceļa līdz Šmita mājām ieņēma 8. pulka III bataljons, tālāk līdz Sūbriem novietojās I bataljons, bet II bataljons palika pulka rezervē. Pēc nomaņas 9. pulks novietojās Bolderājā. Lai Latgales divīzijas rīcībā būtu arī artilerija, tad 18. oktobrī 1. rezerves baterija no Šķirotavas stacijas pārgāja uz Bolderāju, kur viņai pievienoja 15. oktobrī atņemto lielgabalu. Lielākas sadursmes 18. oktobrī nenotika. Tā kā vēlā rudenī dzīve Bolderājas smilšu kāpās bija ļoti grūta, tad tur pulkus nācās bieži mainīt. Tamdēļ 19. oktobrī 9. pulks nomainīja 8. pulku, kas aizgāja divīzijas rezervē Bolderājā, un nākamajā dienā tā komandēšanu uzņēmas plkv.-leitn. Krustiņš. Nākamajai operācijai bija nepieciešams pavirzīt mūsu labo spārnu uz priekšu. Tāpēc divīzijas komandieris pavēlēja 9. pulkam ieņemt augstās smilšu kāpas ziemeļos no Cakara mājām, kur pretinieks bija jau paspējis ierīkot ierakumus. Nolēma ar flotes un mūsu artileriju stipri apšaudīt ierakumus 15 minūtes, tad rotām iet triecienā. Pēc artilērijas 15 minūšu sagatavošanas uguns 20. oktobra pēcpusdienā 9. pulka rotas iesāka uzbrukumu. Šoreiz pat līdz ierakumiem netika, jo pretinieks attīstīja ārkārtīgi stipru ložmetēju un mīnmetēju uguni, kas piespieda mūsējos nogulties. Tāpēc artilerija atkal kādu laiku apšaudīja ierakumus. Beidzot izdevās apklusināt ienaidnieka mīnmetējus un pa daļai arī ložmetējus. Tagad mūsu rotas izdzina pretinieku no ierakumiem. Ieņemtās kāpas izrādījās aizstāvēšanās pozīcijai ne visai izdevīgas. Tāpēc te atstāja tikai dažas 9. pulka rotas, bet pārējās atvilka vecās pozīcijās. Pretinieks negribēja apmierināties ar kāpu zaudēšanu un mēģināja vakarā un naktī tās mums atņemt. Tas viņam neizdevās. Rēzeknes pulks šodien zaudēja 11 kaņavīrus.

Jau 21. oktobra priekšpusdienā pretinieks atkal sāka stipri apšaudīt mūsu 9. pulka priekšpozīcijas, un ap pusdienas laiku viņa uguns sasniedza augstāko pakāpi. Pēc tam pretinieka kājnieki devās triecienā. Mūsu nelielie spēki neizturēja stipro spiedienu un lielā steigā atkāpās vecās pozīcijās. Tur 9. pulka galvenajiem spēkiem palīdzēja noturēties artilerija un 8. pulka I bataljons. Tas pēcpusdienā ieradās palīgā Sūbra māju rajonā. Šodien 9. pulks cieta prāvus zaudējumus: krita 7 un ievainoja 28 kaņavīrus, starp pēdējiem bija arī II bataljona komandieris kapteinis Buks. Arī 8. pulks zaudēja 3 kritušos un 8 ievainotos. Vēlu vakarā 8. pulks atkal nomainīja 9. pulku, kas aizgāja rezervē Bolderājā līdz 26. oktobrim. Šai laikā 8. pulka frontē dienās notika neliela apšaudīšanās, bet naktīs izlūku darbība, sevišķi Cakara un Šmita māju rajonā. Mūsu izlūki noskaidroja, ka no Daugavas līdz Kalniņiem, kas atrodas uz rietumiem no Kleistiņu muižas, stāv Dzelzsdivīzijas 1. pulka vienības, bet tālāk līdz jūrai — krievu daļas.

26. oktobrī 9. pulks atkal nomainīja 8. pulku un turpināja iesākto pozīciju nostiprināšanu. Lai pirms nodomātā lielā uzbrukuma novembra sākumā visu pulku vienības jau būtu savās izeju pozīcijās, tad 1. novembrī 8. pulka I bataljons nomainīja 9. pulka kreiso spārnu un centru, t. i. no dzelzceļa līdz Cakara ceļam. Siguldas pulka rajonā šai laikā nekādas lielākas pārmaiņas nenotika. Pulka II bataljons turpināja Voleru ieņemšanu, turot priekšgrupas Tožes zāģētavā, bet I bataljonu kāpās Kalniņu māju rajonā. Dienās pretinieka artilerija bieži apšaudīja pulka pozīcijas, bet naktīs norisinājās nelielas izlūku sadursmes, sevišķi pie Āboliņu mājām un Tožes zāģētavas, dažreiz arī

pie Hapaka šosejas tilta. Oktobra beigās 3. eskadrons nomainīja 2. eskadronu, bet 1. divīziona 1. baterija — 1. rez. bateriju. No Rīgas 23. oktobrī Latgales divīzijas rīcībā ieradās arī mīnmetēju vads, ko saformēja Vidzemes divīzijas mīnmetēju rota.

Oktobra otro pusi izmantoja Latgales divīzija arī savu pulku apmācībai un papildināšanai ar jaunmobilizētajiem. Šai laikā saformējās arī iztrūkstošās rotas. Bez tam tagad atgriezās no 3 mēnešu ilga komandējuma 8. pulka 1. rota, kā arī 5. rotas pusrota un ložmetēju vads. Rotu formēšana gausāk gāja 7. pulkā, kur līdz 31. oktobrim galīgi saformēja vienīgi 9. rotu. Pulka III bataljona pārējās rotas saformēja daudz vēlāk: 10. rotu 4. novembrī, 12. rotu 6. novembrī, bet 11. rotu tikai 31. decembrī. Pulka ložmetēju rotā, kuŗā 8. un 9. oktobra kaujās bija tikai 1 smagais ložmetējs, tagad jau bija 8 ložmetēji. Tomēr arī tad 7. pulkam iztrūka vēl 3 rotas, no kuŗām divas bija Liepājā, bet viena Ventspilī.

1. novembrī mūsu armijas lielums kopā ar Landesvēru bija drusku vairāk par 50.000, no kuŗiem īsto kaŗotāju skaits nepārsniedza 23.000. Armijas apbruņojums arī lielā mērā uzlabojās, jo no ārzemēm oktobrī pienāca lielāki ieroču un municijas krājumi. Mūsu armijā tagad bija 3 divīzijas: Kurzemes, Vidzemes un Latgales. Bez tam vēl bija Landesvērs (pastiprināta pulka lielumā), Latgales partizānu pulks, Bruņotais divīzijs (2 bruņ. vilcieni un 4 bruņ. auto), Kaŗaskola, Studentu bataljons, Brodera nelielais izlūku bataljons, Jūrnieku rota, Inženieru rezerves rota, Aviācijas parks ar 2 derīgām lidmašīnām, Liepājas grupa un nelielā Ventspils grupa. Visi mūsu bruņotie spēki 1. novembrī dalījās divās frontēs un Lejaskurzemes grupā. Kaŗotāju skaits bija sadalīts apmēram tā:

austrumu frontē, kopā ar Jaunjelgavas grupu 44%

dienvīdu frontē 46%

Lejaskurzemes grupā (Liepājas un Ventspils spēki) 10%

Arī Bermonta armija oktobrī mēģināja pastiprināt savus spēkus, bet daļu no Vācu leģiona nācās aizsūtīt uz Lietuvu.

Abu pretinieku frontes stāvoklis 30. oktobrī bija šāds: austrumos iecirkni no Liepņas gar Kupravu līdz Tilžai ieņēma Latgales partizānu pulks, tad tālāk gar Lubānas ezeru — 1. Liepājas pulks; abās pusēs Krustpils-Rēzeknes dzelzceļam — 2. Ventspils pulks. Līvānu rajonu ieņēma Landesvērs. 3. Jelgavas pulka II bataljons (5 rotas) stāvēja Daugavas kreisajā krastā uz dienvidiem līdz Kazimirišķiem, I bataljons Viesītes un Sunākstes rajona ar fronti uz rietumiem, bet III bataljons aizstāvēja Jaunjelgavas placdarmu. 4. Valmieras pulks un 2. eskadrons bija novietojies Daugavas labajā krasta 45 km gaŗās pozīcijās, no Vinkelmaņa muižas līdz Salaspilij. Tālāk gar Daugavu līdz Kuzņecova porcelāna fabrikai (Latgales priekšpilsētā) novietojās 5. Cēsu pulks, bet līdz dzelzceļa tiltam — nelielais Studentu bataljons. Daugavas tiltu galus aizstāvēja Kaŗaskola, un tālāk līdz Jaunmīlgrāvim — dažas sīkas vienības. Pašā Rīgā rezervē bija 6. Rīgas pulks, 2 inženieru rotas, 1 bruņotais vilciens un 3 bruņotie auto. Latgales divīzijas 3 pulki, inženieru rota, 1 baterija un 3. eskadrons ieņēma Bolderājas placdarmu no Sūbra mājām līdz Volejiem pie Daugavas.

Lielāka daļa Ventspils grupas (bataljona stiprumā) zaudēja Talsus un tagad bija ceļā uz Dundagu, bet mazākā daļa atgāja no Stendes uz Ugāli.

Liepājas grupa (apm. 1 pulka stiprumā) ar galvenajiem spēkiem ieņēma Liepāju, bet ar priekšējām rotām turēja vēl arī Grobiņu.

Bermonta armijas pašā labajā spārnā Daudzevas rajonā stāvēja krievu pulkv. Adamoviča grupa (1 bataljons, 1 baterija un 1 ložmetēju rota). Iepretim mūsu Jaunjelgavas placdarmam un tālāk pa kreisi līdz Vecmuižai novietojās Vācu leģiona lielākā daļa. Iecirkni no Mercendarbes līdz Lucavas salai pie Katlakalna ieņēma Dzelzsdīvīzijas 2. pulks (4 bataljoni un 2 eskadroni). Daugavas tiltu galus aizstāvēja Lūca ložmetēju bataljona 2 rotas, bet pozīcijas no Ķīpsalas līdz augstajai kāpai pie Cakara mājām ieņēma Dzelzsdīvīzijas 1. pulks (3 bataljoni). Tās pašas divīzijas 3. pulks, Jēģeru bataljons, Lūca ložmetēju bataljona 2 rotas un sapieŗu bataljons un arī Kavalerijas pulka 2

eskadroni bija rezervē Pārdaugavā. Grāfa Kellera korpusa 1. plastuņu pulka 1 bataljons un 1 baterija ieņēma Rīgas Jūrmalu. Tā paša pulka III bataljons stāvēja Talsos, bet Tukumā un Sabilē — 2. plastuņu pulka I bataljons, kopā ar 1 bruņoto vilcienu. Vācu majora Plēves grupas (pastiprināts 2. Gvard. kājn. rez. pulks) galvenie spēki mitinājās Priekules rajonā, bet nelieli avangardi un flankgardi bija izvirzīti līdz Aizputei, Durbei un Gaviezei. Bermonta stābs un plkv.-leitn. Bodes papildu bataljons stāvēja Jelgavā. Lietuvā bija nelielais Virgoliča korpus, Vācu leģiona Pētersdoras nodaļa un Brandisa pulks. Salīdzinot Bermonta armiju ar mūsu dienvidu frontes spēkiem, ieskaitot pēdējos arī Kurzemes divīzijas Jaunjelgavas grupu, jāsecina, ka Bermonta armija bija stiprāka. Ja nākamajās cīņās mēs dazās vietās uzvarējām, tad tur vainojama pretinieka vadība, kas visā pilnībā nemācēja izmantot savu spēcīgo artilēriju (65 dižg. pret mūsu 31 dižg.), tāpat arī daudzos smagos un vieglos ložmetējus.

Bermonta armijas uzdevums tuvākā laikā bija: a) noturēt Jaunjelgavas un Bolderājas fronti, b) nodrošināt Jelgavas Tilzītes dzelzceļu un c) ieņemt un nostiprināt pietiekami stipri savu aizmuguri — Kurzemi.

Mūsu dienvidu frontes uzdevums bija noturēt Rīgu. Tīri pasīvi vien aizstāvēt savas pozīcijas, tas bija grūti izpildāms. Bija gaidāma drīza Daugavas aizsalšana, pēc kam mūsu stiprā aizsargu līnija — Daugava zudīs. Tamdēļ ar uzbrukumu vajadzēja pasteigties, lai sagrābtu iniciatīvu savās rokās un nepieļautu pretiniekam darīt to, ko viņš grib. Neriskējot ar Rīgas zaudēšanu, mums nebija iespējams uzbrukt ne no Liepājas, ne no Ventpils, ne arī no Jaunjelgavas. No minētajām vietām nevarēja arī apdraudēt ne tikai ienaidnieka flankus, bet arī tā aizmuguri. Tamdēļ mūsu galvenajam uzbrukumam palika vienīgi Rīgas rajons. Armijas vadība beidzof galīgi nolēma uzbrukumu sākt 3. novembrī, Bolderājas rajonā. Lai pirmais trieciens būtu sevišķi stiprs, tad Latgales divīziju pastiprināja ar 6. Rīgas pulku. Tā kā tādā gadījumā Rīga palika bez rezervēm, tad nekādā ziņā ilgi nevarējām vilcināties ar uzbrukuma sākumu. Pretinieks, uzzinājis mūsu nodomu, to viegli varētu izjaukt: atstājot aizsegu pret pastiprināto Latgales divīziju, ar galvenajiem spēkiem varētu pārraut Vidzemes divīzijas gaŗo un reto fronti, pēc tam viegli ieņemt Rīgu. Tātad mūsu pirmais uzdevums bija: slepenībā pārgrupēt spēkus, tad ātrāk iesākt uzbrukumu.

Armijas vadība izstrādāja šādu uzbrukuma plānu:

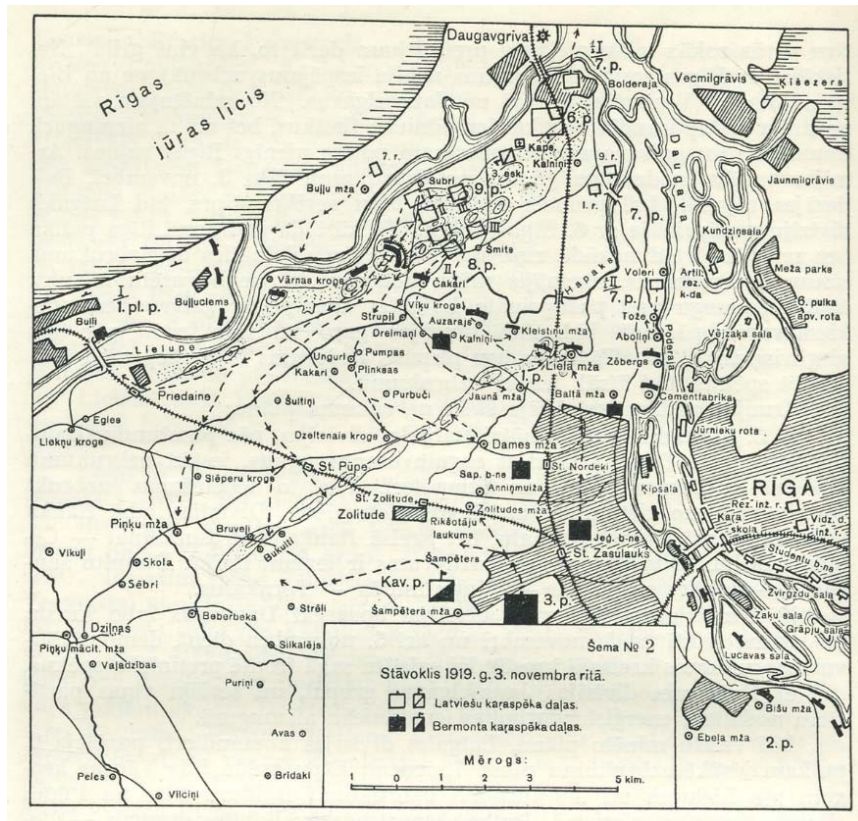
a) 3. novembrī pastiprinātai Latgales divīzijai pēc pusstundu ilgstošās Sabiedroto flotes artilērijas sagatavošanas uguns iesākt uzbrukumu virzienā uz Dames muižu un Šaampēteri. Pēc to ieņemšanas uzbrukt Torņkalnam no rietumiem un dienvidrietumiem. Divīzijas labā flanka nodrošināšanai ieņemt jūrmalu, bet kreisā flanka nodrošināšanai — Cementfabriku. Divīzijas pirmais uzdevums ir ieņemt līniju: Dubultu šaurums — Babītes ezera gals — Piņķu muiža — Torņkalns.

b) Samazinātai Vidzemes divīzijai apsargāt Daugavas labo krastu un izdarīt naktī uz 3. novembri un arī 3. novembra dienā demonstratīvus uzbrukumus kreisajā krastā, lai saistītu savā frontē pretinieka spēkus.

c) Kurzemes divīzijas Jaunjelgavas grupai, un sevišķi viņas partizānu nodaļām, enerģiski darboties ienaidnieka aizmugurē.

Lai veiktu minēto plānu, Latgales divīzijas komandieris pavēlēja 9. pulkam iesākt uzbrukumu plkst. 7, ieņemt kāpu grēdu līdz Vārnas krogam pie Lielupes un tad turpināt uzbrukumu Bulduru tilta un Pūpes (Babītes) stacijas virzienā. Pulka dienas mērķis: Babītes ezergals — Beberbeka — kāpu grēda 1 km D. A. no Pūpes. Divīzijas centrā 8. pulkam plkst. 7,30 sākt uzbrukumu no Cakara māju rajona un forsēt Hapaka grāvi. Tad, turpinot uzbrukumu, ieņemt kāpu grēdu, kas ir 1 km dienvidaustrumos no Pūpes stacijas un velkas gar Dames muižu līdz Lielajai muižai. Te apstāties, sakārtoties un nocietināties. Ja 8. pulka uzbrukums noritēs sekmīgi, tad divīzijas kreisajā spārnā 7. pulkam (3 ½-rotas), pēc artilērijas sagatavošanas uzbrukt caur Podragu Cementfabrikai. Pulka 2

rotām izbraukt rīta agrumā 3 kuģīšos no Daugavgrīvas jūrā un tad, pretiniekam nemanot, plkst. 6 izsēdināt Edinburgā desantu. Desantam ieņemt Dubultu šaurumu un Bulduru tiltu. Latgales divīzijas rezervē palika 6. Rīgas pulks, 3. eskadrons un inženieru rota.

UZBRUKUMA GAITA 3. NOVEMBRIĒ.

Mūsu nodomātā desanta izsēdināšana Edinburgā neizdevās, jo kuģīši tur ieradās, kad jau bija pilnīgi gaišs, un pretinieks to saņēma ar ložmetēju uguni. Neizdevās arī otrs mēģinājums izsēsties pie Kauguriem. 9. Rēzeknes pulks jau rīta agrumā sagatavojās kaujai Sūbra māju rajonā un, nogaidījis Sabiedroto kuģu artilērijas un mūsu baterijas sagatavosanu ar spēcīgu uguni, plkst. 7 devās uzbrukumā. Sākumā pretinieks nikni aizstāvējās lielajās kāpās Z. R. no Cakara mājām, tāpēc pirmais uzbrukums nelaimējās. Tomēr, kad pa kreisi kaujā iejaucās arī 8. pulka I bataljons, tad otrais uzbrukums ap plks. 10,30 laimējās, un pretinieks steigā atgāja, atstājot kaujas laukā 2 ložmetējus un 2 mīnmetējus. Tagad 9. pulka I bataljons nekavējoties devās gar Vārnas krogu uz Bulduru tilta galu, bet II bataljons uz Pūpes staciju. Ienaids tagad vāji pretojās, un vakarā I bataljons jau bija pozīcijās no Bulduru tilta gala līdz Piņķu muižai; II bataljons ar labo spārnū novietojās pie Beberbekas dīķa ziemeļu gala, bet ar savu centru un kreiso spārnū ieņēma kāpu grēdu pie Bukultiem un tālāk pa kreisi līdz dzelzceļam; III bataljons bija rezervē pie Pūpes stacijas. Šai dienā 9. pulks zaudēja 3 krit., 9 ievain. un 5 pazud., bet saņēma 6 mīnmet., 4 ložm. un 2 virtuves. Daugavpils pulks uzvaru guva pēc grūtām cīņām, ciešot prāvus zaudējumus. Pēc augsto kāpu ieņemšanas pie Cakara mājām Dzelzsdīvīzijas 1. pulka kreisais spārnū aizgāja aiz platā Hapaka grāvja, dabūja tur pastiprinājumus un turpināja niknu cīņu līdz pēcpusdienai, līdz ar pirmo izdevību

pāriedams arī pretuzbrukumos. Pastiprinot 2 priekšējos bataljonus vēl ar pulka rezerves III bataljonu, Daugavpils pulks pēcpusdienā ieņēma visu gaŗo kāpu no Dzeltenā kroga līdz Jaunajai muižai. Kreisajā spārnā 9. rota pat pārgāja dzelzceļu, ieņēma Lielo muižu un saņēma 2 haubices. Vācu Jēģeru bataljons pretuzbrukumā gan mūsu rotu atspieda aiz dzelzceļa, un haubices palika kaujas laukā. Novakarē 8. pulkam pienāca palīgā 6. pulka I bataljons, kas pastiprināja 8. pulka kreiso spārn un centru, iepretim Dames muižai.

Todien 8. pulks zaudēja 5 virsn. un 25 kar. kritušus, 5 virsn. un 103 kar. ievainotus, 17 kaŗavīrus saindētus gāzēm, bet saņēma 2 mīnmet. un 11 loŗmetējus.

7. Siguldas pulka 3 rotas pēc spēcīgas artilērijas sagatavošanas priekšpusdienā devās no Voleriem uz Cementfabriku. Ienaidnieka stiprā ugunī pāriet atklāto pļavu neizdevās, un tamdēļ uzbrukumu pagaidām pārtrauca. Nelaimējās arī mūsu atkārtotais uzbrukums pēcpusdienā.

6. Rīgas pulka II un III bataljons palika līdz pēcpusdienai rezervē Bolderājā, bet novakarē izgāja palīgā 8. pulka labajam spārnā, lai tad turpinātu uzbrukumu Dames muižas rajonā. Jau pilnīgā tumsā 6. pulka bataljoni ieradās kāpās, iepretim Dames muižai. Pagāja ilgāks laiks, kamēr pulka komandieris plkv. Apinis paspēja nakts tumsā pietiekoši labi orientēties. Pēc tam nakts kaujā 6. pulka bataljoni ieņēma Zolitūdes staciju un arī Zolitūdes un Anniņmuižas rajonu. Gar Slokas šoseju pulks pavirzījās līdz priedēm apaugušam kalnam pusceļā starp Dames muižu un dzelzceļu. Rīgas pulks nakts kaujā bija ķīļveidīgi dziļi iespiedies pretinieka pozīcijās, cietis prāvus zaudējumus un saņēmis 8 loŗmetējus. Lai paplašinātu 6. pulka rajonu un ieņemtu izdevīgākas pozīcijas, tad 4. novembrī 6. pulka kreiso spārn pastiprināja ar 8. pulka 2 bataljoniem un iesāka jaunu uzbrukumu. Tas visumā nelaimējās, jo ienaidnieks bija ieņēmis ar loŗmetējiem vairākas stipras ķieģeļu mājas un viņu pabalstīja arī artilērija, pat smagā. Mūsu bataljoni gāja uzbrukumā gandrīz bez artilērijas pabalsta, jo 8. pulka rīcībā bija tikai 2 vieglie lielgabali, kas no savām pozīcijām varēja pabalstīt vienīgi 8. pulka kreiso spārn. Sabiedroto flotes artilērija nevarēja vairs palīdzēt, jo, šaudama no Daugavgrīvas rajona pietiekoši nenovērojot, nevarēja mūsu bataljoniem sagatavot uzbrukumu. Pirms izšķirošā uzbrukuma iesākšanas Dames muižas rajonā un Šampētera virzienā vajadzēja nodrošināt uzbrūkošās grupas aizmuguri un labo flanku, ieņemot Dubultu šaurumu un Dzilnas ceļu mezglu. Arī pretinieks apzinājās minēto vietu svarīgumu un pielika visas pūles, lai tās ilgāk paturētu. Tāpēc viņš izdarīja bieŗus pretuzbrukumus no Varkaļu kroga puses, kur piepalīdzēja arī apbruņotie kuŗģiši Lielupē un no Dzilnas puses.

4. novembrī 9. pulka I bataljons pie Priedaines neizturēja flankējošu uzbrukumu un sāka atiet. Tikai kad piesteidzās palīgā III bataljona 2 rotas, stāvokli atkal atjaunoja. Šodien te zaudējam 6 krit., 5 ievain. un 4 pazuduŗus. Latgales divīzijas pastiprināšanai no Rīgas izsūtīja 2 bruņotos auto, 1 smago haubici un 1 vieglo bateriju. Mūsu pulki 3. un 4. novembrā kaujās gan nebija sasnieguŗi visu to, kas bija paredzēts virspavēlnieka pavēlē, tomēr veikts bija daudz. 8. un 9. pulks pēc sīvas cīņas Cakara mājas rajonā salauza Dzelzsdivīzijas 1. pulka kreiso spārn. Pēc tam, nedodami tam laiku sakārtoties, joprojām spieda to atpakaļ, atdalot to no krievu vienībām, kas aizgāja uz Rīgas Jūrmalu. Pēc dienas cīņām 3. novembrā vakarā 9. pulka centrs un kreisais spārn jau ieņēma Piņķu muižu un Bukultu kāpas, bet 8. pulka rotas jau visas stāvēja otrā kāpu grēdā. Rīgas pulks nakts kaujā un 4. novembrā rītā vēl stipri pavirzīja fronti uz priekŗu, ieņemot Zolitūdes staciju un muižu, Anniņmuižas rietumu galu un kalnu pie Muŗkes lampu fabrikas. Tomēr galvenais, ko mēs 3. un 4. novembrī panācām, bija tas, ka pierādījām saviem pulkiem uzvaras iespējamību, un vēl ar samērā nelieliem upuriem. Zināms, mūsu vadība arī labi saprata, ka turpmāk uzvara būs grūtāk sasniedzama, jo sabiedroto flotes artilērija nevarēs tādā mērā palīdzēt, kā tas notika 3. novembrī. Cerība gūt uzvaru arī nākamajās dienās bija liela. Tagad mūsu pulki jutās morāli stiprāki par ienaidnieka pulkiem, un tas kaujā ir galvenais, kas palīdz izcīnīt uzvaru.

Lai atpūtinātu stipri cietušo 8. pulku, tad līdz 5. novembra rītam iecirknī līdz Jaunai muižai to nomainīja 6. Rīgas pulks, bet tālāk — 7. Siguldas pulks, un nozīmēja rezervē. Ienaidnieka pretuzbrukuma dēļ no Varkaļu kroga puses Rēzeknes pulkam ne 5., ne arī 6. un 7. novembrī neizdevās ieņemt Bulduru tiltu. Beidzot 8. novembrī 9. pulks ieņēma ne tikai Bulduru tiltu, bet arī Jūrmalu līdz Dubultu šaurumam. Šodien uzbrukums bija daudz labāk sagatavots. Lai neciestu vēltīgus zaudējumus, pārejot dažus simts soļus pa atklāto pļavu līdz tilta galam, 9. rotas pusrotu jau rīta tumsā novietoja niedrās pie paša tilta. Sekmīgai tilta otrā gala apkaļošanai, kur stāvēja ienaidnieka ložmetēju ligzda, mūsu vieglo bateriju novietoja Priedaines nomalē, bet novērotāju — Lielupes krastmalā. Arī sakari ar Sabiedroto floti šodien bija labāk noorganizēti, tāpēc arī viņas artilērijas uguns bija daudz precīzāka. Plkst. 10 sāka šaut Sabiedroto artilērija. Tā kā novērotāji varēja šaušanu labi korrigēt, tad arī trāpījumi bija labi. Pēc dotā signāla 9. rotas pusrota izlēca no paslēptuves un pārskrēja tiltu, pirms ienaidnieka ložmetējnieki paspēja izšaut 2—3 patronas. Pēc tam tiltu pārskrēja arī I bataljona rotas, kas salauza ienaidnieka pretestību. Tad, vajājot atejošo pretinieku, jau pēcpusdienā bija sasniegts Dubultu šaurums. Tur mūsējie ieņēma izdevīgas pozīcijas vecos krievu ierakumos (ar drāšu iežogojumiem) un vakarā sekmīgi atsita pretinieka uzbrukumu.

Šodien 9. pulka 10. rota kopā ar bruņoto auto „Kurzemnieku“ pēc ilgākas cīņas izdzina ienaidnieku arī no Varkaļu kroga. Tātad šās dienas kaujā 9. pulks bija guvis lielus panākumus, saņēma daudz trofēju un lielā mērā saīsināja savu fronti. Pulks šodien zaudēja 4 krit., 12 ievain. un 18 pazudušus.

9. novembrī uz priekšu pāvirzījās arī 9. pulka centrā II bataljons. Tas ilgākā kaujā, bruņotā auto „Imanta“ pabalstīts, ap pusnakti ieņēma Dzilnas ceļu mezglu un Piņķu mācītāja muižu.

Šodien pārgrupēja spēkus nākamās dienas izšķirošajam uzbrukumam. Daugavpils pulka komandiera rīcībā ieradās arī kapt. Aparnieka partizānu nodaļa (5 vadi, 125 kājn. un 25 jātnieki).

10. NOVEMBRA UZBRUKUMA UZDEVUMS.

Rēzeknes pulkam, kopā ar 4 lielg. un 3. eskadronu, sīksti aizstāvēt pozīcijas līnijā Vecdubulti—Dzilnas.

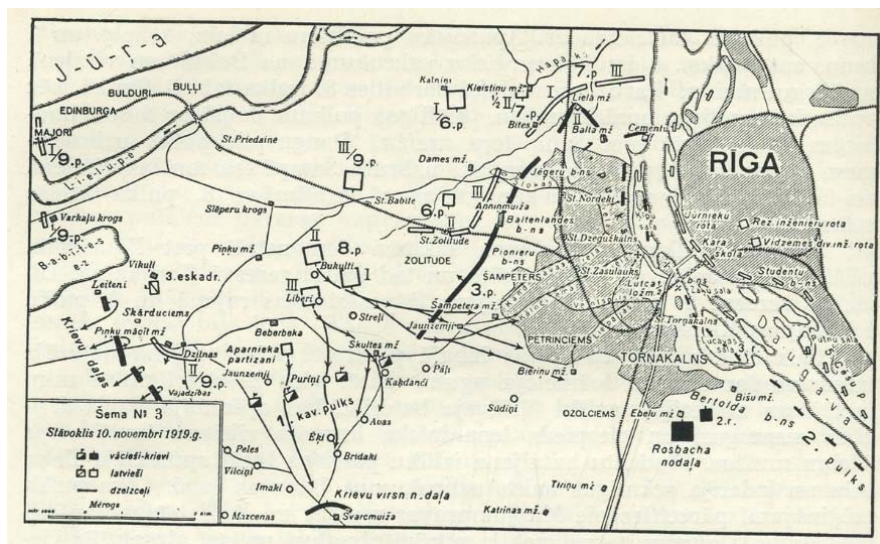
8. pulkam, kā rīcībā arī Aparnieka partizānu nodaļa, 4 lielg. un 1 bruņ. auto, plkst. 6 iesākt enerģisku uzbrukumu no Bukultiem virzienā uz Tīriņu muižu. Partizānu nodaļai darboties 8. pulka labajā flankā, pēc pulka komandiera norādījumiem. 6. Rīgas pulkam, kopā ar 2 sm. haubicēm, demonstrēt pret Šampētera muižu, Daugavpils pulka uzbrukumam attīstoties, 6. pulkam enerģiski uzbrukt Šampētera muižas virzienā un tālāk uz Pētriņciemu, saskaņojot savu darbību ar 8. pulka kreiso spārnu.

Siguldas pulkam uzbrukuma sākumā demonstrēt pret Ilguciemu, vēlāk ieņemt Jelgavas priekšpilsētu un tad palikt rezervē Torņkalnā. Divīzijas rezervē 9. pulka III bataljons Pūpes stacijas rajonā un 6. pulka I bataljons Kleistiņu muižā.

Šais dienās visā Daugavas labajā piekrastē Rīgas rajonā uzturēja intensīvu šauteņu un ložmetēju uguni. Bieži vien šāva arī mūsu mīnmetēji un artilērija, sevišķā tālšāvēja baterija, kas apšaudīja Dzelzsdivīzijas aizmuguri un piespieda ienaidnieka bruņoto vilcienu turēties aiz Tīriņu muižas. Studentu bataljona izlūku patruļas bieži apmeklēja Zaķu salu un izdarīja sekmīgus nakts uzbrukumus Lucavas salai. Cēsu pulka mēģinājumi pārcelties pie Mazjumpravas muižas un Doles salas gan neizdevās, jo Daugava te vēl nebija pilnīgi aizsalusi un arī aizsalušās vietas ledus vēl neizturēja cilvēka smagumu. Tomēr mūsu vairākkārtīgie mēģinājumi pāriet Daugavu turēja arī te pretinieku nervozā stāvoklī un neatļāva tam no šejienes aizsūtīt uz Torņkalnu palīgā Dzelzsdivīzijas

galvenajiem spēkiem pat nelielas vienības. Valmieras pulka iecirknī mums bija izdevīgāki nelieli uzbrukumi, jo II bataljona 3 rotas stāvēja jau Daugavas kreisajā krastā, Nāves salā. No šejienes tās 3. novembrī aizgāja pat līdz Mercendarbei, kur, satiekot prāvus ienaidnieka spēkus, tām bija jāgriežas atpakaļ. Arī Ogres un Rembates rajonā mūsu izlūku nodaļas vairākas reizes pārgāja Daugavu. Visu laiku, kamēr norisinājās Torņkalna atbrīvošanas cīņas, minētie uzdevumi šē saistīja Dzelzsdivīzijas 2. pulka un Vācu leģiona Veikmaņa pulka bataljonus. Kurzemes divīzijas Jaunjelgavas grupas frontē arī notika vairāki demonstratīvi uzbrukumi. Sevišķi 3. novembra uzbrukums Daudzevas muižai šai rajonā saistīja Vācu leģiona Bādenes pulku (2 bataljoni), Jēnas bataljonu un Adamoviča krievu nodaļu. No Vācu leģiona spēkiem uz Pārdaugavu aizsūtīja vienīgi Baltenlandes pulku (1 bataljona stiprumā), bet no Mercendarbes rajona Kavalerijas pulka 2 eskadronus uz Skultes muižu.

Rīgas rajonā Daugava sāka aizsilt, tamdēļ Rīgā tagad bija vajadzīga stiprāka rezerve. Šā iemesla dēļ 5. pulks pagarināja savu labo spārnu līdz Grāpju salai. Tas deva iespēju Studentu bataljonam 1 rotu atvest rezervē.

IZŠĶĪRĒJAS KAUKAS 10. NOVEMBRI.

Labajā spārnā 9. pulks (2 bataljoni), noguris iepriekšējo dienu kaujās, arvienu aizstāvēja pozīcijas no Dubultu šauruma līdz Dzilnām. Uz Annas un Cenas muižu pulks aizsūtīja pastiprinātas izlūku nodaļas un 3. eskadronu. Vakarā pretinieks nopietni uzbruka Dubultu šaurumam, bet I bataljons to sekmīgi atsita. Pēcpusdienā kāda krievu nodaļa nāca pa Švarcmuižas ceļu uz Dzilnām, bet pie Vajadzībām to ar ložmetēju uguni izklīdināja. Kapt. Aparnieka nodaļai bija uzdevums — vispirms ieņemt Jaunzemjus un Purīņus, ko diezgan viegli veica jau rīta agrumā. Pēc tam nodaļa aplencot uzbruka Peles mājām, kur izklīdināja ienaidnieka nodaļu — apm. 150 cilvēki, saņēma 1 sm. ložm. un 20 šautenes. Mūsu partizāni vēl lielākus panākumus guva pie Imaku mājām. Tur viņi plkst. 10 ar pēkšņu uzbrukumu pārsteidza ložmetējiem un mīnmetējiem bruņotus apm. 100 vācu jātniekus. Pēc sīvas cīņas jātniekus aiztrieca un saņēma 7 ložm., 1 mīnmet., 40 šautenes, 49 zirgus un 5 gūstekņus. Ienaidnieks zaudēja arī 15 kritušos. Tas atkāpās uz Mazcenām, pēc tam uz Švarcmuižu, kur dabūja pastiprinājumus un te noturējās līdz 11. novembra rītam. Daugavpils pulka komandieris saviem bataljoniem deva šādus uzdevumus: I bataljonam, bruņotā auto „Zemgaliētis“

un baterijas pabalstītam, uzbrukt gar Kalnciema šoseju Šampēteŗa un Bieriņu muižas virzienā; III bataljonam uzbrukt Skultes muižai un tad tālāk virzīties uz Katrīnas un Tiriņu muižu; II bataljonam palikt pulka rezervē pie Bukultiem. Ap plkst. 6 pirmais iesāka uzbrukumu III bataljons virzienā uz Skulti, ko aizstāvēja smagiem ložmetējiem bruņotie Dzelzsdivīzijas Kavalerijas pulka eskadroni. Pēc ilgākas apšaudīšanās ap plkst. 8,30 pretinieku samērā viegli izdzina no turienes un no tuvākajām mājām. Ienaidnieks kaujas laukā atstāja 2 vieglos ložmetējus un vairākus kritušos. Tagad pagaidām līdz I bataljona pienākšanai III bataljons turpmāko uzbrukumu pārtrauca.

Kad I bataljona labais spārns iznāca Kalnciema šosejā, tad III bataljona rotas devās tālāk uz Avām, ko sasniedza ap pusdienu, un novietojās pozīcijās, lai nogaidītu kaujas gaitu pa kreisi un pa labi. Ta kā kapt. Aparnieka nodaļa, pastiprināta ar 10. rotas pusrotu, nevarēja līdz tumsai salauzt diezgan stipro krievu virsnienu nodaļu pie Švarcmuižas, tad III bataljons viens neuzdrošinājās naktī virzīties tālāk uz Katrīnas muižu, kā to pavēlēja pulka komandieris, bet palika Avas rajonā.

I bataljons no Bukultiem savu uzbrukumu iesāka drusku vēlāk par III bataljonu un pirmajā laikā tīrīja lauku mājas austrumos no Bukultiem. Ienaidnieks ilgāku laiku aizstāvēja mežu ziemeļos no Skultes. To ieņēma tikai pēc ienaidnieka padzišanas no Skultes. Tomēr mūsu I bataljona tālāko virzīšanos uz Šampēteŗa pusi ilgāku laiku aizturēja pretinieka 3. pulka vienības, jo starp minēto mežu un Šampēteŗi bija plašas purvainas pļavas, ko apšaudīja ienaidnieka artilērija un ložmetēji; arī Sabiedroto flotes šāviņi te krita lielā vairumā. I bataljona komandieris lūdza palīdzību. Slikto ceļu dēļ bruņotais auto „Zemgalietis“ nevarēja no Bukultiem izbraukt taisni uz Skulti, bet nācās taisīt lielu likumu caur Dzilnām. 8. rotas apsardzībā beidzot piebraucis, viņš kopā ar I bataljona rotām ap pusdienu sasniedza vecos krievu ierakumus Šampēteŗa rietumu nomalē. Te ienaidnieks sīvi pretojās, un to galīgi izdzīt no ierakumiem neizdevās. Par nelaimi arī „Zemgalietis“ dabūja dažus bojājumus un kādu laiku cīņā nepiedalījās. Pusdienā I bataljonam palīgā atnāca II bataljona 2 rotas un atgriezās arī izlabotais „Zemgalietis“. Tagad mūsu uzbrukumu atjaunoja vēl lielākā sparā. Tā kā tai laikā no ziemeļiem uzbruka arī 6. pulka vienības, tad plkst. 14,30 Šampēteŗa muižu ieņēma. Pienākušās ienaidnieka rezerves pārgāja pretuzbrukumā pret pastiprinātā I bataljona labo spārnu, bet atsistas tās nekārtībā atgāja, atstājot kādus 16 kritušos, 1 sm. un 2 vieglos ložmetējus. Atejošam pretiniekam devās pakal 8. pulka rotas pa Kalnciema šoseju un blakusielām uz Zaslauku, kur jau darbojās dažas 6. pulka rotas. Iestājās pilnīga tumsa, un rotu lielākā daļa neieturēja doto virzienu. Tas sacēla zināmu jucekli un apgrūtināja vadību. Ar ienaidnieka atejošo nodaļu lielāka sadursme vēl notika pie pilsētas II slimnīcas, kur tai atņēma dažus vezumus un virtuves. Drusku vēlāk ienaidnieka nodaļa uzbruka bruņotā auto pavadībā, bet to ar stipru uguni atsīta. Caur Pētriņciemu uz Bieriņiem virzījās I bataljona labajā spārnā 1. rota un ap pusnakti pienāca tuvu Jelgavas šosejai, kur apšaudīja atejošo ienaidnieku kolonnu. Pēc tam viņa atgāja uz Bieriņu muižu, kur pulcējas I bataljona rotas. Aiz tā rezervē novietojās II bataljona rotas. Jau 11. novembrī, gaismai austot, 6. rotas rajonā ieklīda viena atejošā ienaidnieka kolonna, kuŗu izklīdināja ar ložmetēju un šauteņu uguni. Pretinieks atstāja kaujas laukā 3 kritušus, 3 smagos un 1 vieglo ložmetēju.

6. Rīgas pulks iesāka uzbrukumu 10. novembrī ap plkst. 9, kad pa labi stāvošais 8. pulks jau bija paguvis pievirzīties tuvāk. Īsi pirms uzbrukuma 6. pulka vienību novietojums bija sekojošs: II bataljons gar dzelzceļu Zolitūdes stacijas rajonā ar fronti uz ziemeļiem; III bataljons ar fronti uz dienvidaustrumiem ieņēma Anniņmuižas rietumu galu no dzelzceļa līdz Slokas ielai. Pulka rezervē 7. un 9. rota, bet I bataljons divīzijas rezervē Kleistiņu muižā. Sevišķi grūti nācās uzbrukt II bataljonam no Zolitūdes stacijas rajona pāri rikšotāju laukumam un purvainām pļavām uz Šampēteŗi. Pretinieks visu laukumu stipri apšaudīja ar artilērijas un ložmetēju uguni. Mūsu 2 haubices nevarēja pietiekami palīdzēt. Arī Sabiedroto kuŗu artilērija baidījās palīdzēt, jo slikto sakaru dēļ varēja trāpīt mūsējos. Tamdēļ tā apšaudīja pa lielākai daļai tikai ienaidnieka aizmuguri.

Šā iemesla dēļ arī II bataljona pirmais uzbrukums nelaimējās. Lai atjaunotu uzbrukumu un varētu arī apņemt Šampēteri no rietumiem, tad bataljonu pastiprināja ar pulka rezervi. Tagad uzbrukums laimējās. Pretinieks neielaidās durkļu cīņā un nekārtībā atstāja Šampētera muižu. Vajājot atejošo pretinieku, 9. rota jau ap plkst. 16 ieņēma Zaslauka staciju un to arī paturēja. Pēc tam no kreisās puses pienāca arī 8. rota un apstājās pie Bolderājas dzelzceļa. Rīgas pulka II bataljona rotas vakarā vēl ilgāku laiku cīnījās pie Mārtiņa kapiem, Kalnciema un Ventspils ielas krustojuma tuvumā. Te pretinieks sīkstī aizstāvējās līdz vēlam vakaram.

Lai pastiprinātu 6. pulku, Latgales divīzijas komandieris pēcpusdienā pulka rīcībā nodeva arī I bataljonu. Tagad bija iespējams saformēt arī pulka rezervi (1., 5. un instruktoru rota). Jau drusku agrāk 12. rota izgāja palīgā II bataljonam pie Mārtiņa kapiem. Kad II bataljons bija ieņēmis Šampēteri, uzbrukumu iesāka arī III bataljona 10. un 11. rota, lai tādā kārtā nodrošinātu pulka kreiso flanku. Ap plkst. 16 11. rota ieņēma Dzegužkalna staciju un joprojām virzījās uz tiltu pusi. Pie kuģīšu piestātnes to stipri apšaudīja, tāpēc tā atgriezās Dzegužkalna stacijā, kur bija ienākusi arī 3. rota. Sākumā 10. rota viegli spieda atpakaļ pretinieku un pa kreisi no 11. rotas pārgāja dzelzceļu, kur saņēma 2 lielgabalus. Baltenlandes bataljona vienības pretuzbrukumā tos atkal atņēma, un 10. rota bija pat spiesta atiet aiz dzelzceļa. Tai laikā pa kreisi, gar Slokas ielu, bija iesākušas uzbrukumu pienākušās I bataljona 2. un 4. rota. Tās ar apiešanu diezgan viegli ieņēma Muškes lampu fabriku un pēc tam ap plkst. 18.30 arī Nordeķu staciju. Tomēr 6. pulka kreisā spārna stāvoklis uzlabojās tikai tad, kad vakarā iesāka uzbrukumu arī 7. pulks.

Saskaņā ar uzdevumu Siguldas pulks 10. novembra dienā izdarīja pastiprinātu apšaudīšanu, lai savā iecirkni saistītu lielākus pretinieku spēkus. Arī Sabiedroto kuģu artilērija, stipri apšaudot Cementfabriku, viņam lielā mērā palīdzēja. Kad noskaidrojās 8. un 6. pulka panākumi, tad ap plkst. 19 iesāka uzbrukumu arī 7. pulka bataljoni (7 rotas). Pulka kreisais spārns ar mūsu bruņoto kuģīšu palīdzību ap plkst. 20 viegli ieņēma Cementfabriku un tad savienojās ar pulka labā spārna rotām, kas bija paspējušas ieņemt Lielo un Balto muižu. Pēc tam, spiežot atpakaļ ienaidnieka arjergardus, jau naktī bija sasniegts Ķīpsalas dienvidu gals. Te pretinieks vairākiem ložmetējiem sīvi pretojās. Pēc nopietnas cīņas ienaidnieku aizdzina un saņēma 4 ložmetējus. Netālu no tagadējā pontontilta gala savās pozīcijās vēl stāvēja vācu Lūca ložmetēju bataljona rotas, kas ar stipru ložmetēju uguni saņēma 7. pulka priekšējo rotu, nodarot tai jūtamus zaudējumus. Lai izvairītos no vēltīgiem zaudējumiem, 7. pulks atgāja pa labi no Uzvaras parka un rīta gaismā sasniedza Torņkalna stacijas rajonu, kur norisinājās pēdējā nelielā apšaudīšanās ar pretinieka atejošām nodaļām.

Naktī uz 11. novembri arī 6. pulka rotas ielu cīņās aizvien virzījās uz priekšu; tas veicās gan ļoti lēni. Pretinieka galvenā aizstāvēšanās līnija bija salauzta jau vēlu vakarā; arī viņa galvenie spēki jau bēga Jelgavas šosejas virzienā. Tomēr ienaidnieka nelielie arjergardi sīkstī pretojās. Viņi izmantoja galvenā kārtā ielu krustojumus, kur ar ložmetēju uguni aizturēja ilgāku laiku mūsu priekšējās rotas. Nakts tumsā mūsu vienības bija sajukušas. Vadīt kauju vairs nebija iespējams ne tikai pulka komandierim, bet arī bataljonu komandieriem. Viss atkarājās no rotu un vadu komandieru enerģijas, drosmes un iniciatīvas. 11. novembrī ap plkst. sešiem 7. rota jau ieņēma Šmita eļļas fabriku pie Jelgavas šosejas. Drīz te ieradās arī pārējās 6. pulka rotas. Vienīgi III bataljons palika naktī un 11. novembra priekšpusdienā vēl Zaslaukā. Lai nezaudētu saskari ar pretinieku, tad 11. novembra priekšpusdienā pa Jelgavas šoseju izgāja 6. pulka II bataljons. Tas līdz dzelzceļa un šosejas krustojumam ienaidnieku vairs nesastapa un te apstājās. Pa Bauskas šoseju izgāja 3. rota, kur tā aiz Bišu muižas satika 5. Cēsu pulka vienības. Lai palīdzētu Daugavas kreisā krasta pulkiem uzbrukumos, tad no Daugavas labā krasta visu dienu 10. novembrī apšaudīja pretinieka pozīcijas, sevišķi Torņkalnu. Te sevišķi labi darbojās mūsu tālšāvēja baterija, kas apšaudīja pretinieka aizmuguri līdz pat Tīriņu muižai. Līdz vakaram mūsu baterija izšāva visus savus šāviņu krājumus. 10. novembra vakarā dienvidu frontes pavēlnieks pasludināja rīkojumu

Kaņaskolai, Studentu bataljonam un Cēsu pulkam pāriet Daugavu un palīdzēt pastiprinātajai Latgales divīzijai galīgi salauzt ienaidnieka pretošanos. Kaņaskola naktī vairākkārt mēģināja pāriet Daugavas tiltus, bet tas neizdevās, jo otrā krastā vēl līdz 11. novembra mazai gaismai savās vecajās pozīcijās sīksti aizstāvējās Lūca ložmetēju bataljona 1. un 3. rota. Ar Vidzemes divīzijas inženieru rotu pastiprinātais Studentu bataljons naktī uzbruka no Zaķu salas Lucavas salai, ko aizstāvēja Bertholda bataljona rotas. Ar samērā maziem zaudējumiem Studentu bataljons līdz gaismai iztīrīja Lucavas salu, saņemot 2 ložmetējus, un ap plkst. 6.40 jau ieņēma visu muižu. Kad bataljonam ieradās palīgā divas komandantūras komandas un pa kreisi Daugavu pārgāja 5. pulka labais spāns, tad ap plkst. 8 ieņēma arī Ziepniekkalnu.

Naktī no Rīgas Studentu bataljonam izsūtīja palīgā visas sīkās vienības, kādas tikai bija iespējamas; aizgāja arī virspavēlnieka stāba komandanta komanda.

5. Cēsu pulks 10. novembrī ap plkst. 20 savā centrā pie Mazjumpravas muižas un Pļavniekiem iesāka Daugavas forsēšanu neizdevīgos apstākļos, jo Daugava šeit dažās vietās nebija vēl pilnīgi aizsalusi. Tāpēc arī vairāki kaņavīri ielūza. Ienaidnieks no otrā krasta saņēma mūsu rotas ar stipru ložmetēju uguni. Pulka kreisajā spārnā gan 3 rotas pārgāja Daugavu un ap pusnakti sasniedza Bēržmenti. Bet ienaidnieka 2. pulks pārgāja stiprā pretuzbrukumā un atspieda rotas izejas pozīcijās. Laimīgāk cīnījās 5. pulka labā spārna rotas. Te 10. rota ap pusnakti aizdzina ienaidnieka priekšgrupas no Zaķa sēkļa. Kad pa labi Studentu bataljons iztīrīja Lucavas salu un pienāca palīgā 9. rota, tad agri rītā 10. un 9. rota pārskrēja Daugavas gludo ledu uz kreiso krastu un aizdzina tuvāko ienaidnieku, saņemot 2 ložmetējus. Vēlāk te pienāca palīgā arī 11. un 12. rota. Tad 5. pulka III bataljons ieņēma pozīcijas pa kreisi no Studentu bataljona līdz Katlakalnam. III bataljona panākumu dēļ arī II bataljonam bija iespējams pāriet Daugavu un ieņemt kā Pļavniekus, tā arī Ķekavu. Kreisajā spārnā I bataljons ieņēma Bēržmenti. Visā 5. pulka frontē tagad ienaidnieka 2. pulka bataljoni lielā steigā atgāja Plakaniešu virzienā.

Bermonts vēl 10. novembra pavēlē ziņoja savai armijai, ka viņš ir nolēmis sakaut tos mūsu spēkus, kas grib apiet Dzelzsdivīzijas kreiso spārnu. Tamdēļ viņš pavēl pulkvedim Peseckim nekavējoties savest Jelgavā jau saformētās daļās neietilpstošos virsniekus un kareivjus kombinētā nodaļā, kuŗai doties uz Švarcmuižas rajonu.

Ienaidnieka spēku sadalījums 10. novembra kaujā bija apmēram tāds, kā parādīts schēmā. Vienīgi Jēģeru bataljons bija pārgājis Šampēteŗa rajonā. Dzelzsdivīzijas komandieris majors Bišofs, kā rādās, vēlu vakarā 10. novembrī labi vairs nepārredzēja frontes patieso stāvokli un laikam nezināja, ka mūsu daļas jau tik dziļi ielauzušās Zaslaukā un Pētriņciemā. Citādi nav izskaidrojama Dzelzsdivīzijas pavēle 10. novembra vakarā. Minētajā pavēlē uzdots Dzelzsdivīzijas vienībām visādā ziņā noturēt līniju no Ķīpsalas dienvidu gala gar Zaslauka staciju, Pētriņciema ziemeļrietumu galu un Sūdiņu mājām līdz Švarcmuižai. Pa labi no Bolderājas dzelzceļa bija uzdots darboties 1. pulkam, kā rīcībā bija arī Baltenlandes bataljons, bet pa kreisi — 3. pulkam, kuŗa rīcībā bija Jēģeru bataljons. Naktī uz 11. novembri vajadzēja sapulcēties Pētriņciemā un Sūdiņu māju rajonā trieciena grupai, kuŗā ietilpa tikko dienā no Jelgavas pienākusi svaigā Rosbacha nodaļa (apm. 1200 cilvēku), 2 atsevišķas rotas un 2 baterijas. Bertholda bataljona 2 strēlnieku un 1 ložmetēju rotai, virzoties caur Tīriņu muižu, vajadzēja nodrošināt trieciena grupas kreiso flanku. Trieciena grupai būt gatavai iesākt uzbrukumu caur Šampēteŗa un Dames muižu 11. novembrī plkst. 6,30. Gr. Kellera krievu korpusa vienībām uzbrukt tai pašā laikā caur Dzīlnām, Varkaļu krogu un Majoriem. Krievu virsnieku nodaļai nodrošināt Švarcmuižas rajonu. Uzbrukuma mērķis — izklīdināt pretinieku Daugavas kreisajā krastā. Pielaižams, ka majors Bišofs drīzumā uzzināja pareizo frontes stāvokli, jo otrā pavēlē, kas dota 11. novembrī plkst. 2, viņš jau pavēl pastiprinātai Dzelzsdivīzijai atiet Olaines pozīcijās, bet Rosbacha nodaļai palikt arjergardā pie Tīriņu muižas un segt atiešanu.

Tā beidzās cīņas Rīgas Pārdaugavā, kas sākās 3. novembrī no Daugavgrīvas-Bolderājas placdarma. 11. novembra rītā visa Pārdaugava jau bija atbrīvota. Vienīgi ienaidnieka dažas noklīdušas nodaļas vēl turpināja pretošanos, bet arī tās drīz vai nu iznīcināja, vai sagūstīja. Kad visā Rīgā baznīcas zvani sāka paust mūsu uzvaru, tad ļaužu gaviles un manifestācijas negribēja rīties. Tas arī saprotams, jo Rīgas iedzīvotājiem veselu mēnesi nācās eiest visādas grūtības un nāves briesmas. Pat vēl 11. novembra vakarā pretinieka artilērija stipri apšaudīja Rīgu. Ministru prezidents Ulmanis izteica valdības pateicību armijas virspavēlniekam pulkvedim Balodim un visiem kaņavīriem. Kaujās no 3. līdz 11. novembrim mēs saņēmām bagātīgas trofējas: 10 lielgabalus, lielāku skaitu ložmetēju un mīnmetēju, lielā vairumā visāda veida municiju un sakaru līdzekļus. Novembra cīņas ar Bermonta spēkiem prasīja mūsu armijai prāvus upuru, piemēram, mūsu divi visvairāk cietusie pulki zaudēja:

6. Rīgas pulks krit. 3 virsn. un 34 kar., ievain. 9 virsn. un 284 kar.

8. Daugavpils p. krit. 6 virsn. un 31 kar., ievain. 8 virsn. un 162 kar. un 15 pazud.

Spēku samērs, ja neskaita 4. Valmieras pulka I bataljonu un 2. eskadronu, kas stāvēja pret Vācu leģiona kreiso spārnu un pie tam vēl pārāk tālu no Rīgas, ir sekojošs: visi mūsu spēki no Ikšķiles līdz Dubultiem, kopā ar inženieru rotām, bija 18 bataljoni un 1 eskadrons. Ienaidniekam no Baldones līdz Slokai bija pastiprināta Dzelzsdivīzija 13^{1/4} batalj., 36 vieglie un 8 smagie lielgabali, un 1 kavalerijas pulks. Bez tam galvenajā kaujas dienā, 10. novembrī, Dzelzsdivīziju vēl pastiprināja ar Baltenlandes bataljonu un 1 bateriju. Pēcpusdienā pienāca arī nenogurdināta Rosbacha nodaļa (apm. 1^{1/2} batalj. stiprumā) kopā ar 2 baterijām. Tātad vācu vienībās bija 15^{3/4} bataljonu. Pret mūsu 9. pulku un 8. pulka labo spārnu darbojās krievu vienības un plkv.-ltn. Bodes papildu bataljons — kopā 4^{1/2} bataljona, 1 eskadrons un 5 lielgabali. Tātad kopā visi ienaidnieka spēki bija 20 bataljoni, 5 eskadroni, 51 vieglais un 10 smagie lielgabali. Pielaižams, ka ienaidnieka bataljoni nebija pilnā sastāvā un kaņotāju skaits tur bija varbūt mazāks par mūsējo. Bet tā kā ienaidnieka bataljonos ložmetēju un mīnmetēju skaits bija daudz lielāks, tad noteikti var sacīt, ka pretinieka uguns spēks bija lielāks par mūsējo. Tāpēc arī galvenais iemesis mūsu uzvarai bija ne mūsu pārspēks, bet mūsu vadības pārākums un mūsu kaņaspēka augstā morāle. Vadība pieņēma diezgan riskantus lēmumus pārliecībā, ka kaņaspēks tos veiks, un tas godam piepildīja vadoņu cerības.

Ģen. Mārtiņš Peniķis.

Latvijas kuģniecības vēstures īss apraksts

Vēsture rada, ka mūsu senči sirmā senatnē bijuši pazīstami kā droši un izveicīgi jūras braucēji, kas savos kuģos nav baidījušies uzņemties tālus braucienus uz svešām zemēm. Daudzie smagie pārdzīvojumi vēstures gaitā nav spējuši atņemt mūsu tautai mīlu uz jūru un visu, kam sakars ar kuģniecību. Svētība, ko devusi jūra latvju tautai, ir liela un neapšaubāma.

Mūsu nacionālās kuģniecības uzplaukums sākās 19. gadu simtenī, kad latvieši atbrīvojās no dzimtsbūšanas. Pirmajiem kuģniecības pasākumiem lielu triecienu deva Krimas kaņš, kad 1854. un 1855. gadā angļi bloķēja mūsu piekrasti un iznīcināja katru sastapto kuģi un laivu. Bet pēc ieilgušā kaņra strauji sāka attīstīties rūpniecība un tirdzniecība, kas deva jaunu ierosinājumu kuģniecības attīstībai. Ievērojami pieauga kuģu skaits, un daudzi mūsu kuģi piekrastes braucienu vietā sāka apmeklēt Vācijas, Dānijas, Zviedrijas un Somijas ostas. Šinīs braucienos nākot sakarā ar ārvalstu jūrniekiem un tirgotājiem, mūsu tēvu tēvi redzēja, cik trūcīgas ir viņu navigācijas un valodu zināšanas. Tie bija nopietni šķēršļi tālākā kuģniecības izveidošanā. Šos trūkumus bija novērojis mūsu jūrniecības tēvs Krišjānis Valdemārs. Viņa ierosinājumā un pēc viņa plāna 1864.—70. gados

Krievijas valdība pārorganizēja līdz tam laikam nīkuļojušās jūrskolas Rīgā un Liepājā un atvēra jūrskolas Ainažos, Mangaļos, Engurē, Dundagā, Ventspilī, Fēliksbergā, Užavā un Palangā. Plaši nodibinātu jūrskolu tīkls veicināja kuģniecības zināšanu izplatīšanos apkārtējos iedzīvotājos, pamudināja vēl vairāk nodoties buru kuģu būvei.

Pirmajā laikā būvēja kuģus piekrastes un Baltijas jūras braucieniem, bet, sākot ar 1875. gadu, mūsu jūrmaļnieku būvētie kuģi dodas pāri Ziemeļjūrai. Vēl dažus gadus vēlāk, sākot ar 1883. gadu, mūsu kuģi jau sekmīgi krusto Atlantijas okeanu. Ar to bija likts stiprākais pamats tālākās kuģniecības attīstībai. Kuģu īpašniekiem labās kuģu peļņas devīgi atmaksāja kuģu būvēs ieguldītās pūles un līdzekļus un deva jaunus ierosinājumus vēl intensīvākai kuģu būvēs paplašināšanai. Tā nepilnos 50 gados (1865.—1913.) mūsu piekrastē uzbūvēti 532 buru kuģi, kas lielāki par 100 netto reģ. tonnam, 105.107 reģ. tonnu koptilpumā.

Blakus pašu zemē būvētiem buru kuģiem mūsu tirdzniecības flote palielinājās vēl ar ārzemēs pirktiem buru un tvaika kuģiem. Sekojot vispasaules kuģniecības un jūras tirdzniecības attīstībai un tvaika mašīnu progresam, šim gadu simtenim iestājoties, tvaikoņi sāka vienmēr vairāk izspiest no apgrozības jūras transportam mazāk piemērotos buru kuģus. Koka buru kuģu būve vienmēr vairāk sašaurinājās, tomēr mūsu tonnāža joprojām intensīvi auga sakarā ar ārzemēs pirktiem tvaikoņiem.

1914. g. 1. janvārī mūsu tirdzniecības flotē skaitījās jau 333 kuģi 126.718 br. reģ. tonnu tilpumā, un mūsu tauta bija ieguvusi jau jūrniecības slavu. Bet tad nāca pasaules kaŗš, kas iznīcināja visus mūsu jūrniecības ieguvumus. Kaŗa pēkšņi pārsteigti, liela daļa mūsu kuģu atradās kaŗa darbības rajonā. Baidoties no kaŗa varbūtējām sekām, daudzus kuģus evakuēja uz Somijas jūras līča ostām; visus tvaikoņus rekvizēja Krievijas valdība kaŗa vajadzībām, daudzus kuģus nogremdēja kā aizsprostojumus Liepājas un Ventspils ostās, pie Kolkasraga un Monsundas jūras šaurumā, bet citus aizveda vācieši okupācijas laikā uz Vācijas ostām, tāpat arī aizturēja kaŗa sākumā Vācijas ostās atrodošos vai uz jūras noķertos kuģus. Vislielākie zaudējumi tomēr cēlās no aktīvām kaŗa operācijām, no mīnām un zemūdenslaivu uzbrukumiem. Kaŗam beidzoties mēs bijām palikuši tikpat kā bez savas tirdzniecības tonnāžas. 1920. g. 1. janvārī mums bija palikuši vairs tikai 45 tirdzniecības kuģi 11.146 br. r. tonnāžā, t. i. nepilni 9% no mūsu pirmskaŗa tonnāžas, no tiem tikai 5 tvaikoņi, 39 burinieki un 1 buru motorkuģis.

Pēc Latvijas valsts nodibināšanas lēnām, bet nepārtraukti un ar labām sekmēm virzījās uz priekšu uzsāktais tirdzniecības flotes atjaunošanas darbs. Gandrīz tikai ar pašu izpostīto kuģu īpašnieku un jūrnieku spēkiem, kuŗi nav saņēmuši nekādu kaŗa zaudējumu atlīdzību, panākts, ka Latvijas tirdzniecības flote sasniegusi tagadējo kuģu skaitu ar koptonnāžu uz 1937. g. 1. janvāri 181.105 br. reģ. t. Šis skaitlis būtu vēl daudz lielāks, ja 1930. gada kuģniecības krīze nebūtu uz ilgāku laiku pārtraukusi mūsu kuģniecības tālāko attīstību.

Pēc pasaules kaŗa Latvijas kuģu īpašnieki sajuta nepieciešamību organizēties, lai kopīgiem spēkiem atjaunotu un izveidotu mūsu nacionālo kuģniecību.

1920. gada 15. un 16. februārī notika Rīgā kuģu īpašnieku kongress, par kuŗa vadītāju ievēlēja inženieri Alfrēdu Andersonu, par vadītāja biedru prefektu kapt. J. Dambekalnu un par sekretāriem Fr. Žiglevicu un R. Zālīti. Kongresā arī nolēma dibināt Latvijas kuģu īpašnieku savienību un pēc debatēm vienbalsīgi pieņēma iesniegto statūtu projektu. Statūti reģistrēti Rīgas apgabaltiesā 1920. g. 14. aprīlī.

Pēc tam kad 1920. gadā ar Padomju Krieviju noslēdza un ratificēja miera līgumu, bija jāspē noteikti soļi Padomju Krievijā atrodošo kuģu un citu peldošo līdzekļu reevakuācijai no turienes. Jaundibinātā Latvijas kuģu īpašnieku savienība ķērās ar lielu enerģiju pie šī mērķa realizācijas un panāca atļauju nodibināt Latvijas kuģu un peldošo līdzekļu reevakuācijas komisiju. 1920. g. oktobrī uz Padomju Krieviju izbrauca komisija šādā sastāvā: Fr. Žiglevics (priekšsēdis), J. Zalcmanis un

inž. M. Pešlaks. Komisijai izdevās izvest no Padomju Krievijas pa jūru un dzelzceļu visus tai pieteiktos kuģus, zemes smēlētus, ledlaužus un citus peldošos līdzekļus, kopā 38 vienības, ar ko tika likts pamats mūsu nacionālās kuģniecības turpmākai attīstībai.

LTRK Kuģniecības sekcijas priekšsēdis
Fricis Grauds no 1934. g.

LTRK Kuģniecības sekcijas Venecuēlas
konsuls Jānis Zalmanis.

Latvijas kuģu īpašnieku savienība savā darbībā nodevās ar vislielāko dedzību un enerģiju visu to jautājumu apspriešanai un realizēšanai, kam tikai bija kaut kāds sakars ar mūsu kuģniecību un tās tālāko attīstību. Tā darīja visu, kas bija tās spēkos, lai mūsu kuģniecība zeltu un plauktu. Savienības pārstāvji piedalījušies visu jūrniecības likuma projektu izstrādāšanā, dažādās valdības nodibinātās padomēs, komisijās, jūras tiesā, slimokasē, vispārējā apdrošināšanas sabiedrībā nelaiemes gadījumos u. t. t.

Kuģniecības idejas populārizēšanai Latvijas kuģu īpašnieku savienība sarīkoja no 1928. gada 10. līdz 26. novembrim Valsts prezidenta G. Zemgaļa protektorātā Rīgas biržas namā I Latvijas kuģniecības izstādi.

Izstādes rīcības komitejā bija: Arturs Zēbergs — priekšsēdis, Andrejs Kalniņš — priekšsēža biedrs, Andrejs Lonfelds — sekretārs, locekļi: M. Skujenieks, J. Zalcmanis, Fr. Žiglevics, Fr. Grauds, M. Zandbergs, V. Kalniņš, V. Reimers, J. Kalējs un K. Meinerts.

Ļoti rosīga bija arī savienības līdzdarbība starptautiskās konferencēs un apspriedēs, kā Ženēvas konferencē par jūrnieku darba laiku un slimokasēm, dažādās Baltijas saimniecības konferencēs Rīgā, Tallinā un Kaunā, Stokholmas un Londonas konferencē par kuģu brīvsāniem, apspriedēs par ostu nodokļu saskaņošanu ar Igauniju u. t. t. Savienība piedalījās arī ar savu stendu 1930. g. starptautiskajā izstādē Antverpenē, kur tā ieguva zelta medaļu un goda diplomu.

Savienība piegriezusi arī lielu vērību jūrnieku izglītības veicināšanai un to kultūrālās un materiālās labklājības uzlabošanai, un šim nolūkam izsniegti daudzi materiāli pabalsti. Centīgākiem Kr. Valdemāra jūrskolas absolventiem ik gadus izsniegtas vērtīgas balvas.

Latvijas kuģu īpašnieku savienībai tuvas bijušas arī vispārējās nacionāli-valstiskās intereses. Savā pastāvēšanas laikā tā daudz ziedojusi valsts kultūrāliem un aizsardzības mērķiem, starp citu tā dāvājusi Aizsargu aviācijai lidmašīnu ar patšauteni. Savienības sirds lieta ir bijusi draudzība ar Daugavgrīvas artileriju, tagad Krasta artilērijas pulku, kuŗa šefa pienākumus tā uzņēmas 1929. gadā. Pulka 10 gadu pastāvēšanas svētkos 1930. g. 7. jūnijā savienība pasniedza pulkam 6 sudraba taures.

Saskaņā ar likumu par Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameru Latvijas kuģu īpašnieku savienība 1936. g. 31. martā labprātīgi likvidējās. Jaundibinātās Rīgas tirgotāju biedrības k u ģ n i e c ī b a s s e k c i j a tagad turpina bijušās Latvijas kuģu īpašnieku savienības funkcijas.

Latvijas kuģu īpašnieku savienības pirmais priekšsēdis bija Jānis Zēbergs, viņa biedrs Pēteris Dannebergs. Pēc Danneberga nāves viņa vietā 1925. g. 21. jūlijā ievēlēja Arturu Zēbergu. Pēc Jāņa Zēberga nāves par priekšsēdi 1928. g. 10. maijā ievēl Arturu Zēbergu, bet par viņa biedru Andreju Kalniņu. Pēc Andreja Kalniņa nāves viņa vietā 1931. g. 6. jūnijā ievēl Frici Graudu. Kuģu īpašnieku savienības sekretārs no tās dibināšanas dienas 1920. g. līdz likvidācijai 1936. g. nepārtraukti ir bijis Fr. Žiglevics, bet par mantzini ilgu gadus Jānis Zalcmanis.

R. T. B. kuģniecības sekcijas vecākais no 1934. g. ir Fricis Grauds, viņa biedrs Fridrichs Žiglevics, sekretārs Alfrēds Bērziņš, mantzinis Jānis Zalcmanis.

R. T. B. kuģniecības sekcijā reprezentētas šādas rēderejas un kuģu sabiedrības:

1. Kuģn. a/s. Fr. Grauds,
2. Latvijas kuģniecības sabiedrība K. Jansons, J. Zalcmanis un J. J. Freimanis,
3. Kuģn. firma A. Kalniņš,
4. tv. „Kalpaks“ rēdereja,
5. tv. „Kangars“ rēdereja,
6. tv. „Kaupo“ rēdereja,
7. tv. „Krīvs“ rēdereja,
8. Kuģn. firma James Siering u. Co.,
9. Kuģn. firma Brāļi Seeberg,

10. Kuġn. firma P. Dannebergs,
11. Kuġn. firma Chr. Jensen,
12. Kuġn. sab. „Gaida“,
13. tv. „Astra“ rēdereja,
14. tv. „Ausma“ rēdereja,
15. Kuġn. sab. „Jūra“ rēdereja,
16. M. Zandberga u. b-drs rēdereja,
17. Kuġn. a/s. „Latvijas-Belģijas līnija“,
18. Quayside Shipping Co.,
19. Kuġn. sab. „Austra“,
20. tv. „Rīga“ rēdereja (Helmsing u. Grimm),
21. Kuġn. sab. „Kaija“,
22. tv. „Stancor“ rēdereja.

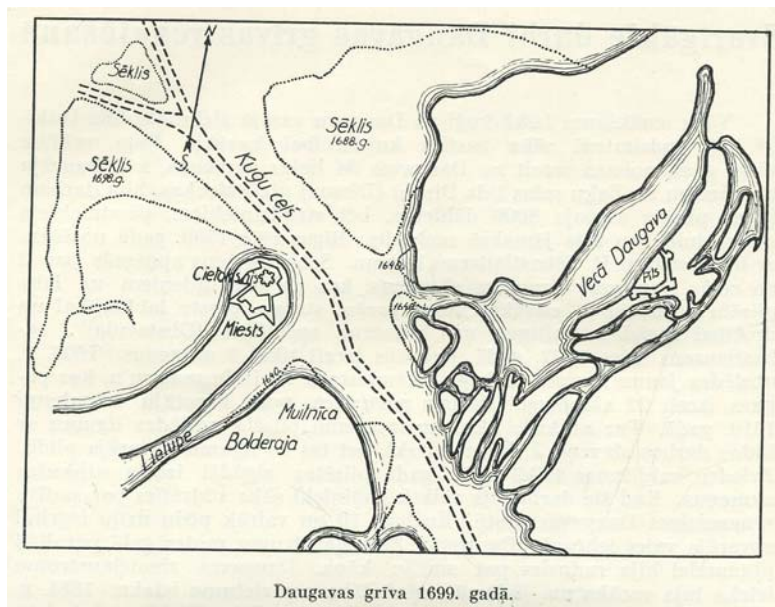
Kuġniecības sekcijā apvienoto kuġu kopējā tonnāža sastāda 160.170 br. reģ. tonnas.

Svarīgākie darbi Daugavas grīvas rēgulēšanā

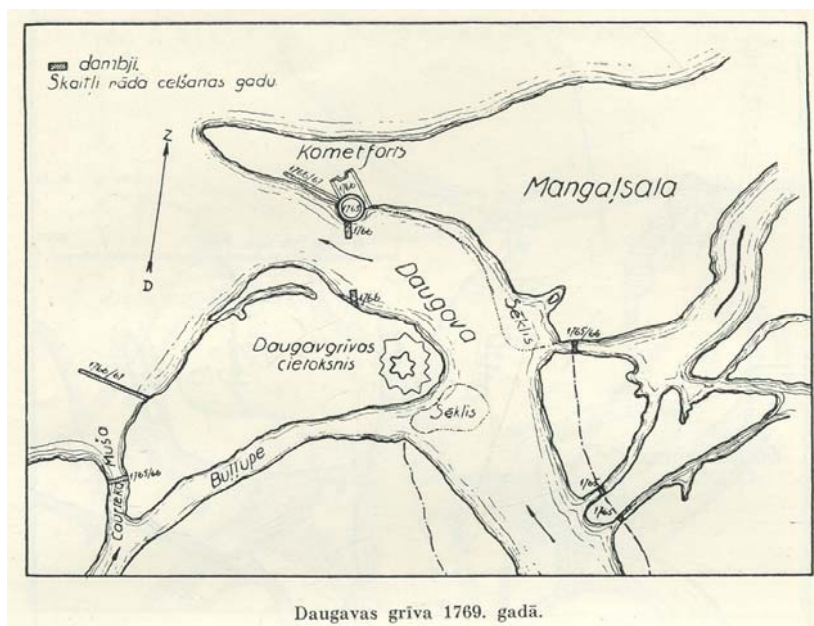
Vācu ienākšanas laikā kuģi pa Daugavu varēja aizbraukt līdz Ikšķilei. 16. gadsimtenī sāka rasties kuģniecībai kavēkļi. Poļu valdība 1598. gadā nolema izcelt no Daugavas 34 lielus akmeņus, kas traucēja kuģniecību no Zaķu salas līdz Disnai (Dissna) aiz Polockas. Šim darbam Rīgas pilsēta ziedoja 8000 dālderus, bet strūdziniekiem, plostiniekiem un laiviniekiem bija jāmaksā nodoklis. Rīgas rāte 1599. gada noslēdza ar būvmeistaru H. Sebastiansenu līgumu. Sebastiansens apņēma „izcelt no cēlās Daugavas straumes akmeņus, kas pa šiem ūdeņiem uz labo pilsētu braucēju — cilvēku, kuģu, preču, strūgu, plostu labklājībai un drošībai sagādāja kaitīgus un bīstamus apstākļus (Obstacula)“. Sebastiansens mira 1602. gadā, paspējis izcelt tikai 3 akmeņus. 1603. g. noslēdza jaunu līgumu ar kuģu būvmeistaru H. Isebrandtsen'u, kas paguva izcelt 22 akmeņus. Darbus pārtrauca poļu karotāju iebrukumi 1619. gadā. Par atlikušo akmeņu izcelšanu pilsēta noslēdza līgumu ar šādos darbos slaveno J. Karcokovski, bet tas šo līgumu nevarēja pildīt. Zviedru valdīšanas laikā 1639. gada pilsētas algādži izcēla atlikušos akmeņus. Kad šie darbi bija veikti, kuģinieki sāka sūdzēties par smilšu sanesumiem Daugavas mutē. Kuģi ar 10 un vairak pēdu dziļu iegrimi nevarēja vairs iebrukt Daugavā. Ziemeļaustrumu mutes galā paralēli pludmalei bija radusies pat smilšu kāpa. Daugavas ziemeļaustrumu ieteka bija vecāka un, jādomā, arī dziļāka par rietumu ieteku. 1681. g. rāte noslēdza līgumu ar ģildes vecāko Mārtiņu Pīlu (Piehl) un virsleitnantu Vilhelmu fon Vrangeli (Wrangel) par kuģu ceļa padziļināšanu Daugavā. Par 6000 dālderiem viņi apņēma Daugavas rietumu ietekas kuģu ceļa vietā atjaunot kuģu ceļu ziemeļaustrumu ietekā 13—14 pēdu dziļumā. Darbi ieilga. Primitīviem darba rīkiem — smeļamām mucām, smagām dibenecēšām darbs nesekmējās. Ledus iešanā 1687. gadā daba pati nāca cilvēkiem palīgā: straume izrāva rietumu ieteku visā gaļumā 15 pēdas dziļi. Rāte to uzskatīja par Dieva pirkstu, atteicās no līguma ar Pīlu un Vrangeli ar sekojošu rakstu: „Visaugstākā visvarenība aizsteigusies priekšā cilvēka saprātam, devusi dabai spēku un māku ar straumes stiprumu un ledus iešanu — bez cilvēku palīdzības — izveidot vajadzīgo dziļumu.“ Ar šo Daugavas ziemeļaustrumu ietekas liktenis bija izšķirts, un Vecdaugava, kā to sāka saukt, ar laiku pārvērtās par slēgtu atteku.

No šiem laikiem jau ir uzglabājušās Daugavas grīvas kartes. Vecākā ir Daugavas grīvas attēlojums 1699. gadā. Šajā kartē ir parādītas Daugavas krastu līnijas arī 1640. gadā un smilšu sanesumi — sēkļi jūrā 1688. un 1698. gadā. Redzam, ka kuģu ceļš 17. gadsimteņa beigās ir labs: tas iet upes vidū. Pie ieejas jūrā kuģu ceļam abās pusēs ir sēkļi, jūrā kuģu ceļš sazarojas divās daļās.

Ceļa virziens ir uz ziemeļrietumiem. Interesanti atzīmēt, ka Daugavas ziemeļu mute no jūras ir pilnīgi slēgta.

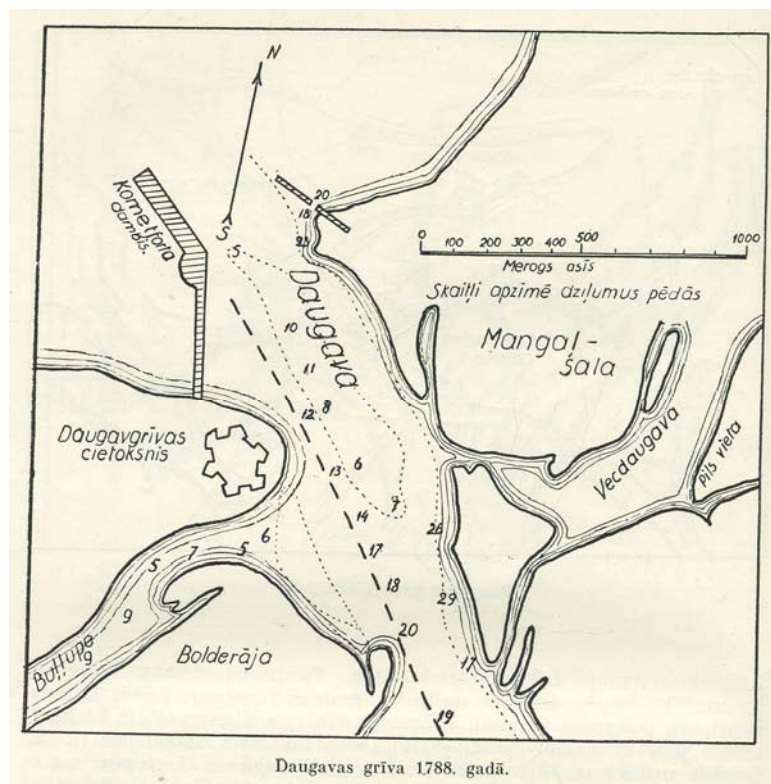

Nākošā — 1769. gada karte rāda, ka ieteka ir stipri pārveidojusies: Daugavas rietumu ietekas virziens ir stipri mainījies. Daugava pie cietokšņa strauji liecas uz rietumiem, jo Mangaļsalas pusē kuģu ceļam priekšā ir radusies sauszeme — pussala. Šajā šaurajā Mangaļsalas ragā — pretim cietoksnim — 1765. un 1766. gadā uzcēla Komētfortu. Kartē redzam, ka kuģu ceļš nav vairs upes vidū, bet novirzīts pie kreisā krasta un ar līkumu gar cietoksni ieiet jūrā. Kuģu ceļš bija neizdevīgs — tajā sāka rasties sēkļi. Sākās mēģinājumi iztaisnot kuģu ceļu — novirzīt Daugavas ieteku uz ziemeļiem.

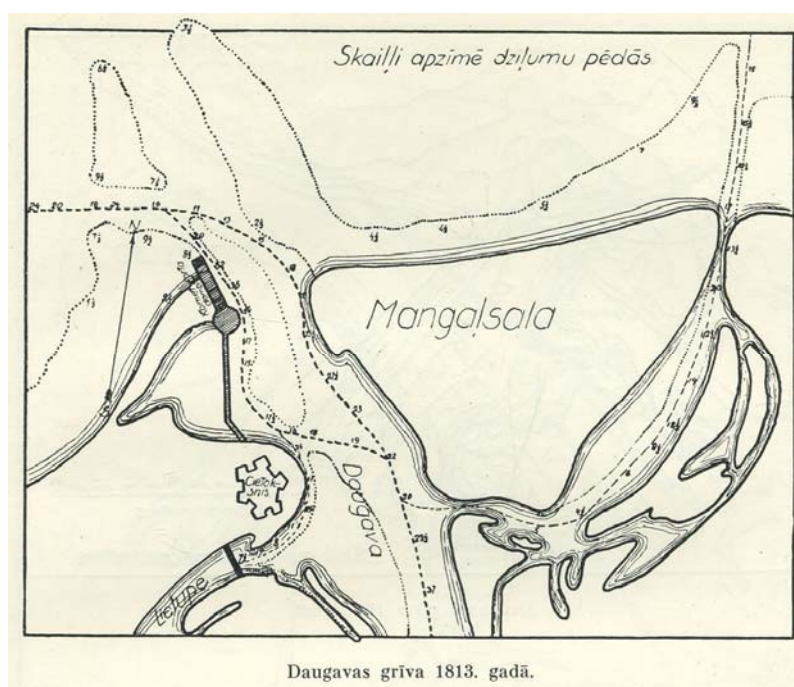
Kapteinis G. E. fon Veismanis 1763. gada 23. augustā uzņēmās upes gultnes rēgulēšanu un padziļināšanu, proti: nostiprināt Daugavas krastus ar dambjiem no Ķengaraga un Katlakalna līdz jūrai. Par projektēto dambju konstrukciju Veismanis izteicās: „Neviens nevarēs noliegt viņu cēlo un vareno iespaidu; dambji pacelsies 9 pēdas virs ūdens līmeņa, pa tiem varēs divas galma ekipāžas viena otrai pabraukt gažām.“ 1764. g. pēc ledus iziešanas sākās darbi. Desmit gados Daugavas labajā krastā uzbūvēja Krīdeners dambi, Katrīndambi līdz Kurpnieka salai (Schustersholm), Daugavas kreisajā krastā — dambi no Klīversalas līdz Hapaka grāvim. Dambju augstums un platums neatbilda projektā solītajam. Pavasaros plūdi un ledus dambjus stipri bojāja. 1807. un 1814. gados ledus iešanas laikā tos pilnīgi iznīcināja. Tagad nekas vairs neatgādina „augsti slavēto“ dambju cēlāju.

Labāks liktenis bija citiem Veismaņa darbiem. Līdz 1697. gadam Lielupe ietecēja Daugavā. 1697. gadā Lielupe izlauza tiešu ieteku jūrā 3 km uz rietumiem no cietokšņa. 1709. gadā šī ieteka stipri paplašinājās. Pavasara plūdu laikā daļa Daugavas ūdeņu tagad sāka ietecēt Lielupē un tad pa Lielupes ieteku jūrā. Tas stipri vājināja Daugavas straumi, tā nespēja izskalot smilšu sanesumus Daugavas mutē. Lai pastiprinātu Daugavas straumi, Veismanis 1765. gadā nosprostoja Lielupes ieteku jūrā ar dambi (skat. karti „Daugavas grīva 1769. gadā“). Šā dambja uzdevums bija radīt smilšu pieskalojumus Lielupes mutes priekšā. Tas arī notika. Tagad tur ir jūras krasts. Šis darbs labvēlīgi iespaidoja Daugavas ietekas padziļināšanu. Kuģu ceļu labvēlīgi iespaidoja arī Daugavas blakusatzarojumu (Vecdaugava) nosprostošana ar dambjiem (sk. karti). Starp salīnām Daugavas labajā krastā cēla dambjus. Tie gan ilgi nepastāvēja. Vēlāko gadu kartēs tos vairs neatrodam.

Šai pašā laikā Veismanis mēģināja Daugavu sašaurināt starp cietoksni un Komētfortu. Šeit Daugavas labajā un kreisajā krastā iebūvēja dambjus. Veismanis gribēja radīt jaunu Daugavas ieteku jūrā: izraka kanāli caur Mangaļsalas ragu ziemeļu virzienā (Komētfortam pa labi).

Panākumu šim darbam nebija. Rīgas rāte kādā 1778. gada 20. maija ziņojumā valdībai raksta, ka Daugavas rietumu mute gan esot samaitāta, bet jauns kuģu ceļš tās vietā neesot radīts. Patiešām, Daugavas mute 1781. gadā paseklinājās līdz 7 pēdām. Daudzi kuģi vairs nevarēja iebraukt. Veismani no darbu vadīšanas atcēla. Viņa vietā iecēla kara inženieri ģenerālleitnantu Braueru (1782.). Braueram bija ļoti spējīgs palīgs — ūdensinženieris pulkvedis Gerhards. Šie vīri veica tik plašu darbu, kas ar savu meistarisko konstrukciju līdz pat šai dienai ir apbrīnojams. Brauers izstrādāja projektu: noslēgt ar dambi Daugavas rietumu muti no jūras un izbūvēt dambi (mōlu) no Komētforta jūrā. Šo projektu apstiprināja cariene Katrīna Lielā un noteica, lai darbu veikšanai valsts ik gadus dod 100.000 rubļus, bet Rīgas pilsēta 50.000 rubļus. Darbus sāka 1782. gadā. Brauers drīz mira. Viņa vietu ieņēma pulkvedis Gerhards, kam palīgi bija dēli — ģenerālstāba virsnieki Ferdinands un Logins. 1788. gada būvi galvenos vilcienos nobeidza. Tā izrādījās ļoti laba. Daugavas mute un kuģu ceļš izlabojās. Komētforta dambis virzīja Daugavas straumi uz ziemeļiem. Kartē redzam, ka arī no Mangaļsalas iebūvēts dambis jūrā. Šim dambim vidū bija atstāts robs. Šo dambi turpmākajos gados straume un viļņi pilnīgi iznīcināja¹.

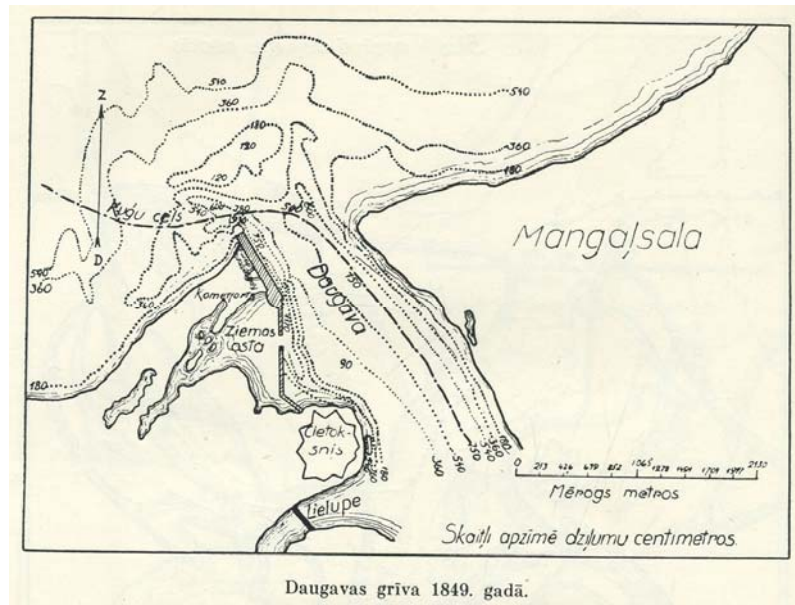

Lai gan bija veikts liels darbs, tomēr kuģu ceļš nebija tik labs, kā šā gadsimteņa sākumā. Daugavā radās sēklis, kas sākās pretī centrālcietoksnim un stiepās līdz Komētfortam (sk. karti). Tas dalīja kuģu ceļu divos atzarojumos un arvien pieauga. Tā gaņums ap 1813. gadu sniedzās jūrā jau aiz Komētforta dambjā gala. Ar lieliem dzelzs grābekļiem mēģināja šo sēkli likvidēt. Šajā darbā nāca palīgā pavasara plūdi, un kuģu ceļš Daugavā padziļinājās līdz 12,5 pēdām.

Jūras krasts pie Daugavas ietekas arvien pieauga. Daugavas ietekas kreisajā krastā radās sēklis, kas savienoja Komētforta dambi ar sauszemi. Izveidojās norobežots ūdens baseins, kur vēlāk

¹ Pavasara plūdi un ledus apdraudēja arī dambi, kas noslēdza Daugavas rietumu muti no jūras (dambis, kas savienoja centrālcietoksni ar Komētfortu). Šo dambi straume 1829. gada pavasarī pārrāva 80 asu platumā. Tūlīt dambi izlaboja, un kopš šā laika nav bijuši vajadzīgi lielāki remontu.

ierīkoja Ziemas ostu². 1813. gada kartē redzam, ka radies sēklis pie Mangaļsalas. Tas piespieda kuģu ceļam jūrā novirzīties uz rietumiem. Kuģu ceļu slikti iespaidoja arī Daugavas straume, kas kļuva vājāka, jo bija radusies jauna ieteka — atjaunojusies Vecdaugavas ziemeļaustrumu mute. Pavasara plūdi slēgto Vecdaugavas ieteku bij izrāvuši 10—13 pēdu dziļumā (sk. karti).

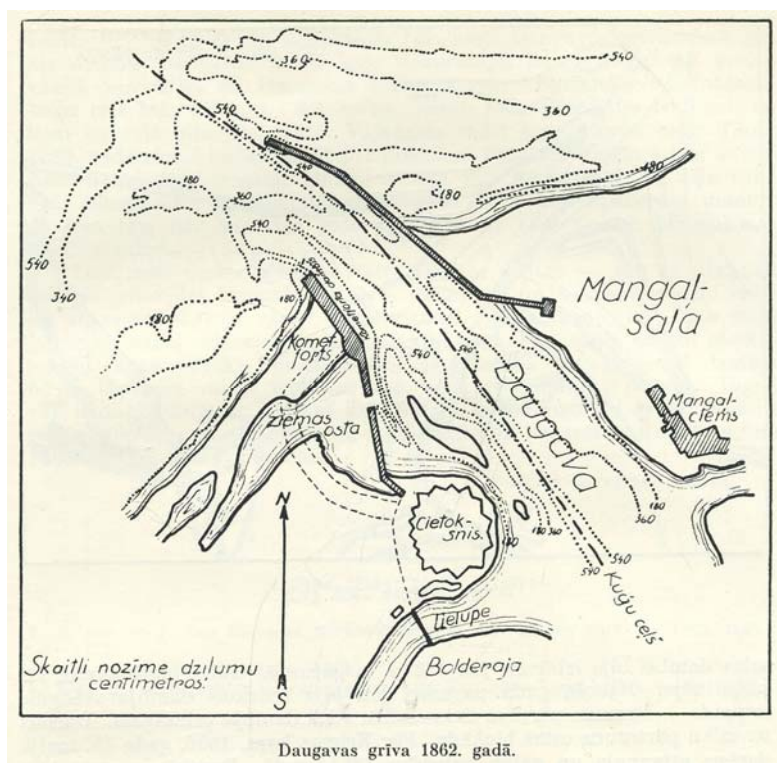
Daugavas rietumu ieteka sāka aizsērēt. 1844. gadā kuģi tikai ar 8 pēdu iegrimi varēja iebraukt Daugavā. Daugavas ietekas pilnīgu aizsērēšanu novērsa ar tvaika bagaru, ko 1846. gadā iegādājās Biržas komiteja (pirmo bagaru iegādājās jau 1818. gadā, ko dzina zirgiem). Bet tas maz līdzēja, un 1848. gadā kuģu ceļš Daugavā bija tikai 7 pēdas dziļš, jūrā — tikai 10,5 pēdas. Biržas komiteja un Rīgas tirgotāji lūdza krievu valdības palastu un atļauju iekasēt kuģu nodokli ostas izbūvei. Valdība 1850. gadā to arī atļāva.

Lai glābtu Rīgas ostas stāvokli, 1850. gada 26. aprīlī kņaza Suvorova vadībā sanāca ostas izbūves komiteja. Tā izstrādāja jaunu projektu. Darbu izpildīšanu uzticēja pulkvedim fon Nolkenam, virsleitnantiem Šnakenburgam un Napierskim. Darbus sāka jau 1850. gadā. Bija paredzēti sekojoši lielāki darbi:

² Kuģiem pārziemošanai 18. gadsimteņa vidū bija ierīkota Ziemas osta pilsētas grāvī pie Kārļa vārtiem (tagadējā kanālī, Prāgas un Kārļa ielas stūrī). Šeit varēja ieiet tikai mazākie kuģi, tāpēc 1793. gadā virsleitnants Vite (de Wite) ierīkoja Ziemas ostu Vecdaugavā pie Rīnužiem. Šo ostu izmantoja arī tirgotāji koku dārzu ierīkošanai. Dažus gadus vēlāk šo ostu iznīcināja pavasara plūdi. Sākot ar apmēram 1838. gadu, koku tirdzniecība notika pie Katrīndambja, Mīlgrāvī un pie Komētforta dambja. Vētras un pavasara plūdi bieži koku dārzus iznīcināja. Tamdēļ projektēja izveidot ūdens baseinu aiz Komētforta dambja, kas likās piemērots Ziemas un koka ostu ierīkošanai. Vajadzēja tikai šo baseinu padziļināt un no Daugavas ierīkot iebrauktuvi (izkalt robu dambī, kas savieno Centrālcietoksni ar Komētfortu). Valdība šim projektam piekrita. 1850. g. virsleitnanta Šnakenburga vadībā paplašināja iebrauktuvi Daugavā līdz 56 pēdām. Apkārtējo rajonu — 60 asu attālumā no ūdens malas — valdība dāvināja Biržas komitejai. Biržas komiteja krastus nostiprināja pāļiem, jūras pusē uzcēla dambi un divstāvu ēku. Darbus pārtrauca Krimas kašs. Pēc kaša Ziemas ostu padziļināja un krastmalā uzcēla preču noliktavas. 1853. gada 3. aprīlī Ziemas ostā iebrauca pirmie kuģi, lai meklētu patvērumu no ledus. 1865. gadā uzcēla doku (Slip-dock) un ierīkoja kuģu remontdarbnīcas. Tas stipri labvēlīgi iespaidoja kuģniecību ar Rīgu, jo līdz šim bija jābrauc remontēt kuģus uz ārzemēm.

1874. gadā pār iebrauktuvi Ziemas ostā uzcēla dzelzs izgriežamo tiltu, 1877. gadā nobeidza dzelzceļu un ierīkoja apgaismošanu Komētforta dambī.

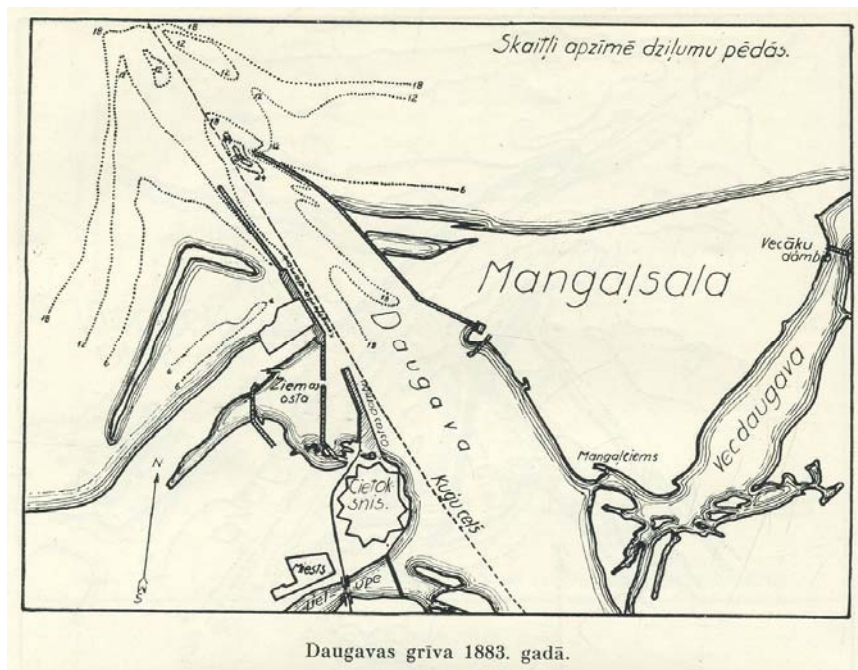
1. Daugavas krastu nostiprināšana pie Ķīpsalas un Podraga;
2. Buļļupes krastu nostiprināšana;
3. Akmeņu uzbērums pie Daugavgrīvas bākas;
4. Vecāķu dambja būve;
5. Mangaļsalas dambja būve jūrā.

Vecāķu dambis noslēdza Daugavas ziemeļaustrumu muti (Vecdaugavu) pie Vecāķiem no jūras. Minētie darbi atstāja labu iespaidu kuģu ceļa dziļumam. Galvenais Daugavas grīvas izbūves projekta darbs bija Mangaļsalas dambja būve jūrā. Dambja galvenais uzdevums bija virzīt Daugavas straumi uz ziemeļrietumiem: aizkavēt smilšu pieskalojumu rašanos no jūras, tāpat arī virzīt un pastiprināt pavasara plūdus straumi tā, lai tā izskalotu sēkļus Daugavas mutē. Līdz 1853. gadam Mangaļsalas dambis bija izbūvēts jau 1384,5 m garumā. 1854. gadā dambi vēl pagarināja. Nākošā gada pavasarī jau bija redzams dambja svētīgais iespaids — straume pārrāva lielo smilšu sēkli dambja priekšgalā. Darbus uz laiku pārtrauca ostas blokāde. Pēc Krimas kara, 1856. gada 15. maijā darbus atjaunoja un galīgi pabeidza 1861. gadā. Dambja garums bija (ieskaitot 587 m pa sauszemi līdz Daugavas ietekai jūrā) 2186 m. Dambis bija būvēts ar mazu līkumu uz rietumiem, lai sašaurinātu Daugavas ieteku (sk. karti Daugavas grīva 1862. gadā). 1865. gadā stiprā vētrā straume un viļņi pārrāva šo dambi 275 pēdu garumā. To drīz izlaboja, un dambja pastiprināšanai iegāza jūras pusē vairākus betona bluķus. 1873. gadā dambi drusku pagarināja jūrā un nostiprināja. Lai dambi tik stipri neizskalotu, turpmākajos gados jūras pusē iegāza betona bluķus un veica sīkākus remontus. Mangaļsalas dambis uzglabājies vēl līdz tagadējam laikam.

1862. gada karte rāda, ka kuģu ceļš jūrā ieiet gar Mangaļsalas dambi. Ceļa virziens ir uz ziemeļrietumiem (salīdzini ar 1849. g. karti). Dambim pa labi radās sēklis, kas gar dambi iestiepās jūrā, tādā kārtā ierobežojot kuģa ceļu no ziemeļaustrumiem. Arī rietumos — Komētforta dambja galā — veidojās sēklis, kas apdraudēja kuģu ceļu. Ar bagarēšanu vien kuģu ceļu nevarēja uzturēt

vajadzīgā dziļumā, tāpēc turpmākajos gados vēl bija nepieciešama Daugavas straumes rēgulēšana. Vēl vajadzēja sašaurināt Daugavas gultni. Ar Rīgas-Bolderājas dzelzceļa būvi 1872. gadā reizē uzbūvēja ostas dambi, kas noslēdza Daugavas kreisā krasta līci lejpus Centrālcietoksnim (sk. karti Daugavas grīva 1883. g.). Šis dambis Daugavas gultni gan sašaurināja, tomēr kuģu ceļš arvien vairāk novirzījās uz Daugavas kreiso krastu. Burinieku iebraukšanai kuģu ceļš bija vēl labs. Bet arvien vairāk sāka parādīties tvaikoņi, un tiem šis ceļš bija par seklu. Vajadzēja radīt jaunu kuģu ceļu. Tāpēc 1880. gada ziemā iesāka būvēt pēc inženiera Pabsta projekta jaunu dambi Komētforta dambja galā. Dambi būvēja jūrā tikpat tālu, cik tālu sniedzās Mangaļsalas jūras dambis. 1883. gada oktobrī būvi pabeidza, dambja garums bija 853 m, viņa gals jūrā pacēlās tieši pretim Mangaļsalas dambja galam.

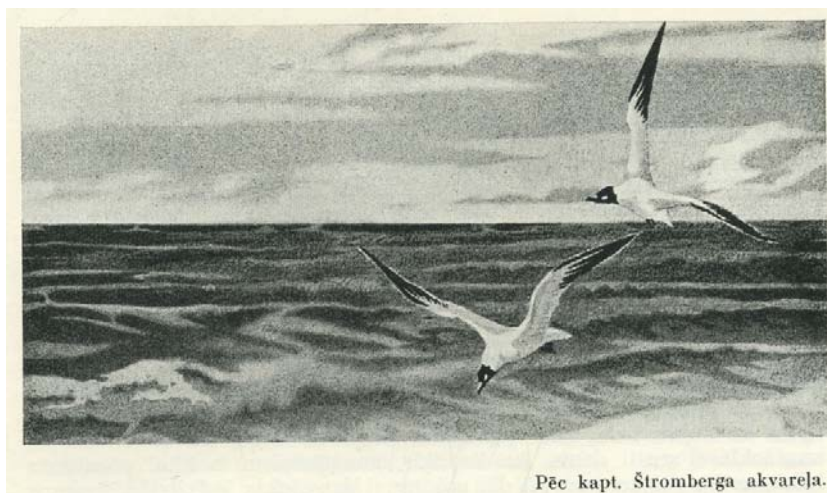

Daugavas mutes platums starp dambju galiem — 416 m. Jaunais dambis pasargāja Mangaļsalas jūras dambi, jo to straume un viļņi vairs tik stipri neizskaloja, tāpēc vajadzēja arī mazāk labojumu. Upes muti jaunais dambis sašaurināja, straume kļuva stiprāka, tāpēc smilšu pieskalojumi radās mazāk. Smiltis kuģu ceļā izbagarē. Priekš jaunā dambja būves Daugavā varēja iebraukt kuģi ar iegrimi līdz 17 pēdām. Tagad var iebraukt kuģi ar iegrimi līdz 20 pēdām. Daugavas grīva palikusi nepārveidota, atskaitot dambju remontus un bagarēšanas darbus, no 1883. gada līdz mūsu dienām.

Plkv.-ltn. Grenners-Sokolovs.

DARBĀ IZMANTOTIE AVOTI.

1. *H. von Stein*, Der Rigasche Börsen-Comité in den Jahren 1816 bis 1866, 1866—1872.
2. Rigaer Handels-Archiv 1874—1913.
3. Riga und seine Bauten. Herausgegeben vom Rigaschen Technischen Verein. 1908.

Pēc kapt. Štromberga akvareļa.

Daugavgrīvas cietokšņa apkārtnes daba

Smilts un smilts, mūžīgā smilts. Jau gadu tūkstošus ilgi Daugavas straume veļ pāri upes dibenam neaplēšamu daudzumu smilts, to smeldama neizsīkstošā avotā. Brāzmains spēks pavasaros smilti aiznes tālu jūrā. Vasarās smilts ceļo kūtri un mierīgi. Lēnām veļas sīkie graudiņi, tie aizgulst priekšā viens otram, drīzi nogurst un paliek uz vietas. Daudzu metru biezumā smilts klāj apakšā dziļi gulošo dolomītu. Upes grīvā tā pamazām veidojas vesels salu mudžeklis. Tas beidzot piespiež straumi atteikties no ziemeļu virziena un liek tai pagriezties uz vakariem. Tā ir izveidojušās daudzas mazās saliņas un arī lielā Mangaļu sala. Ik gadu arvienu jauni smilts daudzumi nogulsņējas Daugavas grīvā. Bet tikpat nenogurstoši ostas valde kārtu upes gultni, gan nostiprinādama krastus, gan aizvakdama jūrā lieko smilti, ko izceļ no upes dibena gan ar smēlēju, gan ar sūcēju bagariem. Ko jūra tik nelabprāt saņēmusi, to tā nekādā ziņā negrib paturēt sevī. Kad ziemelis ar rieteni sadodas rokās un spēcīga vētra līdz pamatiem uzvanda jūras ūdeņus, tad putojošie viļņi izmet smilti tālu krastā. Saule un vējš smilti izžāvē. Vētra sagrābj to, nes iekšā cietzemē un saņē kalnos, ceļojošās kāpās. Aiz kāpām Daugavas labajā krastā aug priežu mežs, kam pa vidu mitrākās vietās lapu koki. Tas kavē kāpas ceļošanu. Kreisajā krastā ceļojošā kāpa iespiežas dziļi cietzemē un aizsniedz Spilvi. Smilts un smilts. Starp smilti vietām nabadzīgas ganības un seklas lagūnas ar tikpat nabadzīgu augu segu.

Ir vasaras vidus. Jūra dobji dun. Pagājušo nakti atkal ir bijusi vētra. Viļņi ir sniegušies līdz pat priekškāpām. Tagad viļņi ir mierīgāki. Saule spīd spoži un silti skaidrajās debesīs, bet lejā jūra vēl arvienu šņāc. Gaŗās baltās svītrās lūstošie viļņi steidzas uz krastu. Jau no tālienes tos var redzēt. Tie nespēj tik ātri nomierināties. Un kopā ar viļņiem peld *laši* (*Salmo solar L.*), gan pa vienam, gan veseliem bariem. Viena vienīga varena dziņa tos dzen: uzturēt savu sugu. Viņi ir pieauguši dzimumu gatavībai Baltijas jūras ziemeļu daļā, varbūt Somijas krastos. Tagad tie ceļo uz dienvidiem, ir nokļuvuši Rīgas jūras līcī, dodas uz krastu, laužas Gaujā, Daugavā, Lielupē un mazākās upēs. Nonāk šo upju pietekās līdz pat avotu apgabalam un uzmeklē seklas smilšainas vietas nārstošanai, kādās tie paši ir dzimuši un pavadījuši savas dzīves pirmos gadus. Nenogurstoši viņi seko savam mērķim, pārpeld krāces, kas tos kavē, un, spēcīgi lekdami, tiek pāri līdz trīs metri augstajiem dambjiem un ūdenskritumiem. Sudraboti pelēkais mātītes ķermenis ir pilnum pilns ļoti cienītiem un kārotiem garžīgiem ikriem. Lašu mātes ar savu ķermeni izrok smiltīs seklu iedobumu un ļauj tur lēnām ieplūst lielām, zeltainā oranžkrāsā spīdošām oliņām. Viņas dedzīgi apmeklē

milzīgi, astoņdesmit un vairāk mārciņas smagi tēviņi. Vieni no tiem ir ar sudrabotu zeltainu spīdumu; otru ķermenis ir purpursarkans, nosēts melniem punktiem un sarkaniem plankumiem. No apakšžokļa smailes liecas uz augšu liels, liks, skrimšļains un neass āķis, kas dziļi ieurbjas augšžoklī. Parasti domā, ka šis āķis, kas tēviņiem ir tikai pārošanās laikā, noder par ieroci cīņā dēļ mātītes. Man liekas šāds izskaidrojums aplams. Tik stipriem dzīvniekiem tāds visu laiku neass, elastīgi mīksts ierocis nevar būt noderīgs. Tas pat traucē cīnītāju smailo un aso zobu lietāšanu. Cik es zinu, vēl ne reizes nav novērots, ka laši, cīnīdamies viens ar otru, lietotu šos āķus. Un tomēr, neapšaubāmi šie āķi ir sekundāro dzimumpazīmju izteicēji, un tiem ir kāda noteikta loma pie pārošanās.

Daugavas grīvā laužas ne tikai lasis, bet arī lašu dzimtai (Salmonidae) piederīgais *taimiņš* jeb norums [Salmo (Trutta) trutta L.], kas izskatā stipri līdzīgs lasim, bez tam *jūras sīgas* [Coregonus (Salmo) lavaretus (L.)] un *salakas* (Osmerus eperlanus L.). Lasis un taimiņš ir plēsīgas zivis, bet jūras sīga un salaka barojas no planktona, no tām sīkajām dzīvajām būtnēm, kas neskaitāmā daudzumā brīvi peld un dzīvo ūdenī. Salakas ir jautras, rotaļīgas zivis, kas bieži veseliem bariem sanāk jūras krastā un iepeld arī saldūdenī. Viņu slaidais ķermenis ir gandrīz caurspīdīgs, stiklains un krāsas ziņā vairāk vai mazāk piemērots katrreizējam ūdenim. Šo ķermeņa caurspīdību sastopam diezgan bieži zemākiem jūras dzīvniekiem. Tā droši vien viņiem sagādā zināmu aizsargāšanās spēju. Salakām ir stipra, gurķus atgādinoša smarža, kas ietekmē arī šās zivs garšu. To dažreiz atzīst par nepatīkamu, reizēm arī slavē. Pie mums to lielāko tiesu slavē, kādēļ arī tirgū salaku vērtē augstāk par tikpat lielo reņģi (Clupea harengus L. var. membras L.). Vai tas ir salakas vai reņģes, kas gaišā barā peld ūdenī, tas lielai resnalgvainajai *mencai* jeb doršai [Gadus morrhua (L.), Gadus callarias L.] ir gluži vienalga. Lai gan menca īstenībā ir dziļūdens zivs, tomēr viņa ar baudu drāžas uz krastu plūstošā zivju bara vidū, plati atpleš muti un ar nepiepildāmu kārtību norij jautras zivtiņas. Kaut arī mencas gaļa nav nekāda sevišķa delikatese, tomēr tā pilnīgi atbilst pieticīgākām prasībām. Ir jābrīnās par to, ka reiz kāda virēja atteikusies sagatavot maltītei mencu, „jo menca neiederoties kungu galdam“. Es personīgi ļoti cienu mencas galvu, ne tik daudz labas garšas dēļ, kā brīnišķīgo dzirdes akmentiņu dēļ, kas guļ kausa iedobumā. Tie ir, atkarībā no zivs lieluma, apmēram 1—2 cm garī, mazliet iedobti, gar malu roboti un atgādina ļoti mazu porcelāna kausiņu. Arī citām zivīm ir dzirdes akmentiņi, bet tie ir tik neievērojami, ka reti kāds tos saskata un pazīst. Dzirdes akmentiņi? Jā, vai tad zivis var dzirdēt? Viņas taču ir kurlas! — Ļoti sīki novērojumi un mēģinājumi liecina, ka zivis spēj izšķirt pat pustoņus, bet vēl līdz šim laikam nav atrasti zivju dzirdes organi. Vai tad varam vispār runāt par zivju „dzirdi“? Vardei (Rana sp.) ausis ir pie galvas, vālīšu vabolei (Anobium striatum L.) taustekļos, sienāzim (Locusta viridissima L.) ausis ir kājās. Bet kur tad tās ir zivij? „Dzirdes“ akmentiņi noder, kā liekas, tikai līdzsvara ieturēšanai.

Nav nozīmes uzskaitīt visas zivis, kas sastopamas cietokšņa apkārtnē, bet gribu tomēr norādīt dažas, kuņas vērts ievērot. Tur guļ netālu no krasta seklā ūdenī uz smilts kāda *plekste* jeb bute [Pleuronectus (Flesus, Platessa) flesus L.]. Apakšpuse viņai balta, virspuse smilšu krāsā, piemērota šejienes jūras dibenam. Lai kļūtu vēl nesaskatāmāka, plekste ar spuru palīdzību apber savu ķermeni ar smilti, tikai torņveidīgās acis, kas ir izstiepjamas, izceļas virs smilts. Kur jūras dibens ir tumšā krāsā, arī plekste tur ir tumša, bet kur sastopami raibi akmeņi, tur viņa arī ir raiba. Un turklāt visu mūžu viņa ir krople! Kā normāla zivtiņa viņa iznāk no oliņas, jautri peld visapkārt, bet tad drīzi vien pamazām sāk šķiebties uz sāniem un beidzot šādā stāvoklī nogrimst jūras dibenā. Zivs acij šāds stāvoklis nav ērts, jo saskaršanās ar jūras dibenu ir nepatīkama. Acs atvelkas atpakaļ galvā, spiežas uz priekšu un nobīda traucējošo pieres kaulu, kas vēl ir mīksts, sāņus. Tāpat tālāk sāņus aizbīda arī otru, ķermeņa virspuses aci. Kad ķermeņa apakšpuses acs ir tikusi virspusē, plekste ir apmierināta. Tagad abas acis ir ķermeņa virspusē, bet mute pavisam šķība. Jūras dibenam pievērsta ķermeņa puse ir balta, otra krāsaina.

Daugavas krastos seklās vietās zēni smiltī meklē ņurņikus — mazas zivtiņas, kas atgādina zušus. ņurņikus liek uz makšķeres āķiem par ēsmu. Bieži zēni nezina, ka šie smiltīs dzīvojošie tārpi ir tiešām zivis, jaunie *nēģi* jeb zutiņi [*Lampetra (Petromyson) fluviatilis* L.]. Nēģi dodas nārstot upēs, arī Daugavā, un vairs neatgriežas atpakaļ jūrā. Kādā seklākā vietā viņi izrok upes dibenā iedobumu, nārsto un nomirst. No ikriem izkūņojas akli, tārpveidīgi kāpuri, kas gadiem ilgi dzīvo krasta smiltī, nevis brīvā ūdenī. Pieauguši tie īsu laiku dodas jūrā, pēc tam atkal atgriežas upēs, lai nārstotu un mirtu. Tikpat īpata kā nēģu attīstība, ir arī nēģu barība. Viņiem nav īstas zivju mutes. Tās vietā nēģiem ir piesūceņa caurums ar gredzenā sakārtotiem zobiem iekšpusē. Ar šādu muti nēģi piesūcas dzīvu vai mirušu dzīvnieku, lielāko tiesu zivju ķermenim, iegraužas tanī dziļi iekšā un beidzot atlaižas vaļā. Ūdens dibenā gulošie līķi ir nēģiem arvienu mīļi gaidīts barības avots.

Savādnieks arī ir *lučiņš* jeb *lucītis* (*Sources viviparus* L.). Viņš dzīvo vienīgi jūrā; izskatā ir līdzīgs zutim, tādēļ viņu sauc arī par zušu bērnu. Viņš lēni čāpo pa jūras dibenu. Tam ir zaļas asakas, un viņš dzemdē dzīvus mazuļus. Tā ir vienīgā zivs Latvijā, kas nedēj ikrus, bet dzemdē dzīvus mazuļus. Tas ir daudz gadus atpakaļ, kad reiz nopirku Daugavmalas tirgū luciņu mātīti, ko uzšķēržot, no tās ķermeņa iztecēja apmēram 60 mazuļu.

Īsti nezvēri, tikai par laimi nelieli augumā, ir abas šeit bieži sastopamās jūras buļļu sugas: *mazais jūras bullis* jeb jūras bungotājs (*Cottus scorpius* L.) un *mazais jūras vērsis* (*Cottus quadricornis* L.). Abi ir apmēram 15—20 cm gaŗi, abiem stipri liela galva, kuŗai plata, zobiem apbruņota milzīgi liela mute un seši vai četri asi radziņi, kas reizēm vairāk līdzinās durtekļainām kārpām virs galvas. Viņi ir brūnganpelēki ar lielām dzeltenī svītrotām spurām. Tēviņa vēders pārošanās laikā nereti ir spoži oranžsarkans, tumši ziliem plankumiem. Ūdens dibenā jūras bullis čāpo laiski. Beidzot aiz tīra slinkuma viņš paliek guļam, blenž savām vērsa acīm uz laupījumu, ja tas tuvojas, un gaida. Gan jau kāds pienāks pavisam klāt. Un tiešām, tuvojas zaļi stiklainais, resngalvainais un arī laiskais, taukais, resnais *jūras zaķis* (*Cyclopterus lumpus* L.). Viņš nenojauž nāves briesmas un piezīžas ar krūšu skutulu tukšam gliemežvākam, lai baudītu ērtu mieru. Tad piepeši atveras milzīga rīkle, sagrābj nejauki zobi, un jūras zaķis ir pazudis. Tikai uzpampušajā jūras buļļa kuņģī dzirdams mazs troksnis, un tad atkal viss klusu. Zvejnieki stāstītu šausmīgus gadījumus par šo riebekli, ja viņš būtu desmit reizes lielāks, bet viņš tāds nav.

Un tad *zutis* jeb kauls (*Anguilla anguilla* L.). Katrs viņu pazīst, ja arī varbūt ne dzīvu, tad žāvētu, marinētu vai kaut kā citādi garzīgi pagatavotu. Viņam uzglūn uz āķiem, murdiem un žebērķļiem (žebērķļus lietāt gan ir aizliegts, tomēr lietā arī tos), lai kāroto, labi samaksāto zivi nomedītu. Bet tikai nedaudzi zina, no kurienes viņš nāk un kur viņš nārsto. Četrus, septiņus, varbūt arī deviņus gadus zutis ir nodzīvojis mūsu saldūdeņos. Viņš ir tagad liels un spēcīgs, un tad viņā pamostas dzimumdziņa. Viņš vairs neēd. Tā gremošanas organi sarūk, acis palielinās, un viņš noslēpjas tur, kur ūdenī dziļākas vietas. Rudenī viņš sāk ceļojumu uz jūras pusi. Zuši salasās baros Baltijas jūrā un dodas ceļā rietumu virzienā — uz Ziemeļjūru. Šie ceļi viņiem ir sveši, bet cilvēkiem tie labi pazīstami. Atlantijas okeana dziļumos, Meksikas jūras līča tuvumā salasās daudzie sugas biedri no visas Eiropas. Tur viņi nārsto un, laikam, nomirst. Neviens atpakaļ nepārnāk. No ikriem izkūņojas mazas, caurspīdīgas zivtiņas, kas atgādina lancetiskas lapas; tie ir zušu kāpuri. Viņi aug lēnām. Paaugušies iesāk ceļojumu uz austrumiem. Pēc triju gadu ceļošanas viņi ierodas Eiropas krastos, ir kļuvuši šauri un plāni. Tagad tie dodas upēs. Viņi vēl vienmēr ir tārpveidīgi un caurredzami. Tādēļ šos sauc par „stikla zušiem“. Anglijas un Vācijas krastos viņus sagūsta lielā daudzumā un tad dzīvus izsūta dažādās zemēs, kur tos salaiž upēs un ezeros tālākai attīstībai. Arī Latvijā ievad simtiem tūkstošu zušu mazuļu mūsu ūdens bagātību pavairošanai. Kad es 1911. g. vasarā biju Tvārminne's bioloģiskajā stacijā Dienvidsomiijā, profesors Palmen's man rādīja gaŗo ceļa gabalu, ko zuši ik gadu noceļo austrumu virzienā gar Somijas dienvidkrastu. Lielākos eksemplārus te zvejo tīklos, kam attiecīgs acu lielums, mazākiem netraucēti ļauj ceļot tālāk, — tie ieviešas dziļi Krievijā.

Kad rudenos Daugavas grīvā vai arī jūrā zvejnieki izvelk lielus zušus, tad lai zvejnieki zina, ka šie zuši būtu devušies okeanā, no kurienes tie vairs nekad nepārnāktu.

Ķīšezerā un Babītes ezerā, Daugavā un Lielupē reizēm savairojas milzīgā daudzumā *stagari* jeb kazragi (*Gastrosteus aculeatus* L.). Tos pavasaļa straume aiznes tālu jūrā. Arī tur viņi atrod pietiekoši daudz barības, jo planktona, peldošu dzīvu būtņu netrūkst. Bet vairoties tur viņi nevar, jo trūkst zāļu un stiebru, kas vajadzīgi ligzdu taisīšanai. Daudzi stagari apmetas uz dzīvi upju grīvās, kur tie pavasaļa saulainās dienās nododas jautrām kāzu rotaļām. Tad var novērot, ka spilgtkrāsainie, zili zaļie un sarkani vizošie tēviņi joņo apkārt neizskatīgajām mātītēm. Ja palaimējas, var atrast arī lodveidīgu čauganu ligzdiņu ar divām pretim stāvošām ieejām. Ligzdiņa ir valrieksta lielumā. Ligzdiņā mātīte dēj oliņas, un pēc tam tēviņš ligzdiņu apsargā. Kad daudz gadus atpakaļ reiz sniedzos pēc šādas ligzdiņas, man sadusmotais tēvs nikni uzbruka.

Jūrā nedzīvo vienīgi zivis, bet arī dažādi citi dzīvnieki. Jāmin *grēves* (*Ydothea entoinon* Leach), kas pieder vēžu dzimtai. Viņas bieži lielā daudzumā izvelk kopā ar reņģēm tīklos un izmet laivās un krastā. Šie gandrīz stiklainie, caurspīdīgie, ar bruņām klātie, apmēram 8 cm garie dzīvnieciņi neievēroti čāpo apkārt, līdz beidzot viņus pieveic nāve. Reņģes nomirst ātri. Grēvēm dzīvība sīkstāka. Grēves ir laiski dzīvnieki. Viņas gausi rāpo pa jūras dibenu, barojas ar augiem un dzīvniekiem, bieži gūst galu jūpas buļļa, plekstes vai kāda cita izsalkuša dzīvnieka kuņģī. No jūras gliemenēm te sastopamas vienīgi mazā baltā, rožaini vizuļojošā *šķīvju gliemene* [*Tellina* (*Macoma*) *baltica*] un reizēm arī daudz lielākā baltā *smilšu gliemene* (*Mya arenaria*). Abas šīs gliemenes dzīvo smilšainās vietās. Viļņi gan nereti izskalo krastā dažus skaisti gropētus, zilganus vai brūnganus *sirds gliemeņu* (*Cardium edule*) vāciņus, bet tie šurp atceļojuši no tālienes. Tie nāk no jūras dziļākām vietām, kur *pūšļainā brūnalga* (*Fucus vesiculosus* L.) un citas algas aug piestiprinātas cietajam jūras dibenam. Bieži krastā atrodam platos dažādo *dīķa gliemeņu* jeb *bezzobju* (*Annadonta* sp.) vāciņus, tukšas spolišu (*Planorbis* sp.), *dīķa gliemežu* (*Limnea* sp.), *peļķeņu* (*Paludina* sp.) un citu radniecīgu saldūdeņu gliemežu mājiņas. Visas tās pavasaļa pali sanesuši jūrā, un tur tās gājušas bojā.

Pie peldošiem kokiem, koku mizām un citiem priekšmetiem, ko upe ienesusi jūrā, reizēm redzami lielā daudzumā cieši viens pie otra novietojušies balti tornīši, kam galā atveras šķeltne un šķeltnes vidū redzami divi mazi vāciņi. Tās ir *jūras baku* (*Balanus* sp.) mājiņas. Jūras bakas pieder pie īskāju vēžiem (*Cirripedia*), vēžveidīgo klasē (*Crustaceae*). Jūras bakas sēž savā mājiņā un ir pieaugušas mājiņas apakšdaļai. Viņas šad tad izbāž savas kājiņas caur atveramo šķeltni, kustina tās ūdenī un tā dzen sev klāt elpojamo ūdeni un barību. Bez tam arī sīkie *sūnu dzīvnieciņi* (*Bryosoaen*) pārklāj smalkiem, maigiem, koraļļus atgādinošiem veidojumiem gliemežvākus, akmeņus, koku gabalus, zarus un citus priekšmetus. Mežonīgas vētras bangas, tāpat arī viegli viļņi tos iznes krastā un izmet smiltī. Zvejnieks smagiem soļiem iet tiem pāri un neievēro šos interesantos veidojumus.

Krasts pie Daugavgrīvas ir apbrīnojami tukšs. Nav gandrīz nekādu izskalojumu. Man šķiet, tur vainīga pati Daugava un dziļi jūrā izbīdītie mōli. Pastāvīgi tekošais ūdens visu ienes dziļi jūrā un tikai labu gabalu no ietekas ļauj izskalot priekšmetus krastā. Stipri jūras vēji, sevišķi saulgriežu (ekvinokciju) vētras, sadzen daudz jūras ūdens upēs un izmet izskalojumus krastos. Tad arī še var atrast pa dzintara gabalam, — šos brīnišķīgos sveķus, kas bagātīgi tecēja no dzintara priedēm un eglēm miljoniem gadu atpakaļ, terciāra laikmetā. Šie siltā laikmeta skuju meži ir jau sen nozuduši. Ledus laikmets pēc tam ir gājis pāri šai vietai un pārklājis to ar ledu, akmeņu drupām un smilti. Tagad te šalko Baltijas jūra un glabā dziļi savā gultnē ziemeļu zeltu. Tikai pēc stiprām vētrām jūra bārdamās izmet smiltī kādu nieku no saviem dārgumiem. Rītprūsijā jūrai bija jāatkāpjas augšup nirstošās cietzemes labā. Tur tagad dārgo dzintaru var iegūt zemē, iekārtojot šim nolūkam raktuves.

Mitrajā krasta joslā aug dažādi stādi. Visbiežāk sastopami mazi *jūras sinepju* jeb *šķēpeņu* (*Cakile maritima* Sc.) krūmiņi un kāda *sūrene* (*Polygonum*). Parasti to eksemplāru skaits niecīgs,

un tie aug tālu viens no otra. Tikai reiz, 1926. gada vasarā, šē ieviesās jūras sinepes tik lielā daudzumā, ka no to ziediem izveidojās nepārtraukta plata, gaiši violeta (mēļa) puķu dobe visgaļām krastam, no Mangaļiem sākot, līdz pat Carnikavai. Blakus jūras sinēm kupli auga arī brūni sarkanā *sūrene* (*Polygonum nodosum* L.). Bet tad naktī uz 27. augustu vētras plūdi visu krāšņumu nopostīja. — Te reizēm sastopam arī *sālszāli* (*Salsola kali* L.). Tas ir mazs stādiņš, kas tup sarāvis smiltīs un ir apsedzis durtekļu bruņām. No cietā kareivja zābaka tām jābēg un jāspiežas vēl dziļāk smiltī. Bet ja kāds kailām kājām, ļauna nenojauzdams, aiztiek šo zāli, tad viņam tā iurbjas dziļi ādā. Nemaz negribas ticēt, ka tik mazs stādiņš var būt tik nikns. — Drusku augstāk sausajā kāpu smiltī aug nezāles *honkenijas* (*Honkenya peploides* Ehrh.). Tās piegulst smiltij, ļauj arī labprāt, lai smilts tās apber. Tām ir biezas, zaļas, apaļas, sudrabotas lapiņas un mazi balti ziediņi. Honkenijas spītē arī viskarstākajiem saules stariem. — Augšā, priekškāpā, kas viegli viļņodama stiepjas visgaļām krastam, aug sastinguši un lepni *kāpkvieši* jeb jūrmalas mieži (*Elymus arenarius* L.). Tie slēpj augstu gaisā savas gaļās vārpas. Lapu gali tiem asi kā adatas. Vējainā laikā kāpkvieši asajiem lapu galiem velk maģiskus lokus smiltī. Tiem labprāt piebiedrojas *kāpniedres* (*Ammophila arenaria* Link.).

Starp slaidajiem graudzāļu stiebriem gluži kailā smiltī atrodam dažas ievēribas cienīgas sēnes. Pirmo minēsim visbiežāk sastopamo smilšu kailgalvi (*Psilocybe ammophila* L.). Tā ir maza glīta sēnīte, kam mitrā laikā un saulei spīdot galviņa nobāl, top līdzīga smiltij. To var atrast gan pa vienai, gan pūlīšos. Tā atgādina mazas mājiņas zem augstām, vējā plīvojošām palmām.

Stipra smaka plūst mums pretim, — gandrīz tāda, it kā trūdošs kaķis būtu apliets ar vijolišu smaržūdeni. Savāds pretīguma un pievilcības sajaukums. Tepat netālu ieraugām īsto vaininieku. Tā ir stalta 10—18 cm augsta sēne. No krokotās maksts uz augšu paceļas apaļš, pildīts, porains, dzeltenī bālgans kāts, kam galā karājas balta, lāčpurnus atgādinoša cepurīte, kas no vienas vietas pārklāta ar gļotainu, pilošu, tumšzaļu, sporas saturošu un šausmīgi smirdošu vielu. Šo sēni sauc par *zemes taukiem* (*Phallus iasmus* L.). Tā ir parasto zemes tauku [*Phallus impudicus* (L.)] *maritima* varietāte. Tās sēņotne (micēlijs), liekas, labprāt aug uz trūdošām kāpkviešu saknēm. Te zem smilts attīstās bāli sārts, ciets, ieapaļš veidojums, kas atgādina vistas olu. Tas ir ieslēgts divkārsā segā. Nogatavojoties starp segām attīstās bieza, receklveidīga viela. Pēc tam veidojuma augšgals uzplīst, un dažu stundu laikā izaug gaļa, slaida sēne, kas smird. Salkano smaku, kas atgādina maitu, pat vismazākā vēsmaņa aiznes tālu projām kāpā. Šī smaka aicina visādus maitu kukaiņus, sevišķi vaboles un mušas, uz garžīgo maltīti. Viņi atlido no tālienes, nosēstas uz gļotainās cepurītes, lieglaimē bradā smirdošajā ēdienā un ēd bez sāta. Tad lido tālāk uz briestošajām kāpkviešu vārpām, lai arī tur ko baudītu. Pie kukaiņu kājām pielīp zemes tauku sporas. Tās noslaukās pie kāpkviešu stiebriem un paliek tur karājami. Rudenī vētras un lietūs nolauž nokaltušos kāpkviešus un sporas ieskalo smiltī. Te sporas atrod trūdošās saknes; tās dīgst un veido jaunu sēņotni, no kuņas pēc dažiem gadiem virs zemes izlaužas augļķermenis. Kam sagādā prieku vērošana, tas lai sameklē kāpās nogatavojušos zemes tauku olu, lai rūpīgi to pārnes mājā, iestāda to mitrā smiltī (tam jābūt tā, kā tas ir dabā) un lai uzvāž virsū stikla vāku; šim nolūkam var lietot kādu lielāku ievārījuma trauku. Tad viņš redzēs, kā šī sēne burtiski izaug no smilts. Un ja viņš grib sagādāt kādai dāmai sevišķu uzjautrinājumu, tad lai parāda tai šo brīnumu un īsu brīdi noņem stikla apsegu!

Vēl kādu dīvainu un reizē retu sēni tur var atrast, — tā ir *smilšu kaussēne* (*Geopyxis ammophila* L.). No smilts īsā kātiņā paceļas neliela doba lodīte. Augšgalā tā drīz uzplīst, atgādinādama mazu, dažus centimetrus platu, malās asi izrobotu, vidū brūnganu kausiņu. Šī sēnīte izplatīta Ziemeļāfrikā, bet Eiropā viscaur ļoti reti sastopama. Kā liekas, mūsu jūrmalas kāpas ir tā vieta, kur tā Eiropā visbiežāki atrodama. Kuršu jomas kāpās tās, liekas, nav.

Ja jūlijā apmeklējam salas kāpu dienvidos no bākas starp jūru un lagūnu, tad tur mūs pārsteidz ziedu bagātība. Liels gabals nosēts koši dzelteniem *cemurainās mauragas* (*Hieracium umbellatum*

L. var. *linariaefolium*) ziediem. Šo augu bieži var sastapt sausās vietās, bet nekur es neesmu to redzējis tādā daudzumā kā te. Tas ir krāšņs skats! Lagūnas virzienā (pusē) ceturainajai mauragai piekļaujas brūni-violetās (mēļās) *slotiņu cieras* (*Calamagrostis epigeios* Roth.) vārpas. Tās atgādina viļņojošu druvu. Tālāk redzam *īsās niedres* jeb naļus (*Phragmites communis* Trim). Mitrajā joslā, kur cieras, niedres un grīšļu sugas (*Carex* sp.) vēl neaug cieši kopā, viz suloti sārtie ceturainie *augstiņu* jeb miedzenīces (*Erythraea litoralis* Fries) ziedi un mazās baltās gaurenītes jeb sprūdišu (*Lagina nodosa* L.) zvaigznītes. Ļaudis staigā šurpu turpu un nemaz neredz šīs vietas vienkāršo skaistumu. Reiz gan kāds kareivis, ko man deva par pavadoni, saplūca skaistu brūnās cieras pušķi. Viņam bija redzīgas acis.

Mangālsalas kāpu augšā, kas apaugušas *sarmotiem* jeb dzīparu kārklēm (*Salix daphnoides* Villars) un citām kārklu un dažām bērzu (*Betula* sp.) sugām, jau sastopam bagātāku augu segu. Te aug *smilšu auzene* jeb salmene (*Festuca arenaria* L.) un īpatais *smilšu grīslis* (*Carex arenaria* L.). Tā apakšzemes stumbrs ir izstiepies taisns kā aukla. Tas stīgo zemē vairāku metru tūlumā un sūta virszemē noteiktā attālumā vienu no otra maigus un tomēr stingrus zāles kušķītus. Taisnās līnijas bieži krustojas un veido ģeometriskas figūras. Te kāpā maija mēnesī aug arī, kaut gan diezgan reti, īstie bāli dzeltenie *ēdamie lāčpurni*, ķēvpupi jeb vērpelītes (*Morchella esculenta* L.). Šo sēni nedrīkstam noturēt par brūnajiem rumpučiēm jeb bisīņiem (*Helvella esculenta* Pers.), kas pavasaros aug priežu mežos. Te zied arī skaistās *salakpuķes* jeb vilka tabaka (*Pulsatilla pratensis* Miller), *smilšu ķērķši* (*Arabis arenosa* Scopoli) un zeltaini dzeltenā, medaini smaržīgā *medene* jeb akmeņu zāle (*Alyssum montanum* L.). Jūnijā te bagātīgi zied *pērkoņamoliņi* jeb pūkainais āboliņš (*Anthyllis vulneraria* L.). Vietām tas aug diezgan maurā, kuņā dūc medus meklētājas kameņus; vietām ložņā pa vienam cerīnam; citur tas, pieplacis zemei, starveidīgi izplešas virs smilts un ceļ augšā savas zeltaini dzeltenās, vēlāk sarkani vizuļojošās ziedu galviņas. Starp graudzālēm, ziedošajiem pērkoņamoliņiem un ceturaino mauragu kā sveces paceļas taisnie, tumši karmīnsarkanie, saldi smaržojošie *brūnganās dzegužlapas* (*Epipactis rubiginosa* Gardin.) ziedi. Tālāk mežmalā, kur jau redzami daži pelēkie *briežu ķērpja* (*Cladonia rangiferina* L.) popji, zied *Māras sils* jeb sanderiņi (*Thymus serpyllum* L.) un smaržo brīnišķīgā *kāpu neļķe* jeb naglene (*Dianthus arenarius* L.). Tur jāapstājas un pazemībā jānoliec galva šī sausās smilts bērna priekšā, kas ir tik maigs kā vēsmiņa.

Ja ejam karstā vasaras dienā pa kāpu, tad bieži redzam smiltī mazu, apmēram 5 cm platu piltuvīti, uz kuņu bieži ved stipri likumaina, cirkstaina vaga, kas reizēm ir vairākus metrus gara. Piltuves dibenā sēd smiltī paslēpies *skudru lauva* (*Myrmeleon formicarium* L.). Viņš ir smilšu krāsā, īsu, platu, plakanu ķermeni. Viņš izbāž no smilts savas lielās knaibles un gaida medījumu. Gaļām steidzas skudra, pienāk par tuvu piltuves malai, sāk slīdēt un iegāžas piltuvē. Skudra grib tikt ātri laukā, bet skudru lauva no apakšas raida uz viņu viesuļuguni. Daudzi šāviēni, sīkie smilšu graudiņi, viņu trāpa, un skudra nokrīt piltuves dibenā. Tur viņu sagrauj briesmīgas knaibles, ierauj smiltī un aprij. Pēc kāda laika nedzīvo, izsūkto skudras ķermeni slaidā lokā izsviež no piltuves. Dīvainā kārtā mazais seškājainais laupītājs nevar rāpties uz priekšu, bet gan vienīgi atpakaļ. Viņa ķermeni pārklāj cieti, uz priekšu noliekti sari. Šie sari piespiež rāpties atpakaļ un neļauj iet uz priekšu. Skudru lauva, atpakaļ rāpdamies, velk smiltī ar ķermeņa pakaļdaļu savādas vagas. Atpakaļ rāpdamies viņš arī taisa savas piltuves. Ja grib novērot viņa labi tēmēto apšaudīšanu, tad jāiemet piltuvē skudra vai kāds cits mazs insekts. Bieži, protams, veltīgi izgaidīsimes. Tad strēlnieks šo pozīciju ir jau atstājis un ieņēmis jaunu. Kad skudru lauva ir pilnīgi izaudzis, viņš ierokas dziļāk smiltī, izauž lodveidīgu kokonu un iekūņojas. Tai pašā gadā izkūņojas pilnīgi izveidojies kukainis, ko sauc arī par *skudru spāri*, un aizlido. Viņš tiešām ir spārei līdzīgs, bet viņam ir šaurāki un smailāki spārni un taustekļi pie galvas. No šiem taustekļiem viņu var viegli pazīt, jo spārēm taustekļu nav. Skudru spāre lielāko tiesu lido krēslā. Viņa lido veikli un īsā mirklī nozūd kā kāds gariņš. Tādēļ reti to izdodas novērot. — Lejā jūrmalā, tuvu pie pašas ūdens malas bieži atrodam

simtiem *mārīšu*, dievgotiņu (*Coccinella* sp.). Liela daļa no tām beigtas, bet laba tiesa ir vēl arī dzīvas. Tās rūpīgi rāpjas augstāk krastā un beidzot aizlido zemes iekšienes virzienā. Sauszemes vēji sanes lidojošās mārītes virs jūras; tās nokrīt ūdenī, un viļņi viņas izskalo.

Ik gadu maijā sastopam mūsu jūrmalas mežos *četrplankumainās spāres* (*Libellula quadrimaculata* L.). Dažas nedēļas tās lido lieliem bariem un tad pazūd. Ir gadi, kad šo spāru ir sevišķi daudz, reizēm tik daudz, ka par to ziņo avīzes. Tāds spāru gads bija 1934. gads. Lidojums sākās pirmajās maija dienās. Lidotājas ieturēja ļoti noteikti DV-ZR virzienu. Spāres lidoja 10—15 km platā joslā nevis slēgtā frontē, bet gan atsevišķos gaŗos, reizēm tikai 20 metrus platos pūļos. Lidošana notika lielāko tiesu priekšpusdienās, bet esmu redzējis spāres lidojam arī pēcpusdienā. Sākot no Ķemeriem līdz pat Carnikavai jūra bija izskalojusi krastā simtiem tūkstošu, pat miljoniem noslīkušu spāru. Kur radās šie pulki, un kur tie palika? Ja apskatām karti, tad jāpiekrīt domai, ka mūsu lielie stāvošie krastu ūdeņi: Engures ezers, Kaņiera ezers pie Ķemeriem, Babītes ezers, Ķīšezers un citi niedrēm un zālēm aizaugušie ūdeņi bijuši ceļotāju spāru izejas punkti. Spāru attīstībai vajadzīgi vairāki gadi. Viņu kāpuri dzīvo kā laupītāji ezeru, dīķu, peļķu un grāvju dibenā. Izdevīgā brīdī viņi izkāpj pa niedru un zāļu stiebriem virs ūdens, iekūņojas un pēc īsa miera perioda pārplēš kūniņas segu. Tad gaisā paceļas vieglspārnainas būtnes, lai dotos īsā ceļojumā un kāzu lidojumā. Saulainās, siltās priekšpusdienās tās paceļas dažus metrus augstu gaisā un nemaldīgi lido nosprausto ceļu. Ja ceļā stājas šķērslis, kāda māja, sēta vai cits kas, tad viņas šķēršļa priekšā paceļas stāvu gaisā, pārlido šķērslī, nolaižas atkal zemāk un lido tālāk. Pēcpusdienās spāres lido šurpu turpu pa druvām un pļavām un meklē barību. Ja debesis klāj mākoņi, spāres lidojumu pārtrauc, nolaižas uz kokiem un krūmiem, palikdamas mierā. 1934. gadā sevišķi lieli spāru bari bija Ķemeros, Rīgā un Carnikavā. Engures ezera spāres, varbūt, arī daļa Kaņiera ezera spāru, trauksmē uz ZR bija gribējušas pārlidot jūru, bet jūrā bija noslīkušas. Majoros starp izskalotajām spārēm daudzas vēl bija dzīvas. Bieži tām bija salauzti spārni. Nedaudzas no viņām, kad tās notūrīja no smilts un novietoja koku zaros, atpūtās un aizlidoja. Cik tālu uz rītiem togad lidoja spāres, es noteikti nezinu, bet laikrakstos rakstīja, ka tas novērotas arī Siguldā. Maija otrajā pusē sākās atpakaļlidošana, bet galvenais atpakaļlidošanas laiks iestājās jūnija sākumā. Atpakaļlidotāju pūlīši bija krietni mazāki. Ne visi zinās, ka slaidās, elegantās spāres ir mežonīgi laupītāji. Brīžiem viņas lido majestātiskā mierā spārnus tirkšķinādamas. Bet tad piepēši dzenas pakaļ mušām, odiem un citiem maziem kukainīšiem, lai tos samedītu apēšanai. Medību lidojumā spāres izrāda lielu veiklību spējos pagriezienos un ātrumu mainīšanā. Kādā siltā vasaras vakarā man uzbruka izsalkušu odu bars. Es nespēju veikt cīņu ar šiem mocītājiem. Tad pēkšņi parādījās divas vai trīs spāres un nedaudzās minūtēs gaisā iztīrīja odus.

Viens no raksturīgākiem mūsu kāpu dzīvniekiem ir *smilšu krupis* (*Bufo calamita* Laur.). Viņš dzīvo gan kokiem apaugušās, gan arī kailās kāpās. Viņš ir pelēki zaļš, dzeltenu svītru pāri mugurai. Bieži kāpās var atrast savādas pēdas. Tās izskatās tā, it kā tur kāds būtu atmuguriski gājis un ar mazu grābeklīti nokasījis pats savas pēdas. Vainīgo neredzam, jo viņš pa dienu ierokas zemē un guļ. Vakaros, kad pār priedēm uzlec mēness, šie mazie krupji lēnām un apdomīgi ložņā vai arī izveicīgi kā peles aizsteidzas. Kur priekškāpās šūpojas kāpkvieši, sastopam arī peļu pēdas. Reiz es tur noķēru *strupasti peli* [*Arvicola arvalis*, *Microtus arvalis* (Pallas)]; kādu citu reizi man izdevās noķert *vārpu peli* (*Mus spicilegus heroldi* Kraus). Vēl retāk tur sastopama *lielā ūdens žurka* [*Arvicola terrestris amphibius* (L.) Lacép. *Paludicola amphibius* (L.)], kas izrok pakalnos dziļas un gaŗas ejas. Visas trīs pārtiek no sulīgajiem kāpkviešu stiebriem. Kad gaŗajās, taisnajās vārpās vēlāk ienākas graudi, minētās peles un žurkas vārpas nograuž un graudus izloba.

Jūrmalas smiltī varam lasīt, kas dienu vai nakti gājis pāri kāpai. Te bieži vairākkārt krustojas zaķa pēdas. Nereti kā gaŗa aukla stiepjas jaunas lapsiņas pedas. Lapsiņa naktī gājusi pāri pakalnam. Savādas pēdas atstāj resnais, brūniem matiņiem klātais *āboliņa tinējs* (*Bombyx trifolii* L.) kāpurs.

Šī tauriņa kāpurs pēc tam atrodams uz pārkoņamoliņiem. Savādas ir arī mazās, pelēki-zaļās *miltu vabolītes* (*Haplia farinosa* L.) pēdas. Šī vabolīte sākumā iet taisni uz priekšu, bet tad paceļas spārnos un aizlido. Diezgan bieži sastopam ciļņveidīgās (reljefveidīgās) diži smalkās „smilšu tārpu“ ejas. Šis „smilšu tārps“ ir baltgans *lašu mušas* (*Thereva nobilitata* L.) kāpurs. Starp kāpu zāļu stiebriem lēkā mazie, smilšu krāsas *divpunktu sienāži* (*Tettix bipunctatus* L.) un skraida lieli bāli *smilšu zirnekļi* (*Lycosa halodroma* L.). Tepat mājo arī laupītājas *smilšu skrejvaboles* (*Cicindela silvatica* L. un *Cicindela hybrida* L.). Viņas ir apmēram 1,5 centimetra gaņas, brūnas, dzelteniem šķērsplankumiem uz segspārniem. Tās izveicīgi aizsteidzas pāri smilts laukumam, un ja gribam viņas saķert, tās veikli aizlido. Visādas *lapsenes* (*Nyssus* sp.) un *laupītājmušas* (*Asilus* sp.) veikli lido pavisam tuvu gar zemi un ķeķ barībai sīkas *cikādas* (*Ptyelus* sp.), *blaktis* (*Chlorosoma* sp.) un citus mazus kukainīšus. Slaikajos, sarmotajos kārkļu zaros atrodam *vakara pāvača* (*Smerinthus ocellatus* L.) un *dakšastes* (*Harpyia vinula* L.) kāpurus. Kādas lapas apakšpusē redzam apļveidīgi saritinājušos resno un zaļo *ragainās lapsenes* (*Cimbex lutea* L.) kāpuru.

Sākumā kāpa liekas neapdzīvota un tukša, bet redzīgām acīm tā kļūst dzīva. Tā it kā apliecina vācu dzejnieka vārdu patiesību:

„Es gibt nichts Totes auf der Welt,
hat alles sein Verstand,
es lebt das öde Felsenriff,
es lebt der dürre Sand!“

Nav nedzīvs pasaulē nekas
ik laismai saprāts dots,
ir dzīva kaila jūras klints
un izkaltusē smilts.

Austrumos nolaidenās kāpas pa daļai pāriet priežu mežā, pa daļai tās norobežo šaura, mitra lapmeža svītra. Te izveidojies kupls bērzu, alkšņu, kārkļu, vītoli un krūkļu mežs. Šai mežā labi ieviesušās *avenes* (*Rubus idaeus* L.), *kazenes* [*Rubus Corylifolius* Smth. (*fruticosus* L.)] un *kaulenes* (*Rubus saxatilis* L.). Te zied *ņērbuļi* (*Melampyrum* sp.) un *ziemcieši* (*Pirola rotundifolia* L. un *Pirola uniflora* L.). Te savus mīkstos vēdekļus pleš *ērgļu paparde* (*Pteridium aquilinum* Kuhn.). Saulainās vietās te zied arī lielā, skaistā, baltā orchideja — purvāju *dzeguzene* (*Epipactis palustris* Grantz.), tāpat arī otra orchideja, divlapainā, stipri smaržojošā *naktsvijole* (*Platanthera bifolia* RChb.). Turpat blakus sausajā zemē aug metru gaņā naktssvece jeb svecene (*Oenothera biennis* L.), kam gaisi dzeltenie ziedi atveras naktī.

Lapmežā gan ir mazāk sēņu kā skujmežā, bet 1927. gada maijā es te atradu gaņos un garžīgos *slaidos lāčpurnus* (*Morchella elata* Fries). Jau jūnijā te var atrast uz trūdošiem lapkoku celmiem *neīsto celmeni* (*Foliota mutabilis* Schaef.), šo garžīgo puduļos augošo, brūni-dzelteno sēni, ko stipri cienī Krievijā un Vakareiopā, bet Latvijā uzskata par suņu sēni, bieži nemaz nepazīst un necienī. Sēņu pazinējs var līdz pat vēlam rudenim no viena un tā paša celma ievākt neīsto celmeni, jo tās sēņotne rada arvien jaunus augju ķermeņus. Kam ir krāsu gaume, tas augustā un septembrī priecāsies par krāšņajām *mušmirēm* (*Amanita muscaria* L.), kas degoši sarkanas paceļas no zaļās zemes.

Otrpus ceļam, kas iet cauri šim novadam, ir sauss priežu mežs, kas austrumos pamazām pāriet plašās pļavās. Pļavas stiepjas līdz pašarn Daugavas nozarojumam, kas pie Vecāķiem un Rīnužiem ir aizaudzis niedrēm. Šai mežā rudenos ir *barvikas* jeb cietenes (*Boletus edulis* Bull.), gailenes (*Cantharellus* sp.), bērzlapes (*Russula* sp.) un daudzas citas, sauktas „suņu sēnes“, ko parasti neievēro vai arī tīšu prātu izposta. Bet starp tām ir dažas ļoti garžīgas sēnes. Kā pirmā jāmin *čigānu sēne* jeb čigānīte (*Pholiota caperata* Pers.). Tā ir bāli dzeltena, atgādina okra krāsu. Sākumā čigānu

sēne ir bumbveidīga, vēlāk plakani izplētusies, lielāko tiesu ieplīsušu cepurīti, brūnganām lapiņām un gredzenu uz kāta. Tā aug tūkstošiem mūsu kāpu mežos un uz pannas izsutināta ir ļoti garžīga. Jāmin arī *smiltene* [*Tricholoma equestre* (L.) Fries]. Kur sūnas mazliet pārklāj zemi, bet vēl visgaļām spīd cauri smilts, tur šai augstvērtīgajai sēnei piemēroti apstākļi. Tā ir brūngani-zaļa un paceļ savu smiltīm klāto cepurīti tikko augstāk par zemi. Ja to apgriežam otrādi, tad pretī spīd zaļgani-dzeltenas lapiņas, kas atgādina neienākušās citrona šķēles. Smiltene atrodama septembrā beigās un arī vēl oktobrī. Kad citas sēnes vēlā rudenī Rīgas tirgos gandrīz pavisam nozūd, tad smiltene vēl aug. Savādi, ka daudzi sēņotāji šo sēni nemaz nepazīst.

Lapmežu oazē kāpas malas biežajos krūmos gluži dabiski apvienojas visa putnu dzīve. Te agrā pavasarī stabulē dziedātājs *strazds* (*Turdus musicus* Auct. nec. L., *Turdus philomelos philomelos* Brehm.) un *sarkanrīklīte* [*Erithacus rubecula rubecula* (L.)]. Te paceļas pāri koku galotnēm koku *čipste* [*Anthus trivialis trivialis* (L.), *Anthus arboreus* Bechst.], lai dziedātu savu rieta dziesmu. Te dzied *svirlītis* [*Phylloscopus sibilatrix sibilatrix* (Bechst.), *Phyllopneuste*, *Ficedula sibilatrix* Bp.], *čunčiņš* [*Phylloscopus collybita abietina* (Nilss.), *Phyllopneuste*, *Ficedula Rufa rufa* Lath.] un *vītītes kauķītis* [*Phylloscopus trochilus trochilus* (L.), *Phyllopneuste*, *Ficedula trochilus* Bp.]. Te mēdās *iedzeltenais kauķis* [*Hippolais icterina* (Vieill.), *Hypolais salicaria*, *Ficedula hypolais* L.]. *Dārza kauķis* [*Sylvia borin borin* (Bodd.), *S. simplex* Lath., *S. hortensis* Pen.] ritina savu melnisko dziesmu, un *melngalvju kauķis* [*Sylvia atricapilla atricapilla* (L.)] mēģina šo dziesmu atdarināt. Krūmos klikšķina *gaišais kauķis* [*Sylvia curruca curruca* (L.)], dzied *brūnspārnu kauķis* [*Sylvia communis communis* Lath., *S. cinerea* Brin.] un kaut kur sakņu mudžeklī trīcina *ceplītis* [*Troglodytes troglodytes troglodytes* (L.), *T. parvulus* Koch.] savu gaviļu dziesmu. Zaru sadalījumā vietā augsti kokā pakaļ māksliniecišķi vīto ligzdu *vālodze* [*Oriolus oriolus oriolus* (L.), *Oriolus Galbula* L.], svilpo savu skaisto dziesmiņu, un tās vidū šausmīgi ieķērcas, ja ļaudis gaida lietu. Bet mākoņi, tālu aiz apvāršņa, nedzird vālodzes kliedzienu. Tie aiztur savus ūdeņus, slīdot tālāk, un ilgotais lietus nelīst. Vālodze ir tikpat vāja laika pareģe kā *žubīte* (*Fringilla coelebs coelebs* L.), kas ar savu melancholisko saucienu „sirr, sirr“ arī nespēj atburt lietu. Mana pieradinātā žubīte jūnijā tricīnāja savu priecīgo dziesmiņu un vidū pavisam žēli iečirpstējās. Pēc tam bija tikai degoši karstas vasaras dienas, beidzot gan uzlija arī lietus. Vālodzes ķērcienu un žubītes žēlošanos neapšaubāmi izraisa kāds miesas vai dvēseles stāvoklis. Kad ap Jāņiem, iesākoties spalvu mešanas laikam, putni beidz dziedāt, tad beidzas arī laika pareģa žēlošanās. Tā atkal atjaunojas tikai nākošu pavasari. Dažus gadus atpakaļ mežmalā krūmiem apaugušos pakalnos es dzirdēju ļoti retā *mazā svilpja* [*Carpodacus erythrina erythrina* (Pall.), *Pyrchula erythrina* L.] skaņo svilpienu. Mātīte un jaunais tēviņš izskatās gandrīz līdzīgi zvirbulim. Vecāks tēviņš, liekas, ir iemērcis galvu un krūtis svaigās asinīs. Mazais svilpis ir uzticīgs savai dzīves vietai, un ir iespējams, ka viņš arī tagad vēl krūmu galotnē svilpo savu jautro dziesmiņu. Vienu putniņu es gandrīz piemirsu. Tas ir *sila cīrulis* [*Lullula (Alanda) arborea* L., *Corys arborea* Brehm.]. Viņš izvairās no šņācošā meža, ziedošiem dārziem un druvām, meklēdams vientulību. Kur kāpas klusē, kur silājs pieplok zemei un zarainas priedes no sausajām smiltīm ceļ pret debesīm savas rokas, kur sūnu purvs plešas bezgalībā, tur sila cīrulis jūtas kā mājā un dzied līdz vēlai naktij un agri rītā savas maigās, žēlabu pilnās dziesmiņas. Liekas, ka vientulība ir dzemdējusi šo putnu ar dziesmu.

Kad maija nakts maigi un viegli nolaižas pār kāpu un gleznu roku aicina kāzās tūkstoškārtēju dzīvību, kad *ezis* (*Erinaceus europaeus* L.) plūcas ar savu sirdsmīļo, kas viņu uzpūtīgā sliecībā iegrūž slapjā grāvī, kad smilšu krupja sauciens maigās un melniskās koloratūrās paceļas no dūkstīm un līgodams aizlido pāri pļavām, kad *mērkaziņa* [*Capella (Gallinago, Scolopax) gallinago gallinago* (L.)] blēdama gaisā griež savus apļus un *lēlis* jeb vakarlēpis [*Caprimulgus europaeus europaeus* L.] dūcina savu ratiņu, kad *nakts tauriņi* (Sphinger) un *mēslu vaboles* (*Geotrupes stercorarius* L.) uz saviem spārniem ļauj pieaugt un aplūst maigām, lēni izzūdošām ērģeļu skaņām,

tad krūmā dzied *lakstīgala* (*Erithacus, Lusciola philomela* Bechst.). Ir tā, it kā viņa gribētu ielikt savā dziesma visu mīlu, ko spēj just cilvēku sirdis, debess liksmi un nāves skumjas. Pati to nenojauzdama, viņa izdzied cilvēku sāpes un cilvēku priekus, gan cietā dūrā, gan gavilējošā mollā, gan arī skanīgiem trokšņiem nievājoši smiedamās. Pati viņa to nenojauš, jo viņa nezina nekā par cilvēku. Cilvēks nav viņas interešu loka. Viņa dzied ar tādu pašu dedzību kā *zvirbulis* [*Passer domesticus* (L.)] uz jumta sēdēdams, vai kā *vārna* (*Corvus cornix cornix* L.) priedē. Viņa dzied, jo nevar nedziedāt. Pārošanās dziņa viņu spiež dziedāt. Ne katrai lakstīgalai ir laba balss, un ne jau katra lakstīgala ir lietpratēja dziedāšanā. Nav visām lakstīgalām smalkās dzirdes, ne arī spējas nodziedāt dzirdēto nogludinātā saskaņā. Bez mācīšanās neviena lakstīgala nespēj neko krietnu veikt. Kur ir krietnas dziedātājas, tur jaunās mācās no vecajām. Kur tādu nav, tur arī apdāvinātas skolnieces paliek neprašas. Tādēļ lielu pilsētu apkārtnē reti sastopam labas dziedātājas. Lietpratējas drīz atrod cienītāji un izķeņ. Nepaliek nevienas, kas savu mākslu varētu nodot jaunākām paaudzēm. 1903. gada 17. maijā dzirdēju kādu lietpratēju dziedam ceļojošā kāpā pie Mangaļmuižas. Tā savas dziesmiņas izpildīja ar brīnišķu izjūtu un veiksmi. Savā mūžā esmu dažu lietpratēju lakstīgalu dzirdējis, bet tādu nekad vairs!

Daugavā pie Bolderājas ir mazas saliņas. Dažas no tām ir sanesusi upe. Tās tad ir apaugušas niedrēm un doņiem. Vietām augu sega ir bieza, citur reta. Dažas saliņas ir uzbērusi cilvēka roka, rēgulējot upes straumi. Tās ir nostiprinātas granīta klučiem un apstādītas kārkliem. Dabisko saliņu doņos un niedrēs pavasaros mēģina apmesties *kīri* [*Larus (Xema) ridibunda ridibunda* L.] un upes *zīriņi* (*Sterna hirundo hirundo* L.), bet, šķiet, viņiem nav panākumu. Man stāsta, ka zēni laivās apbraukājot salas un savācot olas. Nodevas, ko putni maksā, liekas, visai niecīgas, bet jūlija beigās, kad es šīs salas apmeklēju, tur nelidoja neviens ķīris. Tas gan bija gluži dabiski, jo jaunie ķīri, kad tie spēj lidot, pamet savu perēšanas novadu. Bet arī lagūnā pie cietokšņa bija redzami tikai kādi četri līdz pieci jaunie ķīri. Kāpu salā, kur plūdmalei vajadzēja būt balti nosētai ar jaunajiem ķīriem, nebija neviena. Tikai lagūnas pārtraukumā sēdēja apmēram kāds ducis jauno un veco putnu. Bolderājieši, liekas, ir piedzinuši nodevas tiešām nesaudzīgi, bez novērtēšanas komisijas līdzdalības.

Tagad dosimies vēlreiz uz salas kāpu, lai arī tur mācītos pazīt putnu dzīvi. Apskatīsim pie cietokšņa lielo uzbērums, kas ved uz bāku un salu. Tas ir pavisam parasts ceļa uzbērums, kā augu valsts, gluži dabiski, stipri atšķiras no pārējās apkārtnes augu valsts, un tai ir īpats, ļoti interesants raksturs. Tie ir pazīstamie ruderālie jeb mēslaiņu augi, kas sekmīgi aug tādās sausās vietās, kur atrodami dažādi mēsli. Kad es 1935. gada jūlijā apmeklēju uzbērums pie cietokšņa, man jau no tālienes dūrās acīs skaistais zilums. Tie bija *daglīši* (*Echium vulgare* L.). Tur tie aug, gan pa vienam, gan arī cieši kopā, nelokāmi un stīvi, pelēki-zaļi, spalvaini, gandrīz dzeloņaini, un stiepj gaŗu ķekaru augšup. Ķekars noklāts skaistiem, sākumā iesarkaniem, vēlāk ziliem ziediem. Irbulis un putekšņu lapas tālu izkaŗas no ziedu stobriņa un atgādina atvērtu čūskas rīkli. Turpat blakus aug *vēršu mēles* (*Ancliusa officinalis* L.), kuŗas jau senie grieķi sauca „buglossos“, t. i. vēršu mēles, jo to mēles veida lapas ir asas kā liellopu mēles. Arī to ziedi ir sākumā iesarkani, vēlāk tumši zili, un tie izskatās tikpat jauki kā neaizmirstulei. Tos labprāt apmeklē kameņes, bites un tauriņi, kas ar snuķīti suc saldo nektaru. Es atceros to skaisto mirkli, kad vēl zēns būdams uz kāda vērša mēles zieda redzēju un noķēru skaisto *machaonu* (*Papilio machaon* L.). Var ilgi nostāvēt pie vērša mēles un noskatīties raibajos tauriņos. Pa starpām var arī noraut kādu ziedu un izsūkt saldo nektaru. — Uz dzeloņdrāšu sētas sēd *brūnā čakste* [*Lanius (Enneoctonus) collurio* L.] un skatās uz mani, it kā gribētu teikt: „Es arī esmu vērša mēles draugs, jo kukaiņi, kas tur salasās, man garšo labi.“ — Auksto zilumu nomaina degošs dzeltenums. Kur vien skatos, visur ložņā *gaiļa āboliņš* jeb *gaiļa zirņi* (*Medicago falcata* L.). Tam ir apaļas zeltaini dzeltenas ziedgalviņas. Veselu kilometru tālu, līdz pat bākai, tās pavada gājēju. *Gaiļa āboliņam* min uz papēžiem *baltais māŗas āboliņš* jeb *baltais*

ceļamoliņš (*Melilotus albus* Desrousseaux). Tas kupli aug uzbērumā un smaržo. Tam ir gandrīz metru gaŗi stublāji. Man stāstīja, ka tas labi noderot par piedevu pīpes tabakai. Saldā mārās āboliņa smarža jauca ar stipro kumelīšu smaržu, bet nevienu kumelīti nevaram saskatīt. Pie kājām zemi sedz kā zaļa sega zemās, neuzkrītošās *suņu kumelītes* (*Matricaria discoidia* De.). To ziedu kurvīši ir mazi un pavisam neuzkrītoši. Tās jau sen pie mums ienēsātas un labprāt ļaujas, lai nes tālāk. Ja tūkstošiem cilvēku iet tām pāri, tās ļauj, lai min. Bet cilvēks nespēj tās samīt; tās dzīvo tālāk, aug un smaržo. Un brīnišķīgi, dažus soļus tālāk, kur ļaudis nestaigā un kur suņu kumelītes varētu netraucēti dzīvot, tās neaug! Tāda paša prasība pēc mīdīšanas ir *ceļtekām* (*Plantago*), no kuŗām te aug divas sugas: *ceļmallapas* (*Plantago major* L.) un *polīši* (*Plantago media* L.). Pa retam sastopam arī parasto *krustaini* (*Senecio vulgaris* L.) un *lipīgo krustaini* (*Senecio viscosus* L.). Te, liekas, valda dzeltenā krāsa. Uzbēruma labajā pusē aug stalta *bišķrēsliņa* jeb cērmju zāļu (*Tanacetum vulgare* L.) kopa. Drusku tālāk ir daži *vanagnadziņu* jeb auna radziņu (*Lotus cornicolatus* L.) pušķi. Šur tur pāri citiem augiem paceļas *piendadzis* (*Sonchus arvensis* L.). Šī ir īpaša piena dadža varietāte — *S. arvensis* v. *maritima*. Kādu mēnesi atpakaļ te pāri nogāzei bija izplētis savu mirdzošo zvaigzņu segu *dzeltenais laimiņš* (*Sedum acre* L.). Tagad te no tā palikušas tikai bēdīgas atliekas. Uzbēruma kreisajā pusē redzamas *dzelteno vīrceļu* jeb miroņu puķu (*Linaria vulgaris* De.) ziedu sveces. Te zied arī mazas baltvēderes jeb sudrabainie platkājiņi (*Potentilla argentia* L.), un, protams, te ļoti daudz cemuraino mauragu. Viscaur dzeltenā krāsa. Ir tā, it kā saule būtu izklājusi pār mūsu ceļu savu zeltaino mirdzumu, un lai šo zeltainumu vēl vairāk izceltu, tad šur tur noietusi papildkrāsas — zilo un violeto (mēļo). Vērsu mēles un dagļišus mēs esam jau redzējuši, bet tur aug arī lepna *dzelksnis* (*Carduus nutans* L.). Tam ir brīnišķīgi mīksti ziedi purpura krāsā. Turpat aug *dzeloņainie dzelkšņi* (*Carduus acanthoides* L.) un *gušņas* (*Cirsium arvense* Scopoli). Vietām to ir ļoti daudz. Nav tālu jāmeklē arī *sarkanā pļavu zīdene* (*Centauria jacea* L.), kuŗas ziedu krāsa gandrīz pilnīgi atgādina stipri nīstās, grūti izravējamās gušņas ziedu. Sarkanā pļavu zīdene ir skaistās zilās *rudzu puķes* (*Centaurea Cyanus* L.) māsa. Šur tur, kaut arī diezgan reti, saskatāmi gaišzilo *lauku cigoriņu* (*Cichorium intybus* L.) ziedu stari. Bet netrūkst arī baltuma. *Medus puķe* jeb sirmene (*Berteroa incana* Dc.) zied viscauri. Tai piebiedrojas *pelašķi* (*Achillea millefolium* L.) un *baltā jāņu zāle* (*Galium mollugo* L.). Kur zeme ir pavisam nabaga (liesa), tur noieties *matu āboliņš* (*Trifolium arvense* L.). Tām ir mazi bāli brūngani ziediņi. To sakopojums gandrīz atgādina cilindra suku. Te aug arī *lauku vībotnes* (*Artemisia campestris* L.) un *vērmeles* (*Artemisia absinthium* L.). Pie dzeloņstiepulēm redzami *tīruma tīteņi* jeb kazapiņi (*Convolvulus arvensis* L.). Viegli un pieglaudīgi tie kāpj gar sētu uz augšu un apvij stingos stiepuļu dzeloņus baltiem un sārti vizošiem ziediem. Apbrīnojami maigi ir kausi, no kuŗiem tīruma tītenis pasniedz savu nektaru lidoņu saimei. Tīteņu vijums tā apņēmis sētu, ka šķiet: draudzīga roka pārklājusi gaišu segu pār cieto dzelzi. Kur uzbērumš nolaižas stāvu Daugavas krastā (tā nogāze sadalīta lielās rūtīs), tur apakšā apmetušies uz dzīvi *blaktenes* jeb vērsu āboliņš (*Ononis arvensis* L.). Te tas aug kuplā skaitā, sārtiem, tauriņveidīgiem ziediem. Tomēr neviens to neplūc puķu pušķiem, jo tas smird! Vietām var atrast mazus *ēzeļa vilka pienenes* jeb kārpu zāles (*Euphorbia esula* L.) krūmiņus. To sauc arī par dievkrēsliņu. Vēl retāk sastopam nopietno *drīģeni* (*Hyoscyamus niger* L.). Kaut gan neviena stāda indīgums nav redzams no izskata, tomēr drīģene ar saviem stingajiem, drūmajiem ziediem, pretīgo smaku, netīri zaļo lapojumu un biezajiem, lipīgajiem matiņiem uz stublāja rada nepatīkamu, atbaidošu iespaidu. Tā satur stipru indi, hiosciaminu, un tādējādi dāvina cilvēcei kādu ļoti kārotu ārstniecības līdzekli. Indīgā drīģene senos laikos ļaunu sieviešu rokās sagādāja daudz nelaimju un izpostīja dažu labu dzīvi. Vai arī tagad vēl tas ir? To nezinu. Bet dažu labu dzērienu, kam noslēpumains spēks, arī mūs laikos vēl vāra. Kad es redzu netīri dzeltenos, tumši violeti dzīslotos stingos ziedus, tad arvienu pieeju drīģenei klāt un bijīgi skatos tās nopietnajās acīs.

Esam nonākuši pie mōla un pagriežamies pa kreisi uz salas pusi.

Ir maija beigas. Spīd gaiša, silta saule. No kāpas atskan priecīga ķērķšana un maiga, dreboša dziesma. Pāri kāpām viegliem spārniem lido sudrabaini baltie *upes zīriņi* (*Sterna hirundo hirundo* L.), *jūras zīriņi* jeb gařastainie zīriņi (*Sterna paradisaea* Brūn., *Sterna macrura* Naum.) un *mazie zīriņi* (*Sterna albifrons albifrons* Pall., *Sterna*, *Sternula minuta* L.). Nogulstamies aiz uzkalniņa smiltī un skatāmies seklajā, viļņotajā ielejā, kur pirmos pumpurus veķ pērkonamoliņi un ceturainas mauragas. Sudrabaini baltie putni viens pēc otra nolido zemē. Atlido jūras zīriņš. Viņš ir sudrabaini baltis. Spārni tam šauri un slaiki. Viņa aste ir dakšveidīgi dziļi dalīta, un vēja spiediens to ir mazliet uzliecis uz augšu. Jūras zīriņa slaidais knābis ir karmīna sarkanumā. Galvvidus tam melns. Šaubīdamies viņš lido šurpu turpu un kliez. Sīkiem solīšiem viņš iet pa smilti (mazās kājiņas tam cinobra sarkanumā), skatās pa labi un kreisi, it kā ko meklētu, noliecas, rok zemē ar ķermeni un kājām seklu iedobumu. Pārošanās dziņa viņā rodas ar varenu spēku. Jūras zīriņš grib svinēt kāzas, dēt un audzināt mazuļus. Simboliski jūras zīriņa mātīte rok iedobumu smiltī, lai tēviņš, kas turpat virs viņas lido, beidzot viņu saprot. Skaistais tēviņš augšā redz to un pazūd. Drīz viņš ir atpakaļ ar zivtiņu knābi. Viņš vilina un sauc mātīti. Mātīte plivina spārnus un čivina tam pretī, saņem dāvāto zivtiņu un lido vilinādama tālāk. Tad tēviņā pamostas stipra kaislība. Viņam tā jādabū. Mātīte aizbēg. Viņš dodas tai pakaļ. Ķērcošā riesta rotaļā viņi dzenā viens otru. Ierodas otrs tēviņš. Tam ir *brētliņa* jeb ķilava (*Clupea sprathus* L. var. *baltica*) knābi. Arī tas grib viņu. Šaubīdamās viņa nolaižas smiltī, sacel stāvu spalvas, paplēš spārnus un nezina, kuŗu lai ņem. No jauna sākas lidojumu rotaļa, atkal dzirdama priecīga čivināšana un lakstošanās. Beidzot viņa par vīru izraudzījusi tomēr pirmo tīkotāju. Pēc dažām dienām mazajā, dažiem salmiem izklātajā ligzdā ir divas zaļģanas, tumši plankumotas olas. Drusku tālāk abi lielākie upes zīriņi, tāpat trokšņodami un čivinādami, arī ir atraduši viens otru. Viņu knābji ir gaišāki un knābju gali tumšāki kā jūras zīriņam. Arī viņu balss ir asāka un cietāka. Drīz viņi izvijuši zālē ligzdas. Mazie zīriņi riņķo virs mūsu galvām. Sudrabaini baltis vizuļo viņu maigais apģērbs pret augstajām, tumši zilajām debesīm. Viņi nav lielāki par cīruli. Mugura tiem maigi pelēka, galvvidus melns. Piere balta, tādēļ arī tos sauc par baltpieriem (*albifrons*). Tie turas nomaļus no saviem lielākajiem radniekiem un rok ligzdas savrup. Ligzdas neizklāj salmiem. Bālas oliņas guļ uz kailas zemes. Kad ir pagājušas dažas nedēļas, apmeklējam vēlreiz zīriņu perēšanas vietas. Mazā zīriņa ligzdā ir vēl viena ola, un tai blakus tup pavisam niecīgs mazulis, kam ir smilšu krāsa. Viņš sauc pavisam klusu „čirp“. Drīz ierodas māte, nolaižas smiltī un izbrīnējusies apskata savu mājīgo nometni. Spārni viņai sakrustoti virs astes. Tad tā tipina mazajām kājiņām arvien tuvāk ligzdai, sacel mīkstās vēdera spalvas un, draudzīgi čivinādama, apsedz mazo ligzdiņu. Mazajam apakšā ir karsti, viņš izbāž galviņu no spārnu apakšas, iekampj gaisu un atkal pazūd. Pēc kāda laika to sāk mocīt izsalkums. Viņš parāpjas zem mātes vēdera mazliet uz priekšu un kliez, cik vien stipri spēj, jo ir jau ieraudzījis tēvu, kas lido šurp ar mazu zivtiņu knābi. Šaubīdamies viņš lido apkārt nometnei un kliez „žuit, žuit, čivivi“, tad nolaižas zemē, tipina uz ligzdu un baro mazuli. Lai gan zīriņu nometnē nereti ir troksnis, strīdi un ķildas, skaņi kliedzieni „ķip, ķip, ķirra ķirrārā, ķirrārā“, tomēr tur rit brīniskīga ģimenes dzīve, kas pilna maiguma un svētuma. Un kad jaunie vilnas kamoliši tekā pa smilti un slēpjas no karstajiem saules stariem zem sarmotā kārķla lapām, kamēr viņu vecāki lido šurpu turpu barību gādādami, tad aug prieks par kluso mieru. Bet turpat blakus Mangaļsalā lielgabali uzbuŗ gaisā baltus mākonīšus un loŗmetēji nervōzi strādā, apstrīdot pasaku par mūŗīgo mieru.

Zīriņi nav vienģie klusās salas apdzīvotāji. Apkārt skraida tur arī *pelēkie tārtni*. Viņiem ir īss knābītis, apaļa galviņa, melnbalta piere un melnbalta kakla saite. To kājiņas ir izveicģgas, kustas neticami ātri. Īsiem, grūdienveidģgiem spārnu sitieniem zemu lido *smilšu tārtnis* [*Charadrius (Aegialites) hiaticula hiaticula* L.] pāri apaļajiem uzkalniņiem un ziedošajām ceturmauragām. Mīkstu, gandrīz ŷelabu pilnu balsi viņš sauc „tū-it, tvī“, un no ielejas skan gaisā pretī mazliet dreboša stabulēšana „tuili, tuili, tuilililili“. Tārtniem ir kāzu laiks, un cauru dienu dzirdam viņu

riesta dūdošanu. Kaut kur smiltī tie izkašņā seklu iedobumu un iedēj četras smilšu krāsas plankumotas oliņas. Ja pieejam ligzdiņai par tuvu, tad māte piepēši saslimst, bēguļo pa smilti, paklūp un salauž spārnu, kas pagriežas ačgārni pret ķermeni. Bet ja tuvojamiem mātei, tad viņa steidzas tālāk un piepēši pavisam vesela aizlido. — Kāpās dzīvo arī *upes tārtiņš* [Charadrius dubius curonicus Gm., Charadrius minor M. et W.; Aegialites curonicus Beseke]. Viņš ir nedaudz mazāks par smilšu tārtiņu. Duŗas acīs viena viņa pazīme: pavisam melnais knābītis. Smilšu tārtiņam knābītis dzeltens, melnu galiņu. Upes tārtiņu sauciens arī skan citādi. Smilšu tārtiņš sauc „tū-it“, bet upes tārtiņš „tiū“. Pēc kāda laika no tārtiņu ligzdām izcāpo mazas spalvu bumbiņas gaŗām kājām. Sākumā tās nevarīgi meimuro apkārt, bet jau pēc dažām dienām skraida kā ar skrituļķurpēm kopā ar vecākiem kalnup un lejup.

Kāds lidojoŗš krusts lagūnas krastā virs zaļās zāles dūko nebeidzami ilgi: „di dlidlidli, tĵip, tĵip, tĵip — —“. Viņam ir gaŗas sarkanas kājas un gaŗš knābis un kakls. Tā ķermenis ir slaiks, un slaiki arī viņa spārni. Tad ņis krusts nolaiŗas zālē vai uz kāda paaugstinājuma, — viņš ir *plavu tilbīte* jeb plāvsvilpis [Tringa totanus totanus (L.), Totanus calidris L.]. Viņš paloka savus ceļus un sauc. Beidzot viņš pazūd zālē, jo tur ir viņa ligzda ar četrām slaidām brūnām, tumŗi plankumotām oliņām. Pāri lagūnai lido daŗi ķŗi un kāda *vētras kaija* jeb kajaks (Larus canus canus L.). No niedrēm dzirdam skarbo niedŗu strazda [Acrocephalus arundinaceus arundinaceus (L.), Calamoherpe turdoides M. et W., Salicaria turdoides W.] dziesmu un *lauŗa* jeb papja (Fulica atra atra L.) aicinājumu, bet pāri ganībām skraida ņūpojoŗā lidojienā *ķŗvīte* [Vanellus vanellus (L.), Vanellus cristatus M. et W.].

Ir augusta beigas. Kāpās un lagūnā izperētie putniņi ir sen jau lieli izauguŗi un labi prot lidot. Ķŗvītes jau kopŗ laba laika lasās baros, pa 20—30 kopā, un tagad gandrīz jau visas aizlidojuŗas uz Afriku. Sācies putnu gāju laiks. Salas dienvidkrastā, kur lagūna savienojas ar jūru, salasās putnu bari. Gaŗās baltās rindās sēd krastā vecie un jaunie ķŗi un zŗiņi. Lielākā tiesa no tiem ir ņās vietas vasaras iemītnieki. Viņi ir pagriezuŗi savus knābjus pretī vējam. Starp tiem ir daŗas vētras kaijas un lielās *reņģu kaijas* (Larus fuscus fuscus L.), kuŗām ir melni spārni. Seklajā lagūnas ūdenī āļējas *ŗņībŗu* [Calidris (Tringa) alpina alpina (L.), Tringa cinclus L.] bari. Starp tām ir daŗi veci tēviņi, melniem vēderiem. Nokārtām galvām ņŗībŗites uzcīŗi skraida ņurpu turpu un medī niecīgos dzīvnieceiņus, kas bariem mudŗ ūdenī un izskalojumos. Piepēŗi viss pulks paceļas spārnos un kā brūns mākonis ņvīkstēdams aizlido. Reizēm kā uz pavēli metas sāņus, mirkli pazib kā balts mākonis, aizlido uz jūru un pazūd. Citreiz āŗi atgrieŗas atpakaļ un knābjiem rakņājas smiltīs, it kā nemaz nebūtu lidots. Starp ņŗībŗītēm skraida arī daŗas *līkŗņībŗites* [Calidris (Tringa) ferrugina (Brūnn), Tringa subarquata Gūldenst.]. Viņām ir pagaŗš līks knābis un krūtis pa daļai rūsas brūnumā. Nomaļus skraida daŗi *trulŗi* [Calidris (Tringa) minuta Leisl.]. Viņi atgādina mazās ņŗībŗites, bet ir vēl mazāki un pavisam bez melnuma uz vēdera.

No tālienes atskan skaļi, tālu skanoŗi svilpieni „tuh, tuhtuhtuh“, un tad lido ņurp septiņās gaiŗas lielas, stipri slaidas tilbītes, nosēzdamās lagūnā zemē. Tām ir gaŗas zaļas kājas un gaŗi knābji, kam gals uzliekts uz augŗ. Viņas lepni staigā apkārt, meklē dūņās barību un atkal skaļi kliegdamas aizlido. Tās ir *lielās tilbītes* [Tringa (Totanus) nebularia (Gunn.), Totanus glottis L.], kas ņeit ieraduŗas no ziemeļiem. Pa starpām dzirdam arī *tumŗās tilbītes* [Tringa erythropus (Pall.), Totanus fuscus L.] īso „tĵūhīt“. Viņa ir tikpat liela kā iepriekŗējā, bet tā ir tumŗu krāsu, un kājas viņai brūni sarkanas. Visur skan mazo *gaiŗo tilbŗu* [Tringa (Totanus) glareola L.] saucieni, kuŗas tāpat nespēj klusēt kā lielās tilbītes. Lagūnas pretējā krasta zālē stāv lielā melnmugurainā *melnā puskuitala* [Limosa limosa limosa (L.aegocephala) L.]. Viņa izskatās līdzīga lielajai tilbītei, bet ir daudz lielāka par to. Viņai, salīdzinot ar mazo ņauro galvu, ir stipri gaŗš, turklāt vēl uz augŗu izliekts knābis. Kur ir ataugusi zāle, no zāles rēgojas brūnās *gugatņu* [Philomachus (Povoncella, Machetes

Totanus) pugnax (L.)] galvas. Visi gūgatņi ir vienādi brūni-pelēki. Nevienam gūgatnim pašlaik nav tās lepnās raibās spalvu apkaklītes, sarkano un dzelteno kārpju sejā, kādas pavasarī grezno tēviņus. No jūras atskan spalgs, ass svilpiens. Atskatāmies un redzam krastā divus melnbaltus putnus sloku lielumā, gaŗu sarkanu knābi un ļoti īsām, spēcīgām, sārtām kājām. Tās ir *jūras žagatas* (Haematopus ostralegus ostralegus L.), kas bieži sastopamas Sāmsalā, bet perē arī Garnikavā pie Gaujas ietekas. Saules apspīdētas viņu kontrastainās krāsas uz dzeltenās smilts vai pret zilajām debesīm izskatās sevišķi brīnišķīgas.

Ir tādas dienas, kad jūrmala šķiet izmirusi. Izņemot dažas kaijas, tuvu un tālu neredz neviena putna. Bet kad laba diena lidošanai, visas malas ir atkal putnu pilnas. Kādu dienu atlido zaļganzeltenie, tumši lāsainie *dzeltenie tārtiņi* jeb sējas putni [Charadrius apricarius apricarius (Ch. pluvialis) L.]. Par jūrmalu tiem nav nekādas jēgas, ne saprašanas, bet viņi prot gan cienīt plašo sauso pļavu. Lielās ganības dzeltenos tārtiņus mīļi sagaida. Viņiem ir tāds pats izskats kā smilšu tārtiņiem, tikai viņi ir lielāki. Apmēram pa 10—20 kopā, mazākos un lielākos pulciņos tie klist apkārt pa pļavu un stabulē savus skaņos, mīkstos svilpienus. Kādu rītu dzeltenie tārtiņi ir jau aizlidojuši.

Veseliem bariem gāju putni lido gar mūsu jūrmalu gan dienu, gan nakti. Kad viņi naktī lido pāri apgaismotām vietām, tad gaismā, šķiet, viņi mazliet apmulst un sāk sasaukties. Skaņu mudžeklis tumšā naktī skan tik sveši! Kas tie ir par pulkiem, kas tur iet tumšo ceļu pretī savam mērķim, kurp ved viņus šis ceļš? Rietumu lielajām bākām šņākdami lido gaŗām milzīgi putnu bari. Stiprā gaisma viņus pievelk, tie lielā sparā lidodami atsitas pret rūtīm un durvīm, un daudzi no viņiem nositas. Mūs laikos lielās bākas īpašām ietaisēm apgaismo tā, lai putni tās var skaidri redzēt un izsargāties. Un mūsu bāka Daugavgrīvā? — Arī tā tālu met žilbinošu gaismu, arī tai gaŗām lido daudz putnu, un tomēr, šķiet, nevienam putnam nav kaitēts. Bākas sargs, kam es par to apprasījos, teica, ka visus tos gadus, kamēr viņš te kalpojot, neesot atradis nevienu beigtu putnu. Bet ne tikai bridēji un dziedātāji lido gar cietokšņa novadu. Te lido dažādu sugu peldētāji un arī dažs labs plēsējs. Daugavas un Gaujas vectekās un lagūnā dažu labu rudens vakaru lido gaŗām pīles. Te nereti nošauj arī tādas pīles, kas pie mums nemaz nedzīvo. Kad rudens saltām rokām ieķēras niedrājā un ūdens starp niedrēm sasilst ledū, tad arī jūrā salasās milzīgi pīļu bari. Mūsu vietējām pīlēm pievienojas ziemeļu viesi. *Mercpīles* [Anas platyrhyncha platyrhyncha (Anas boshas) L.], *gaŗkakļi* [Anas (Dafila) acuta acuta L.], *platknābji* [Spatula (Rhynchaspis, Anas) clypeata L.], *kriķļi* [Anas (Querquedula) crecca crecca L.] un *prīksķes* (Anas querquedula L., Querquedula circia Bp.) drīz aizlido uz rietumiem. Viņām seko *gaŗlakas* (Colymbus sp.), gūgatņi un lauči. Šo beidzamo vietu savukārt ieņem *gauŗi* (Mergus sp.), *ķerras* [Myroca (Fuligula) marila marila L.] un *švūksķi* jeb *baltvēderpīles* [Anas (Mareca) penelope L.]. *Gaigalas* jeb niras [Bucephala (Nyroca) glaucionetta, Glaucion) clangula clangula (L.)] lido skanošiem spārnu vēciņiem pāri ūdeņiem. Un tad nāk īstie ziemeļu putni, *kaupas* jeb kakauļi [Clangula (Harelda) hyemalis (L.), Harelda glacialis L.]. Ik dienas atlido klāt jauni putnu bari, un drīz viņu ir tūkstošiem. Tie apklāj horizontu gaŗām melnām svītrām. Starp viņiem ir daži *jūras teteri* [Oidemia (Melanitta) fusca fusca (L.)], melnās pīles [Oidemia (Melanitta) nigra nigra (L.)], reizēm arī kāda *puķu pīle* jeb gaga [Somateria mollissima mollissima (L.)], *jūras kraukļi* [Phalacrocorax carbo carbo (L.)], *ziemeļu lumes* [Uria lomvia lomvia (L.)], vai arī kāds *alks* (Alca torda L.). Arī viņi pazūd viens pēc otra, un paliek tikai kaupas jeb kakauļi arī tad vēl, kad jūras krastu jau klāj ledus. Kā spoku balsis skan pāri stiklainajam ūdenim „au, auli, au, au, auli!“ Klusi ienirst tumšie gaŗastainie putni ūdenī, lai tur barībai noķertu dažas šķīvju gliemenes, un atkal iznirst.

Reiz bākas sargs skatījies lejā uz Daugavu, kad ieteka bijusi klāta ledus gabaliem. Tur viņš krēslā redzējis kādu vīru, kas gulējis uz ledus gabala. Licies, ka viņš grib uzcelties, bet tad pārslidējis pāri malai un nogrimis dzelmē. Sargs ātri noskrējis lejā krastā, iekāpis laivā un izbraucis

upē, lai nelaimīgajam palīdzētu. Tad uzpeldējusi kāda galva, apskatījusi glābēju stiklainām acīm un nogrimusi. — Tas bijis liels ronis (*Phoca irtulina* L.).

Kad pēc gaŗajām ziemas naktīm krāc jūrā vētra, ledus sega lūst un putaini viļņi dzenā roņus, tad gaviļē stipri lielā *melnspārnu kaija* (*Larus marinus* L.), un *ziemeļu gulbis* [*Cygnus cygnus* (L.), *Cygnus musicus* Bechst.], ceļodams uz dzimteni, iezvana pavasari.

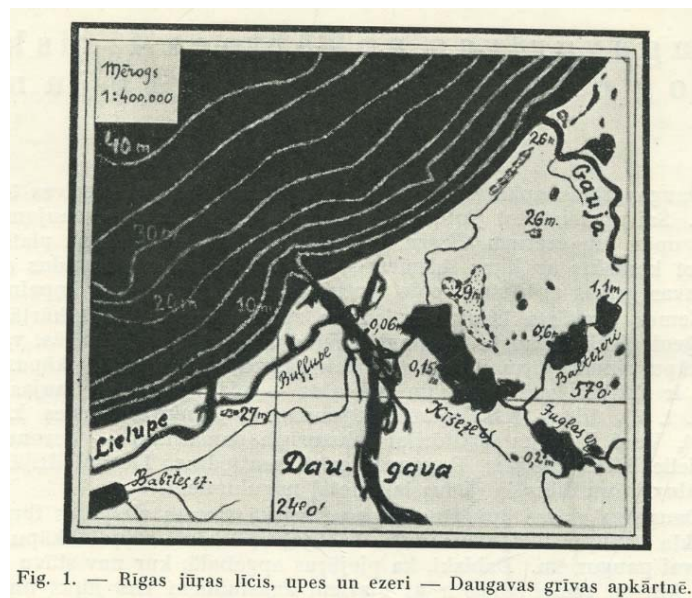
F. E. Štolls.
Tulkojis J. Meŗšēts.

Daugavgrīvas apkārtnes fiziski-ģeogrāfisks raksturojums

CIETZEME.

Daugavgrīvas apkārtnē ir diezgan tipiska lielas upes grīvas teritorija. Šai upei ietekot jūrā, veidojas delta, attekas un savienojumi ar citām upēm un ezeriem. Ezeru ir daudz, un tie ieņem lielas platības. Beidzot kontakts ar jūras ūdeņiem — Rīgas jūras līča dienvidus daļu. Daugavas grīvas apkārtnē veido īpatu sauszemes un ūdeņu kopainu.

Zemes virskārta Daugavas ietekas apkārtnē ir galvenā kārtā pēdējā ģeoloģiskā laikmeta — aluvija veidojums: sēri upju grīvās, vairākas kāpu rindas jūrmalā un upju ielejās, no kurām dažas kāpas vēl tagad ir aktīvas (veidojošas un ceļojošas — pie Vecāķiem, Gaujas grīvas u. t. t.), ūdens izskalojumi, izgrauzumi, jaunizveidojusies kūdra u. t. t. Visai Latvijas teritorijai raksturīgie pamatslāņi — devona un citi cietie, klinšainie ieži, Daugavas grīvā neatsedzas. Tie guļ dziļāk — zem aluvija un diluvija (ledus laikmeta) nogulumiem.

Daugavas grīvas apkārtnē no orogrāfiskā (zemes virspuses formas) viedokļa ir jūras līdzenuma daļa, kas galvenā kārtā viļņota kāpu rindām vai pauguriem. Dabiski, ka piejūras apgabalā, kur nav stāvu klinšainu krastu, zemes virsa ir ar maziem augstumiem virs jūras līmeņa. Pirmais kāpu valnis starp jūru un Lielupi, tālāk starp jūru un Bullupi, pēc tam Daugavas labajā krastā tieši gar jūru —

nav sevišķi augsts un ļoti reti kur pārsniedz 10 metrus. Augstākas vietas ir tikai Gaujas grīvas tuvumā, kur pirmais valnis pārsniedz 20 metrus. Otrā kāpu rinda gar Lielupes labo krastu, pāri Bolderājai, pāri Rīnužiem, Kalngalciemam — ir jau augstāka, un daudzās vietās tā sniedzas pāri 20 metriem. Starp Ķīšezeru un Kalngalciemu paceļas augstumi līdz 29 m virs jūras līmeņa. Tie ir arī visaugstākie visā Daugavgrīvas apkārtnē (skat. 1. fig., kur atsevišķi parādītas visas 20 metru virs jūras līmeņa augstākās vietas).

Vispār reljefa attīstība kāpu rajonos, arī Daugavgrīvā, ir dažāda: starp kāpām varam atrast diezgan plašas absolūti līdzenas vietas, kā Buļļmuižas salas rietumu gals, plašā Gaŗciema (Langciema) apkārtnē u. t. t. Kāpu nogāzes, turpretim, vietām ir ļoti stāvas — sevišķi Vecāķu un Gaujas aktīvajām kāpām — kur tās var sasniegt slīpumu pāri 45°. Neapstājoties pie citiem mazāk šie interesantiem fiziski-ģeografiskiem elementiem, atsevišķi raksturosim *zemes magnētiskā lauka īpašības*.

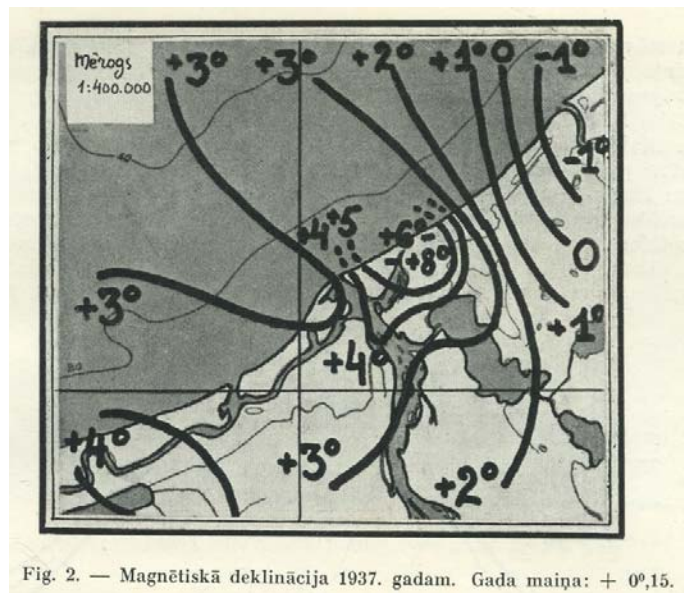

Fig. 2. — Magnētiskā deklinācija 1937. gadam. Gada maiņa: + 0°,15.

Pagājušā gadsimtenī parādījās pirmie magnētiskās deklinācijas un inklinācijas mērījumi Daugavgrīvas apkārtnē. Tā 1818. gadā magnētiskā deklinācija te ir bijusi — 13° (kompas rādīja 13° uz rietumiem no patiesā, ģeografiskā meridiāna); 1857. gadā novērota — 7°. Kā zināms, zemes magnētiskais lauks no gada gadā pakāpeniski mainās, t. i. elementu vērtības nepaliek visu laiku vienas un tās pašas — to sauc par sekulārvariāciju. Te jau 19. gs. ievērots vēl kas cits: Daugavgrīvas un Rīgas magnētisko elementu vērtības vispār atšķiras no apkārtnes punktu vērtības. Jo biežāks kļūva mērījumu tīkls Daugavas grīvas apkārtnē, jo spilgtāk noskaidrojās apkārtnes magnētiski anomalā daba. Savelkot kopā visus mērījumus (deklinācijai to jau ir pietiekoši daudz), var uzrādīt apkārtnes izogōnu karti. Izogōnas ir līnijas, kas savieno vienādas deklinācijas vērtības, un šī kopaina norāda deklinācijas raksturu mūsu apskatāmajam apgabalam. Karte, 2. fig., ir konstruēta pēc apmēram 50 novērojumu vietu datiem un rāda magnētiskās deklinācijas vērtības 1937. g.; t. i. visi dažādā laika novērojumi korrigēti uz sēkulārvariāciju un doti uz priekšu izvēlētai epochai (gadam), piem., 1937. gadam. Dominējošā vērtība, kā redzam, ir plūs 3°. Izceļas Vecāķu anomalijas kodols: tur vietām deklinācijas sasniedz plūs 8°. Austrumos no šī Vecāķu centra deklinācija paliek mazāka, līdz kamēr pie Gaujas grīvas no 0° top par —1°. Anomalijas gradients (kritums) maksimāli sasniedz 9° uz 10 km! Deklinācijas maiņas gadā ir + 0°,15*. Piemēram, vietā, kur deklinācija 1937. gadam uzrādīta +3°, 1935. gadā ir: +3° — (plūs 0°,15*X2) = +2°,7; 1940.

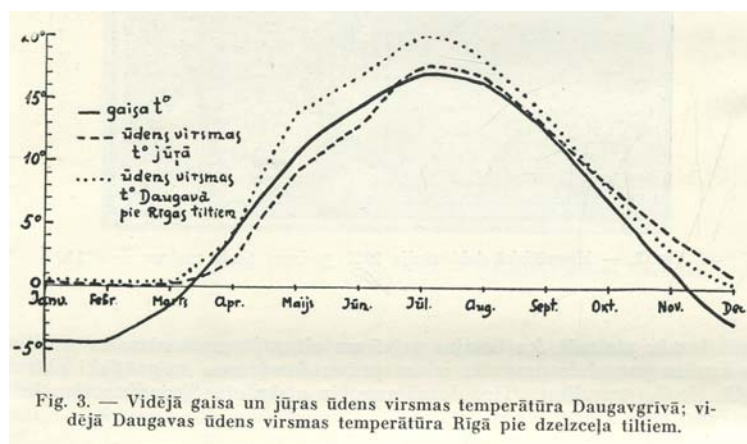
gadā tur būs: plūs $3^{\circ} \div (\text{plūs } 0^{\circ},15 * X 3) — \text{plūs } 3^{\circ},45 * — \text{plūs } 3^{\circ},5 *$. Magnētiskā inklinācija 1937. gadā Daugavgrīvas apkārtnē ir ap $71^{\circ},15 *$ un magnētiskā lauka horizontālā intensitāte dažādiem punktiem: no 0,16—0,17 abs. vienībās.

Lai gan Daugavgrīvas apkārtnē pēc līdzšinējiem datiem magnētiski izceļas mūsu teritorija, tomēr jāsaprot, ka arī visa Latvijas teritorija, līdzīgi Austrumprūsijai, Zviedrijai, Somijai, Igaunijai, dod sarežģītu magnētiskā lauka ainu. Visu elementu izolīnijas lokās, veido salas, kas liecina par zemes lodes magnētiskā lauka traucējumiem, kuŗu cēloņi ir vietējie apstākļi. Kādi vietējie apstākļi dominētu Daugavgrīvas apkārtnē — nav zināms. Vai traucējumus rada dziļie kristalliskie dzelzs savienojumus saturošie ieži — vai iespaidu rada jau virskārta? Interesanti tomēr atzīmēt, ka Gaujas grīvā un citur jūrmalā atrastas smiltis, no kuŗām parastais magnēts izlasa prāvu daudzumu magnētiski aktīvo FeO, Fe₂O₃ graudiņu. Tie, domājams, ir atskaloto Skandināvijas kristallisko iežu sadrupšanas atliekas.

ŪDEŅI.

Jūra.

Rīgas jūras līča līdzenais, smilšsainais, mazrobotais dienvidu krasts norobežo Daugavgrīvas apkārtnes sauszemi. Dziļumi jūras piekrastē aug samērā lēni un vienmērīgi. Ja neievērojam Daugavas sanesumus, kas jūras dibena reljefu iespaido apm. 5 km no pašas ietekas — jūra 5 m dziļumu parasti sasniedz tikai 1 km no krasta, 10 metrus — 2 km, 20 metrus — 5—6 km, 30 metrus — 8 km un 40 metrus — 13 km no krasta (skat. 1. fig.). Pēdējais ir arī jau apmēram Rīgas jūras līča dziļums. Dziļākas par 53 m vietas (līča maksim. dziļumi ir SE un E no Roņu salas) Rīgas jūras līcī ir reti sastopamas. Rīgas jūras līcis ir seklākais Baltijas jūras līcis. Baltijas jūras vislielākais dziļums ir 463 m, bet dominējošais dziļums ir mazāks par 250 m. Daugavgrīvas apkārtnes jūras dibenā ir smalka smiltis un glūda. Akmeņi dibenā gandrīz nav sastopami.

Jūras līmenis nav nemainīgs. Ja arī atskaitām parasto viļņošanos un periodiskās līmeņa maiņas, novērojumos konstatējam vispārēju līmeņa stāvokļa maiņu. Ilgstoši N vēji sadzen ūdens masas līča dienvidus daļā, un Daugavgrīvā ūdens ceļas; tāpat — otrādi. Pēc ilggadīgiem novērojumiem Rīgas jūras līcī maksimālā starpība starp zemāko un augstāko līmeni jūrā sasniedz 1,6 metrus (še nav ņemta vērā ūdens līmeņa maiņa Daugavā, ko iespaido upes pavasara plūdi). Šo nepilno 2 metru pietiek (normāli tātad mazāk), lai rudenos pie ilgstošiem N vējiem Daugavgrīvas apkārtnes zemās

plāvas pūrplūstu. Jūras ūdens temperatūras mērījumi Daugavgrīvā no 1930. līdz 1934. g. norāda, ka jūras ūdens virsējā kārtā ir vēsāka par gaisu pavasaŗa mēneŗos un vasaras pirmajā pusē; pēc tam jūras ūdens, vidēji ņemot, nedaudz siltāks par gaisu; seviŗķi tas manāms rudenī un ziemas sākumā (skat. 3. fig.). Dabiski, ka ūdens nespēj tik ātri atdzist kā gaiss. Ūdens vidējā temperatūra maksimumu 17°,6 sasniedz jūlijā. Visaugstākā temperatūra 21°,5 minētajā novērojumu posmā ir bijusi 1932. gadā. Minimālā temperatūra ir parasti sasalŗanas temperatūra, vai arī nedaudz zem 0° — sālā un pārsālītā ūdens temperatūra. — 0,6° ūdens temperatūra ir novērota 1931. gada janvārī.

Fig. 4. — Ledus sablīvējumu (torosu rinda jūrā, pie Daugavgrīvas.

Mūsu jūras ūdeņu termiskajā gaitā ir interesantas ledus sezonas. Pēe ilggadējiem novērojumiem jūrā pie Daugavgrīvas ledus parasti parādās tikai janvāŗa otrajā pusē (29. I), lai gan retos gadījumos ir novērots jau 25. decembrī. Jūras aizsalŗana notiek ap 6. II (visagrāk novērots 12. I). Ledus salūst jūrā vidēji 3. III (visvēlakais 23. IV, kā tas bija 1928./29. g. bargajā ziemā). Galīgā atbrīvoŗanā no ledus ir ap 5. IV (visvēlakais 15. V). Vidējais dienu skaits, kad jūra pārklāta ar ledu pie Daugavgrīvas, ir 50, vislielākais līdz ņim atzīmētais — 129. ņinī laikā cieta ledus sega normāli turas 15 dienas, visbargākās ziemās — 97 dienas. Kā redzam, rudenī un ziemas sākumā jūras ūdens vēl ir samēra silts, un ir vajadzīgs apm. 30 sala dienas (dienas ar vidējo gaisa temperatūru zem 0°), lai rastos ledus. Tuvāk, varbūt, ņo sakarību starp gaisa temperatūru un ledus sezonas iestāŗanos raksturo negātīvo vidējo dienu temperatūru summa. Tā, Daugavgrīvā vidējām dienu temperatūrām summā jāsakrājas apm. 200 negātīviem grādiem, lai jūrā parādītos ledus. Ledus sezonu Daugavgrīvas tuvumā iespaido arī vēji, īpaŗi sākumā un beigās. N un S vēji sadzen ledu, resp. atbrīvo piekrasti, ja ledus in kustoŗs. Daŗreiz, īpaŗi pavasaŗos, var novērot Daugavgrīvā lielus ledus sablīvējumus jeb torosus. Tā pēc bargās 1928./29. g. ziemas 13. martā, pūŗot NW vētrai, parādījās pirmie sablīvējumi. Vēlāk 29. un 30. martā, kad cieŗo segu vairākkārtīgi irdināja atkuŗņi, NW un N vētras sablīvēja gar visu dienvidu piekrasti augstus torosu vaļņus. Lielākais no tiem, pretim Bulduriem, sniedzās 16 m augstumā. Torosi, noguluŗies piekrastes sēkļos, neizzuda vēl ilgi pēc tam, kad ledus jūru atbrīvoja. Daugavas mutē tos vajadzēja likvidēt ledlauŗiem (skat. 4. fig.). Cietās segas ledus biezumus parasti ir ap 45 cm. ņai bargajā 1928./29. g. ziemā ledus kārtā sasniedza 65 cm biezumus.

Rīgas jūras līŗa ūdens ir saldāks par Baltijas jūras centrālo daļu. Tā sālums niecīgs, salīdzinot ar ņkeana normālo ūdeni. Pēdējā sālums ir 35‰ (35 pro mille, t. i. 35 g sāļu 1 litrā ūdens); Rīgas jūras līŗa parastais sālums ir 5‰. Pavasaŗī un vasarā, kad vairāk ieplūst saldā upju ūdens, līŗa

dienvidu daļā sāļums vēl mazāks: $4^0/00$. Tiešais Daugavas iespaids, kas rada niecīgu ūdens sāļumu, no $0^0/00$ līdz $4^0/00$, sniedzas virspusē līdz 15 km tālu no upes ietekas, tāpēc Daugavgrīvas tuvumā jūras ūdenim ir ļoti maz sāļuma. Daugavas ūdeņus arī vēji var vai nu pieskalot, vai atskalot krastam, kādēļ jūras līča ūdens sāļums vēl mainās.

Ķīmiskais sastāvs normālajā jūras ūdenī no visiem jūras ūdenī esošiem sāļiem sastāda: 78% NaCl, 11% MgCl₂, 5% MgSO₄, 3% CaSO₄, 2% K₂SO₄ un vēl nedaudz CaCO₃, MgBr₂ u. c. Jūras ūdenī pārsvarā ir chlōrīdi un maz ir karbonātu, turpretim upes satur relatīvi vairāk karbonātu un mazāk chlōrīdu. Upju ūdenī sāļu koncentrācija vispār ir ļoti vāja. Mazākās iekšzemes jūrās un jūras līčos, kur ietek lielāks vairums upju ūdens, ķīmiskais sastāvs var vairāk vai mazāk atšķirties no normālā. Jaunākie pētījumi Rīgas jūras līcī rāda sekojošas iōnu attiecības: Na' pret Cl' 0,55; SO₄'/Cl' 0,14; Mg''/Cl' 0,07; Ca''/Cl' 0,03; K'/Cl' 0,02.

Jūras *dinamikas* kustību parādības — viļņošanās un strāvas, Rīgas jūras līcī vēl maz pētītas. Bez šaubām, Daugava, piemēram, ar savu ūdeņu daudzumu rada īpatnēju jūras strāvojumu sistēmu, īpaši līča dienvidu daļā. Jūras viļņošanos un strāvošanos rada arī vēji. Viļņošanās Rīgas jūras līcī ir īpata. Viļņi ir īsāki un stāvāki. Maksimālais novērotais viļņu augstums ir 4 m. Paisumu un bēgumu vēl var konstatēt pie Liepājas ar vidējo vērtību vairākos centimetros, bet Rīgas jūras līcī to nav.

Upes.

Daugava ir lielākā upe nevien Latvijā, bet arī par visām upēm, kas ietek Baltijas jūrā. 1003 km garumā tā savāc ūdeņus 83000 km² lielā apgabalā — upes baseinā. Pie ietekas Daugavas platums nav vislielākais: upi no Rīgas līdz grīvai, rēgulēdams un granītā iežogodams, jau pārveidojis cilvēks. Tamdēļ pašā grīvā, kontaktā ar jūru, Daugava ir tikai apm. 425 metrus plata. Daugavas dziļums pašā upes augšgalā ir ap 0,4 m, pie Vitebskas līdz 6 m, lejpus Doles vairāk par 6 m un Rīgas ostā no 7 līdz 12 m. Kuģu ceļu no Rīgas līdz jūrai (pāri smilšu sanesumiem deltā) uztur ap 8 m dziļumā.

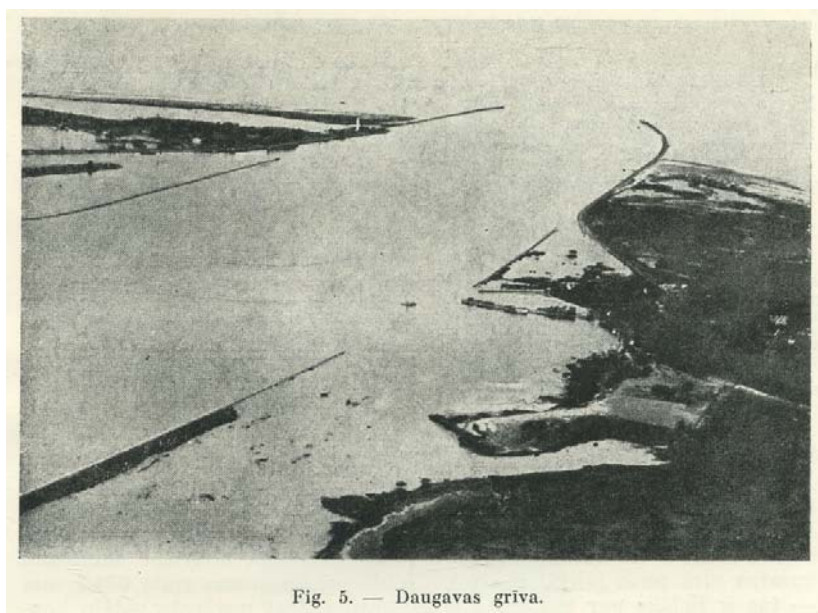

Fig. 5. — Daugavas grīva.

No Rīgas līdz grīvai Daugava tek ļoti lēni, jo 20 km garumā kritums ir apm. 0,4 m. Daugava jūrā gadā caurmērā ievada ap 21 km³ ūdens. Upes ūdens temperatūru un tās gaitu pie Rīgas redzam 3. fig. (Novērojumu laiks 1930.—1934. gads.) Lielākajā gada daļā Daugavas ūdens, kā redzams, ir siltāks par jūras ūdeni. Tikai rudenī, kad upes atdziest ātrāk par jūru, Daugavas ūdens ir vēsāks par jūras ūdeni. Siltākajā mēnesī, jūlijā, Daugavas ūdens caurmērā ir 20,1° silts, pie kam maksimālā temperatūra novērojumu posmā sniedzas līdz 24,5°.

Interesanti ir dati par ledus sezonu Daugavā. Ilggadīgos (pāri par simts gadu) novērojumos konstatēts, ka Daugava lejas galā (pie Rīgas) aizsalst ap 24. XI un ledus iziet ap 5. IV. Bijuši gadi, kad Daugava aizsalusi 28. X (1831. g. — visagrāki novērotā aizsalšana) un ledus izgājis 5. V (1659. g. — visvēlākā ledus iziešana). Ledum ejot Daugavā, arvien ūdens līmenis ceļas, kas sevišķi sajūtams pie Rīgas. Vidēji līmenis pie Rīgas ceļas par 2,7 metriem, minimāli 1,7 metru un maksimāli — 1893. g. Daugavas līmenis plūdu laikā pie Rīgas bija cēlies par 3,95 metriem. Pēc bargās ziemas 1928./29. gadā plūdu laikā līmenis cēlās par 2,83 m. Daugavgrīvā ūdens līmenis plūdu laikā ceļas mazāk. Kopā ar vēja iespaidu lielākā celšanās šē novērota 1899. g. līdz 2 metriem.

Lielupes lejas gals un atteka, ko sauc par Buļļupi, arī pieskaņas Daugavgrīvas apkārtnē. Platuma, dziļuma un satiksmes ziņā Lielupe ir otra ievērojamākā Latvijas upe. Lejas galā tā ārda vecās kāpas un samērā nesēn ir pārrāvusi kāpu valni pie Buļļu cierna, tā izveidodama tiešo ieteku jūrā. Agrāk tā ietecējusi Daugavā; šo atlikušo attekas zaru sauc par Buļļupi. Lielupe tek ļoti lēni. Posmā no Jelgavas līdz ietekai jūrā, 71 km garumā, tās kritums ir tikai 0,2 metra. Upes lejas galā sastopamie dziļumi: netālu no Bulduru tilta līdz 12 m, no tilta līdz jūrai upes vidū līdz 5 m, bet apakšūdens delta un smilšu sanesumi ietekas vietu paseklina līdz 2 metriem un vēl vairāk.

Ezeri.

Daugavgrīvas apkārtņē ir šāda lielāku ezeru sistēma: Ķīšezers, Baltezeri, Juglas ezers. Caur abiem Baltezeriem un Ķīšezeru Gauja savienojas ar Daugavu. Ķīšezers ir 10-tais ezers pēc lieluma Latvijā un ieņem 17,6 km² lielu platību. Ezers vidū caurmērā ir 3 — 4 m dziļš, bet sastopamas arī bedres ar dziļumiem līdz 7 m. Lielais Baltezers ir 5,9 km² liels, maksimālais dziļums līdz 7 m. Mazais Baltezers 1,9 km², maksimālais dziļums līdz 10 m. Juglas ezers — 5,7 km² liels, bet sekls; lielākais dziļums nedaudz pārsniedz 2 metrus. Ezeru grunts ir smilts — jo tie veidojušies seno kāpu rajonā un uzskatāmi par piejūras ezeriem, t. i. tādiem, kam savā laikā bijis ciešs sakars ar jūru. Visskaidrākais ūdens ir Baltezeriem, bet Juglas ezerā jau 1,3 m dziļi nogremdēta balta ripa (Sekki disks) nav vairs redzama. Ledus Daugavgrīvas apkārtnes ezeros sedz virsmu apm. 5 mēnešus un sasniedz 40—70 cm biezumu (tāds pats biezums ir arī upju ledum). 1. figūrā skaitļi pie ezeru krastiem rāda ezeru vidējā līmeņa augstumus virs jūras līmeņa.

KLIMATISKIE ELEMENTI.

Daugavgrīvas klimatiskie elementi ir sakopoti 25 gadu sistēmatiskos novērojumos, pie kam daži elementi, piem., gaisa temperatūra, atļauj atrast vidējās vērtības vēl lielākā laika sprīdī.

Tabulā redzam sekojošos vidējos un ekstrēmos elementu skaitļus.

Kā tabulā redzam — gada vidējā temperatūra Daugavgrīvā ir 5,9°. Nedaudz lielāka tā ir Rīgā. Interesanti ir arī novērotie ekstrēmie skaitļi temperatūrai un gaisa spiedienam. Gaisa mitrums, ja to salīdzina ar Rīgu, dabiski, Daugavgrīvā lielāks, un caurmēra maksimu tas sasniedz ziemā. Vissausākais gaiss ir jūnijā. Lielākie nokrišņu daudzumi vasaras otrā puse jūlijā, augustā. Nokrišņu

daudzums gadā 631,7 mm — tas ir lielāks par tanī pašā laika posmā Rīgā novēroto vidējo kopdaudzumu — 628,2 mm. Vētrainu dienu skaits Daugavgrīvā gadā nav lielāks kā Rīgā: kopsummā caurmērā 7,9% vai 29 vējainas dienas gadā. Visbiežāk vētra novērojama rudenī, sākot ar oktōbri līdz februārim, vismazāk jūnijā un jūlijā. Klasificējot vēja virzienus, redzam, ka visvairāk atkārtojas SW, pēc tam S un N. Arī stipruma ziņā šo virzienu vēji, ieskaitot arī NW, ir visspilgtākie. Miglaino dienu skaits Daugavgrīvas apkārtnē vidēji ir 48 dienas gadā. Vismazāk miglu jūlijā, visvairāk martā un oktōbrī. Dienu skaits ar nokrišņiem Daugavgrīvā ir diezgan liels — 50% — t. i. puse no visām dienām, pie kam maksimāli dienā ir bijis dažreiz 67,7 mm nokrišņu (6. fig.). Vētras brīdinājumus jūrniekiem un zvejniekiem — kōnu kombināciju veidā izliek mastos pie Daugavgrīvas bākas, Mangaļos un Buļļos. Stipra vēja signāls ir melna bumba, NW vētras — kōns ar pamatu uz leju, apgriezts kōns — SW vētras, divi kōni ar pamatnēm uz leju — NE vētras, tie paši divi apgriezti — SE vētras; orkānveidīgas vētras — divi kōni, salikti ar pamatnēm kopā. Naktī šos signālus atvieto ar baltu un sarkanu uguņu kombināciju.

	Janv.	Febr.	Marts	Apr.	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Caurmērā gadā	Maks.	Min.
Gaisa temperatūra	-4°,2	-4°,2	-1°,5	4°,3	10°,4	14°,6	17°,1	16°,2	12°,4	7°,1	2°,7	-2°,7	5°,9	32°,7	-29°,0
Gaisa spiediens mm . . .	761,3	760,9	759,4	760,6	760,7	759,3	758,3	758,6	761,2	760,0	761,2	760,0	760,5	799,1	717,6
Gaisa mitrums, relatīvs % . . .	93,7	92,5	89,1	83,5	79,9	79,7	80,8	83,1	85,8	89,5	92,4	93,2	86,9		
Nokrišņu daudzums mm . . .	38,6	32,2	32,2	36,8	46,4	67,5	86,8	84,9	53,0	57,0	50,3	46,0	631,7		
Vētrainu dienu skaits %/100 (no visām gada dienām)	10,6	8,9	7,6	5,2	4,1	3,3	3,4	5,5	6,8	11,7	10,1	10,1	7,9		
Miglainu dienu skaits %/100 (no visām gada dienām) (Rīgas dati)	13	12	23	18	4	3	1	6	16	21	19	19	13		

Latv. Univ. doc. Leonīds Slaucītājs.

LITERĀTŪRA.

- Arm. St. Ģeodezijas un Topogr. daļas* izdotās kartes mērogā 1:75.000, 1:400.000.
- L. Slaucītājs.* Magnētiskie mērījumi, izdarīti Latvijas teritorijā līdz 1932. gadam. L. Univers. raksti, matēm. u. dab. zin. fak. serija II, 4. Rīgā, 1932.
- L. Slaucītājs.* Par magnētisko deklināciju Rīgas apkārtnē. Daba Nr. 3, 1931. gadā. Rīgā 1931.
- Jūrniecības d-ta* izdota karte „Rīgas osta“, mērogā 1:25.000. Rīgā, 1930.
- L. Slaucītājs.* Ledus apstākļi Latvijas jūras ūdeņos 1928./29. gada ziemā. L. U. Meteoroloģiskā Institūta darbi Nr. 11. Rīgā, 1929.
- E. Zariņš un J. Ozoliņš.* Pētījumi par Rīgas jūras līča un Baltijas jūras ūdens ķīmisko sastāvu Latvijas piekrastē. Rīgā, 1934. (R. L. B. Zinātņu kom. rakstu krājumā).
- P. Stakle.* Hidrometriskie novērojumi Latvijā. Jūrn. d-ta izdev. Rīgā, 1931.
- V. Ozoliņš.* Latvijas ezeru skaits un platība. Folia zool. et Hydrobiol. Fol. IV Nr. 1. Rīgā, 1932.
- R. Meyer u. G. Baumann.* Mittelwerte der Temperatur 1886.—1910. Korrespond. bl. Naturf. Ver. zu Riga, Bd. LIX. Riga, 1927.
- L. Slaucītājs.* Ledus un miglas apstākļi Latvijas piekrastē. T. Tomāsa chrestom. „Latvija“. Rīgā, 1924.
- G. Baumanis.* Rīga un Daugavgrīva. Meteor. pārskats par 25 gadiem (1883.—1907.). Daba Nr. 2 1931. Rīgā, 1931.
- Bez tam darbā vēl izmantoti npublicētie Zemkop. ministr. Meteoroloģiskā biroja ūdens temperatūru dati un jachtas „Gundega“ savāktie hidrogrāfiski-hidroloģisko mērījumu materiāli.

Fig. 6. — Daugavgrīvas bāka.

Krasta artilērijas pulku (Daugavgrīvas artilēriju) komandējuši:

- 1) Pulkvedis-leitnants DOMBROVSKIS — no 1920. g. 15. novembra līdz 1923. g. 2. augustam.
- 2) Pulkvedis-leitnants (toreiz kapteinis) GRENNERS-SOKOLOVS — no 1923. g. 3. augusta līdz 1923. gada 17. novembrim.
- 3) Pulkvedis RĪSIŅŠ — no 1923. g. 17. novembra līdz 1935. g. 6. februārim.
- 4) Pulkvedis FOGELMANIS — no 1935. g. 6. februāra.

Par artilērijas komandiera palīgu bija:

- 1) Pulkvedis-leitnants GRENNERS-SOKOLOVS — no 1925. g. 19. oktobra līdz 1935. g. 15. maijam.

Par divīziona komandieriem bijuši:

- 1) Pulkvedis-leitnants GRENNERS-SOKOLOVS — no 1935. g. 15. maija līdz 1935. g. 0. decembrim.
- 2) Pulkvedis-leitnants SKRĪVERIS — no 1935. g. 6. decembra.

Par saimniecības priekšniekiem bijuši:

- 1) Kara ierēdnis GRAUDIŅŠ — no 1921. g. 14. janvāra līdz 1923. g. 17. martam.
- 2) Kapteinis VIĻUMS — no 1923. g. 17. marta līdz 1924. g. 29. jūlijam.
- 3) Pulkvedis-leitnants GRENNERS-SOKOLOVS — no 1924. g. 29. jūlija līdz 1925. g. 17. septembrim.
- 4) Pulkvedis-leitnants BREŽE — no 1925. g. 17. septembra līdz 1935. g. 21. maijam.
- 5) Pulkvedis-leitnants DINNE — no 1935. g. 21. maija līdz 1936. g. 26. novembrim.
- 6) Pulkvedis-leitnants GINTERS — no 1936. g. 26. novembra.

Kaujas šaušanas noteikumus izpildījušas pulka baterijas, sākot ar 1923. g.

Gads	Baterija	Šavējs (baterijas komandieris)	Gads	Baterija	Šavējs (baterijas komandieris)
1923.	2.	Vlt. Sokolovskis	1933.	1.	Kapt. Zīverts
1924.	2.	Kapt. Zīverts		2.	Kapt. Freibergs
1925.	3.	Kapt. Vijums		3.	Kapt.-lt. Liepiņš
1926.	1.	Kapt. Skrīveris		4.	Kapt.-lt. Puravs
1927.	2.	Kapt. Freibergs		5.	Vlt. Andermanis
1928.	—				
1929.	1.	Kapt. Rozītis	1934.	1.	Vlt. Grosbergs
	2.	Kapt. Freibergs		5.	Kapt. Zavertkins
	3.	Kapt. Alberts			
1930.	2.	Vlt. Andermanis	1935.	3.	Kapt. Alberts
	4.	Kapt. Skrīveris		5.	Kapt. Zavertkins
	5.	Kapt. Zavertkins	1936.	5.	Kapt. Zavertkins
1931.	4.	Vlt. Bernovskis	1937.	1.	Kapt. Freibergs
	5.	Kapt. Lejnīkis		2.	Kapt. Mateāss
1932.	2.	Kapt. Freibergs		3.	Kapt. Grosbergs
	3.	Kapt. Alberts		4.	Kapt.-lt. Cibers
	4.	Vlt. Avsjukēvičs		5.	Kapt. Zavertkins
	5.	Kapt. Zavertkins			

VIRSNIEKU SARAKSTS,

kas bijuši Krasta artilērijas pulkā no 1920. g. 7. jūnija līdz 1938. g.

№№	Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Amats	Kad iesk. pulkā	Kad izslēgts no pulka sarakst.
1.	Kapteinis	Alberts Jēkabs	btr. k-ris	28. II. 28.	10. IX. 35.
2.	"	Alksnis Juris	"	20. VIII. 34.	18. XI. 36.
3.	Leitnants	Alksnis Kārlis	vada k-ris	1. IX. 29.	23. V. 31. †
4.	Kapteinis	Andermanis Jānis	btr. k-ris	1. X. 23.	
5.	Virsleitnants	Andersons Pēteris	vada k-ris	1. X. 29.	5. XI. 35.
6.	Leitnants	Apmanis Pēteris	jaun. virsn.	25. X. 20.	15. I. 21.
7.	Adm. kapt.	Ārgalis Richards	kancel. pr-ks	2. XII. 20.	
8.	Virsleitnants	Avsjukēvičs Mariāns	vada k-ris	1. X. 26.	4. II. 37.
9.	Leitnants	Baltiņš Pēteris	"	10. XI. 37.	
10.	Virsleitnants	Barotājs Ernests	„Art.“ k-ris	14. III. 23.	10. VIII. 26.
11.	"	Beikerts Voldemārs	vec. virsn.	1. IX. 23.	16. II. 29
12.	"	Bernovskis Teodors	"	14. XI. 26.	5. VIII. 31.
13.	Adm. virsleitn.	Bendorfs Oskars	pārtikas virsn.	13. XII. 20.	31. X. 37.
14.	Leitnants	Birkmanis Ansis	vada k-ris	2. IX. 37.	
15.	Pulkv.-leitn.	Brenneris Jānis	„Art.“ k-ris	15. VII. 27.	
16.	"	Breže Jēkabs	saimn. pr-ks	4. IX. 25.	8. VII. 35. †
17.	Kapt.-ltn.	Cibers Pauls	vec. virsn.	8. XII. 31.	
18.	Virsleitnants	Deičs Juliāns	vada k-ris	1. IX. 23.	19. VI. 35.
19.	Pulkvedis-ltn.	Dinne Jānis	saimn. pr-ks	13. V. 35.	20. XI. 36.
20.	"	Dombrovskis Kārlis	pulka k-ris	25. X. 20.	2. VIII. 23.
21.	Kapteinis	Domko Otto	vec. virsn. a. i.	9. V. 21.	9. IX. 22.
22.	Artil. techn.	Feodorovs Anatolijs	artil. techn.	1. II. 21.	10. VI. 31.
23.	Virsleitnants	Fītinhofs Richards	„Art.“ art. virsn.	22. VII. 22.	6. XII. 22.
24.	Pulkvedis	Fogelmanis Nikolajs	pulka k-ris	6. II. 35.	
25.	Kapteinis	Freiberģs Francis	btr. k-ris	10. II. 27.	
26.	"	Freivalds Aleksandrs	adjutants	29. IX. 24.	6. X. 38.
27.	Artil. techn.	Gajevskis Leons	artil. techn.	22. V. 31.	
28.	Pulkvedis-ltn.	Ginters Voldemārs	saimn. pr-ks	23. XI. 36.	
29.	Virsleitnants	Gislērs Nikolajs	btr. k-ra a. i.	16. V. 21.	1. III. 23.
30.	Leitnants	Gipners Zanis	vada k-ris	25. X. 20.	22. XI. 20.
31.	Kaŗa ierēdnis	Graudņš Mārtiņš	saimn. pr-ka a. i.	25. X. 20.	20. III. 23.
32.	Pulkvedis-ltn.	Grenners-Sokolovs Nikolajs	pulka kom. pal.	5. I. 21.	3. II. 36.
33.	Virsleitnants	Grinvalds Nikolajs	vec. virsn.	28. II. 29.	27. VII. 37.
34.	Kapteinis	Grosberģs Arnolds	btr. k-ris	1. X. 23.	
35.	Leitnants	Hartmanis Eduards	vada k-ris	15. II. 31.	24. VIII. 31.
36.	Virsleitnants	Inķis Rūdolfs	vec. virsn.	1. X. 28.	
37.	Leitnants	Irbe Arnolds	vada k-ris	1. IV. 21.	27. X. 22.
38.	Virsleitnants	Kalacis Jānis	vec. virsn.	15. V. 23.	3. VIII. 23.
39.	Kapteinis	Kalniņš Aleksandrs	adjut. a. i.	25. X. 20.	1. X. 21.
40.	Leitnants	Kalniņš Pēteris	vada k-ris	25. X. 20.	1. VI. 22.
41.	Kapteinis	Kauliņš Hermanis	vec. virsn.	16. IV. 35.	30. VI. 37. †
42.	"	Kesels Ernests	"	25. X. 20.	31. XII. 20.
43.	Pulkvedis	Konradi-Kondrašovs Aleksandrs	vec. virsn. a. i.	13. III. 21.	16. II. 22.
44.	Pulkvedis-ltn.	Kozlovskis Otto	btr. k-ris	10. III. 36.	
45.	Virsleitnants	Kreitenberģs Fridr.	adjutants	1. IX. 21.	23. V. 22.
46.	"	Krišjānis Alfrēds	vec. virsn.	29. IX. 34.	
47.	"	Kuplais Jānis	"	10. XI. 20.	21. I. 21.
48.	"	Lācis Nikolajs	vada k-ris	17. II. 23.	18. III. 23.
49.	Leitnants	Lācis Alberts	vec. virsn.	13. II. 22.	13. II. 29.
50.	Virsleitnants	Laukers Arnolds	"	29. IX. 24.	
51.	Kapteinis	Lejnieks Juris	adjutants	14. X. 21	28. II. 37.
52.	Leitnants	Legzdņš Jānis	jaunāk. virsn.	25. X. 20.	16. I. 21.
53.	Kapt.-leitn.	Liepiņš Arvēds	vec. virsn.	30. VIII. 29.	4. XI. 35.
54.	Kapteinis	Mangolds Herberts	"	4. I. 23.	1. VIII. 28.

N.N.	Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Amats	Kad iesk. pulkā	Kad izslēgts no pulka sarakst.
55.	Leitnants	Markus Rūdolfs	viršstatā	25. X. 20.	20. I. 21.
56.	Kapteinis	Mateāss Aleksandrs	btr. k-ris	22. X. 36.	
57.	Kapt.-ltn.	Miķelsons Edgars	vec. virsn.	13. IV. 37.	
58.	Leitnants	Miesnieks Jānis	vada k-ris	13. IV. 37.	
59.	"	Nudiens Aleksandrs	"	1. IX. 29.	3. VI. 33.
60.	"	Ozoliņš Osvalds	"	31. XII. 22.	18. III. 24.
61.	"	Ozollapa Teodors	vec. virsn.	1. IX. 23.	24. VIII. 29.
62.	"	Ozols Jānis	vada k-ris	4. XI. 25.	12. II. 31.
63.	Pulkvedis	Ovčarovs Nikolajs	vada k-ja a. i.	13. III. 21.	4. VII. 22. †
64.	Leitnants	Pētersons Mārtiņš	vec. virsn. a. i.	25. X. 20.	21. X. 21.
65.	Virsleitnants	Pinka Ansis	btr. k-ris	25. X. 20.	11. III. 21.
66.	Leitnants	Plato Georgs	viršstatā	25. X. 20.	23. XII. 20.
67.	"	Priedītis Kārlis	vada k-ris	20. IX. 29.	2. VIII. 31.
68.	Komand. kpt.	Puķītis Eduards	„Art.“ k-ris	1. V. 22.	11. IV. 23.
69.	Kapteinis	Puravs Arturs	vec. virsn.	7. IX. 29.	18. III. 36.
70.	"	Rauchmanis Valdem.	btr. k-ris	25. X. 20.	12. III. 21.
71.	Pulkvedis	Risiņš Aleksandrs	pulka k-ris	17. XI. 23.	17. IV. 35.
72.	Kapteinis	Riekstiņš Eduards	btr. k-ris	4. IX. 35.	11. XII. 36.
73.	"	Rozītis Alfrēds	adjutants	13. X. 27.	21. X. 36.
74.	Leitnants	Roze Rūdolfs	vada k-ris	25. X. 20.	1. VI. 22.
75.	Virsleitnants	Roze Ēriks	"	9. XI. 35.	
76.	Ārsts-kpt.	Rubins Alfrēds	vec. ārsts	10. V. 37.	
77.	Virsleitnants	Rudzītis Aleksejs	vada k-ris	3. XI. 26.	
78.	"	Runcis Jūlijs	"	1. IX. 30.	20. VI. 35.
79.	Leitnants	Saulītis Pauls	"	1. IX. 29.	24. VIII. 31.
80.	Virsleitnants	Sēja Alberts	vec. virsn.	25. X. 20.	19. XI. 21.
81.	"	Siksna Jānis	vada k-ris	1. IX. 29.	19. VI. 35.
82.	Kapteinis	Sokolovskis Jānis	btr. k-ris	29. VI. 22.	18. VIII. 27.
83.	Virsleitnants	Sopulis Otto	vec. virsn.	4. I. 23.	9. XI. 27.
84.	Pulkvedis-ltn.	Skriveris Edgars	divīz. k-ris	7. VI. 20.	
85.	Leitnants	Slaucītājs Leonīds	adjutanta a. i.	1. V. 21.	19. XI. 21.
86.	Ārsts-kpt.	Spalviņš Ēriks	vec. ārsts	18. XII. 20.	3. III. 22. †
87.	Leitnants	Sķēle Kārlis	vada k-ris	2. IX. 37.	
88.	Virsleitnants	Sķiņķis Jānis	vec. virsn.	1. X. 26.	
89.	Leitnants	Šreibers Pēteris	vada k-ris	1. IX. 27.	24. VIII. 31.
90.	Kapteinis	Zavertkins Georgs	btr. k-ris	9. IX. 21.	
91.	Leitnants	Zauers Osvalds	vada k-ris	2. IX. 37.	
92.	"	Zāmuēlis Arvēds	"	2. IX. 37.	
93.	Pulkvedis-ltn.	Ziverts Kārlis	adjutants	25. X. 20.	30. VII. 34.
94.	Ārsts-pltn.	Čauris Jānis	vec. ārsts	7. IX. 31.	29. III. 37. †
95.	Virsleitnants	Ūžans Pēteris	vec. virsn.	25. X. 20.	14. I. 22.
96.	"	Velmers Kārlis	vada k-ris	1. IX. 23.	20. VI. 35.
97.	Kara ierēdnis	Vendels Jānis	art. techn. a. i.	25. X. 20.	7. II. 21.
98.	Kapteinis	Viļums Aleksandrs	btr. k-ris	12. II. 23.	8. II. 28.

**VIRSDIENESTA INSTRUKTORU SARAKSTS,
kas bijuši Krasta artilērijas pulkā no 1920. gada 7. jūnija līdz 1938. g.**

N.№	Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Kad ieskaitīts pulkā	Kad izslēgts no pulka sarakstiem
1.	Virsn. vietn.	Ābols Jānis	1. X. 30.	12. XII. 36.
2.	Kaprālis	Ādams Reinis	1. III. 22.	20. III. 23.
3.	Virsseržants	Aivars Krišs	16. I. 22.	15. III. 35.
4.	Seržants	Ansons Fricis	6. II. 24.	
5.	Kaprālis	Avotiņš Jānis	4. III. 26.	20. V. 27.
6.	Virsn. vietn.	Baltiņš Pēteris	5. II. 35.	14. X. 35.
7.	Kaprālis	Balstiņš Nikolajs	17. IV. 36.	
8.	Seržants	Bankovskis Jānis	23. IV. 25.	
9.	Virsseržants	Bergmanis Pauls	11. VI. 23.	17. VI. 30.
10.	Brīva liguma	Bergvalds Otto	1. IX. 22.	
11.	Seržants	Bērziņš Jānis	19. II. 21.	
12.	"	Bērziņš Kārlis	24. II. 22.	
13.	Dižkareivis	Bērziņš Eduards	1. IX. 31.	7. XI. 33.
14.	Seržants	Binavs Fricis	11. VI. 23.	1. IX. 23.
15.	Virsn. vietn.	Blūms Jūlijs	25. XI. 21.	
16.	"	Blūts Hugo	1. VIII. 37.	
17.	Seržants	Brants Roberts	11. VI. 23.	19. V. 24.
18.	Virsn. vietn.	Brands Ernests	1. VIII. 37.	
19.	Vec. rakstv.	Briedis Fricis	4. II. 22.	28. XI. 23.
20.	Kaprālis	Briedītis Osvalds	1. IX. 33.	24. IX. 36.
21.	Vec. rakstv.	Bremšs Arnolds	11. III. 21.	1. II. 29.
22.	Brīva liguma	Brūklītis Valdemārs	27. IV. 23.	
23.	Virsn. vietn.	Briņķis Jānis	26. II. 30.	15. II. 38.
24.	Virsseržants	Bogdanovičs Staņisl.	16. I. 22.	19. IV. 24.
25.	Kaprālis	Blūzma Antons	18. V. 36.	
26.	Seržants	Bukovs Aleksandrs	6. V. 21.	1. V. 24.
27.	Adm. kaprālis	Bušs Andrejs	24. IX. 31.	
28.	Brīva liguma	Bušmanis Jānis	5. II. 35.	
29.	Kaprālis	Cinks Arvēds	11. VI. 23.	19. IV. 24.
30.	Virsn. vietn.	Dālke Pauls	1. VIII. 25.	
31.	Vec. rakstv.	Dambergs Elmārs	16. I. 22.	18. IX. 24.
32.	Virsseržants	Daragans Ernests	25. X. 20.	16. III. 22.
33.	Virsn. vietn.	Derkevics Rūdolfs	27. II. 22.	
34.	Brīva liguma	Derums Arnolds	1. IV. 30.	
35.	Kaprālis	Dravnieks Indriķis	16. IX. 31.	2. II. 34.
36.	"	Dumbergs Richards	1. III. 31.	20. V. 36.
37.	Seržants	Eglītis Rūdolfs	11. VI. 23.	28. III. 27. †
38.	"	Eglītis Valdemārs	23. XII. 22.	13. III. 31.
39.	Virsn. vietn.	Eichvalds Arnolds	1. VI. 30.	30. V. 31.
40.	Brīva liguma	Elste Pēteris	1. IX. 25.	30. X. 28.
41.	Seržants	Fibigs Kristaps	29. VIII. 34.	
42.	"	Fridbergs Roberts	20. XII. 32.	
43.	Kaprālis	Gailītis Jānis	1. III. 30.	
44.	Seržants	Gailis-Vitols Eduards	1. III. 26.	
45.	Adm. kaprālis	Gelbe Jānis	5. X. 32.	4. IV. 35.
46.	Kaprālis	Getliņš Fricis	17. XII. 30.	1. II. 31.
47.	"	Gerchards Vilis	3. VII. 30.	3. III. 31.
48.	Adm. kaprālis	Grasis Reinholds	1. VIII. 31.	28. II. 37.
49.	"	Grigalīnovičs Antons	9. X. 34.	
50.	Seržants	Gusevs Valdemārs	5. III. 21.	
51.	"	Hausmanis Andrejs	15. VII. 23.	5. X. 26.
52.	Virsn. vietn.	Innus Viktors	27. I. 36.	
53.	Kaprālis	Jaksons Arnolds	8. XII. 37.	
54.	Brīva liguma	Jansons Kārlis	1. IX. 31.	7. V. 36.
55.	Kaprālis	Jankovskis Žanis	1. III. 29.	
56.	Seržants	Janitens Alberts	1. VIII. 31.	

№№	Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Kad ieskaitīts pulkā	Kad izslēgts no pulka sarakstiem
57.	Virsn. vietn.	Jakobsons Pauls	7. IX. 32.	30. V. 36.
58.	Kaprālis	Jenāts Teodors	16. IV. 31.	28. VIII. 32.
59.	"	Kājiņš Valdemārs	1. III. 31.	
60.	Virsseržants	Kalniņš Jānis	3. IX. 36.	
61.	Kaprālis	Kalniņš Rūdolfs	27. VI. 28.	11. VIII. 28.
62.	Vec. rakstv.	Kalniņš Jānis	1. IX. 24.	27. XI. 25.
63.	Kaprālis	Kalvjaks Pēteris	10. II. 38.	12. IV. 38.
64.	Brīva līguma	Kaziņš Teodors	1. III. 24.	
65.	Kaprālis	Kārlsons Elmārs	1. X. 32.	22. VI. 34.
66.	"	Kastiņš Jānis	3. IX. 24.	21. III. 25.
67.	Virsseržants	Kauķis Jēkabs	1. III. 22.	16. VII. 22. †
68.	Kaprālis	Keivs-Pilmanis Jānis	17. IV. 36.	31. X. 37.
69.	Virsn. vietn.	Kinaus Vilhelms	1. X. 32.	1. X. 37.
70.	Seržants	Kites Eduards	6. V. 21.	22. VII. 24.
71.	Dižkareivis	Kindzulis Jānis	16. IX. 31.	30. IX. 32.
72.	Adm. kaprālis	Kiršteins Alberts	1. IX. 25.	3. XI. 34. †
73.	Kaprālis	Klaumanis Valdemārs	11. VI. 23.	1. IX. 23.
74.	"	Kļaviņš Georgs	1. VI. 28.	1. VI. 30.
75.	Virsn. vietn.	Konradi-Kondrašovs Vladimirs	3. III. 35. 4. VI. 26.	12. XII. 36.
76.	Bočmanis	Kraulis Jēkabs	25. VII. 31.	16. VIII. 32.
77.	Kaprālis	Krāniņš Kārlis	7. IX. 32.	15. VI. 35.
78.	"	Krautiņš Edgars	18. III. 37.	
79.	"	Krieviņš-Krievs Kārlis	28. II. 36.	6. X. 37.
80.	Virsn. vietn.	Ķuze Jēkabs	1. III. 30.	
81.	Seržants	Lācis Alfrēds	4. VIII. 25.	
82.	Virsn. vietn.	Lazdiņš Arnolds	1. III. 27.	
83.	Virsseržants	Lagzdiņš Ansis	16. IV. 30.	30. IV. 31.
84.	Brīva līguma	Lasmanis Ansis	1. IX. 25.	27. IX. 33.
85.	Seržants	Lauva Kārlis	4. V. 37.	11. I. 38.
86.	Kaprālis	Laurinovičs Antons	1. VI. 24.	29. X. 25.
87.	Virsseržants	Lesiņš Adolfs	11. VI. 23.	17. V. 30.
88.	Seržants	Leitarts Fricis	1. IX. 33.	1. XII. 37.
89.	Kaprālis	Leimānis Pāvils	16. I. 22.	21. III. 22.
90.	Brīva līguma	Lipsīcs Hermanis	1. IX. 32.	13. III. 37.
91.	Kaprālis	Lickraustiņš Nikolajs	1. VIII. 26.	5. X. 31.
92.	Seržants	Līdums Mārtiņš	1. III. 27.	
93.	Brīva līguma	Majeviskis Pēteris	11. VI. 23.	1. IX. 23.
94.	Kaprālis	Marienfēlds Persijs	1. III. 25.	
95.	Brīva līguma	Mačuks Kazimirs	6. III. 25.	
96.	Virsseržants	Melderis Andrejs	11. IV. 24.	19. IX. 34. †
97.	Vec. med. feldš.	Mengēlis Kārlis	1. XII. 33.	30. IX. 34.
98.	Virsn. vietn.	Mors Īgors	16. I. 22.	16. III. 22.
99.	Seržants	Neilands Juris	1. V. 22.	25. V. 23.
100.	"	Nesauļe Jānis	1. X. 21.	27. X. 23.
101.	"	Ozols Kārlis	11. VI. 23.	1. IX. 23.
102.	Kaprālis	Ozols Ernests	29. I. 27.	1. X. 31.
103.	Adm. virsn. v.	Parfenovs Dimitrijs	22. XI. 37.	
104.	Kaprālis	Parlovskis Antons	1. IV. 22.	16. I. 31.
105.	Vec. rakstv.	Pētermanis Jānis	1. III. 22.	1. VII. 23.
106.	Seržants	Pērkons Valdemārs	14. III. 21.	
107.	Adm. virsserž.	Pipars Edgars	29. VIII. 35.	1. VI. 38.
108.	Kaprālis	Postnieks Jānis	1. XII. 21.	16. III. 22.
109.	Seržants	Prave Augusts	16. IX. 31.	13. X. 34.
110.	Kaprālis	Pugejs Vsevolods	7. XII. 32.	27. VI. 34.
111.	"	Puksis Edgars	1. IX. 31.	31. X. 32.
112.	"	Putnis Fricis	28. II. 37.	
113.	Virsn. vietn.	Raisks Arturs	10. VIII. 28.	20. VIII. 32.
114.	"	Raščevskis Jānis		

№№	Dienesta pakāpe	Uzvārds, vārds	Kad ieskaitīts pulkā	Kad izslēgts no pulka sarakstiem
115.	Virsn. vietn.	Remers-Veits Arturs	7. VI. 20.	
116.	Seržants	Remešs Eduards	20. I. 22.	24. XII. 22.
117.	Virsseržants	Rība Valdemārs	1. III. 25.	2. III. 36.
118.	Seržants	Rībiņš Alfrēds	1. III. 30.	
119.	Kaprālis	Rozītis Jānis	16. IX. 31.	17. VIII. 32.
120.	Seržants	Rozenbīlds Mārtiņš	14. XII. 21.	1. VI. 22.
121.	Virsseržants	Rūtendārzs Pēteris	7. VI. 20.	
122.	"	Rubenis Adolfs	1. IX. 26.	
123.	Seržants	Rubenis Adolfs	1. IX. 24.	1. VII. 30.
124.	"	Rugājs Vilis	1. III. 25.	
125.	Kaprālis	Ruciņš Augusts	11. VI. 23.	19. V. 24.
126.	"	Ručko Rūdolfs	27. IV. 22.	
127.	Virsn. vietn.	Salcnieks Aleksandrs	3. III. 34.	16. VIII. 35.
128.	Virsseržants	Saliņš Aleksandrs	1. XII. 21.	16. III. 22.
129.	Seržants	Sarkanbārdis Jānis	4. VIII. 25.	4. VII. 37.
130.	"	Saulītis Alberts	25. VII. 21.	15. IX. 27. †
131.	"	Siksna Arturs	1. III. 23.	
132.	"	Siliņš Richards	1. III. 26.	
133.	"	Siliņš Aleksandrs	1. V. 22.	29. XI. 23.
134.	Kaprālis	Simsons Alberts	4. VIII. 25.	22. VI. 26.
135.	Adm. kaprālis	Siliņš Jēkabs	7. XII. 25.	
133.	Seržants	Strauts Valdemārs	1. III. 24.	10. X. 38.
137.	Kaprālis	Stamers Antons	16. IX. 31.	2. VIII. 32.
138.	"	Stepe Jānis	1. IX. 31.	12. XI. 32.
139.	Vec. rakstv.	Stameijers Vilis	7. VI. 24.	4. IX. 24.
140.	Virsn. vietn.	Stegenburgs Žanis	1. VIII. 37.	
141.	Kaprālis	Svilpe Mečislavs	2. II. 37.	
142.	"	Šelvachs Aleksandrs	1. III. 27.	
143.	"	Šķibais Fricis	4. VIII. 25.	12. VII. 26.
144.	Seržants	Šmits Jānis	7. XII. 20.	12. XII. 36.
145.	Dižkareivis	Štilis Harijs	4. IV. 35.	31. VII. 37.
146.	Virsn. vietn.	Šveicers Žanis	1. III. 27.	
147.	Adm. kapr.	Zakenfelds Kārlis	5. III. 31.	
148.	Adm. virsn. v.	Zelmanis Pēteris	5. IX. 35.	
149.	Adm. seržants	Zoldaks Roberts	11. V. 36.	
150.	Seržants	Žagars Jānis	1. IX. 25.	13. IX. 27.
151.	"	Čikste Andrejs	1. III. 24.	
152.	Adm. kapr.	Tēnass Jēkabs	1. III. 24.	
153.	Virsseržants	Tītmanis Žanis	26. II. 22.	27. IV. 28.
154.	Kaprālis	Tontaks Antons	3. IX. 24.	21. III. 25.
155.	Seržants	Uerts Kārlis	1. IX. 33.	
156.	"	Urulis Antons	1. III. 27.	
157.	Vec. rakstv.	Vainovskis Kārlis	9. X. 24.	15. VIII. 25.
158.	Seržants	Veinbergs Romāns	3. VI. 31.	
159.	"	Verners Vilis	4. VIII. 25.	
160.	"	Vikmanis Alfrēds	1. VII. 23.	

SATURA RĀDĪTĀJS.

lpp.

Ievads **3**

Krasta artilērijas pulka vēsture **5**

Daugavas lejas gala senās ostas Prof. *Francis Balodis* **34**

Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtenim Pēc *J. Juškeviča* manuskripta **39**

Daugavgrīva no 1911. līdz 1917. gadam *Juris Gaļičs-Gončarenko* **131**

Daugavgrīvas cietokšņa zemessargu rotas un latvju strēlnieki **146**

Daugavgrīva — placdarms mūsu uzbrukumam 1919. gada oktobrī un novembrī Ģen. *Mārtiņš Peniķis* **149**

Latvijas kuģniecības vēstures īss apraksts **168**

Svarīgākie darbi Daugavas grīvas rēgulēšanā Pulkv.-ltn. *Grenners-Sokolovs* **172**

Daugavgrīvas cietokšņa apkārtnes daba *F. E. Štolls*, tulkojis *J. Mežsēts* **179**

Daugavgrīvas apkārtnes fiziski-ģeogrāfiskais raksturojums Latv. Univ. doc. *Leonids Slaucītājs* **193**